

УВОДНИ ДУМИ

Третата част от моя "роман" обхваща преживяното навън, "на свобода" от 8.09.1962 г. (ден след излизането ми от З.О. Белене) до 15.07.1973 г. когато напуснах нелегално по-големия затвор, наречен народна република България.

Моите спомени са "политически", тоест те имат отношение към борбата с властта и нейната квинтесенция – политическата полиция (ДС), но в тях е от-делено място и за битовите, университетски, трудови, курварски, пиянски и семейни истории в условията на "построения социализъм", доколкото илюстрират начина на живот в това общество.

Не знаей дали заглавието им – "Бягство от Рая" – е най-подходящото, но то е подсказано от един македонски виц, който, като че ли резюмира сполучливо случилото се в края на интервала след излизането ми от затвора с придружаващите го осцилации на мисли, настроения и намерения до емигрането ми:

"Двама комити били предадени, както често се случва в БГ-история, и запти-етата вървяли по петите им. Колебаейки се, Митре попитал Унче:

- *Ке се биеме, али ке се предаеме?*
- *Ке бегаме – му отговорил Унче."*

Когато влязохме в битката с диктатурата, бях разбунтувало се 19 годишно момче, но мисля, че 10 години по-късно излязох от затвора като завършен рево-люционер. С планове, с намерения и решения, които трябваше тепърва да съпоставям с неизживяните реалности от другата страна на каменните и телени огради. Бях решил никога повече да не позволявам на копоите да сложат ръка върху ми. В първото по-сериозно сражение, те бяха удържали победа, защото се оставих да ме арестуват. Главната причина, като че ли се криеше в проявената сантименталност спрямо колебаещите се приятели и съконспиратори. Мисля, че през годините в килиите и наказателните отделе-ния, бях придобил известен опит в ориентирането колко струва всеки с който ме срещаше живота и в нелегалната борба. Бях научил да разпознавам от две думи що за птица е насрещния и най-вече – да различавам думите от делата. Някой беше казал, че един бит струва повече от десет небити, при условие, че си е направил необходимите заключения и извлякал поу-ките от изядения бой.

От тюрмата излязох зареден с "политика" и лишен от всякакъв юношески романтизъм и "дребнобуржоазни сантименталности". Те останаха да висят по телените мрежи, които опасваха Втори обект на големия остров в затвора до село Белене край Дунав.

Терминът "политика" употребявам в един чужд и необичаен смисъл – като съхранение на волята и готовността да се продължи борбата за разрушаване на политическия апарат на насието и унищожение на властта на човек над човека.

Скоро, обаче, трябваше да се убедя, че това ми разбиране контрастира с примирението и волското състояние на духовете, което цареше "на свобода". До тази констатация ме доведоха многобройни срещи, разговори и спорове с нашите приятели и с различни познати и компании от всевъзможни политически групи бивши затворници с които поддържах контакти и влизах в досег. Не бяха по-обнадеждаващи настроенията и реакциите сред останалата част от българския народ. Той отново, и като че ли задълго, беше заживял с вековните "мъдрости" на дедите си: "Преклонена глава остра сабя не сече", "Срещу ръжен не се рита", "С глава стена не се пробива" или "Кажи му аго, за да му стане драго!" От тези "открития" градусът ми спадна и се питах: Нима цялият ми досегашен изстрадан опит и подготовка ще останат напразни? "Мирно съвместно съществуване" с властта не можеше да има, но срещу нея трябваше да се действа интелигентно и ефикасно, като се отчитат обстановката, масовите настроения и реалните възможности. Разбрах, че най-трудно е да останеш революционер в "контрареволуционна ситуация", в условия на атомизиране на хората, на унищожение на класовото съзнание в работниците, на неразбиране на природата на врага и позволяване той да наложи своята "ви-зия" за обществото, борбите, целите, перспективите и тежките тенденции в развитието му, които в крайна сметка щяха да определят не само посоката на това развитие, но и края му. Създалата се корелационна зависимост между "морално-политическото" разложение на господстващата класа и лумпенизирането и оеснафяването на пролетариата беше сред най-угнетяващите ме открития. Очевидно трябваше да се започва от "А", тоест от словото, като се определи по един комплексен и неопровержим, и заедно с това разбираем начин какво представлява създаденото от диктатурата общество, какъв е историческия период, който изживяваме, що значи революционна ситуация (вместо смешното и позволяващо двусмислено тълкувание ленинско "от горе не могат, от-долу не искат") и да се търсят възможности за организирането поне на един или една на хиляда в условия, ако не по-трудни, то далеч по-подли от тези в които са работили нашите предшественици.

Главният урок, който бях извлякал от първото си поражение беше, че борбата срещу държавата не може да разчита на успех без организация и координация на акциите срещу нея. И че най-опасни врагове на организирането бяха предателството и опортюнизма. Съзнавах решителната роля на революционната стихия, но тя бе само необходимото условие за една победоносна война срещу "силовите институции" на властта. Достатъчното беше РЕВОЛЮЦИОННАТА ОРГАНИЗАЦИЯ. Тя беше "лоста на Архимед", а теорията – търсената "опорна точка" с които можехме да преместим отричаната политическа и социаликономическа система в...

гrobiщата на историята. Точно нейната липса през 1989 г. Доведе до продължаващата вече 20 године агония, която наричат "преход". Колкото и да беше против природата ми (мисля, че бях човек на действието), трябваше да се заема с търсене отговор на въпроси, изникващи от съприкосновението с "новия живот" и с "новите хора". И с "просветителство", като поддържам връзки с нашите приятели от затворите и лагерите, а след това и с останалите тяхни "питомци". С първите - като в "неформална" организация, както се казваше по-късно, а с вторите - за информация и "проверка на обществения пулс". С известна ирония и тъга трябва да отбележа, че с мнозина от затворниците с които се виждахме, нарочно или случайно, приличахме на бивши бойци от фронтовете с които най-често си разказвахме спомени. По-голямата част от тях се бяха отпуснали по течението (работа, женитба, деца, строеж на дом, житейски грижи), което ускоряваше деградацията, дегенерацията и ду-ховната смърт. Това не можеше да не се отрази върху всички ни, защото жи-вотът въвн от обществото, особено "социалистическото", беше невъзможен. Така наречената вътрешна емиграция, беше по-скоро извинение за сърца-телното безделие на размножаващите се "живи трупове" сред конформист-ката интелигенция. Тя беше абдикирала от мисията си на будител. Народът се приспособяваше и една все по-нарастваща част от него се бе съгласила да робува, да слугува или да се проституира, за да... оцелеела Съществуваше реална опасност да изгубим "червената нишка" на живота си.

Трябва да призная, че с малки изключения, в къси интервали, той беше почти лишен от динамика през последвалото десетилетие. Акциите, които нарушаваха монотонността на съществуването в "Блатото", бяха малко на брой. Останалото беше индивидуално "просветителство", основаващо се на следене на събитията у нас и в света, израз на отношението ми към тях, на интерпретации, анализи и прогнози, и най-вече на търсене на революционна перспектива. Всичко по тези теми и проблеми споделях в разговорите при срещи със стари приятели и изглеждащи ми надеждни нови запознанства.

В спомените си правя също оценки за еволюцията на познатите ми и впечатленията от "новите хора" с които животът ме поставяше в контакт. Разказвам също за студентите и преподавателите в университета, за семейния живот и компаниите - в и въвн от него, както и за имитацията на трудова дейност в началото на т. нар. научно-техническа революция (НТР) в която и аз взех участие. Поради тези и ред други причини, сменящите се картини на съществуване въвн от затвора до голяма степен приличат на "пъзел" чиито отделни частици присъстват в главите, разделени със звездички (*). Това фрагментарно

изложение, особено на университетските години напомня повече мозайка, отколкото разказ с определена сюжетна линия. Нито претендира да бъде широко платно на живота под чугунената пета на "обикновения болшеvizъм". Надявам се, че други, които имат талант и призванието им е да бъдат писатели, ще го сторят, ако имат... кураж и воля.

Първата от картините, които са се запечатели в мозъка ми е завръщането с влака за Горна Джумая, която сега се наричаше Благоевград. След като в София бях изслушал наставленията и съветите на вуйчо Тодор-"Полоний", тук на перона ме чакаха тате и брат ми. Нашите бяха възмутени от двудневното ми "размотаване" из столицата, сякаш нехаех за трепетното очакване на завръщания се блуден син в родния град, където преди 9 години 5 месеца и 10 дни бях арестуван от копоите.

Последната, от връзалките се в паметта ми картини от този период на живота, е бягството през Югославия и падането като круша (в буквалния смисъл на думата) на италианска територия с което завършва тази трета част от "романа".

*

Почти веднага след излизането от затвора бях заграден от "грижите" на копоите и тяхните агенти, Секретни Сътрудници, Доброволни Заявители, Дове-рени Лица и прочее доносници, сред които аг. Трендафилов, Дякон Григорий, аг. Масларски, аг. "Витоша", аг. "Светлов", аг. "Струмски", може би Петрус и толкова други за които ще стане дума. От "обкръжението им" се измъкнах едва през лятото на 1973 г. Някои от тях щяха да се появят и в другите части на "романа", когато ДС ги "маршрутираше" в Чужбина или след завръщането ми от емиграция, когато отново ме потърсиха и демонстрираха "приятелството" си. Документите за тези "мероприятия" на доносниците и тяхните настойници са в изобилие, но периода 1962 - 1968 - 1971 г. прави изключение. Дори и да ги няма в моето "досие", копия от тях (или оригиналите им) съществуват в "работните" и кадрови дела на агентите и на ръководните им вербовчици в "централата" или в локалните районни и окръжни архиви на поделенията на "бившата" политическа полиция. Опитите ми да проникна в тях, досега удряха в камък. "Демократично" префасонираните управления и поделения на "бившата ДС" продължават да пазят грижливо тайните и доказателствата за престъпленията на своите предшественици, на превербуваните и дори на покойните нещатни сътрудници на репресивната машина на диктатурата. Тайните на тези, които предателстваха и се стремяха да унищожат всеки, който се бори срещу гос-подарите им, а когато съпротивата заглъхна - доносничеха един за друг, за да докажат кучешката си привързаност към "органите", дефлорирали тяхната съвест, чест и достойнство, бяха отново укрити...

Спомените ми за "петилетката" от 1963 до 1968 (годините на учението и "безвремието") са до голяма степен в "насипно състояние". Тази "конструкция" свидетелства за едно тъй дълго проточило се бездействие и за липсата на динамична целенасоченост. Както казах, такъв "стил на живеене" раждаше дълбока неудовлетвореност, и от окончателното затъване в тресавището на "социалистическото" еснафство ме предпазиха идеалът, каторжническото битие, държащите ме нащрек визити на доносниците още от самото начало на "свободния живот", сблъсъка с провокациите на ДС и ответните реакции, които ме поддържаха в състояние на постоянна "мобилизация". Срещу "битието", протичащо в полулетаргия и ширешото се безпаметно пиянство в което мнозина искаха "да забравим прежни неволи и днешни беди", се изправяше вярата ми, че човек има по-високо предназначение от това, което се стремяха да му отредят властниците. Макар английски учени да бяха открили в мозъка му дялове, наследени от крокодила, дивата свиня и маймуната, аз считах и продължавам да считам, че в своята работилница природата го е дарила с качества, които ще му позволят да излезе от джунглата на "прародителите" си.

*

С приближаване на края на следването ми в университета, пред мен застана с цялата си неумолимост изборът: "примерен чиновник и хороший семянин" или "да бъдем пак каквито бяхме". Перипетиите през които стигнах до чиновническото си битие и самото то може да представляват интерес за новите поколения, които нямат спомен от миналото в което мнозина искат "да не се рови". "Постуниверситетските" ми години направиха още по-непоносимо бездействието. Преставях да пия и ставах все по-жлъчен, злобен и отвратен от "трудовия си пост" и от повечето компании в които протичаше ежедневието и по-голямата част от вечерите ни. Безконечните размисления и безплодни бръщолевения в тях ми бяха втръснали не по-малко от апатията или парализиращия страх с които често се посрещаше волнодумството ми, а в "родината" друго поприще за агитационни изяви, като че ли нямаше. Тъй като антидържавните дела бяха рядкост и кандидати за участие в тях липсваха, вниманието ми, както казах, се беше съсредоточило върху "словото". Нали казваха, че и думата е дело. От търсенията ми на "брод през тресавището", се роди между другото и идеята за "роботронната революция", тоест разглеждането на компютрите, роботите и автоматизацията на трудовите процеси, като двигател на революционните промени и действия в бъдеще. Излишно е да казвам, че тази "философия на историята" беше в несъгласие с моя волунтаристичен възглед върху последната. Оттук и почти непрекъснато съпътстващата ме

колизия между "дух и материя", неудовлетвореността от "битието" и желанието ми да се впусна в нов "рицарски поход".

Да изляза от задушаващата ме атмосфера ми помогнаха и... копоите. Тяхното все по-осезателно и лепкаво присъствие, "плановите с агентурните им и тех-нически мероприятия" за много от които се догаждах или бивах осведомяван, вещаеха края на едно квази "мирно съвместно съществуване", което се про-точи доста години. Копоите, намиращи се в съседство с кооперацията където заживях от 1966 г., искаха война и щяха да я имат. Към активност подтиква-ха и зреещите в различни невралгични точки на света събития, които ме при-вличаха като магнит. Тези психологически процеси се засилваха от общува-нето и дискусиите с малцината наши и чужди смелчаци, които не бяха про-дали идейните си позиции за паница леща и от дълбоката ми убеденост, че въвн от анархията, за човешкия род няма спасение.

Съвкупността от тези причини ме изведе окончателно от обвземашите ме на моменти Обломовски състояния на духа и насочи към нелегалното преми-наване на границата. Отвъд нея предстояха нови битки.

*

Описвайки преживяното в тази част от спомените си, аз продължавам да илюстрирам главите от "ФАНТАСТИЧНИЯ" роман на моя живот с документи от "Кухнята на канибалите". Но периодът на "безвремието", както окачествих прекараните години в университета и в Изчислителния център на министерството на търговията, си остава най-слабо документиран, защото достъпът до "разработките" на копоите за този десетгодишен интервал от 1962 до 1972 г. ми бива отказван упорито и системно до ден-днешен. Изключение прави последната 1972/1973 г., която "летописците" на ДС са описали в хилядите страници на своите агентурни и технически "мероприятия".

Многобройните постъпки пред приемниците на "демократизиралите се чекис-ти", за осигуряване достъп до интегралното "творчество" на тяхните предше-ственици, останаха без резултат. Те ми ОТГОВАРЯХА с мълчание или с увере-ния, че всичко, което "органите" са събирали за мен през десетилетията, ми е предадено за запознаване (и фотокопиране) и че в архивите им не съществуват други, засягащи ме документи. Само, че аз разполагах с изобилие от пря-ки и косвени доказателства, опровергаващи архиварите на полицейщината.

Освен отделни, непрочистени документи от продължилите и след излизането ми от затвора "разработки" на ДС срещу мен, в моето следствено и съдебно дело намерих "Списък" на копоите, които са го проучвали през годините 1963-1972. Този прочит на архивираните "дела" на "Сигуранцата"

от нейните кадрови офицери, едва ли се дължи само на тяхния... литературен интерес. Резултатът от него са "липсващите" в досието ми планове, агентурни и технически "мероприятия", доноси и "справки", целящи потвърждение на постоянен-но отправяните срещу мен обвинения в ТЕРОРИЗЪМ и мотивиране на ликвидацията ми. (Или на "физическата ми неутрализация", както се изразяваха копоите на... "санскритски").

Сред пряките доказателства, е документ от тези ранни години, който публикувам изцяло в съответната на хронологията глава. Той свидетелства за съществуването на още една "разра-ботка" - ДОН "Анархист" - за която "никой нищо не знае".

Други косвени доказателства за наличието на отнасящи се до мен документи на ДС за периода 1963-1970 г., са разговорите на мои близки с ръководни партийни и полицейски функционери на властта.

Например бившият съпруг на една от братовчедките ми - Иван Маринов Геш-ков - проведе през лятото на 1969 г. разговор със своя вуйчо, министъра на труда Мишо Мишев, ходатайствайки за разпределението ми след семестриал-ното завършване на университета (специалност Изчислителна математика). В негово присъствие, министърът се е обадил по телефона на своя подчинен и началник отдел "разпределение на младите специалисти" - Гервази Николов - от когото поискал обяснения за моя случай (отказ да ми се даде работа по специалността). Последният се позовал върху "сведенията" на някой си полковник Колев от ДС, уличаващи ме в "дейност като тази преди затвора", тоест в... тероризъм.

Подобен разговор е имал и "вуйчо Полоний"-Пенков с председателя на КДС - Ангел Солаков през април 1970 г., когато чрез Първо районно управление на МВР ми отнеха временното софийско жителство и поискаха да напусна столицата в 14 дневен срок. Мотивировката на чекистите се базирала върху документи от досието ми и отново била подкрепена със съдържащите се в тях данни за потенциалната опасност, която моят неизживян тероризъм представлявал за отговорните другари и за намиращото се в съседство МВР.

В трети разговор, през месец май 1973 г., между брат ми - Огнян Георгиев и първия окръжен секретар на БКП и кандидат-член на политбюро на нейния ЦК - Петър Дюлгерев, последният заявил, че срещу мен предстои образуването на дело с обвинения в "антидържавна, антипартийна и антинародна дейност", като тази за която съм бил в затвора през ранната си младост.

Същата "мелодия" е записана и в "Предложението" от м. юни 1973 г. на два-мата полковници от ДС - Карабожиков и Панталеев, натоварени с делото за оперативно разработване - ДОР "ТЕРОРИСТ", което "прераста" в ГДОР "АНАРХИСТИ". В

него, предвид "обществената опасност", която представлявам и "възможността да извърша терористически акт срещу отговорен партиен и държавен ръководител", се иска "съгласието, одобрението и утвърждаването" от "йерархията" на копоите, за изпращането ми на "почивка" за 5 години в големия дунавски остров край Белене. (В случай, че планираният от ДС "пост-сталински" процес, ала московските от 1936-1938 г., претърпи провал.) Как-то показва "практиката" в Ловечката кариера, когато си поверен на грижите на професионалисти от рода на мирчоспасовци и гоговци, и по-къси от една петилетка срокове биха били напълно достатъчни, за да се приведе в изпълнение екзекуцията.

Във всички цитирани случаи, които са описани в съответните глави на тази част, лайтмотивът на щатните и нещатни доносници на ДС неизменно е един и същ: "Обектът (тоест аз) може да простреля някой отговорен другар и после... ще бъде късно". Най-вече за тези, които са позволили на врага да приспи тяхната бдителност и не са предприели необходимите контрамерки, въпреки получените "сигнали". Имаха ли основания тези периодично повтаряни вече в течение на 60 години /от 1948 до 2008 г./ подозрения и обвинения на "органите" за извършване на терористични действия? (Първите обвинения са формулирани в един донос на свиленградските копои от 1948 г. според който съм щял "да напълня Марица с трупове на комунисти". Последните си опасения те изразиха и разпространиха чрез медиите през миналата 2007 г. по повод кандидатурата ми за член на "Комисията за разкриване на принадлежността на лица към органите на ДС", която всъщност прикрива престъпници и тяхните престъпления.)

Но, да се върна на въпроса: можех ли да прострелям някой властник от най-горните етажи? Ако трябва да бъде напълно откровен в отговора си, ще кажа :

- Никакви морални задръжки и скрупули нямаше да ме спрат, ако имах убеждението, че подобен акт, в онази обстановка, можеше да приближи, макар и на йота, революционната развръзка. Към моя инстинкт, обаче, се бяха прибавили опит, познания, нарастнали аналитични възможности и едно по-дълбочинно разбиране на същността и механиката на революционния процес. Всичко това вкупом, заедно с духа на поражение, владеещ моите съвременници, ме караше да отклонявам решително идеята за един атентат. Още по-възспиращо ми действаше подвизаващият се на "историческата сцена" генерален смешник на ЦК на БКП. Бях стигнал до заключението и го споделях, че неговият живот трябва да бъде пазен повече от Панагюрското съкровище, защото от "физическото му неутрализиране" най-печеливша щеше да се окаже диктатурата на номенклатурата. Един партиен другар на смешника беше ка-зал: "В БКП имаме поне 30 000 взаимнозаменяеми тодорживковци"! - ("Спомени" на

Добри Терпешев). Вероятността да се намери по-голям кретен от него в партийните върхове беше почти нулева, а едва ли някой друг би могъл да прояде опорите на "социалистическото недоносче" по-дълбоко и да приближи срутването му.

*

Описвайки случилото се в интервала между затвора и емиграцията, в следващите редове споменавам в азбучен ред участници от предишните части на "романа", които се подвизават и тук:

АПОСТОЛОВ Анто,	ЗЛАТАРЕВ Васил,
ПАНДИЕВ Иван,	
БАЛТОВ Иван,	ЙОЦОВ Васил,
ПЕЕВ Петър,	
БАНГИЕВ Стефан,	КАЗАНДЖИЕВ Николай,
ПЕНКОВ Тодор,	
БЕКЯРОВ Атанас,	КАРЪКОВ Павел,
ПЕТКАНОВ Илия,	
БЛУМЕНФЕЛД Георги,	КЕХАЙОВ Илия,
ПЕТКОВ Мишо,	
БРАТКОВ Петър,	КОВАЧЕВ Петър,
ПЕТКОВ Никола,	
ВЪЛКОВ Стефан,	КОСТОВ Иван,
ПОПОВ Илия,	
ГАЧЕВ Димитър,	КОСТОВ д-р Кирил,
РАЛЕНКОВ Иван,	
ГУЛЯШКИ Иван,	МАСЛАРСКИ Димитър,
СЕМЕРДЖИЕВ Петър,	
ДЕРТЛИЕВ д-р Петър,	МИНЕВ Илия,
ТОДОРОВ В. Народа,	
ДОНЕВ Георги,	НЕВРОКОПСКИ Иван,
ЧОЛАКОВ Петко,	
ЗАФИРОВ Васил,	НИКОЛОВ Петър - "Мардохай",
ЯНКОВ Стойчо Илиев	

и други

Кратки биографични бележки за всеки от тях читателят ще намери в главите където спомените ми са ги извикали на сцената.

Спрял съм се и върху събитията у нас и в света през този период, които са оставили следи в историята и в паметта ми. Излагам вижданията, анализите, оценките си за тях от онова време и придружаващите ги постоянни, но несбъдващи се надежди и очаквания, че социалното и/или международно статукво ще се пропука. Особено след "Великата Пролетарска Културна Революция" в Китай и майските събития в Париж през 1968 г., когато за известно време допусках, че революционната буря може отново да се навдигне във Франция (както това стана през XVIII век) и да се разпространи в света...

Както казах вече, "документите" на ДС за периода септември 1962 г. – ноември 1972 г. с малки изключения, не са ми предадени до сега. Затова още тук помествам някои доноси от "Кухнята", които канибалите не са успяли да прочистят. Текстове са ретроспективни. Писани няколко години след събитията за които се отнасят, те "документират" отделни моменти в някои от главите на моя "роман", за които не разполагам с други "материали на Сигуран-цата". Те принадлежат на перата на двама бивши близки приятели. С кандидат аг. "Петров" бяхме заедно и в затвора. На "свобода" той ме запозна със своя съученик от забавачницата – бъдещият аг. "Генадий", с когото бяха неразделни повече от половин век. Двамата притежаваха завидна обща култура и с тях можеше да бъде дебатиран широк кръг проблеми. Заради приятелството си с мен, обаче, те трябваше да платят висока цена.

През месец март 1973 г., поради бръщолевенията на една негова экс-севда, копоите включват нея и "запланувания" к. аг. "Петров" в ГДОР (групово дело за оперативна разработка) "АНАРХИСТИ", макар двамата никога да не са имали каквото и да е съпричастие с анархизма. След моето бягство през гра-ницата, бъдещият к. аг. е интерниран в Белене. Там, изправен пред избора да бъде държан на острова "до края на дните си" или да им сътрудничи, "Петров" капитулира. При аг. "Генадий" цената е била пониска и лишена от драматизъм. Тя е свързана с кариерата му: трябвало е да се откаже от попрището си на старшинаучен сътрудник или да продължи да се изкачва към "сияйните върхове на науката", вече като... секретен сътрудник (С.С.) на политическата полиция. Приел е второто.

Мненията и оценките, които те са дали за моя мироглед, не се нуждаят от ко-ментар – анархистическата теория на Социалната революция, както и светът на идеите не бяха тяхната силна страна. Личностните оценки и характеристики, съдържащи се в доносите им, не възнамерявам да оспорвам – нали сме за свободата и всеки има право на своя "визия". Дори жертвите, попаднали в менгемето на инквизиторите и на палачите от ДС и превърнати в нейни шпиони, имат това право. Позволил съм си, само, да вмъкна на места някои мои коментари – те фигурират, като NB (Nota Bene), за да се избегнат неясноти, пораждани от идеологическото не-вежество на иначе висококултурните автори на "донесенията", или от поли-цейската терминология и съобразяването на двамата С.С. с поръчките на вер-бовчиците си. "Документите" отразяват и характерни моменти от начина на съществуване и общуване в

“домашните” интелегентски “кръжоци” – този от-душник от епохата на социализъма.

Пред своя подполковник, набеденият “анархист” к. аг. “Петров” е споделял /писал“ на закрито“/ неща, които свидетелстват за възцарилата се “искрен-ност” в нашите отношения през годините преди отпътуването ми на запад. В един от доносите си той пише: “В заключение може да се каже, че той (Константинов) имаше два кръга от познати. В единия бяха роднини, близки и пр. от “еснафската” част на обществото – хора, които той търпеше, но не скриваше презрението си към тях. Като втори кръг, може да се мислят хората с които се е запознал в периода на десетгодишното си пребиваване из различните затвори, но тях той държеше по-настрани от дома си.” (Донос II-ри)

Наистина, имайки повече от едно “на ум”, бях категоризирал познати, родни-ни, близки и приятели, и далеч не всичко споделях с хората от “първия кръг”, нито въвеждах сред тях тези от “втория”, без да говорим за следващите до “деветия кръг”... С “кръжочниците” си позволявах откровеност до... петгодишна “еднолична” присъда. Домашните компании служиха по-скоро като... камуфлаж. Но и в тях, диапазонът и естеството на разискваните теми (за които става дума в “епистолярното творчество” на бившите ми приятели) доказват, че репресивните институции на диктатурата и слухтенето на нейните шпиони не мо-жеха да бъдат непреодолима бариера за свободата на мисълта и словото на всеки, който е бил готов да заплати цената им, и да се бие за тях. За съжаление, такива не бяха много. Дори днес мнозина продължават да се оглеждат и да шептят.

На тези, които ще ме запитат: –Защо прекарах в тяхната компания толкова вечери през годините между затвора и емиграцията? – трябва да отговоря, че по онова време те още не бяха станали доносници и няха основания да ги считам за такива. Както подчертах, имаха добър интелектуален капацитет, а моята “просветителска страст” от началните години ме изгаряше от желание да ги спечеля за каузата на Свободата. С времето апостолският ми хъс отстъпи пред убеждението в безполезността на разговори с тези, които нямат афинитет към со-циалните въпроси и още по-малко воля да участват в решението им. Разбирайки, че споровете с тях не могат да послужат дори за “наточване на аргументите” срещу казионната идеология и практика, аз замлъкнах. Бях стигнал до заключение, че “подривните дискусии” с филистери от интелегентското бла то в най-добрия случай могат да послужат само за... “убиване на времето”.

В доносите на бившите ми приятели, чиято преждевременна “кончина” искрено оплаквам, съм подчертал и отбелязал с черен (тлъст) шрифт фрази, които може би заслужават

вниманието на читателя. В скоби вмъкнах пасажи от протокола за проведения след моето "изчезване" разпит на "лицето" Петър Петров ПЕЕВ от 6 август 1973 год. Те са с курсив и отбелязани с П.Р. = Протокол за разпит. "Лицето" е разпитвано от ДС-следователя Дичо Георгиев Цветанов в качеството му на свидетел по следствено дело № 269/1973 г. срещу Георги Константинов Георгиев и др. Неговата юридическа реализация, т.е. "наказателното от общ характер дело" - НОХД № 3/1974, е осъществена от Наказателна колегия на Софийския окръжен съд на следната 1974 г. в отсъствие на главния обвиняем, който, макар и "... житейски неподготвен и неразбиращ света в който живее - реалния свят и стигащ до безпомощност в реални условия, когато трябва да се свърши нещо..." (dixit к. аг. "Петров" в донос I-ви), беше изпреварил грижливо подготвяния арест от копоите и се бе озовал от-въд границите на изменилата му "родина-капан". (Признавам, че няма по-голямо удоволствие от това да бъдеш съден... ЗАДОЧНО.)

Разпитът на свидетеля Георги ВАСИЛЕВ Георгиев от 25 октомври 1973 год. е проведен от подполк. Никола Георгиев Карабожиков, който не е следовател, а оперативен копой от VI у-ние на ДС. Него помествам отделно, след доносите на к.аг. "Петров", без коментар.

С тези "разпити", наричани "реализация" на едно полицейско "дело", копоите на ДС са шантажирали и стресирали "свидетелите" с цел вербуването им. В конкретния случай, те са довели до **трансформацията** на **"ПОКАЗАНИЯТА" им в агентурни "СВЕДЕНИЯ"**, а на набелязаните жертви - в к. аг. (кандидат агент) "Петров" по време на въдворяването му в Белене и в аг. (агент) "Генадий", след като са му дали да разбере, че ще го изритат най-безцеремонно от топ-лото институтско местенце...

Прочее, нека дадем думата на двамината бивши приятели. В известен смисъл, тяхните епистолярни произведения могат да послужат едновременно като

ПРОЛОГ И ЕПИЛОГ

НА ТАЗИ ЧАСТ, ДОКОЛКОТО осветляват някои събития от живота и характеристики на "героя на романа" през призмата на ДС и нейните С.С. в десетилетието за което се отнасят спомените, След прочита на тая III част, читателят ще може да конфро-нтира моите "показания" пред историята с тия на авторите пред канибалите в тяхната "кухня", които са своего рода мой "идеологически и психологически портрет".

ДОНОС ПЪРВИ

СТРОГО СЕКРЕТНО!

УПРАВЛЕНИЕ VI ДС
Съобщава к.аг. "Петров"
ОТДЕЛ V
Приел: Н. Карабожиков
ОТДЕЛЕНИЕ II
писмено на 23.VIII.76 г.

на закрито

С В Е Д Е Н И Е

ОТНОСНО: Георги Константинов Георгиев

беглец, намиращ се в гр. Париж - Франция.

Познавам ГКГ от юношеските ни години. (С него сме близки приятели от 1951 г., когато учихме заедно в гимназията. - П.Р.) Беше силен физически, интелигентен, особено му се удаваха математическите дисциплини. Имаше определен чар пред съучениците, ползваше се с добро име и авторитет пред преподавателите. Гимназията завърши с отличен успех. През този период той четеше много из областта на хуманитарните науки - политическа икономия, философия и история. Имаше желание да направи не-що за човечеството, за бедните и гладните **и не по-малкото желание да се прослави, да остави име в историята.** Занимаваше се с концепциите на мар-ксизма, на утопичния социализъм от XIX век, на френския и руски анархизъм. Особено му допадна последния. Постепенно у него се изгради система от възгледи, **базирана върху тези учения, най-вече върху това на индивидуалистичния анархизъм, но не адекватна на него;** системата от възгледи на Константинов, заложена още в юношеския период на базата на героичния романтизъм, беше впоследствие доразвивана и усъвършенствана и стана особена, лично негова система от възгледи. Това не е **партиен мироглед на определена социалноикономическа или политическа групировка, а личен, много особен, неповторим мироглед.** (Смес от анархизъм, троцкизъм, анархосиндикализъм, анархофашизъм, анархокомунизъм. - П.Р.) Той **обединява** деструктивните елементи от учението на **анархизма и марксизмоленинизма.** Това е **необходимо-стга** от революция и **диктатура на пролетариата** и това е най-силната страна от възгледите му. (Основно ядро в тези възгледи е, че **съвременната държава от всякакъв вид, трябва неизбежно да бъде разрушена и заменена с властта на въоръжения народ, който ще се самоуправлява.** От тази позиция той една-кво не одобрява държавното устройство у

нас и в съвременния капитали-стически свят. За него понятията патриотизъм, национализъм и шовинизъм са еднакви по съдържание и трябва да бъдат отречени. Идеалът му е една све-товна революция в рамките на планетата. - П.Р.) Когато обаче стигнем до кон-структивната страна, тоест какво да се прави след революцията, там застава на базата на примитивния анархизъм от XIX век: обществото да се управлява от общи събрания на определени /по трудов признак/ въоръжени групи от населението. Точно тези концепции са слаби. (NB: Малко по-горе к. агента казва, че "най-силната страна на възгледите ми била диктатурата на пролетариата", което е = глупост + невежество. Но, ако приемем за момент, че кандидат-доносникът е отразил верно миогледа ми, тогава не виждам къде е "слабостта на концепциите ми"? Вземаш тоягата на диктатурата и с нея учиш другите какво да правят след революцията.) Ние сме спорили много по тях. В средата на нашите приятели, те, така сериозно поддържани, предизвик-ваха много смях и подигравки.

Аз /и други наши приятели/ винаги сме считали Георги за психически неу-равновесен. Революционер по кръв, той обичаше белите ризи, доброто похап-ване, хубавата обстановка. Ние го закачахме: "Ти си се обуржоазил!" - и това го вбесяваше. Същевременно той бързаше да се коригира: спирал е да яде, да пие, за да докаже, че не държи на това, че е пролетарий, няма нищо и не желае да има.

Георги е умозрителен тип човек. Това не е човек на делото. Умен, но едно-странчив, той е много суетен. Иска да го забелязват, да го ценят високо, да го считат за герой. Той говори, говори и говори. Говори добре, умно, докато стигне до любимите си теми. Има слушатели, но не и последователи. Действи-телно у нас не познавам нито един човек за когото да може да се каже, че е възприел от него същата система от възгледи и е станал негов последовател. Имали сме много спорове. Ние му се смеехме и го дразняхме, а той ни обя-вяваше ту за лумпени, ту за агенти на световната буржоазия. Но това не бе-ше сериозно - ние се забавлявахме, а той ни търпеше защото все пак му тря-бваше аудитория. Интелектуално той е много самотен. Много пъти сме се пи-тали дали не е луд? По този въпрос мненията на приятелите му се разделяха.

Казах ви, че това не е човек на делото. Житейски той е неподготвен. Той не разбира света в който живее - реалния свят. В реални условия, когато трябва да се свърши нещо, той е стигал до безпомощност. Това не само, че не е човек на делото, но не е и делови човек. Въпреки това, неговите идеи, които ние наричахме *idees fixes*, веднаж го доведоха до действие - в 1953 г. той бе съден за два бомбени атентата (взривяване на паметника на Сталин в Парка на свободата и на Търговското представителство на ГДР /по погрешка вместо Британската военна мисия/ - П.Р.). Цялата работа беше ужасно глупа-ва, както по отношение

целите, които той преследваше с тях, така и по отношение начина на извършването. Целите бяха налудни, а извършването – диле-тантско.

(През 1964 г. Константинов беше освободен от затвора и скоро след това постъпи в Софийския университет като редовен студент по математика.

През 1969/1970 г. завърши с отличен успех и беше разпределен след из-вестни протакания към Изчислителния център на МВТ. Благодарение на добрите си качества и добрата си подготовка в един къс срок Константинов беше издигнат на ръководна работа като началник отдел към центъра.

Какво бих казал за неговия характер. Константинов е един крайно ограничен в политическо отношение човек. Всестранно образован и с висока култура. Добър и сърдечен приятел. Чувствителен на мирогледни теми. Непримири- идеалист. Само когато защитава идеите си е избухлив и раздразнителен.

Константинов е женен от осем години. Винаги е бил изряден към семейството си. Няма деца, но това не му тежи, защото не обича деца. За него мога да кажа с убеденост, че не се интересува от пари, жени, благополучие, имоти – изобщо е чужд на еснафщината. – П.Р.)

След като престоя около 10 години в затвора, започна да счита, че атентатите не могат да бъдат ефективно средство за постигане на политически цели. На агитация пред големи групи, пред масите той е неспособен – биха му се смя-ли. Той може да бъде интересен само в малки групи на интелектуалци. Инте-ресен, но не повече; не вярвам, че е способен за активни действия в бъдеще и че може да има последователи. Той психически, може би, не е напълно ура-вновесен. Казвам така, тъй като последна дума имат специалистите.

Казаните тук факти и оценки считам за верни и за достоверността им се подписвам.

23.VIII.1976 г.

“Петров”

ЗАДАЧА: При срещи със съидейници на Георги Константинов да ги изслушва внимателно и в разговорите да установи дали някой от тях поддържа връзка и по какъв начин. (NB: *Неизпълнима задача, доколкото се отнася до “хора от втория” и следващите кръгове!*)

СПРАВКА: ГКГ е роден на 15.V.1933 г. в гр. Благоевград, с висше образова-ние, осъждан през 1953 г. на смърт за извършена терористическа дийност, впоследствие присъдата е била променена на 20 години лишаване от свобо-да. През месец юли 1973 г. за връзки с френската гражданка Катрин Лвов и опасение да бъде задържан за активна антисъветска и вражеска дейност про-тив НРБ избягва в Италия. По-късно

избягва във Франция където се включва в активна дейност срещу НРБ и служителите на посолството.

Константинов е психопат и може да извърши убийство на наши служители.

МЕРОПРИЯТИЕ: Препис от сведението да се изпрати на ПГУ-ДС, отдел IV за ползване.

Написано в 4 екземпляра
Подполковник Карабожиков

1-ПГУ-ДС, отдел IV (NB: Екземплярът липсва в архива на ПГУ.)

2-ДОР "Терорист"

3-VI-ДС, отдел VII

4-РД на агента

изп. Карабожиков,

нап. Савова

София, 23.VIII.1976 г.

ДОНОС ВТОРИ

СТРОГО СЕКРЕТНО!

УПРАВЛЕНИЕ VI ДС

Съобщава к.аг. "Петров"

ОТДЕЛ V

Приел: Н. Карабожиков

ОТДЕЛЕНИЕ II

писмено на 1.X.76 г.

на закрито.

С В Е Д Е Н

И Е

ОТНОСНО: **изменника на Родината** ГКГ,

намиращ се в гр. Париж - Франция.

Причините за бягството от страната на ГКГ по всяка вероятност са следните:

1. През пролетта на 1973 г. **неизвестно за мен отговорно лице** в Благоевград **е казало на негов близък, че той явно върши някаква противодържавна дейност, че това се знае и че скоро ще бъде санкциониран.**

2. Не го задоволяваха обществените и политически условия на живот в страната. Считаше, че няма свобода за изява на възгледите и разбиранията си, **от което следва,** че би потърсил другаде такива условия.

3. Не го удовлетворяваше собственото му семейство, начинът на живот на обикновения човек и гражданин (на работа, от работа – в къщи, вечеря, го-сти, спане и отново същото). Всичко това го подтискаше, беше за него т. нар. еснафско съществуване за което не бил създаден. Не държеше на нещата на които хората държат в домовете си, нито на семейните отношения както обикновения мъж ги разбира. Казваше, че не се интересува от пари, жени, мебели, кина и театри, гости, чистичко и пр.

4. В начина по който напусна страната има нещо импровизирано. През същи-те дни в които избяга, той и жена му се готвеха да отидат на море; беше купил много консерви и неща за ядене, куфарите бяха подредени. Може да се мисли, че заминаването е станало внезапно и че не той го е подготвил. Вероятно друго лице му е предложило да тръгне и той не е имал време да се подготвя.

5. Разбиранията му за обществения живот бяха несъвместими с което и да е общественополитическо учение. В деструктивната си част те се базираха на утопичния социализъм, на класическия марксизъм, на руските и френски ан-архисти; в конструктивната си част – на съвременния **маоизъм** и други ултра-леви течения. Точно тук имаше твърде много утопизъм. Хората, които му бяха повече или по-малко близки считаха това за идеи-фикс. Но от негова глед-на точка беше точно обратното – всички заобикалящи го бяха или кретени, или дребнави еснафи недорасли да го разберат. Естествено беше да потърси среда за по-голяма свобода на действие с оглед реализиране на идеите си.

В заключение може да се каже, че той имаше два кръга от познати. В единия бяха роднини, близки и пр. от "еснафската" част на обществото – хора, които той търпеше, но не скриваше и презрението си към тях. Като втори кръг мо-же да се мислят хората с които се е запознал в периода на десетгодишното си пребиваване из различните затвори, но тях той държеше по-настрана от дома си.

Като интелект той е обаятелен, може да говори разумно, но за известно време и до известни рамки; надхвърли ли ги – става смешен (NB: Смей се палячо!) Писмено не е оставил нищо и не мога да кажа какъв стил на писане има. До голяма степен е умозрителен. Деен е слабо и в отделни, евентуално изключителни случаи. Той това и прави – да говори и да говори, стига да има кой да го слуша. След заминаването си се е опитвал да установи контакти с различни познати и близки в страната с писма и картички. От 1974 г. обаче е преста-нал да пише, вероятно след като се е убедил, че тези лица не желаят да про-дължат отношенията си с него.

1.X.1976
"Петров"

Г.

ЗАДАЧА: При среща с Климентина Константинова - съпруга на изменника, да изясни внимателно при разговор дали тя поддържа връзка със съпруга си и какво е отношението ѝ към него.

СПРАВКА: ГКГ е роден на 15.V.1933 г. в гр. Благоевград, **анархист-терорист**, извършил няколко терористически акта през 1952/53 г. Осъждан на смърт след което присъдата е била променена на 20 години лишаване от свобода, лежал в затвора 10 години и освободен. След освобождаването му е останал на вражески позиции. Установил връзки с френската гражданка Катрин Лвов и разпространявал антисъветска литература. Поради сигнализиране, на 15 юли 1973 г. избягва в Италия, а сега се намира в гр. Париж, където отправя за-кани към служителите на посолството на НРБ. Установи се, че взема дейно участие в изготвянето и разпространяването на зловеща вражеска литература, която изпрати през м. септември до различни лица с които е имал известни допирни точки.

МЕРОПРИЯТИЕ: Препис от сведението да се изпрати на ПГУ-ДС, отдел IV за ползване.

Написано в 3 екземпляра
Подполковник Карабожиков
1-ПГУ-ДС, отдел IV
2-ДОР "Терорист"
3-РД на агента
изп. Карабожиков
нап. Савова
София, 1.X.1976 г.

**ПРОТОКОЛ ЗА РАЗПИТ на свидетеля Георги Василев
Георгиев
от подполк. Карабожиков, VI у-ние ДС, гр. София,
25.X.1973 г. 9 ч.**

Въпрос: От кога се познавате с ГКГ?

Отговор: От 1963 или 1964 г.

Въпрос: Какви идеи и концепции е споделял ГКГ пред Вас?

Отговор: В разговори ГКГ се е представял **за ляв марксист**. (NB: Бакунин-Бухарин - все едно!) Идеите му са за тотална социална, перманентна революция. Смятал е че обществото не трябва да бъде управлявано от Държавен апарат. Също, че обществото не може да се управлява от една партия или група, не може да има институции като армия, администрация, полиция и т.н., отнасяше се отрицателно към закони и норми на поведение и т.н. Поддържаше идеите

за свободни сдружения, общи кооперации, масови артели(?) и т.н. Изобщо, до-колкото ми е известно в духа на идеите на Кропоткин и Троцки. (NB: От които аз и хабер си нямам.) Смятам, че възгледите му са смес от идеите на троцкизма и анархизма – предимно Бакунин и Кропоткин. Сам Константинов не се е обявявал никога за троцкист. Възгледите си за обществото, държавните институции, революцията и т.н., ГКГ е излагал през годините 1964-1966-1967 г. През последните години имам впечатлението,

че той избягваше или не искаше да разговаря на тези теми. (NB: Дори Исус е казал да не се хвърлят бисери на свинете!) През най-последните 2-3 години отношенията ми с ГКГ охладняха и рядко сме разговаряли... Винаги съм смятал, че възгледите му имат теоретичен и отвлечен характер. Не съм чувал от него за никакви намерения за конкретна дейност. (NB: С вас ли?)

Въпрос: Чел ли е пред Вас ГКГ анархистическа, маоистка и троцкистка литература?

Отговор: Не. Дали е притежавал не ми е известно.

Въпрос: Кои са идейните приятели на ГКГ и какво знаете за тях.

Отговор: Не познавам хора, които са споделяли идеите му..

Въпрос: Споделял ли е ГКГ за запада и начина на живот там и какви връзки е имал?

Отговор: ГКГ се отнасяше враждебно към буржоазния обществен ред и на-чина на живот в западното общество. Хранил е симпатии към младежките и студентски движения, които изразяват стихийен протест срещу капитализма. И към левите групировки под влияние на Мао, Че Гевара, Маркузе, които про-повядват ултралява революционност. Не ми е известно да е имал връзки в западни страни. Осъждаше балдъзата си Таня и нейния съпруг, като ги нари-чаше търговци, печалбари и еснафи, напуснали България от меркантилни съ-бражения.

Въпрос: Какво Ви е свързвало с ГКГ, Пеев, Генов, за да поддържате с тях постоянна дружба?

Отговор: При нашите събирания са се водили разговори на различни теми. ГКГ е засягал политическите събития, лица, случки. Отношението му към на-шия строй (NB: Вашият строй не е мой!) е било отрицателно, както и към устрой-ството на държавния апарат, бюрокрацията, институциите, което той е изра-зявал в изказванията си. Никога не съм споделял неговите схващания и съм спорил не веднаж с него. Не съм обръщал сериозно внимание на приказките му за перманентни социални революции, за самоуправляващи се общи събрания на индивиди и т.н. **Към работата си като математик се е отнасял като към възможност да се изследват съвременните обществени отношения с цел да се променят съобразно неговите възгледи и теории...**

От друга страна съм се учудвал на предоставените му възможности да завърши висше образование и да заеме

отговорна длъжност в изчислителен център на Министерство. **Неговите критики, теории и пр. са ми се виждали несъвместими с положението, което заема и с работата, която извършва.** Смя-тал съм, че за да не се обръща внимание на изявленията му и да се допуска на ръководна длъжност свързана с достъп до обширна и важна информация, връзки с чужди специалисти, участие в международни симпозиуми и т.н. има определени причини, които не са ми известни. (NB: Причините са повече от ясни и могат да бъдат обобщени с една единствена дума: КОРУМПИАНИЕ на "обекта"!)... Лично аз не мога да си обясня неговата постъпка – бягство от страната в едно положение като неговото, когато има възможности за работа, да излиза и извън страната, да заема ръководни постове в рамките на своята професия. (NB: "Ето къде е въпросът!" – както казвал Хамлет.) Смятам, че поведението му от всякаква гледна точка е осъдително и неоправдано от никакви норми и закони.

Въпрос: Какво знаете за бягството на ГКГ?

Отговор: ... На мен не ми е известно за предварителни намерения на ГКГ да бяга, за предварителна подготовка, нито съм имал основания да предполагам подобно действие от негова страна...

.....

Горното написах саморъчно, без да ми е налагано физическо насилие, вярно е за което се подписвам.

София
Подпис: Г.Василев

26.X.1973

Г.

Следващото агентурно донесение е направено от един професор по атомна физика, доктор на медицинските науки, който "по време на демокрацията" ще бъде "издигнат" за директор на Институт. В началото на нашето запознанство, оценявайки интелигентността му, аз разисквах често с него проблемите на настоящето и бъдещето на народа и света. След като се убедих, че те не го интересуват или по-точно не до там, че да направи жертви (в най-широкия смисъл на думата) за решението им, съдържанието на нашите разговори пре-търпя промяна в посока на затихване на злободневните акценти и особено на стратегическите теми свързани с борбата срещу диктатурата. В един прото-кол за разпит, след бягството ми, той твърди, че компанията в която най-често бивахме заедно, е имала за своя основа "почерпванията", тоест поглъщането на алкохол, вместо... наркотици. По този повод може би, са нужни две думи. Това е единствената компания сред останалите в която се пиеше. Веднаж дори в "индустриални количества". Пиян обаче и тогава не съм бивал, защото джинса ми е такъв – може да се налива и да не се напива. Алкохолът няма върху ми никакво приятно, упойващо и опияняващо въздействие, как-

воту други казват, че изпитвали. По-скоро ставах мрачен, язвителен и с изострена наблюдателност, не губех равновесие, не повръщах и не късах нишката на мисълта си. Нощем, докато го евакуирам от организма си, бивах нервно напрегнат, а сутрин – жаден за вода. Освен това, можех, когато искам да не слагам капка в устата си за неопределено дълго време, както и изобщо да не посягам към "чашката". Написаното от свидетеля в показанията му, е по-скоро защитна реакция: "И да е имало нещо казано-речено срещу народната власт, то не е било нищо повече от пиянски изхвърляния". Иначе, премълчаваните от свидетеля пред копоите антидържавни разговори в компанията, биха представлявали консумиране на прословутия член от НЗ за "недоносител-ство" – до 3 г. затвор. ("Правозащитниците" на диктатурата са сътворили този §, за да поощрят доносничеството и го направят всеобщо и задължително.) Не допускам "Генадий" сам да се е предложил на ДС. Навярно вербовчикът е използвал доносите на някой "компаньон" с които го е шантажирал или микрофонни и телефонни подслушвания (когато компанията се събираше у тях, той често "заглушаваше" телефона с възглавница). Поставен пред избора: ка-риера или уволнение, ако не и затвор, той се е поддал на заплахите на копо-ите и се е превърнал в аг. "Генадий", тоест в човешка дрипа. Когато научих, че от петимата в тази компания, четирима са били (или са станали впослед-ствие)... информатори на ДС, аз им дадох няколко години, за да се "изповя-дат" и разкажат за полицейския механизъм на превръщане на човека в доносник. Те мълчаха до края и ме принудиха да ги "разконспирирам", защото можеха да бъдат вредни за околните. Прочее, колеги на моя бивш приятел, станал вече директор на Института, имаха силни подозрения спрямо него и ме предупредиха веднага след пристигането ми от Париж през 1991 г. Няко-лкото години, прекарани отново "на чашка" в условията на "пазарна демокра-ция", бяха за мен интересен психологически експеримент за който ще говоря в последната ПЕТА ЧАСТ от своя "роман". Тук само отбелязвам, че в интервала до 2001 г., когато скъсахме всякакви отношения, аг. "Генадий" няколко пъти искаше да ме срещне с вербовчика си и с някакъв "много интелигентен" генерал от ДС. От това "мероприятие", обаче, не излезе нищо, освен приказ-ки. Накрая, полунаистина, полунашега му предложих да наема един киноса-лон и да отправим покана към всички "куки" от всички етажи на полицейската йерархия за една конфронтация на възгледите ни и за равносметка на войната между нас. (Тази година тя навърши 60 години). Предложението ми за такава "другарска среща" изглежда не е било прието по съображения, които ще станат ясни след отваряне на полицейските архиви от "посткомунистиче-ската епоха", но поканата за нея си остава валидна. Разказвам

всичко това за младото поколение революционери, което тепърва ще се сблъсква с янусово-то лице на предателството.

Доносът на "Генадий" съм придружил с бележки почти след всяка негова фраза. Така читателят ще има възможност да сравнява "психологическия портрет", нарисуван от агента (от който шедьовър "органите" май са останали възхитени) с "оригинала". Заключенията оставям всеки сам да си направи.

След прочитането му, висшестоящият копой го е адресирал до парижкият резидент на шпионите-убийци от ПГУ-ДС – полк. Г. Желев, маскиран като легационен секретар. Поставената резолюция гласи:

"Др. Г. Желев, добър опит за психологически портрет на обекта, който трябва да имаме пред-вид в ... при разработване линията на поведението ни спрямо "терориста". – 28.10.1986 г."

СТРОГО СЕКРЕТНО!

УПРАВЛЕНИЕ VI ДС

Съобщава аг. "Генадий"

ОТДЕЛ V

Приел: ОР Ив. Спасов

ОТДЕЛЕНИЕ II

на 16.10.1986 година

Рег. № 18953 Екз. № 3

От 8,30 ч.

София, 21.10.1986

С В Е Д Е Н

И Е

ОТНОСНО: ИР Георги Константинов

Моят приятел си спомня за времето, когато се е познавал с Г. Константинов. (NB: На "конспиративния" език на копоите, "моят приятел" или "един приятел" или "непозна-тото лице" означава самият доносител пак поради същите смешни изисквания за секретност. Той прави доноса си във *Vorfergangenheit* или в безличното III л., ед. ч. от "граматическото време" на Петъоблъсковите вестници: Слабо го интересували..., Четял много..., Имал е амбиция... и т.н.)

Произхожда, по негови думи, **от заможно и в известен смисъл аристократично семейство**. (NB: "Пази боже! от български "аристократи", както казвал Алеко... Подобна терминология ми е чужда и "в известен смисъл" – обидна!) Бащата – лекар, а майката – от голям род. Това обстоятелство е било **подчертавано от него: семейство от по-високите социални слоеве**. (NB: Тук в "спомена" са изплували лигавенията на бившата ми съпруга Климентина за моето "чорбаджийство" и "Генадий" ми ги е приписал. Истината е по-различна: По бащина линия, пра- и пра-пра-дя-довците ми са били чорбаджии. От там и фамилиното им име – Чорбаджигосеви. Трябва, обаче, да добавя, че те всички са минали през солунския заңдан Беяз Куле /Бялата Кула/ заради борбите си срещу турския султан. /Включително и

дядо ми Георги Константинов, който през живота си, освен затворник, е бил дребен чиновник и църковен настоятел. Той почина беден като църковна мишка и бе погребан на Великден 1948 г. в закърпен, ноизгладен, костюм./ Тази "традиция на рода" – затворническата – беше продължена и от следващите генерации и аз се гордея със спазването ѝ. По майчина линия "голямият род от по-високите социални слоеве" е образуван от дядо ѝ Лило – ханджия и стамболовист в едно Оряховско село край Дунав, а по бащина – от незавършилия студент по медицина в Одеса и бохем Александър Пенков, който е бил назначен от Стефан Стамболов за секретар на вътрешното министерство. Последният факт го принуждава, след съсичането на диктатора, да си остриже брадата и мустациите и да бяга в Швейцария, като емигрант, откъдето се завръща след една амнистия, за да се откаже завинаги от политиката. След пристигането от Швейцария Александър Пенков отново пренощува при своя "ятак" Дядо Лило, който го улеснил навремето при прехвърлянето му през Дунав и се оженва за дъщеря му – по-малката от него с петнадесетина години баба Евдокия – майката на мама. Една подробност за любопитстващите – Александър Пенков е сестрин син на Хаджи Димитър от Сливен. Той умира в мизерия и гробът му е изровен от попадение на бомба по време на "Символичната война" срещу англоамериканците. Такова е "аристократичното семейство" за което говори "Генадий".)

Интелигентни възможности на нивото на края на 60-те и началото на 70-те години, когато приятелят ми е общувал с него: **Интелект** над средния. **Показа-тели:** успешно справяне с университетски изпити с отличен успех със сравнително къса подготовка (NB: Напротив, подготовката беше системна, упорита с пълна мобилизация на силите и "с пот на челото", и в никакакъв случай къса. При такива усилия, да се справиш с университетските изпити с отличен успех, съвсем не е нужен "интелект над средния!"); **Възможност за анализиране** на даден въпрос от различни негови страни (NB: Може би.); **Оригиналност и неочакваност на някои заключения** (NB: Който е следил грижливия подбор на фактите и аргументите, използвани в анализа, не би трябвало да е изненадан от заключенията ми!); Стремение към подчертаване и изтъкване на собствената значимост и интелектуално превъзходство – подчертано; **Стремение към лидерство** в разговори и спорове. (NB: Не, но след като през цялия си живот съм се занимавал най-вече с проблемите на Социалната революция, снизходителната ми и понякога невъздържана реакция срещу дилетантските хрумвания и "остроумия" е естествена. Що се отнася до лидерството – то надали има по-голям враг от мен. Аз не искам никого да вода за носа и не позволявам на други да правят същото с мен. Тази бележка важи за всички следващи по-долу вариации на тема – лидерство. По същата причина аз съм яростен противник на всякакви "авторитети", на първо място – на собствения си. Иначе съм готов да защитавам убежденията си до смърт.)

Демонстрация на идейните възгледи: основни идеи са анархистическите схващания за Световна революция, за бездържавно и безкласово общество, за свободен съюз на свободни хора. (NB: Навсякъде висшестоящият глупак от чекистката йерархия е поставял собственоръчно тези идеи в кавички, навярно, защото за такива като него идеалите са... "бош лаф".) Те се излагат с апломб и абсолютна увереност. (NB: "Апломби" има само когато ме нервират, а "увереността" е резултат от едно почти математическо доказателство на неизбежността на тържеството на анархистическия идеал.) Трудно е да се прецени дали тази увереност е само показна или е дълбоко убеждение. Вероятно, в началото на

формирането на тези схващания е имало условност, която постепенно, по пътя на повтарянето и автовнушението се е превърнала в абсолютна увереност и доминанта в цялостната миогледна сис-тема. Може би този процес е продължил и е закостенял в условията, в които той живее след 1973 г., когато напуска НРБ. (NB: Въпросът в първото изречение е получил отговор в следващите, но пътят за достигане до абсолютната увереност, не е "повто-рението, автовнушението и закостенялостта", а събирането на информации, данни и факти, тяхното всестранно анализиране при абсолютна **отвореност на системата от схващания** за всички нови феномени, събития и процеси, подлагането ѝ на непрекъсната проверка, отива-ща до готовност миогледът да бъде променен радикално, ако развитието на днешната политическа, социаликономическа и международна система го налага. Тоест, никаква догма-тика, схоластика или... диалектика! Съдението на "Генадий" е по-интересно с почти "абсолютната увереност" на съвременния интелектуалец, че в нашата епоха е невъзможно да имаш безусловни и неплатени убеждения, камо ли да трябва ти самия да плащаш за тях... Може да ти призлее, само като си помислиш, какъв път е изминат от Джордано Бруно до "Генадий" и събратята му!)

В разговорите не е изразявал предпочитания към терористични методи и пъ-тища за постигане на идеите си. (NB: С такива методи и по такъв път целите не могат да бъдат постигнати - марксенинизмът доказва това със 75 годишната се неразделна теро-ристическа диктатура! Пътят е революционната борба на "низшите класи" в която терорът ОТДОЛУ, при определени обстоятелства може да бъде само едно от оръжията в нейния не-прекъснато обогатяващ се арсенал.) От друга страна, при оскъдните разговори и оценки за действията, за които е бил осъден, е споменавал, че целта и насо-чеността са били добри, но са "развалени" от детинска непохватност и липса на опит, т.е. работата е била добре замислена, но лошо изпълнена. Все пак, към тези събития се е чувствало от негова страна едно насмешливо - снизхо-дително отношение. (NB: Никога не съм се смял над младежките ни Sturm und Drang! По-скоро съм им останал верен, след всички "преоценки на ценностите". А "оскъден" в ана-лизи и оценки на миналия си революционен опит, или в изводите за бъдещите ми намерения и действия, пред събеседници, като "Генадий" и компания бях не само поради... "скром-ност". Мога само да споделя, че "работата" или действията за които ни осъдиха, бяха едно звено от веригата към "целта", но то се скъса по причини, които съм разгледал в първата част. От "случилото се" в тази и следващите части на "романа", може да се заключи, че всички необходими поуки за по-нататъшната ни "работа" са били извлечени, поради което разговорите ни на тези теми са ставали все по-"оскъдни"...)

Проявявал е винаги интереси в областта на обществените и политическите науки. (NB: Такива науки за съжаление, не е имало и все още няма!) Те са доминирали над другите му интереси - например програмно осигуряване на компютър-ната техника, математическа логика и пр. От друга страна, през последните години: 1970-1972 г. интересът му към работата като математик е бил нарастнал. Но доминантата все пак се падала на политическите проблеми, ма-кар и отслабена. (NB: Тук мисълта се е оплела напълно в диалектическите кълчища, но ще се опитаме да я изведем от там. С работата като математик в сферата на обществените и по-литически явления и процеси не можах да се заема и не намерих научен апарат при трети-рането им. С програмиране се

занимавах, за да се храня и доколкото ми бе възможно, се разплатих с работодателите си в НРБ и въвн от нея. "Доминантата не отслабна", но бях наме-рил за по-удачно да си говорим "на чашка" за... пички.)

Други области слабо го интересували. Спорт отрицателно, изкуство – не се интересувал. Четял много, но с предпочитание към политическите проблеми, а през последните години и към математиката. Имал е амбиция да се пред-стави като добър професионалист, а това без задълбочена подготовка е невъ-зможно. (NB: По-скоро имах "амбицията" да овладее професията дотолкова, че полугра-мотните идиоти от всички нива на властта да не могат да различат кога решението, което предлагам на една професионална задача, е перфектно и кога – САБОТАЖ?)

В контактите с хората – външно контактен, но със стремеж за подчертаване на превъзходство. Фактически възможността на събеседника му да разбере действителните му намерения и подбуди е много малка. (NB: Зависи от събесед-ника. В случаят, "слава богу", че е било така, както казва Геннадий...) Преценката е че няма необходимите качества и похвати да бъде добър организатор. Има явен стремеж към лидерство, но с практическа ограниченост да привлече хора. Причините са в стремежа към интелектуално превъзходство и до известна степен маниакална настойчивост в идейно отношение, липса на гъвкавост и такт. (NB: Очевидно, в доноса става дума за формиране и организиране на идейни хора във време на абсолютна полицейщина и масови предателства. Проявата на "гъвкавост и такт" спрямо негодните да вървят срещу течението, в такива условия е равносилно на безмислено самоубийство.)

Характер – амбициозен, без импулсивно действие – по-скоро трезво обмис-лящ, в известен смисъл безскрупулен при преследване на определена цел; Слабо съобразяване с други хора и интереси. В практическите въпроси в най-общ смисъл се ориентира реалистично и правилно. Обаче в областта на поли-тическите си схващания е подчертано склонен към остра насоченост без съ-образяване с реалната обстановка, логика, етика и пр. Под остра насоченост се разбира "целта оправдава средствата". Склонен е при прякото практическо изпълнение на дадена работа да остане на втори план, като насочи към из-вършването ѝ други хора. Не е практик в смисъл на непосредствен изпълни-тел на дадени физически действия. По-скоро би предпочел да даде съвет, да насочи, да ръководи, да оцени. От гледна точка на прякото действие – е по-скоро муден. Общата му същност е по-скоро теорията и идеята, а действието е на втори план; ръководство на хора или групи към действие, без непо-средствено физическо участие. (NB: По въпроса за "целта и средствата", аз съм на едно мнение със Сергей Геннадиевич Нечаев, а в скромния си практически опит, никога до се-га не съм оставял на други "хора или групи", да извършат/изпълнят замислените и орга-низирани от мен пряки акции, без "непосредственото ми физическо участие".)

По това време здравословното му състояние е било добро. Не е имал изяве-ни болестни състояния. Ставало е дума, но

бегло, за някакъв престой в пси-хиатрия, но без подробности и желание за разговор на тази тема.

По парично-финансови въпроси е уравновесен. Знае си сметката. Не е скъпе-рник, но не е склонен към разточителство. (NB: За "сметката" може да се съди по това, че на 75-годишна възраст имуществото и банковите ми сметки са "на zero".)

В психологически план е интраверт (NB: В психологията терминът се употребява за личност, чиито мисли, чувства, занимания, център на интереси и т.н. са насочени към самия него. Това определение е в абсолютно противоречие с всичко изречено до тук от "Генади", защото който се интересува изключително от обществените проблеми и е посветил себе си на идеята за световна революция, той няма никакво време да гледа в пъпа си и да се зани-мава със собствената си персона. Това важи дори за спомените ми, които пиша единствено с надеждата, че могат да бъдат полезни, като споделен опит, размисления и идеи с идващите след нас генерации.) По личните си проблеми

няма нужда от споделяне с жени, с приятели и пр. (NB: При мен няма шизофренно раздвоение между личните проблеми и свободно избраното поприще на революционер или, ако употребим езика на професора-до-носник, това поприще е "доминанта" и "детерминанта".) В областта на идеите си, оба-че, има нужда от слушатели, от аудитория, от признание като теоретик и ли-дер. Самочувствието му се ласкае особено от признанието, че е идеолог, вожд на определена идея и група, организатор.

(NB: Тези фрази са подчертани от ръководещия копой, чието недоразвито мозъче е било непоправимо увредено от "другарки-те" в забавачницата, които са го изправяли всяка сутрин пред портрета на корифея на всички науки (най-вече на кибернетиката и генетиката), на великия, гениалния, безсмъртния и т.н. баща на всички народи и на цялото прогресивно човечество – генералисимус Йосиф Джугаш-вили. Може би, те са дали идеята "разработката" от която е взет този донос, да бъде кръстена "СЕРДАР". Иначе са си интелигентска логорея на човек, който няма понятие от анархисти-ческите схващания за чийто привърженик се е заел да прави "портрет". За епохата на соци-ализма това беше характерно – всеки работеше онова, което не му е работа.) В последните години – 1970 –1972 г. подобно отношение е проявявал и в работата си като математик. Обаче, останало е доминирането на идеите за "Световна революция" и "интегрална свобода".

Приятелият смята, че е надежден като партньор и изпълнител при изпълнение на дадена точно определена задача за не особено продължителен срок. За це-ленасочена, канализирана или творческа работа в дадено направление, в про-дължение на редица години не е особено подходящ. В даден момент може да се отклони от нея. Това, обаче, може би, не се отнася за политическите му идеи и работа, които винаги са били при него на първо място.

Към децата няма никакво отношение (NB: За разлика от другарите Сталин, Хитлер и други любвеобвилни диктатори), в това число и към собствени. В отошенията си към хората може да прояви жестокост поради липса на интерес към тях. (NB: Подчертаното е от джандармите. А, като доказателство за моята "жестокост" може да се приеме няколкогодишното плюскане и пиене на софрата ни, която моята Живка слагаше и вдигаше в негова чест и след като знаехме, че насреща ни седи агент "Генадий". Аз не сложих мишеморка в голямата му

медена чаша с която той продължаваше всеки път да изпива порядъчни количества вино, защото не съм привърженик на византийските методи, нито на нравите на Борджиите и най-вече, защото революционният нравствен императив в този момент не изискваше да прибегна към револвера ... Макар да съм враг на попщината, аз очаквах само една негова искрена из-повед, за да простя. Такава няма и до днес.) Не може да се каже, че е отмъстителен или злопамятен, но твърдо не би забравил и пренебрегнал нанесената му обида, лошо отношение или пренебрежение.

16.10.1986

г.

"Генадий"

СПРАВКА ЗА ЗАСЕЧЕНИТЕ ЛИЦА:

1. Георги Константинов Георгиев - ИР във Франция, активен анархист и член на ръководството на БОД, обект на ДОР ("ТЕРОРИСТ") във 02 отделение (V-и отдел, VI-о у-ние на ДС), ОР Ив. Спасов.

ЗАДАЧИ ПО СВЕДЕНИЕТО:

На агента бяха припомнени задачите по терора. Бе запознат и с вещевени-те доказателства и субективния портрет по **ДОИ (*) "Скорпион"**, като бе ин-структиран как да действа при констатиране на признаци за диверсионно-терористична дейност. (NB: Агент "Генадий" е използван и инструктиран от кукловодите на ДС в ред нейни "разработки". Колко души е почернил в качеството си на нейн доносник /по "направление Централен Терор"/ ще може да се установи след пълното разсекретяване на архивите й.)

(*) ДОИ = Дело за Оперативно Издирване.

МЕРОПРИЯТИЯ:

Съвместно с ПГУ ДС отново ще се обсъди началната информация за **обекта** (ГКГ) с оглед набелязване на мероприятия за **неутрализиране** подривната му дейност срещу НРБ.

ЗАБЕЛЕЖКА:

Характеристичните данни за ИР ГКГ, съобщени от агента се покриват с дан-ните, с които разполагаме. Агентът е поддържал приятелски отношения с Кон-стантинов и го познава добре.

Уговорено бе следващата среща да се състои през м. ноември.

СТ.РАЗУЗНАВАЧ В 02 ОТД-НИЕ

СТ.ЛЕЙТЕНАНТ: Ив. Спасов

Нап(исано) в 4 екз.

№ 1 - РД 39856 ("Работно" Дело на агента)

№ 2 - ДОР 11359 (Дело за Оперативна Разработка на "обект" ГКГ)

№ 3 – ПГУ ДС
№ 4 – 08 отдел
Изп. Ив. Спасов
Нап. Георгиева 20413
София, 20.1.1986 г.

В заключение, комбинирайки две народни мъдрости в една, мога да кажа:

*Роднините си никой не може да избере, за разлика от приятелите. Затова, бог да ни закриля от тях!
От враговете сами ще се опазим..*

ГЛАВА I

СЪВЕТИТЕ НА ВУЙЧО ПОЛОНИЙ

Сутринта на 8.09.1962 г. (ден след излизането ми от затвора) ни събуди те-лефона. Беше мама. Тя протестираше, че втори ден се размотавам из Соофия и глаголствам с вуйчо, като че ли те не съществуват. Беше обидена. Вуйчо Тошо ѝ каза, че е необходимо да бъде въведен отново в живота и затова ме е задържал. Аз добавих, че ще пристигна утре, навръх "националния празник", за да го отпразнуваме по подобаващ начин. След телефонния разговор Тодор Пенков предложи да излезем и се разходим в парка. Каза, че можем да об-ядваме в някоя скара-бира и после да отидем до ЖП-бюрото на площад "Сла-вейков", за да си купя билет. Приех с удоволствие и след като вуйчо си купи вестник, пресякохме градинката на църквата "Св. Седмочисленици". Отсреща беше посивялата от сажди и прахоляк солидна сграда на МВР, където бе запо-чнал моя "кръстен път" – "следствието". Разказах му някои подробности за методите на копоите, а той ми каза, че сам съм си го търсил. Нервира ме и му отвърнах троснато:

– Тъй е Тодоре, и Ботев сам си я докара. Да си беше налягал парцалите край кълките на владишката племенница, човек можеше да стане..

Жегнат от хапливата ми ирония, вуйчо се приготви за дълъг монолог. Почти не го прекъсвах, което не ми беше леко, защото през цялото време саркастични възражения напиреха да изригнат, но ги сдържах, макар и с мъка.

– Вече си зрял мъж. Исках да поговорим сериозно и откровено за бъдащето ти, което се надявам да бъде различно от случилото ти се до вчера. Щеше ми се да чуя как възнамеряваш да живееш? Как ще решиш житейските си про-блеми сред които е и този за хляба?

– Тодоре, нали е казано, че само с хляб не се живее, а и моите масрафи са малки – нашият порцион в затвора беше 26 стотинки на ден. За останалото не съм мислил. Вчерашното ми освобождаване беше изненада за мен от коя-то още не

съм се съвзел. Ще видя, ще премисля, но май нямам причини да променям посоката на пътя си...

- Не живей в измислен свят. Ти видя нашия отзад, откъм неговия ад. Не каз-вам, че е рай, но в него има много положителни неща и което е най-важното - това е единственият мащабен и сериозен опит за социално инженерство...

- Защо единствения? Нали и Хитлер построи "Хилядогодишния Райх"? Вуйчо - не го оставих да ме прекъсне - ако наистина желаеш да говорим сериозно, остави евтината агитация. Какво представлява вашият свят съм ти казвал не-веднаж и даже ти писах...

- Пазя "предсмъртното ти послание" и ще си го получиш, но не веднага. При мен е на по-сигурно място. Иди и огледай обстановката при вашите, пък пос-ле решавай как и накъде.

- ... Въпросът не е какъв е вашият свят, а кога ще удари погребалната камбана и за него?

- Не живей с илюзии. Ние не сме дошли, за да си отидем. С нас се съобразя-ват всички велики сили и няма да слезем от сцената, защото това се искало на момчета като теб. По-добре си затваряй устата и отпушвай ушите, защото досега с твоите донкихотщини си спечели само боя. Изяде и солта, а сега ще трябва да платиш и парите, вместо да беше започнал с тях. И какво постигна? Подлагаше гръб и викаше: "Удряйте братя!" Позволи на валяка на историята да мине върху ти...

- Тодоре, твоите "братя" са нравствени изроди. Не споря дали те създадох системата или тя - тях, но и тя, и те трябва да бъдат унищожени, а "валякът на историята"... предаден в леярната за старо желязо. Иначе човешкият род няма да има бъдеще. Между гестаповците и чекистите разлика няма, както и между диктатурите на които те бяха и са "щит и меч".

- Добре, няма да водим спорове по кардиналните въпроси, но разбери, че ка-то твой близък искам да те предпазя от погрешни стъпки. Затова ще говоря с теб напълно откровено. Така както не съм разговарял дори със себе си. Кри-тиката ти е рационална и може би в много отношения вярна. Но в това, че у нас може да се намерят хора, готови да ударят камбаната, се лъжеш абсолю-тно. Затова ти казах - не живей в света на книжките, ами гледай хората с от-ворени очи и ги виж такива каквито са. Чуй съкровенията им желаня, виж какви интереси ги ръководят и вникни в душите им. Тогава ще разбереш за-що ти говоря така. Искам само да не се затриеш за тоя дето клати гората...

- Хората са такива, каквото е битието им. Него искаме да променим, затова трябва сам да проверя градуса на народа и да се убедя дали всяко слово е безсмислено и всяко действие - невъзможно...

- Пак голями думи. Народ няма! Има различни категории и групи, но сред тях ги няма тези, които търсиш. През последните десет години ние направихме гигантски крачки към създаването на "новите хора". Днес разплодникът на до-носници работи с пълен капацитет. Ако размножението на населението е в аритметична прогресия, то броят на подлещите нараства в геометрична. И това става във всички слоеве на народа - от циганите до интелектуалците. У нас даже номенклатурчиците доносничат един за друг и колкото са по-нави-соко, толкова по-голям е процента на подлещите сред тях... И понеже ще се сблъскаш на всяка крачка с нашите "нови човеци" искам да те предвардя. Ще те продадат за паница леща и ще си отидеш хакере, както казват гальо-таджиите от Коньовица.

- Ако вашето "социално инженерство" е довело до такива резултати, не счи-таш ли, че трябва да направим и невъзможното, за да го спрем. Защото чове-чеството може да загине не само от атомна смърт. Дори другата - моралната, е по-страшна...

- Не ми се философства, нито морализира. Казвам ти само да внимаваш. Про-вокациите и предателствата ще те съпътстват на всяка крачка и с настрое-нията с които си излизаш от каторгата ще станеш лесна плячка. Хората стана-ха по-грамотни и образовани, но това не ги направи по-нравствени. Най-печа-лното е че те започват да губят съзнание за робството и падението си. Те стават норма, а реакциите срещу тях - донкихотщина. Малцината, които са съх-ранили нравствения си и интелектуален интегритет, не са готови да се жерт-ват за свободата на ближния и за ренесанса на духа. Най-добрите екземпляри не отиват по-далече от скритото възхищение пред саможертвата на героите, тоест на... другите. Хората са изплашени и живеят като щрауси. Ако не пишат доноси, за да получат някоя облага, остават съвършено безразлични дори към собствения си хал и се отнасят към ставащото около тях с някакъв фатализъм. Към това по-интелигентните добавят своя цинизъм. Станали са още по-подат-ливи на шантажите или обещанията на нашите, затова те съветвам да бъдеш особено осторожен при общуванията си с тях...

Докато слушах мълчаливо тоя монолог на Тодор Пенков, бяхме свили по ули-ца "Гурко" и в дъното ѝ, наляво се озовахме на "Орловия мост" пред входа на "Парка на Свободата". Минавайки край изкуственото езеро с ресторант "Ариана", тръгнахме по алеята, която заграждаше някогашната статуя на Зло-дея, която бяхме издинамитили с Васил Зафиров. Сега нея я нямаше, нито пиедестала. Беше останала само затревената площ, храстите и няколко веков-ни дървета.

- Пак повтарям - продължи вуйчо "Полоний" - ако не се вразумиш, настрое-нията с които те е заредил затвора само ще те върнат в него или в... гроба. И най-важното - за

нищо. Саможертвата има смисъл само когато поражда появата поне на един, който ще има куража да те замести и волята да продължи делото ти... Ние овъргаляхме в калта всякакви идеали, а нашето общество се оказа царство на безскрупулните използвачи на смътните мечти на бедните за повече справедливост, солидарност и свобода. С идването ни на власт, на-стъпи пришествието на лумпените, стремящи се да влязат в "доброто общество", като вземат парите, жените, домовете и властта на довчерашните си господари. А след тях и с тях дойдоха подлеците и шмекерите. След нас, за дълго ще бъде мъртвило. Ако ли не завинаги. Защото човекът не струва - на-правен е от лайнян материал. И "отвъд завесата" не е много по-различно. И там изживяват своя декаданс и той може би е по-безнадежден, защото роби-те им са по-охранени - копанята им е с по-доброкачествени трици и помия. Сравнявайки ги с нашите, те не искат да ги загубят.

- Още едно основание, да се готвим за следващата военна или революционна криза, за да откарáme с дриката "построения социализъм" заедно със "сво-бодния свят" до екарисажа на историята...

- Не ме прекъсвай! И вместо бомбастични приказки, запомни какво съм ти казал, сравнявай го с видяното и си вади сам заключенията.

- Тодоре, ти си капитулирал напълно пред "историческата необходимост". Хо-рата ги олайняхте вие. За щастие, не всички. Останаха за семе и разсад. Така че, ако ни е скъпо бъдещето на човешкия род, трябва да сторим и невъзможното, за да го изкараме от кочината в която "братята" ти са го затворили...

- А ако не иска да излезе от нея?

- Тогава ще я взривим...

- Отново налудничава фразеология, а щяхме да говорим като разумни и зряли хора. Кажи ми на какво разчиташ? С кои хора ще осъществите замисленото и коя е гаранцията, че ако успеете, това което ще дойде, ще бъде по-добро?

- Оставаше да ми поискаш и адресите на хората... Разчитам, че случилото се в Унгария ще се повтори и в другите бараки от лагера. СССР също не е зас-трахован срещу революцията. За нея има предостатъчно причини. Към породилите Първата и Втора световни войни се прибавят конфликтите с Китай, който иска да измести Русия от господстващото ѝ положение в така нар. международно работническо и ком. движение с... полагащите се премиални. Следователно пътят за Третата или за локалните и континентални войни оста-ва открит. Югославия също е симптом за разпад на империята на Москва. Има и други фактори, които утре могат да станат от първостепенна важност за започването на една нова епоха на революции, които, надявам се, този път няма да спрат още в началото или по средата. Под тяхно въздействие ще се появят хората

и необходимите организации за извършване на Социалната ре-волюция. Дали дошлото на смяна ще е по-добро, зависи между другото и от това, доколко сме способни да извличаме поуки от миналото, като анализи-раме своя и чуждия опит. Вие марксистите покажете на човечеството как не може и как не трябва да се правят революции. Човешката история сочи, че въпреки временните спирания, пропадания в нейните ями или свличания и връщане назад, в обществата се извършват жизненоспособни и трайни про-мени в резултат на които, в крайна сметка се придвижваме в посока на по-голямо задоволяване на материалните нужди, към повече степени на свобо-да, към повече човечност и на прояви на съчувствие към страданията и мизе-рията на другите и воля да им протегнем ръка. Не само поради алтруизъм, но и от егоистични съображения. Защото островите на относително охолство в една страна или в света не могат да просъществуват дълго сред океана на мизерията...

- Много попски ми звучи тая проповед и не ме убеждава, че хората ще тръг-нат в посоката на вашия идеал. Даже напротив, ако съдим по ставащото в света.

- Окончателен отговор може да даде само бъдещето. Но дори и нашият порив да претърпи фиаско, както това се случи с Парижката Комуна, с третата фаза в Руската революция на Махно и Кронщад или с Испанската гражданска вой-на и Унгария, ще последват други, защото причините, които пораждаат рево-люциите ще продължат да действат върху съзнанието и поведението на хора-та, докато не ги премахнат. И сред тях, главните - властта и пазара. Днес и утре, колкото и трудно да е, колкото и безнадежни и донкихотски да ви из-глеждат нашите акции и борби, ние само изпълняваме своя революционен дълг към себеподобните си и към своята съвест, разбирания и стремежи, то-ест към нашата човешка същност...

- Защо не оставиш на други да изпълняват този дълг? Ти плати вече твоя.

- Тодоре, пътят към свободата не е само път на страдания и саможертва. Из-бралите го изпитват и удовлетворение, когато вървят по него. Дори когато куршумът ги спре на полупът. Други ще продължат по-нататък.

- Тогава, защо търсеше нашата помощ? Включително и с цената на нашите унижения. Ти какво си мислиш, че хлопането по високата порта и челобити-ето пред нищожества, които дори и храчката ни не струват, е удоволствие? Или че утре когато, като директор на фабриката за картонени кофички за ки-село мляко и конфитюр, ще трябва да се наредя в колоната и да мина с иди-отска усмивка пред мавзолея от където цезар Тодор и апапите му ще ни ма-хат покровителствено, ще бъда изпълнен с ентузиазъм? Такъв е животът мое-то момче и ще трябва да се приспособиш, ако искаш да живееш.

- За всичко това сами сте си виновни, че търпите нищожествата, повтаряйки изтърканите мъдрости за преклонената глава или ритането срещу ръжена. Аз не съм ви поискал нищо друго, освен да настоявате да изпълняват собствено-ните си закони и правилници...

- Ако друг ми говореше така, бих го разбрал. Но ти, анархиста, да го искаш и то в условията на нашата диктатура, която не признава никакви нравствени норми и граници при провеждане на своето насилие, това вече е въвн от въз-можностите ми да схвана тая ти непоследователност. Или и ти си стганал ди-алектик?

Увлечени в разговора неусетно бяхме заобиколили фонтана в горния край на Парка и сега се връщаме по стария ни маршрут.

- Ето, това вече е разговор. Аз продължавам да мисля, че Ленин, Сталин и учениците им не са края на историята, че човешкият род има по-високо пред-назначение и че вашият "Картаген на мерзавците" трябва да бъде разрушен. При това, щом вашата диктатура не признава никакви правила при воденето на войната, щом вашата партия и нейните палачи считат за нормално и дори необходимо изстреблението на всеки и на всяка, които не желаят да повтарят като папагали вашите идеологически безмислици, които не искат да служат на робовладелците си и мислят че трябва да се съпротивляват на произвола, ог-рабването и насилието, тогава борбата с всички средства става не само позволена, но и задължителна за всички които искат да съдействат за превръща-нето на "политическите животни" в свободни хора. Затова исках да оцелея. За да мога да участвам с всичките си познания, сили и опит в унищожението на тиранията срещу която и вие недоволствате под сурдинка, но нямате кура-жа да въстанете, а й служите...

- Това не е верно. Знаеш моето мнение за Сталин...

- Сталин е тройно погребан труп. Аз говоря за системата на която помагате, макар и само с примирението и мълчанието си. Защото, ако милионите като теб, не ни оставихте само няколко стотици да се изправим срещу това, което ти нарече "валяк на историята", от него и обслужващите го изверги и подлещи отдавна нямаше да има и помен...

След предиобедната голяма обиколка отново стигнахме до "Ариана" и аз пре-дложих на вуйчо да влезем и се наобядваме в ресторанта където можехме да продължим разговора си в по-спокойна атмосфера. Той прие, прекосихме мостчето и влязохме в заведението, построено върху изкуствения остров в изкуственото езеро. По обяд в предпразничния ден то беше почти празно. Седнахме на маса до прозореца с изглед към "лобното място" на статуята на кръволака. Вместо нея, сега отсреща се белеха няколко брезички в затреве-ната площ.

- Както виждаш, него го няма. Нашите сами го махнаха, а на тебе това мо-жеше да ти струва живота.

Преди да си отворя устата, чух познат глас да казва:

- Май сянката на стария убиец още не ти дава покой.

Вдигнах поглед - пред мен беше застанал Анто Апостолов. Скочих от радост-на възбуда и се прегърнахме. После го представих на вуйчо, като другар от "академията" и старият приятел седна на масата ни.

- Преди час и нещо те видях, когато отминахте нагоре, но не можах да те до-гоня. Аз работя тук. Назначиха ме за управител на ресторанта. Преди бях на "Славянска беседа", но ме преместиха, защото идвали много чужденци, осо-бено югославяни...

Вуйчо гледаше неразбиращо и трябваше да му обяснявам:

- С Анто сме стари приятели от затвора. Беше осъден на 20 години за под-готвян арест на Вълко Червенков и преврат заедно със Славчо Трънски и дру-ги. Но "легендарният" партизански командир ги предал. Спасили главите си само благодарение на XX конгрес на КПСС и тайния доклад на Хрущов срещу "култа на личността" и неговите източноевропейски имитации.

- А аз помислих, че се знаете от Духовната академия. Значи и той като тебе е имал късмет поради поредния непредвиден завой на историята. Но защо Сла-вчо? Нали и той беше пострадал от Вълко и неговети джелати.

- Историята е дълга, ще ти я разкажа в резюме. Анто е бил учител по живопис в гимназията в Босилеград; Когато започва войната го мобилизират с чин подпоручик в кралската армия на Югославия. След нахлуването на германци-те и той, като много други офицери, се оказва сред военнопленниците. Нем-ците го откарват в Дахау откъдето се измъква поради обстоятелството, че родния му град заедно със "Западните покрайнини", с "решаващата помощ" на Адолф Шикългрубер са присъединени към царство "Обединена България". Освобождават го от концлагера, като поданик на страна съюзник на Оста - Рим, Берлин и Токио. Още не пристигнал в Босилеград, той хваща шумата. Там става командир на българоюгославски партизански отряд за връзка ме-жду партизаните на Славчо Трънски и тези на Светозар Вукманович-Темпо от Югославия. След 1944 г. предпочел да остане в България. Бил назначен като помощник-комендант на столицата. Комендант е бил сегашния висш копой от ДС и убиец Мирчо Спасов. После го изпращат в академията "Фрунзе" в Мос-ква. След завършването ѝ, става началник-щаб на вътрешни войски - тези чи-ято задача е да "умиротворят" народа в случай, че се разбунтува. Но, след завоя на Тито и анатемосването му от Информбюро Анто станал подозрителен и го уволнили от вътрешните войски. Нали имал "връзки с Югославия" - петима братя в "Покрайнините", които сега отново преминали към Югосла-вия, но като.. "Източни". Анто

вярвал, че Славчо с когото имали стара друж-ба от партизанските години, ще се включи в една акция срещу шопара Чер-венков с чийто арест бил натоварен нашият приятел. Но, в разгара на под-готовката, прославеният генерал побързал да направи своя донос. Последвала бърза намеса на "другарите" от КГБ, вследствие на което Анто се озовал в затвора с още неколцина приятели, а Славчо "израстнал" вече като привърженик на "новия априлски курс". И макар, че по-късно деградираха Вълко, Анто продължил да изтърпява наказанието си в Старозагорския затвор, при режим, подобен на нашия, заради опитите му да изпрати свое изложение до новите обитатели на Кремъл чрез съветското посолство. То обаче, в "изпъл-нение на интернационалния си дълг", предало жалбите му на тези от които се жалвал. От изолационната килия където копоите възнамерявали да го държат до.. края на света, го извадили настойчивите жалби на жена му, която стиг-нала чак до Хрущов при едно от посещенията му... Преди да го освободят, го бяха довели в болницата на СЦЗ, за да го ремонтират и приведат в човешки вид защото беше заприличал на смъртник. Така се намерихме в една болнична стая. Там той имаше "височайше посещение" от Мирчо Спасов. Вулгарни-ят убиец му предложил да се върне в МВР с генералски лампази и пагони, ка-квито имали вече съвипускниците му от московската военна академия "Фрунзе". Но той отказа и сега работи в "системата на общественото хранене", като... шеф на келнерите в "Ариана". С две думи, и неговата глава остана на раменете му, поради настъпилите промени в московската политика на Балканите след смъртта на Джугашвили и последвалите разчиствания на сметки в "най-близкото обкръжение на Сталин". Както виждаш, човешките съдби са странни и търпят динамични промяни...

Докато излагах сбито историята му, а Анто се беше изчервил от моя разказ, пред масата изникна келнер с тефтер и молив, за да приеме поръчката.

- За другаря полковник и приятеля му препоръчвам по една мешана скара със салата от домати. За пиене имаме и хубаво "Мелнишко вино". Освен ако имате други предпочитания...

Приехме предложеното меню и докато келнерът се отдалечаваше с поклони, Анто ни намигна и каза:

- Всичките са доносници и за да не ви безпокоят му казах че си цивилен пол-ковник. Кучкарите са навсякъде. Под някои от масите са монтирали микрофо-ни и ей там горе до моя кабинет е стаята за подслушване. Сега ще трябва да се оттегля, защото съм на работа - и като ставаше, добави - Гошо вече знаеш къде съм и си винаги добре дошъл. Днес сте мои гости и няма да плащате. И не само днес. Мисля, че и тук няма да ме оставят за дълго. Не клатя никому шапка и са се нагледали на мястото ми. Но аз не държа да

бъда кръчмар. Един приятел, който е директор в "Завод 12" ми предлага работа там. Ще постъпя като шлосер – трети разряд. Така, че докато "Странджата" е тук, ид-вайте, яжте и пийте на юнашка вересия.

През времето в което посвещавах вуйчо в някои детайли от живота в тюрмата, пристигна и обяда. Ядохме, пихме и разговаряхме до късния следобед, а на ставане, Анто дойде да ни изпрати. Казах му, че не ми е удобно да го товаря с нашата сметка, а той рече:

- Гошо, знаеш ли колко такива обеда и вечери ни дължат за толкова години затвор? Така, че идвайте, защото няма да е за дълго...

Анто ни изпрати чак до мостчето, където се здрависахме сърдечно и ни оста-ви с другаря Пенков, впечатлен от беглите биографични бележки за някогаш-ния партизански командир.

- Значи и такива хора имаше с вас?

- А ти какво си си мислил бе Тодоре? Че затвора е бил препълнен с банкери и индустриалци? Нали 99 % от тях бяха станали "патриотични" и дойдоха при вас. При нас те нямаха и едно на стоте. Срещу ви бяха селяни, работници, полуинтелигенти, ех, разбира се, и някои интелигенти, като Анто. Затворът съ-здаде от нас своего рода братство, чиито закони са солидарността и взаимо-помощта...

Знаех, че пресилвам истината, за да го респектирам и като че ли успяха. Той престана със съветите си, може би повярвал в силата на каторжническото братство. Докато се хранехме и на връщане към ЖП-бюрото, само ми повтори да внимавам с новите си запознанства, които нямали нашата закалка и се развивали в други условия, по съвършено различни закони. В тях продължи-хме наченатия безкраен обмен на впечатления, информации и заключения, които бяха прекъснати в края на работния ден от прибиращите се труженици. В тяхно присъствие разговорите приеха друга насока. Аз се интересувах от работата им, от житейските им проблеми, от това, което занимаваше мозъците им, а те – от моите преживявания в тюрмата. За да не пресоля с ужасите, които звучаха невероятно за бягащите от тъмната страна на "битието", вечеряйки им разказвах до късно повече за весели случки и смешни персонажи каквито се срещат даже и в ада.

*

На другата сутрин се събудих много рано. Почувствах, че повече няма да заспя. Бях започнал да съпоставям "съветите на Полоний" с плановете ни за революционна работа, които започнахме да кроим още в първата година, когато ни събраха с нашия Атанас "зад завесата" в Пазарджишкия затвор. Нали кроежите не ме напуснаха и тогава, когато обмислянето и доизработването им в самотата на изолационните килии в режимните отделения

наистина приличаше на донкихотщина. Разговорът с Пенков не можеше да ми повлияе, но ако това, което казваше, беше вярно, щеше да ми се наложи преразглеждането и ако е нужно и ревизирането им. Проблеми можеше да създаде и поведението ми в новата обстановка, сред "новите хора", които социализъм бе създал. Трябваше да търся другари с които можехме да делим мисли и дела и да търсим заедно брод. Или отново щях да проправам сам пътя си?

Тези размишления бяха прекъснати от скърцащия под стъпките на пробудили-те се роднини паркет. На сутринта, докато продължавах да се излежавам, цялата фамилия се готвеше по случай 9-ти септември да манифестира своята привързаност към "народната власт". Влакът ми беше за 15 часа. Те закусиха в кухнята, мислейки че още спя и когато се появих в хола ми казаха, че ще се изнижат до обед пред трибуната на мавзолея, та да ги изчакам и ми пред-ложиха да си избира нещо от хладилника за закуска. Отговорих, че в затвора бях отвикнал от подобен разкош. Като си излязоха, започнах да ровя в библиотеката на вуйчо. В "Така рече Заратустра" не намерих моето завещание. Вуйчо каза, че го е запазил. Избрах Ботевата биография от Евгени Волков и се зачетох.

На обяд с двете фамилни двойки на вуйчо и братовчеда Митко седнахме на масата, но не ми се ядеше. Мислите ми бяха вече при нашите. След десерта станах, за да се сбогуваме. Багажа си оставих на тавана им, а със себе си но-сех само бележката, че са ме освободили от затвора, малкото пари, които ми бяха останали и билета. Можех да тръгна за гарата. Вуйчо слезе да ме при-дружи до трамвая. На изпроводяк сметнах за необходимо да му кажа:

- Тодоре, учудвам се на себе си, че не те прекъснах вчера. Навярно защото този път не говори като квартален ОФ-агитпроп. Мисля, че беше искрен. Сега ще трябва и ти да ме чуеш. Аз ще бъда доста по-кратък. Слушай! Даже и така да е, както казваш, или по-точно - именно заради това, вашият "най-прогресивен строй" трябва да бъде сринат. Защото той е концентрация на всички исторически злини. На робството, феодализма и капитализма с всеки от които има много общи черти. Той ги е заимствал от тях и е добавил сталинския деспотизъм. От него може би има по-кървави в човешката история, но едва ли по-гаврещи се с мечтите на хората. Би било престъпление, ако останем безучастни наблюдатели на злодеянията му. Не говоря за многобройните дре-бни подлещи в каквито жандармите се опитват да превърнат всичко, що шава.

- Фантазмагория е да си мислите, че можете да ни съборите. Не виждате ли, че дори Америка се съобразява с нас?

Правеха ми впечатление лъшканията на вуйчо, който, като че ли се нуждаеше от непрекъснато убеждаване, за да не стои като буриданово магаре между опортюнистическата

защитата на незащитимото и неговото отрицание. За да го изведа от шизофренното му състояние, на изпроводак го клъвнах:

- Не знаех, че се отождествяваш с наследниците на най-масовия убиец, затова ще добавя още нещо към казаното. Имам приятел с когото бяхме в затвора - той е още там, но се надявам скоро да си излезе с всички останали. През 1957 г. бяхме с него в едно от мазетата на Пазарджишкия затвор. При подобен разговор и заплахи от страна на началника на тюрмата полковник Ташо Карамитев - ти го знаеш - Петко Чолаков му каза: "Ние не се плашим от вашите 900 милиона!" - тогава бяхте толкова заедно с Китай. Колко останахте към днешна дата и колко ще бъдете след 20 години, оставям ти да пресметнеш. И не се задоволявай само с политическа аритметика. Днес Китай е срещу вас, а в човешката история нищо не е постоянно и никой не може да предвиди кога и къде ще се развихрят силите на разрушението, които няма да оставят камък върху камък и от вашия "Трети Рим" - Москва.

"Двойката" се зададе отдолу, подадох му ръка и се прегърнахме. През прозореца видях, че продължава да стои на тротоара, изпращайки с поглед от-насящия ме трамвай.

ГЛАВА II

ЗАВРЪЩАНЕТО У ДОМА

Влакът тракаше приспивно, но сънят бягаше от очите ми, мисълта беше буд-на и се блъскаше в решетката на проклетите въпроси, които "свободата" по-стави пред мен. Някои от разсъжденията и възраженията на вуйчо "Полоний" сигурно си имаха своите основания. Бяха изминали цяли 18 години откакто ВКП бе назначена на власт. На нейното царство оставаха още цяли 27 години 2 месеца и 2 дни, но тогава никой не можеше да предвиди какво ще се случи в

едно толкова отдалечено бъдеще и още по-малко по какъв начин, при какви обстоятелства и с помощта на какви сили щеше да се извърши неговата под-мяна. Аз продължавах да вярвам, че развързката е близка и че тя ще дойде чрез една... всеобхватна революция, подобна на Унгарската от 1956 г. Но съзнавах, че при моя "прощъпалник" във затвора щеше да ми се налага да стъпвам внимателно в моралното минно поле, създадено от диктатурата и не-йните копои през изтеклите десет години.

Неусетно тренът спря на гара Благоевград и точно в 17 часа на 9.9.1962 г. сляхох на перона, където ме очакваше "делегация" от тате, брат ми и Ганди - мъжът на по-голямата ми братовчедка Олга. След прегръдките потеглихме пеша по обратния път, по който ме бяха конвоирали джандарите, завързан с въжета. Тате ми каза, че "роднинският съвет" решил след пенсионирането му да напуснат "IV-ти революционен окръг" и да се приберат в родната ни Горна Джумая, където по-малкия му син Огнян беше започнал работа като строите-лен инженер. Макар и пенсионер, докторът беше назначен в местния Туб-диспансер и с флуорографа обикаляше окръга, за да прави профилактични прегледи. Вярвах, че тук ще избегнат преследванията на копоите и доносите на "нешатните им сътрудници", без да си дават сметка, че "досиетата" ни следваха навсякъде, чак до гроба, а в някои случаи и в... отвъдното. С мама се бяха измъчили от непрекъснатите опасности, които висяха над главата ми и от всевъзможните мизерии, които властта им устройваше. Сега се надявах всичко това да свърши, да се успокоят и да укрепят разклатеното си здраве, а аз с тяхна помощ да стъпя на крака и да "си намеря място в живота". Но аз бях настроен на съвсем различна вълна и пророкувах, че песента и на тези властващи шебеци скоро ще бъде изпята, на което тате отвърна:

- Силни са гадовете сине. Трябва да внимаваш, а и ние с майка ти нямаме си-ли да посрещнем още едно твое влизане в затворите...

Наистина трябваше да бъда внимателен с тях, за да не попарвам преждевре-менно надеждите им. И те имаха право на "отпуск", поне докато се ориенти-рам в обстановката и намеря отговора на въпроса: "Что делать?"

В къщи последваха нови прегръдки с мама, която ме очакваше с нетърпение и чичо Кольовото семейство, с което нашите живееха под един покрив в род-ния ми дом. Нашите ме придружиха до стаята в която щяхме да спим с брат ми и мама ми съобщи, че в моя чест са поканили на вечеря и едно учителско семейство далечни роднини - Чемкови. Хората са добри, каза тя, но все пак бъди внимателен. А и Кольови не били за вярване. Изобщо да не си показвам рогата и да отговарям само когато ме питат. Имах чувство, че "свободните граждани на НРБ" са заболяли масово от

параноя, но се въздържах да по-ставям гласно диагнози. В затвора няхахме такива проблеми.

Тате ми каза с известна тъга, че почти всички са се примирили с "историче-ската необходимост", олицетворявана от номенклатурата. Нейното господст-во им изглеждаше, ако не вечно, дълготрайно поне колкото една геологическа епоха. Вместо да рита срещу ръжена или събаря стени с главите си, народе-цът предпочитал да си живурка под сянката на поредния партиен секретар с преклонена глава, разделен на две "дружески класи" и една "прослойка" – ин-телигенцията. Виждах, че и тате се е отчаял и вече не ме питаше: "Кога ще си отидт гадовете?" Мама ме осведоми, че след работа сядал до прозореца, псу-вал султана, че си дал царството и почти всеки минувач, заради овчедушието, приспособленството, а не рядко и за "възторзите и ентузиазма" с които до-носничел за всяка неправилна мисъл или недай бог – бунтовен порив.

В кухнята, където ме арестуваха някога, около масата се бяха събрали вси-чки. Представиха ме на учителското семейство Чемкови и ми отредиха цен-тралното място на масата, където бях заграден от мама и тате. Чувствах се неловко под толкова погледи и отговарях едносрично. Тате каза, че се чудил как съм издържал и ме запита дали са ме били много? Отговорих:

– Нормално – и всички се засмяха на черния ми хумор. След завчерашното повръщане през прозореца на влака от изпитата в бюфета на гара Белене ракия, избягвах алкохола. Изядох само едно голямо кюфте от тия, на които ма-ма беше майстор. Свитият от затворническите дажди стомах се напълни и ми стана тежко.. Макар и между роднини, се чувствах като чужденец сред чужди. Дори да не бяха съветите на "Полоний" и предупрежденията на мама, едва ли тази вечер щях да си отворя повече устата. От неловкото мълчание, увиснало над масата, ни извадиха песните на братовчедките, на чичо Кольо и брат ми Огнян. Кой знае до кога щеше да продължи музикалната програма, ако мама не каза, че съм изморен и трябва да си лягам. Благодарих на всички и се качих на втория етаж. Дълго време се въртях в леглото. Вечерята не бе оставила никакви впечатления, ако изключим флиртуващите погледи на стоящата насреща ми с мъжа си учителка по руски език...

*

Следващите дни преминаха в разговори с нашите за преживяното и за плано-вете за бъдещето ми. Бях лаконичен и им казах, че първо искам да се ори-ентирам в живота, който ми предстоеше. Тате отвърна, че ми се полага един по-дълъг "платен отдиш" за десетте години.

Не забравих да се обадя по телефона в Окръжния съвет и поисках да ме свържат по "личен въпрос с другаря Керемидчиев". Трябваше да изпълня по-етото пред Киро

Ружкин обещание с когото били братовчеди. Беше ме замолвил да напомня за забравения на острова роднина, който чезнеше шеста година там, обвинен в шпионаж в полза на Югославия, където ДС го беше изпратила под прикритието на политически емигрант. Предаден от своите, Киро беше прекарал няколко години в Голи Оток – един от най-тежките титовски концлагери, който по нищо не отстъпвал на Белене. Вероятността да си остави кожата там била голяма, но от това го спасила размяна на шпионите между "двата братски народа" след смъртта на Сталин. Излязал от югославския ад, Кире беше попаднал в българския, след унгарската революция, когато Ти-то взе в началото нейна страна. "Своите" го бяха осъдили на 10 г. затвор, по-дозирайки, че щом е оцелял, навярно удбахите на маршала са го вербували. На нас Кирил Ружкин разправяше, че присъдата му е заради това, че искал да откъсне Пиринска Македония и я присъедини към отсрещната ѝ част...

Казах на Керемидчиев от чие име го търся и той ми насрочи среща в следващия четвъртък в 14 часа следобед, но когато отидох в Съвета ми заявиха, че другаря председател на окръжния народен съвет го няма. "Нямаше го" и през следващия му приеман ден. Така не изпълних молбата на Ружкин, но можах да видя огромния портрет на Мао Цзе Дун, който "украсяваше" стената на партерния етаж на окръжния "народен" съвет. Благоевградските партийци, ка-то повечето наши номенклатурчици, бяха сталинисти. Това, те подчертаваха сега с подобни маоистки демонстрации и се надяваха с помощта на "китайските другари" да възвърнат славните времена на своята младост, когато се гордееха с вожда и учителя, чиято мумия бе заровена миналата година до стените на Кремъл от "предателя, ревизиониста и авантюриста Хрущов..."

Тате ме заведе при един стар, частнопрактикуващ шивач, който от край време шиел костюмите на рода ни. След като ми взе мярка, на първата проба той ми рече:

- Очуди ме конструкцията ти, но разбрах, че тия мръсници са ти изяли задника, тяхната мама.

*

Продължих да натрупвам впечатления. Покрай актьорът Насо Воденичаров, който беше наемател на Никола Унчев и по когото въздишаха джумайските булки и моми, бях приет благосклонно от местните театрали, особено от жен-ската им част и най-вече сред почтените майки на невръстни дечица, които вместо да ги изпратят при мен, се държаха като разпасани магарици и пред-лагаха себе си. Понеже бях решил да не се женя, това като че ли ме устрой-ваше... През вечерите, когато не "прескачах някой плет", се разхождах сам до късно по пътя, минаващ през възвишението на Баларбаши и се опитвах да разгадая плетеницата от новите ми впечатления. Веднаж ме спря един мили-ционерски

старшина. Поради подозрителния ми вид, той прояви бдителност и поиска да се легитимирам. Показах му жълтата бележка от Белене (още не си бях извадил документ за самоличност). Джандаринът се успокои след като я прочете и ми я върна. Козирува и добави:

- Стори ми се ябанджия. Не съм те виждал тук, та рекох да те проверя. Нали знаеш - служба.

Моите роднини и приятелите им, сред които освен Чемкови, бяха още хирург-гът д-р Семов, приятелката му Йоана учителка по немски и Борис Ингилизов за когото тя се ожени след известно време, в желанието си да ме въведат в нормалния живот, устройха две екскурзии - до хижа "Яворов" и до Рилския манастир. Някои проявяваха интерес, може би от вежливост, към това, което ставаше зад стените на затворите, но не задържаха за дълго вниманието си върху моя разказ. Само женската част от компанията току повтаряше "Гор-кият"... Предпочитаха да си разказват вицове - обикновено битови и полови. Бяха, както споменах, инженери, лекари, учители или чиновници. Ганди, мъжът на братовчедката работеше в Митрополията като секретар на Неврокопския владика Пимен. Там бяха и другите двама от триото на чернокапците - протосингела Синесий - хубавец от когото тайно се възхищаваха много от булките в Джумаята и дякон Григорий, който като че ли беше някакъв мелез между пръч и Рогатия. Ганди пожела да ме представи на "Негово Високопреосвещенство" Неврокопския митрополит, когото нашите също били мобилизирали да съдейства за преждевременното ми освобождение от затвора и сега тряб-вало да му благодаря.

Доста нови запознанства направих чрез по-малката ми братовчедка Цеца, чи-ито приятелки - Ката Марушева, Елка Бъчварова, Зизи и други - бяха като нея все стари моми с често сменящи се ездачи.

Вън от работата си, всички тия хора се опитваха да се измъкнат от клещите на диктатурата, но единствената революция, която им се бе удало да извършат в мое отсъствие беше... сексуалната. При това конспиративно с "организация", която имаше за модел "мрежата". Всеки имаше по няколко любовни гнезда и всяка - няколко любовника. Ако пожелаеха те можеха да използват подобна организация и за антидържавна дейност, ако да не беше страха, пълното отчаяние, разочарование и разложение до които ги беше довела отдалечилата се развръзка и цинизма и наглостта на "отговорните другари", бръщолевещи за братство, равенство и... куманизъм. Тяхните полови отношения и сношения можеха да бъдат изобразени "графично" с нещо, наподобяващо мрежа на ко-кошарник с жена в центъра на всеки "ромб" и четирима мъже в крайщата на "кръста", след това, по същия начин около всеки от мъжете имаше по четири жени и т.н., от което се образуваше безкрайната мрежа от ромбове. Освен тях, бяха

възможни и всички други звездообразни и многогълни конфигурации и "дупки". Само че за разлика от оная мрежа, която се опитвахме да създадем, но се късаше непрекъснато, вследствие предателствата, убивайки желанието у "плетачите" на смъртния саван на диктатурата да обмислят мето-дите за елиминиране на предателите и ръководещите ги копои, което парали-зираше волята на невлязлите или излязлите от затворите и лагерите да я за-кърпят и възстановят, сексуалната мрежа беше вечно възпроизвеждаща се. Винаги и навсякъде се явяваха желаещи да заместят излязлите от строя, да "запушат" пробойните и да я направят функционираща, жива и безсмъртна...

Моите компатриоти и патриотки подслаждаха животеща си с взаимни изневя-ри, а властите гледаха през пръсти на тази им "дейност", освен когато искаха да я използват за шантаж пред овенчаните с рога "другари и другарки в жи-вота" и да вербуват някои/някоя от тях. Сексуалната им разпуснатост беше своего рода отдушник на безмисленото живуркане и натрупалата се хормо-нална енергия. Особено активни бяха омъжените жени около 30-те, които се държаха като... 18-каратови девственици. Бяха изчезнали всякаква свенливост или Вертеровски терзания. Първият им жест не беше докосването на ръцете, а улавянето за мъжкия "пистолет". Скоро започна да се уригвам от половото преяждане, в леглото или на крак, но спирам до тук защото Джакомо Казанова е написал отдавна мемоарите си и всяка подобна белетристика ще бъде само епигонство...

*

Разбира се, би било пресилено, ако твърдя, че креватната гимнастика беше единствения спорт, който се практикуваше в средите на соц-еснафството. Ос-вен от късите разкази за затворите някои от компанията проявяваха интерес и към актуалните събития. Например за съветскокитайските отношения по ко-ито в затвора минавах за специалист. Обяснявах им, че в основата им можем да открием империалистическите противоречия между двата соц-мастодона, родени от държавния капитализъм. И им говорех за влиянието на един евен-туален конфликт между тях върху източноевропейските страни. Сочех им и по-миниатюрните исторически прецеденти с Тито и Енвер Ходжа, който имаха националистически и антиколониален характер и бяха характерни за изостаналите соц-страни. Разговаряхме и за фракционните борби, тон за които да-ваха вътрешнопартийните самоизяждания в КПСС. Пророкувах, че подобни схватки между борещите се за властта кланове могат да изведат на сцената и "низшите класи", които да отведат събитията много по-далече и отвъд смени-те на генералните секретари и тяхните антуражи... Бях предрекъл и предстоя-щите поредни чистки във върхушката на БКП, което изостри особено тяхното внимание, когато през ноември

1962 г. от постовеите си бяха отстранени ми-нистър-председателят Антон Югов (може би най-окървавения от вътрешните министри на диктаторския режим) и последните "съратници" на Вълко Червенков, останали по върховете на партийните "Хималаи". Последното "пророчество" не беше толкова трудно, защото с известно закъснение тези чистки имитираха хрущовия антисталинизъм с неговите филипки срещу мъртвеца при повторното му погребение. У нас те трябваше да премахнат всички пре-пятствия пред утвърждаването на "новия култ" на БКП в лицето на Живков. Тогава все още никой не допускаше, че това нищожество в сравнение с кое-то Червенков можеше да мине за интелектуалец, ще се окаже най-дълголет-ния владетел в III-то българско царство и първата република. Той дори надживя "социализъма". В разговорите си с тях, аз предричах и краха на системата, макар че начинът по който той щеше да настъпи беше обвит в неизвестност и им се струваше невероятен. На някои от тези дискусии, които имаха повече характер на монолози, присъстваше и мама. За да ме предпази от "зли уши", тя често ме прекъсваше със "- Аман бе синко, стига с тая пуста политика, че ще опротивееш на хората?" Но аз упорствах, а новите ми познайници слушаха с видимо недоверие и плахост моите анализи и прогнози, и бързаха да върнат разговорите към живота в блатото.

Тоя живот и изпъстрящите го забавления ме задушаваше и аз предприемах чести пътувания до София, които оправдавах пред нашите с необходимостта да се посъветвам с вуйчо ми. А те предпочитаха това, защото не им се жи-вееше под непрекъснато напрежение - при всяко мое закъснение ги обхва-щаха тревоги и какви ли не мисли минаваха през главите им... В променилата състава си компания на Пенков се надявах да поема глътка въздух, но уви. И там безконечните обзори на "международното положение" и липсата на воля да се търси изход от него започваха да ми втръсват. От това състояние на "безтегловност" ме изваждаха събитията в различни части на света за които нямах достатъчно информация и бях склонен да ги разкрасявам със слухове и тълкувания, влагайки в тях дълго таени надежди. Такъв бе случаят с кубин-ската криза от края на октомври 1962 г., която се разрази по повод инстали-рането на съветски ракети с ядрени глави на "острова на свободата", отстоящ на 90 мили от бреговете на САЩ. Дватама "голями" - Кенеди и Хрущов - с помощта на медиите ескалираха напрежението до степен дори вуйчо ми да повярва, че сме на ръба на Третата световна. Аз си имах своя теория за конфликтите от планетарен мащаб и за условията при които те могат да ста-нат неизбежни. Те не бяха на лице, но напрегнатото очакване, което можеше да доведе до развързка ме обхвана и мен. Само че и сега кризата не завърши с експлозията на мира, както и

множеството предшествали я от началото на Студената война. Оставаха ни, като "премия", само емоциите и разнообразието, които тя внесе в монотонността на "свободния живот".

Разговорите с Пенков понякога бяха по-съдържателни, но не се отличаваха съществено от обичайния тон. И той, като останалите, се стремеше да ме "но-рмализира". Казах останалите, но трябва да се коригирам – копоите искаха да ме... "неутрализират". Оглеждах се и се ослушвах да доловя присъствието им и ми беше чудно, че не го усетих веднага. Тогава още не знаех, че сред тях с които живеехме под един покрив в Благоевград, поне чичо ми Кольо Унчев беше известен на "органиите", като агент "Трендафилов". Документите на ДС за това време са още под ключ в архива. Сигурно, с представянето на бе-лежката от Белене, местните копои бяха "сигнализирали йерархията" за пристигането ми, след което са получили нейната "Справка" и са чакали разпореждането й, за да "разработят" своите планове. Може би, по тяхно нареждане или по лична инициатива, ми се обадиха Тома Малечков – някогашният секретар на Ванче Михайлов и Георги Марикостинлията от когото изпитвах отвръщение и погнуса още в затвора.

*

Редките ми споделяния с тате, когато се връщаше от обиколките си с флуорографа, често се превръщаха в спорове. И той, като всеки баща, искаше да ни види "успяли в живота" и разкриваше мечтите си. След като брат ми бе избрал инженерството, тате се надяваше поне аз да го последвам в професията, като си гарантирам чрез нея независимост и финансова обезпеченост. Отговарях му че в този свят независими могат да бъдат само тези, които не се интересуват от финикийските знаци и земната слава. И добавях, че всеки от нас е изпра-вен пред избора: Парите с властта или честта?, а той полунаистина, полунашега питаше, гледайки ме хитро: "– А не може ли всичките заедно?" Това беше в кръга на майтапа. У тате нямаше нищо меркантилно. Той желаше само първородният му син "да оцелее" в един жесток век. Затова, когато му заговорях за свободата, равенството и братството между хората и народите, се опитваше да ме разубеди и спре, и забравяйки за собствената си младост, ми отвръщаше, че тези идеали са неосъществими, защото били несъвместими. Отговарях му, че "ще ги съвместим", като въведем анархията – "майка на ре-да". Питаше: "Как?": – С въоръжаване на народа, равенство в доходите и пряко участие на всички при решаване на общите им проблеми. Тате упорстваше и следваше нов въпрос: "Кога?"

– Когато получим безусловната поддръжка на всички, които искат да бъдат свободни и са изгубили търпение да понасят издевателствата на бюрократите и джандарите над човека

без власт. Когато се убедят, че могат да решават личните и общите си проблеми без посредничеството на всевъзможни власт-ници, началства, депутати, министри, паразити и капиталисти. Когато възму-щението им от социалната несправедливост се превърне в осъзнат бунт сре-щу "така създалото се общество" в което над 90 % от хората живеят под чертата на фиктивната "средна заплата", като в свински боксове.

- А ти мислиш ли, че ще бъде по-справедливо, ако умствено и физически не-равни хора получават равни доходи?

- Докторе, ти можеш ли да твърдиш, че единият или двата процента, които са заграбили властта и богатствата, са по-умни, по-талантливи и по-морални от останалите? Не виждаш ли мръсната пяна и боклуците, които са изплували на повърхността? Освен това толкова ли е трудно да се разбере, че свободата е невъзможна без равенство и обратно. Няма нищо по-деморализиращо от "мирното съвместно съществуване" на умирация в глад и невежество роб с тлъстия робовладелски надзирател и тънеция в охолство и разкош тяхен гос-подар. Равенството за нас не е фикс-идея. Ние го искаме, за да може и най-изостаналият да получи условия в които да развие своя капацитет, своята ли-чност. За да станат хората по-свободни, по-морални и по-човечни.

Тате клатеше недоверчиво глава, казваше, че добрите ни намерения могат да ни отведат в още по-дълбоки кръгове на ада от тези в които живеем и сякаш, за да ме уязви, заключаваше:

- Ами, че щом вие сте това, което казваш, не е ли по-добре да си останат тия сегашните...

Питах го така ли е мислил, когато е носил черното знаме в манифестациите против войната или когато отказа да се възползва от офертите на "народния генерал" Терпешев, който искаше да го приобщи към новия "елит" или както му казваха - "авангарда на пролетариата". Тате мълчеше тъжно или ми отго-варяше, че хората не заслужават да се жертвам за тях, а аз не зная какво е да страдам за децата си, попаднали между зъбчатите колела на безжалост-ната машина на властта. В такива точки нишката на нашите разговори се къ-саше и всеки оставаше с несподелените си мисли.

Един ден тате доведе най-неочаквано за мен у дома стария приятел от тюр-мата и най-младия от водачите на българската социалдемократия "след деве-ти" - д-р Петър Дертлиев. Срещали се почти редовно за "обмяна на опит" - и той работел с флуорограф в Софийския вилает. Радостта ми от срещата ни бе-ше помрачена от разказа му за избраната линия на поведение. В своя туб-диспансер той се маскирал като трайчокостовист, защото "това било по-при-емливо за колегите"... Нямало как, не искал да тревожи още жена си, която му родила второ дете - също момиченце. Разказа ми за своя любимец сред младите социалдемократи

Мишо Петков, който записал френска филология в Софийския университет. В негово лице той виждал своя заместник. Запитах го не е ли рано (по това време Дертлията беше на 46 години) да мисли за за-вещанието си или смята толкова дълговечно игото. Като чу тая забравена Вазова дума, Доктора се усмихна тъжно и добави: "Всичко е в божиите ръ-це." Май от веселия, жизнерадостен атеист и заклет кауцкианец не беше ос-танало много нещо. А бяха минали само шест години от излизането му от за-твора. Не се бяхме виждали от 1955 г. и аз поисках да споделя очакванията си за развоя на събитията, но той побърза да охлади ентусиазма ми. Направи ми неприятно впечатление нежеланието му да води "политически" разговори, които сменяше с професионални и битови. Отдадох го на превърналата се в навик предпазливост, но когато се срещнахме по-късно в София, разбрах, че е започнал да "поумнява". Видяхме се още няколко пъти, включително и в тях, но и това спря, когато ми каза, че жена му – Петя не гледала с добро око на дружбата му с такива като мен, която можела да го върне пак "там де птичките не пеят и любов не цари". Постепенно тя го отчужди от всички, до степен да избягва и скритите от нея контакти. Така престанахме да се виж-даме, докато си бях в България, а май и нямаше какво повече да си кажем. Изгубихме всякаква връзка. От Мишо Петков научих, че се е затворил напъл-но в кръга на "семейното щастие" и строежа на вилата си. Чак след четвърт век, когато му телефонирах от Париж послучай възстановяването на БРСДП(о) на 26 ноември 1989 г. разбрах, че той дори не е знаел за бягството ми, ма-кар да бяха изминали повече от 16 години. Но за това и за още много други неща ще стане дума в по-късните ми спомени.

*

От всичко срещнато и чуто се чувствах "като куче в каруца". Наблюденията, рзмишленията и колебанията ми се редуваха с участие в живота на Джумайското еснафство с неговите дребни радости, забавления и шмекерии. В месеците след излизането от затвора се убедих, че така наречената интелигенция се е приспособила и в по-голяма или по-малка степен, поставила в услуга на режима. Вечерите минаваха в компании, които пиеха и пееха, но не "като през сълзи", а за забавление и аз трябваше да ставам съпричастен на нрав-ствения кретенизъм, който бе взел връх. Всякакви думи за пробуждане се посрещаха като бълнуване на луд, лош тон или... провокация. Такива бяха "сво-бодните хора" с които ме запознаха брат ми, братовчедките и Ганди: учители, инженери, артисти, лекари, сестри и... стари моми. Сред тях може би липсва-ха доносници, но нямаше и нищо друго. Нищо не можеше да ги отклони от инерцията и да ги изрита от хралупите им в които спяха дълбок летаргичен сън. Свикнали с пиянските

вечери, взаимното поставяне на рога, цинизма, ви-цовете, те като че ли ги бяха заобичали, като отдушник и една най-низша форма на "социален живот". Беше ясно, че от тия хора не може да се очаква пробуждане и още по-малко действия. Този *modus vivendi* поетът Константин Павлов щеше да нарече сполучливо "Сладка агония". Това беше сладката ми-ризма от разложението на "социализма", което заразяваше двукраките и им харесваше, независимо от социалния ранг и образователен ценз. Отпускаш се по течението, което те отнася в блатото, където потъваш и ставаш "нов чо-век". Само, че аз бях дейна натура, досегашният ми живот беше изковал дру-го "светоусещане" и аз не желаех да се примирявам с такава "перспектива". Продължавах да търся брод, вглеждах се в хората с които ме срещаше слу-чая, разговарях свободно и бях в мир със съвестта и в хармония с идеала си.

Но това не ми беше достатъчно. Тая среда и нейният живот започваха да ме душат и в главата ми се въртеше мисълта да прехвърля границата, която от-стоеше само на някакви си 15 километра от родния ми град. Когато я спо-делих с мама, тя посрещна на нож идеята за бягството:

- Ако не мислиш за себе си, защото такава стъпка ще завърши с това да ти напълнят гъза със съчки, помисли за нас. Знаеш ли какво сме преживяли с баща ти? Чергарският живот, страданията и униженията ни и посто-ялната заплаха, която висеше над главата на баща ти - можеха да го уволнят във всеки момент, да ни оставят без стотинка и да питаме в кой кенеф ходят гладните, а нищо не им пречеше и да го тикнат при теб. Всичко това ни раз-боля, направи ни развалини. Затова, че бяхме готови винаги да те защитава-ме, пресата върху нас не отслабваше. Искаха да те изоставим и забравим. Огнян го изключваха два пъти от университета и ако не бяха ходатайствата на вуйчо ти, дявол знае как щеше да завърши всичко. Нали знаеш колко лесно монтират процеси и как правят от мухата слон. Или си мислиш, че само ти си страдал. Стига вече с твоите донкихотщини, до гуша ни дойдоха.

Не възразявах, слушах я да излива наболялата си душа и си мислех, че нямам повече право да оставям да ме арестуват... Преди да взема окончателно ре-шение трябваше да се видя и разговорям с тези, които си бяха излязли от тюрмата, а се говореше усилено, че до края на годината щяли да си дойдат всички...

*

Всичко това контрастираше напълно с плановете, които бях "изнесал" от за-твората. Единият беше "максимален" - с придобития опит и десетгодишните тър-сения, размишления и обмен на идеи с чужди и свои - да започнем отново създаването на революционна организация, защитена от предателства и "про-бойни". Само, че от обиколките, които

предприех още през първите месеци и от срещите и раговорите, които имах най-вече с наши приятели, заключих, че това ми намерение е нереалистично или най-малкото нереализуемо с малци-ната излязли преди мен от затворите и с тези от концлагерите с които ме за-познаха навън. Тяхното мнение беше, че в обстановката у нас и в света и се-гашното състояние на духовете, тоест към 1962-1963 година, не е възможно да се направи нищо друго освен да поддържаме "неформални контакти" за обмян на идеи, книги, информации, анализи и оказване на взаимопомощ, когато това се налагаше.

Вторият план беше резервен, алтернативен, "план минимум" - калемджийски, в случай че първия се окажеше неприложим. Исках да реализирам старата си затворническа мечта за една системна критика на теорията и практиката на марксизма във всичките му варианти. Познавах добре неговата библейска или диалектическа същност. С известно стесняване на хоризонта и подходящ подбор на догмите, от "класическия" се бяха получили "авантюристичния марксизъм" на кауцкианците, чийто ученик беше и Ленин до началото на Първата световна война и "проституирания" ревизионизъм на Бернщайн - такива епитети си лепяха тия "сиамски близнаци". По-късно, за многотомното наследство на 18-каратовия революционер Ленин, с което също се бях фамиализирал, бяха повели борба на живот и смърт троцкизмът или "непроституирания марксизъм" и сталинизма с неговите епигони, появили се на сцената след смърт-та на "корифея на всички науки". Тяхното "учение" беше в основата на "реалния социализъм", който изстрадваха над един милиард човешки същества. За такъв критичен преглед на политическата, икономическа и социална теория и практика на марксизма в неговия ленинско-сталински вариант, бях натрупал достатъчно познания, документи, цитати, факти и данни още в тюрмата, както и различни анализи на настоящето и прогнози за бъдещето. Тази работа ми изглеждаше по-близо до интересите и нуждите, ако не на "обикновените", то поне на по-будните хора. Само че тюрмаджийските цербери ми бяха извзели десетките тетрадки в които бях класирал по теми ключовите проблеми, цитати, мисли или недомислия на "класиците", снабдени с моите коментари, бележки и хрумвания, поради което за решението на задачата щяха да ми бъдат необходими "Събраните съчинения" на триото "класици", книжнината, която все още можеше да се "изкопае" от някои мазета и частни библиотеки, останали незасегнати от аутодафетата на сталинската инквизиция и... няколко години финансова обезпеченост.

Когато споделих с мама тези си намерения тя възрази категорично:

- За тази цел трябва да си намериш един Енгелс, който да те храни докато надминеш юнака... що бозал 25 години.

Нашият Енгелс е премяцал и пряко сили би могъл да работи още 5-6 години, но само за издръжката ти в уни-верситета... За да се дипломираш и придобиеш някаква солидна професия и си стъпиш на краката, пък после прави каквото знаеш. Ти си здрав-прав и не те ли е срам? Крайно време е да си вземеш хляба сам в ръцете.

И аз се засрамах. (По това време мама четеше многотомната хагиография на Галина Серебрякова за Маркс, която ѝ бе повлияла с фалшифицираните, еснафските и канонизираните от маркс-ленин-сталинисткия Синедрион, смърдящи оценки за Бакунин.) Тя беше права в едно – повече не можех и нямах право да искам от тате средства за една работа, чиято опасност той съзнаваше, без да бъде убеден в нейната полезност или по-скоро ефикасност. Тази "патова ситуация" беше една от причините да приема на следващата година следване-то в университета, избирайки математиката. Бях решил да вървя към същата цел по обходни пътища, търсейки в математиката още един инструмент за постигането ѝ. Какво стана с този ми план ще се види по-нататък, но още тук мога да кажа, че никому не останах задължен (освен на родителите си на които за съжаление не можах да се отплатя), никого не ограбих, не станах рен-тиер и в ничия торба със зоб не заврях главата си.

Към казаното от мама, вуйчо Тошо добавяше:

- Копоите няма да те оставят на спокойствие, няма да имаш и свободата от която са се ползвали нашите класици. Ще те обявят за паразит и най-вероятно всичко ще завърши с връщането ти там откъдето се завърна. Ние нарушихме завинаги тишината на кабинетите и сме затворили вратите на библиотеките за всички, които биха поискали да ни пречат. Нямах ги около теб и мислещите хора, каквито са се срещали сред емигрантите от миналия век и началото на тоя, с тяхните дискусии и дуели, освен ако... - Тодор Пенков не се доизказа, но аз разбрах мисълта му:

- Тодоре, така както я нарисува, май не ми остава нищо друго, освен да потърся убежище - и вместо да произнеса емиграцията, казах - в лудницата...

- Аз ти говоря сериозно. Единствената възможност е да съчетаеш работата за прехраната си с теоретизиранията през свободното време. Скоро ще се пенсионирам и тогава и аз ще помагам.

Гледах го изпитателно и с подозрение и се питах дали не иска да ме подхлъзне с надеждата, че "битието" ще се окаже по-силно от "съзнанието" и когато постепенно ме налегнат житейските грижи, няма да имам друг избор, освен да стана "глава на семейство, добър и правилно мислящ гражданин".

ГЛАВА III

ЛУДНИЦА ДА, КАЗАРМА НЕ!

В такива главоблъсканици беше минала новата 1963 година и се заточиха многобройните януарски празници – именни дни – повод за безкрайни гостувания и запои. След четири месеца “свободният живот” започна да ми изглежда съвсем безсмислен. Сред старите роднини и новите познанства цареше резигнация, безсилие, отпускане по течението и приспособленство. Откровените и сериозни разговори, като че ли бяха станали невъзможни. Имах чувството, че всички искаха да избягат от себе си и се преструваха, че живеят. Лепкавата провинциална атмосфера в която се потопих беше убийствено по-тискаща. Житейският въртоп в който попаднах, заплашваше да ме увлече към дъното. Строените в самотата на затворническата килия планове се разбиваха в апатията, страха и подлостта, които чувствах около себе си. Всички живееха, като че ли нищо не се е случило и ако да не казваха, че това е “най-добрия от всички възможни светове”, считаха, че живота в него е нормален, защото “строят” им изглеждаше дълговечен като турското робство от което бя-ха останали толкова много пословици. Макар, че още в зандана се чувстваше духът на “новото време”, действителността надмина всичките ми очаквания. Нямах и помен от някогашните настроения с които попаднах в затвора. Де-сетте години, като че ли бяха променили из основи хората. Отново и отново си задавах въпроса как ще се живее с тях и се плашех от думите на До-стоевски: “С какво ли не свиква човекът подлец...”

Един ден, движейки се безцелно по улиците на родния град, който ми беше станал още по-чужд и опротивял, срещнах нашия приятел Стойчо Янков – еди-нственият оцелял от процеса на осъдените на смърт през 1951 г. горноджумайски атентатори. Беше ме забелязал отдалече и рече:

– Какво си се умислил, като да са ти потънали гемиите?

Не се спуснах да се прегръщаме, само си стиснахме силно ръцете. Сините му очи излъчваха металически блясъци и игривите огънчета на радостта, че среща приятел. Попитах го откога е навън? Отговори ми, че няма и седмица откакто се е завърнал. Излязал си от Белене. На 31 декември освободили по-чти всички, включая хората от наказателните отделения. Останали да доизлежават присъдите си само осъдените за шпионаж и стари деяния. Казах му:

– Гемиите не са, но българският народ като че ли е затънал до гушата в някаква клозетна яма и може би там ще е края на неговата 13-вековна история...

– Много бързо си се отчаял. Бяха и по-тежки, и по-безнадеждни времена, пък още не сме свили знамената...

– Не ти говоря за малцината, които устояха въпреки всичко. Виж, ако още не си го забелязал, какво мъртвило е около нас.

– Че ти какво си очаквал от народ, който е понасял безропотно пет века язда-та на агите. Да не би когато тръгнахме на смърт или влизахме в затворите да бяхме много повече? Я не се самозаблуждавай! Много бяха дърдорковците и кръчмарските бабаити. Сега, в най-добрия случай те са млъкнали. Тази е раз-ликата с това, което беше в юношеството ни. Стегни се! Пообиколи приятели-те, срещни се с тия у които не е изгаснала искрата на живота. Чуй ги, обмени мисли, разсъди, пък после вземай решение. Нали знаеш, че пред свободния човек пътищата са много...

– Това правя. Изпратих "уведомителни картички" на неколцината, чиито адре-си помнех. Получих отговор само от Илия Кехайов, но още не сме се виж-дали. За Иван Неврокопски чух, като че ли е "успял" да се интегрира в "новия живот" с помощта на тяхните капитулант и се правел, че всичко около нас е удовлетворително. Ще пиша и на новоизлязлите.

– Не късай с Кехаята, той е сериозен мъж, ти сигурно го познаваш по-добре. А Неврокопски е къс жизнено месо – живее му се на всяка цена и при всички условия. Не бързай с заключенията си кой е подлец и кой – храбрец. Нямаме право на грешки в нито една от двете посоки. И най-важното – не предприемай действия преди да чуеш камбаната. Веднаж платихме данък на младеж-кия си жар.

Стойчо беше на 35 години, знаех го с несломим дух и изпълнен с енергия, излъчващ спокойна решителност и увереност. Но не беше ли прекалено по-мъдрял от преживяното и страданията? Кой щеше да удари камбаната? И колцина щяха да чуят камбанния й звън. Все пак,

разговорът с него разведри настроението ми. Разделихме се като ми каза, че ще се опита да се установи в София чрез строителството. Казах му, че и аз сигурно няма да закъснея и за връзка му дадох адреса на Илия. След като се разделихме, минавайки край будката на моста, купих две дузини новогодишни картички и макар, че вече и Коледата по стар стил (7 януари) беше минала, ги изпратих за именни и рож-дени дни с пожелания за здраве и дълголетие. Подписах ги с Гоше Чорба-джигошев и с адреса на прадедите ми където се бе събрало цялото ни семей-ство. Скоро получих няколко отговора, достатъчни за установяването на кон-такти с един все по-разширяващ се кръг от приятели и познати от различни крайща на страната и от всички цветове на шарената политическа фауна на доскорошните обитатели на болшевишката каторга. Сега вече можех да срещна всеки, който бих искал да видя или да бъда посетен от нуждаещите се от обмян на информации и идеи.

Не зная дали този уловим и може би обещаващ признак на живот не стана повод, но в края на месеца бях сюрпризиран с една повиквателна заповед. През март трябваше да се явя пред военна комисия в Пазарджишкото военно окръжие. Тя щеше да реши къде да изпълня "дълга си към отечеството". Беше ясно, че копоите нямат намерение да ме изпускат от поглед, нито да ми раз-решат по-продължителен "отпуск". Възможно беше и по-други канали да са се добрали до новото ми местожителство, но с този си новогодишен "подарък" ме изпревариха. Оставах ми по-малко от четири месеца до навършване на 30-тата ми година. Това беше пределната възраст след която не можеха да ме мобилизират. "Законът за въоръжените сили" освобождаваше достигнали-те я от задължението им към войнската повинност и затова бързаха. Искаха да ме изпратят в трудовите войски където концентрираха неблагонадеждните и момчетата от малцинствата. Очаквах ме три години робски труд на някой от обектите на "строящия се социализъм". Обикновено, това бяха мини, каменни кариери и други, опасни за здравето производства. Още по-опасно обаче щеше да бъде зачисляването ми в дисциплинарните, "черни" роти, където някой инструктиран от копоите "за-ка-пе-че" (заместник командир по политическата част), тоест армейски копой, щеше да ме обгради с вниманието на подръчните си доносници, а фатмакът - "майка на ротата" - да ме изпраща на най-тежките работи с неизпълними норми, да ме настъпва по мазолите и съвместно да ме провокират непрекъснато, чакайки резултатите от планираните "агентурни мероприятия и реализации", които трябваше да ме върнат там, откъдето неотдавна си бях излязал.

Безсъмнено тази "перспектива" не ми се нравеше, особено след като разбрах от Стойчо с какъв затворнически състав щях да съжителствам след масовото освобождаване в края на

миналата година. Повиквателната заповед, която получих като подарък за новата 1963 година, ме мобилизира и изведе от отчайващото състояние на духа в което изпаднал Байроновия Шилъонски затворник след излизането си "на свобода". Време за губене нямаше. Повиквателната превръщаше в натрапчива мисълта за пътеките към границата. Първата идея, която ме осени беше да хвана пътя за Босилеград. С помощта на Анто сигурно щях да успея да се свържа с някой от петимата му братя. Но нали бях измъчил "старците" (мама тогава беше на 54 години, а тате на 62) до краен предел. Това ме спираше защото бях решил да им осигуря няколкогодишна почивка. А и сам исках да опипам пулса на "народа" или поне на тези с които се знаехме и си имахме доверие. Затова също се нуждаех от година-две. Само че форс-мажорните обстоятелства, които предвещаваха казар-мата можеха да ме заставят да променя тия си намерения. С обременената ми биография трудовашката служба беше само първото от препятствията, поставени от копоите по маршрута на предстоящия маратон "през пресечена местност".

Оставах ми по-малко от два месеца в които трябваше да намеря решение на изникналия проблем. Спрях се на този от вариантите за който тюрмата ме беше подготвила най-добре. Щях да се "правя на луд за пенсия". Разчитах на "доброто си реноме", което си бях спечелил в психиатрията на Александровската болница и "моргата" на СЦЗ през 1959-1961 г. Бях уверен, че престоят и проведеното в тях "лечение" фигурираха в "досието" ми. Следователно, една тежка криза и възобновяване на заболяването ми, едва ли щеше да изне-нада копоите, които бяха натоварени с моя "случай". Предприемайки подобна рискована стъпка, трябваше да се приготвя за всякакви изненади и не биваше да допусна грешки в калкулациите, които можеха да заменят тригодишния трудоваклък с шестгодишен затвор (на толкова осъждаха за дезертиране от "задълженията" към Родината-казарма). Не можех да обсъждам с никого плана, който се беше родил след като ми връчиха повиквателната. Даже с тате не го разисквах. Само на мама казах да не се безпокоят, ако за известно време потърся медицинската помощ на някой психиатър...

Оставаше ми да претегля шансовете. Успешно проведеното "контрамеропри-ятие" щеше да облагоденствва моя изпреварващ ход. Ако влезех предвари-телно в болницата, поне на първо време нямаше да си имам работа със сядисти-ветеринарни лекари, като управителя на "болницата на затворите" Илиев. Освен това, при разиграването на етюда "Лудият", можех да разчитам и на осторожността на военните. През "годините на култа" и рецидивите му, те мобилизираха къпаво и къораво, включително и душевноболните, които ле-куваха с "трудова терапия" и побоища. Но хрущчовите "мирни инициативи" доведоха до

значителни съкращения на армейските ефективи. Въздържашо им действаше и обстоятелството, че ако мобилизираният се окажеше болен, въпреки мнението на военната комисия за неговата "годност за строева служба", тогава положението за тях се усложняваше. Защото следваше, че освидетелстваният във военната болница се е разболял в казармата и му се по-лага, като освободен "по §13", да получава една доживотна пенсия с разме-ра на средна заплата. Последното наклоняваше още повече везните в полза на рискованото "мероприятие", защото вместо да търся "един друг Енгелс", както ме съветваше мама, щях да го намеря в лицето на министерството на отбраната на НРБ, което трябваше да поеме... издръжката ми по време на моите теоретични занимания.

Речено, сторено. След като разработих сценария, декора и режисурата, една февруарска вечер отидохме с братовчедката Цеца и една нейна компания от "стари моми" и навъртащи се около тях кавалери, в местния "първокласен" ресторант "Волга". Братовчедката току що бе напуснала Радомирската полик-линика и започнала работа като милосърдна сестра в психиатрията край село Хърсово. Всичко се нареждаше като по ноти. Наближаваха малките часове и скоро щяха да затварят заведението, което се беше поизпразнило. Освен за нашата закъсняла компания, келнерите угасваха и палеха лампите, за да на-помнят и на неколцината насядали около маса в съседния "салон", които во-деха пиянски разговори на висок глас, че е време да напускате ресторанта. Моментът беше удобен. Ударих с все сила по масата с юмрук и една от чини-ите изхвърча, а чашите се обърнаха и заляха бялата покривка. С обезумял поглед се втренчих в един от ергените, хванах го за ревера и креснах:

- Защо не стреляш бе гад?

Цеца се спусна да ни разтървава и ме питаше какво ме прихващат. Гледах я като непозната и казах по-скоро за другите:

- Виждате ли го тоя мръсник? Това е небезизвестният подполковник Райчев, който ме преследва и измъчва вече десета година. (ДС-инспекторът от отдел "Затвори" Райчев беше отдавна изгнил покойник, "загинал при изпълнение на служебния си дълг"... из плевенските сокаци.) Това са те - нямат куража да разстрелят своя враг, а се крият подло зад разни закони и правилници.

След като пуснах уплашилия се не на шега набеден подполковник, се разви-ках:

- Пожар, пожар! Всичко е в пламъци. Най-последно...

Тук Цеца замоли мъжката част от компанията да ме озапти, а тя се спусна към телефона на управителя на ресторанта. Докато се борих с начуколилите ме кавалери, чието "парти" бе развалено окончателно, блещех очи и пусках слюнки и пяна, пристигна екип от бабаджани в бяли престилки. Цеца

беше повикала линейка от близката Окръжна болница. Те ме събориха на зе-мята, но аз успях да ритна единия, продължавайки да буйствам. Навлякоха ми една усмирителна рубашка и ме пренесоха в линейката. Освен усмирителите, с нас тръгна и братовчедката. Тя ме гледаше тревожно и питаше:

- Гоше кака, не ме ли познаваш? Какво ти става?

- Никакви каки - ти си баба Елена - надзирателката...

- Хайде-е-е, направиха ме надзирателка и баба. Ще трябва да го водим в Хърсово. Кой е дежурен тая нощ?

- Нощем обикновено е някоя от сестрите и болногледачите.

- Утре трябва да докладваме на д-р Янакиев.

В лудницата ми поставиха инжекция от която заспах. Късно сутринта се съ-будих освободен от усмирителната риза. Визитацията беше минала и Цеца дойде да ми донесе предписаните хапчета, а аз я питах какво правя тук? Правих се, че не помня нищо от случилото се снощи. Тя ми разказа вкратце моите изпълнения във "Волга" и ми съобщи, че на сутришната петминутка е докладвала за случая. Управителят - д-р Янакиев - ми предписал лечение с атаракс, а д-р Сивриева щяла да мине, за да ми снее анамнезата. Нашите се тревожили и в четвъртък щяли да дойдат на свиждане. Приех вид на изнена-дан и исках час по-скоро да ме изпишат. Братовчедката ме успокояваше, като ми съобщи под секрет, че за мен са се интересували двама цивилни, ко-ито считали, че съм хулиганствал в ресторанта. В мой интерес било да остана на лечение. Казах ѝ че цялата тая история ми прилича на една зловеща про-вокация, устроена от моите врагове - копоите и че настоявам да говоря с д-р Янакиев. Цеца каза, че ще му предаде моето искане и ме посъветва да си взема хапчетата. Погълнах ги и скоро заспах отново. Когато се събудих видях до леглото ми непозната лекарка - беше със слушалка на врата. Представи се като лекуващия ме лекар д-р Сивриева и пожела да ѝ разкажа как се чув-ствам. Отговорих ѝ:

- Отлично.

След което тя започна медицински разпит, който аз скоро трансформирах в разказ за затвора и преживяните в него ужаси. Наблюдавах израженията по лицето ѝ и реших, че мога да продължавам в тази насока. Не пропуснах да вметна, че макар и освободен, "те" ще искат да ме унищожат. Д-р Сивриева записваше казаното и ми поставяше различни въпроси с които трябваше да определи "психическия ми статус". Бидейки трениран за справяне с подобни ситуации, аз продължавах да размесвам истини с налудни отклонения, които сигурно също бяха истини, резултат от живота в налудничавия свят на "стро-ящия се социализъм" и охраняващите го "органи". Доволна от изпълнения си дълг, Сивриева ми каза, че преживяното от мен е оставило своите следи и че тя и персоналът на

болницата (тя не каза лудницата) ще направят всичко необходимо, за да заличат "травмите от миналото".

Започна рутинно "лечение". Когато беше възможно се правех, че поглъщам предписаните ми лекарства, които скришом изхвърлях в клозета...

Междувременно от Цеца разбрах, че нашите са й дали да предаде на лекуващата ме лекарка епикризата от Психиатрията при Александровската болница за "лечението" ми през лятото на 1959 г.

"Главната визитация" ставаше веднаж седмично, всяка сряда, водена от д-р Янакиев. Управителят беше около петдесетте, среден на ръст, широкоплещест мъж с умни очи върху широко лице, които ме изучаваха изпитателно. Докато ме питаше как се чувствам, аз го погледнах "страшно с поглед № 32" от който забелязах как потръпна. После Цеца ми разказваше, че не искал да остава насаме с мен и я помолил да го придружава тъй като тя била единствената, ползваща се с моето доверие. Изобщо "лечението" продължи без условия, ако изключим "налудните" двусмислици, които пусках от време на време пред персонала. Бях сам в стая. На свиждането с нашите успях да поставя показалеца пред устата си и да намигна на мама след което им казах: - Тя защо ме държат тука? Пак ли гадовете са им наредили да ме подлудяват? Докога ще продължава тоя психически терор? Настоявам да протестираме пред главния прокурор на републиката.

Тате ме успокои, че ще направят всичко необходимо, за да се върна при тях час по-скоро. И наистина след около месец ме изписаха "с подобрене" и с нова епикриза в която пишеше, че страдам от реактивна психоза, придружена от параноидни синдроми. Препоръчваше се диспансеризиране, периодични контролни прегледи, ангажиране на съзнанието ми със занимания, които да ме отвличат от спомените за миналото, медикаментозно лечение при нужда и терапия с лек и приятен труд. Като че ли това беше достатъчно...

В началото на април, след като си бях излязал от Хърсовската лудница и се бяхме сприятелили с д-р Сивриева и съпруга й, покрай Цеца и Ганди с Олга, пристигна нова повиквателна. Явно копоите от военното окръжие са чакали с нетърпение да ме изпишат от болницата (нашите ги бяха информирали с писмо, че съм на лечение), за да ме мобилизират веднага, защото оставаше само месец и половина до пределната възраст. Грижата за успешното приключване на моето "активно антимеропритие" пое Цеца. Тя ме снабди с едно медицинско свидетелство, подписано от управителя д-р Янакиев и скрепено с печата на лудницата. Дадох я го в запечатан плик, адресиран до донаторната комисия към военното окръжие в града, където бях изкарал пет години и три месеца в режимните отделения на Пазарджишката тюрма.

В деня преди заминаването ни (Цеца щеше да ме придружава с "конфиден-циалното писмо") гуляхме цяла нощ и на сутринта потеглихме. Бях небръснат от седмица със спластена, немита коса и зачервени от безсъние очи. Бих мо-гъл да кажа като Нерон, че в мое лице светът ще загуби един велик артист. От гарата в Пазарджик наехме фйтон и кочияшът ни стовари пред военното ок-ръжие. Изкачихме се на първия етаж и Цеца влезе в кабинета на началника, в дъното на коридора, а аз останах отвън пред вратата. След десетина минути реших, че братовчедката се бави повече от необходимото и натиснах бравата. Вътре, зад бюрото си, стоеше подполковник с прошарена коса, а срещу него, върху канапето седеше моята "придружителка", кръстосала крака. Подполковникът вдигна глава и рече:

- Какво има юнак?

- Представя Ви се донаборникът Георги Константинов Георгиев Константинов другарю генерал. Дошъл съм да изпълня войнския си дълг към Отечеството.

При тези думи аз изкозирувах на гола глава след което се засилих към подполковника, който май се поуплаши, ако се съдеше по изражението на лицето му. Стана от креслото си, а Цеца се спусна към мен, обяснявайки му, че в болницата съм слушал единствено нея. Началството ми рече успокояващо:

- Сега юнак ще си отидеш в къщи, а ние ще те извикаме веднага щом стане необходимо.

- Това трябва да стане час по-скоро другарю.. генерал, защото нямаме мно-го време. Отечеството е в опасност! - за миг се поколебах дали да го "пови-ша", но си помислих, че каквто и полуидиот да е, може да се договеди.

Той стана, хвана ме "башински" за рамото и повтори:

- Бъди спокоен юнак! Сега ще наредя да издадат нужните документи, след ко-ето ще чакаш да те повикаме. Давам честната си офицерска дума, че всичко ще стане в срок. Ето и другарката е свидетел. А сега излез и изчакай отвън.

Цеца се забави още няколко минути след което излезе съпроводена от шефа на военното окръжие и ми каза:

- Гоше кака, сега ще трябва да отидем в деловодството, за да ти издадат военната книжка.

Там всичко свърши за няколко минути. Вписаха ми данните в кафявочервена книжка, отнесоха я за подпис, удариха ѝ печата, вписаха я в регистрите си и ми я връчиха тържествено. Аз козирувах с ръка, с обърната нагоре длан, на-правих кръгом и излязохме с "кака". По коридора и стълбите тя ме хвана под ръка и ме стисна като прошепна:

- Сега можем да продължим снощния запой...

Чак когато се настанихме в купето, извадих книжката и на третата страница видях, че беше записано: "Неслужил редник от запаса по член 23 от закона за В.С. на НРБ". Дигнах глава и ѝ рекох:

- А бе така, мен май са ме зачислили във военновъздушните сили на републиката...

След като предотвратих връщането ми там откъдето си бях излязал има-няма и година, реших да си прибера и багажа, половината от който беше складиран в Плевенския затвор. Опитите ми да го получа посредством една няколкомесечна кореспонденция се оказаха напразни, въпреки доказателствата, които имах за извършените на дребно кражби от униформените кокошкари на народната власт... Чакалите си бяха поделили полушубата, ямболията, тюфлека от бризент, напълнен с късо стригана вълна, приготвен от родителите ми за сибирските студове и други вещи, чието ползване се забраняваше от "Правилника за вътрешния ред на затворите". Махнах с ръка - моите сметки с тях не можеха да бъдат уредени на дребно - и поисках да остана за известно време сам в стаята на Насо Воденичаров, който беше на турне с благоевградските театрали в братска Македония. След успешно завършилата операция в стил "храбрият войник Швейк", трябваше да се освободя от натрупалото се в Хърсовската лудница напрежение.

След известно време, започнах да излизам из града. Бях придружаван винаги от братовчедките, "за да не направя някоя беля". Цеца обясняваше на познатите, че съм изписан от Хърсово със значително подобрене, но те гледаха да са на почтенно разстояние, когато се спирахме с тях по улиците на Вароша (старата част на града) защото знае ли се какво може да се върти в главата на един идиот, дори когато "има подобрене". Така по един естествен начин сбирките с тукашните компании бяха разредени и разговорите ми се ограничиха в тесния роднински кръг. Ганди ме водеше от време на време до Митрополията, където работеше. Хълмът върху който е построена беше превърнат в чудесен парк с алеи сред многобройни видове дървета и декоративни храсти където човек наистина можеше да се почувства, макар и фиктивно, изолиран от "греховния свят". В кабинета на Ганди често се срещахме с владиката, който идваше, за да си получи кореспонденцията или да му даде разпоре-жданията си. Верните слухове за моето пребиваване в лудницата очевидно бяха стигнали и до него, защото се държеше резервирано и някак особено. А може би, причината се криеше в това, че аз никога не целунах ръка на архийерея, както беше обичая. Така престанахме да се ръкуваме и да раз-говаряме, та не му казвах и дядо владика каквото беше официалното обръще-ние. "Дядо" Пимен тогава беше около шестдесет-годишен, среден на ръст с аскетичен вид, матово лице и пронизателен поглед в който нямаше ни бла-гост, нито святост. Както разбрах, той единствен сред висшия клир имал връзки с партията "от преди девети". Дори се говореше, че в манастира, чийто

игумен бил, дал убежище на някакъв нелегален. Поради това, в началните години той поддържал контактите между църквата и новата власт, която дала благословията си да заеме поста на убития от Хърсовския поп негов предшественик Борис Неврокопски, известен като "Ванче Михайлов в расо" (Макар Митрополията да беше в Джумая, епархията се водеше Неврокопска.) Пимен представляваше православната църква и в "Националния комитет на борците за мир". В това си качество той обикаляше сборищата на "полезните идиоти" от "Свободния свят", които Москва финансираше и беше изпратен и в САЩ, навярно, за да преслуша тамошния владика Андрей. Но макар, че поддържа-ше повече от приятелски отношения с номенклатурчиците от окръжния комитет на БКП с които често си разменяха визити и банкети, съществуваше някакво недоверие между земната и небесната власт, която се представляваше в Пиринска Македония от неврокопския митрополит. Поради това изглежда, когато след смъртта на патриарх Кирил трябваше да бъде "избран" заместник на бога в НРБ, изборът на Политбюро се спря на московския възпитаник и днешен патрика Максим. Наверно и сред доносниците съществуваше йерархия. А може и да не съм прав, винейки Пимен в такъв смъртен грях, заради който Данте изпращаше предателите в Деветия кръг на "Ада". Зашото в досието си намерих, че и той е бил "наблюдаван, като моя връзка". Повод станала една моя картичка, която му бях изпратил за Великден от Париж. Както и да било, "дядо" владика не забравил пренебрежението и оскръблението, което Живков и антуража му нанесли с предпочитанието си към Максим и когато настъпи "демокрацията", той стана "алтернативен патриарх на опозиционната православна църква", макар че както ми разказваха в началните дни и седмици на "новата ера" отказвал да даде благословията си на опозиционните митинги.

Привечер, когато привършваха религиозните дела и чиновническите задължения, се разхождахме из хълма от където се наслаждавах на залезите. Понякога към нас се присъединяваха и протосингела архимандрит Синесий (нещо като адютант на владиката) и дякон Григорий, който си приличаше с Игнатий (Левски) само по сана. Обикновено фамилията на по-голямата ми братовчедка Олга се разхождаше със Синесий, а ние ги следвахме с Цеца и дякона. Не зная дали между протосингела и "светото семейство" са се водили душеспасителни беседи, но в нашата тройка Григорий разказваше доста нецензурни вицове, свой житейски случки с тядявашните богомолки и от време на време ме раз-питваше за бомбите и затвора. С него се случваше и да седнем заедно на софра. Беше лаком, пияч и женкар, тоест един твърде, за да не кажа прекалено земен дякон. Грех ми на душата, ако подозренията ми са били плод на параноидни състояния, но при разговорите ни

внимавах, защото имах усещане-то че и дякон Григорий, като че ли искаше да провери "психическия ми статус", особено след някоя и друга чашка многогодишна ракия.. Той сиромаша се спомина при едно ешмедеме, когато в лакомията си налупал по-голяма мръвка от печено козле, която вместо в правото, влязла в кривото му гърло, лека му пръст. Що се отнася до Синесий, научих, че захвърлил расото и се оженил за една своя непозволена любов. Народната власт го беше назначила като началник на "Бюро жалби" към общинския съвет. Срегнах го след няколко години, придружен от грозната си жена заради която, прави му чест, заряза блестящата кариера, която го очакваше в църковната йерархия. Бившият протосингел и хубавец беше подсригал дългата си коса и брада, затлъстял като касапин, но запазил свенливостта си. Разменихме баналности, ние и по-рано нямахме какво да си кажем, стиснах му ръката на раздяла и повече не се видяхме. Не ми потрябва, защото нямаше от какво да се жалвам..

ГЛАВА IV

ПЪРВИ ЗАКЛЮЧЕНИЯ ОТ СРЕЩИТЕ И РАЗГОВОРИТЕ С ПОДНОВЕНАТА КОМПАНИЯ НА ВУЙЧО И С ПРИЯТЕЛИ И "КОЛЕГИ" ОТ ТЮРМИТЕ

Бидейки "зачислен в запаса по чл. 13", трябваше да внимавам, защото за "отклоняване от войнския си дълг по измамен начин" минимума беше шестгодишен затвор. Чрез Цеца пуснах слуха, че ще продължавам лечението си в София и почти преустанових контактите с новите си познайници.

За пролетта получих някои честитки в отговор на новогодишните ми картички и набелязах тези, които исках да видя на всяка цена. Сред тях не беше Иван Неврокопски (Иванич), но той сам ме намери у дома щом чул, че съм се прибрал в Джумая. Стринката го доведе в стаята на втория етаж където ме завари да се излежавам и да чета любимата си книга "Дон Кихот". Прегърнахме се и ми рече:

- Гоше, що си губиш времето? Нищо от това, което търсиш, няма да намериш в книгите. Ела да те разведа навън - да видиш какво става под лазурното небе?

Отговорих му, че рефрена ми е известен ("Под лазурното небе, всичко живо се е...") и че ми се уригва от него, но все пак станах, облякох се и излязохме да се поразтърпача. Каза ми, че е научил за пребиваването ми в психиатрията от новата си приятелка, която работила там като лаборантка. На въпроса му за здравето отговорих с нежелание, което не зная как е изтълкувал, но сменихме темата. Разговаряхме дълго за спомени от затворите и за впечатленията и преживелиците си навън. (Той си беше излязъл година и половина преди мен от плевенския затвор където ни бяха изпратили по наказание от Белене през есента на 1960 г.). После започна да ми обяснява тънкостите на "новия живот", като държеше да ме въведе в него и особено в женската му част. Каза ми, че поддържал връзките си с капитулиралите дружбаши, част от чиито "лидери" били настанени в "Билкокооп" към ЦКС (Централен Кооперативен Съюз). От там минал и Железан Райков с когото бяхме заедно в Софийската затворническа болница преди да бъде освободен след като бе подписал декларация, че ще приобщи усилията си "за построяването на социализъма". Като редактор на в-к "Кооперативно село" там работел и бай Иван Костов. С помощта на казионния ВЗНС Иванич бе успял да се превърне в нещо като соц-бизнесмен. Бил наел десетки цига-ни, които обикалял и надзиравал с един стар джип, купен, както каза - на търг. От тая дейност джобовете му бяха пълни с тестета банкноти, които като че ли не броеше. Живееше нашироко и ги пилееше без сметка. Той ми обясни корумпираността на оперативните и партийните "работници". По-късно, когато се премести в Благоевград, където се ожени за лаборантката и си отимаха отроче от мъжки пол, почти винаги ме канеше у тях при моите кратки прескачания от София.

Тогавя често виждах на софрата му да гощава, пои и "дарява" с топки неброени банкноти новите си "приятели". Мисля, че "интеграцията му в новия живот" не стигаше до доносничество, както го обвиняваха някои от легионерите, но се питах дали чекистите нямаше да го накарат да плати благоволенieto им? Тъй като и в "социалистическото" стоково стопанство нищо не беше безплатно и всичко си имаше цена... Имах лошото предчувствие, че и той постепенно

ще за-тъне в тая "ниша" с билки и гъби. Затова бях предпазлив. Иван ме запозна с брат си Крум – бивш лагерист и настоящ адвокат. Но преди да ни представи един на друг ми каза:

- Гоше, не отивай много далеч в откровеността си с него. Крум е капитулирал. Не мисля, че по своя инициатива ще отнесе на куките това, което си спо-делил с него – той е достатъчно умен. Но, ако го притиснат, не гарантирам за моралната му устойчивост.

Без да съм искал, брат му ми предложи безплатните си адвокатски услуги. Не ми се понрави – беше вулгарен и безскрупулен. Разговорът ни не вървеше. От разменените приказки между двамата, разбрах, че макар и по-малък, той бе въвел Иван в света на далаверите. На раздяла получих адресите на родителите на Васил Йоцов и на Железан, който живеел с жена си в една съборетина на бул. "Дондуков", недалеч от Операта. Очаквал "народната власт" да му даде номенклатурно жилище, каквото се полагало на завърналите се в лоното на ОФ бивши активни опозиционери.

Такива срещи и разговори пораждаха смесени чувства у мен. Ставаше ми тъжно, когато намирах отчаяни хора, които искаха да избягат от това, което донеотдавна беше смисъл на тяхния живот. А се радвах, че срещам повече приятели от затвора. Имах ги във всички среди и краища на страната. Това беше "лихвата от вложените в тюрмата години" и ми позволяваше да обогатявам информираността си и с тяхните преживявания, истории, опит и размишления "на свобода". Затова, още при следващото ми отиване в София изпратих нова партида от пощенски картички с поздравления за "бойния празник на труда" – 1-ви май, подписани пак от Гоше Чорбаджигошев, но с адрес на подателя – вуйчовия. Той се смя от сърце, когато му разказвах историята на "храбрия солдат ГКГ" и подполковника от пазарджишкото военно окръжие, който бе поел грижата да съобщи на колегите си от Благоевград, че съм годен "за запаса" или "за резервист", както казват днес. Пенков призна, че от гърдите му се е свлякал камък – толкова се тревожел от отиването ми в казармата при военните, които не се шегували... По този случай устроихме едно "мило домашно тържество".

На следващия ден, вуйчо ми ме запозна с новите попълнения на своята шарена компания. От предишните му приятели не бе останал почти никой. Натъжи ме липсата на Войводата Спиро, на Кольо Генов и други, които бяха последвали преселилият се в Царството небесно още преди влизането ми в затвора Георги Ненов. В сегашния й състав също имаше интересни хора, но бяха различни от тези през 1951-1953 г. От старите заварих само съученика на тате Стефан Крантов. Бившите анархисти и троцкисти също ги нямаше. Тяхното място бе заето от "ревизионисти" или "корабокрушенци", като Куфарджиев, Брайко Георгиев – брат

на Сашо Кофарджиев, Кирчо – братът на "трайчокостовиста" професор Мишо Герасимов, който също мина през затворите и др. далечни нашенски предшественици на "социализма с човешко лице". "Отцепниците", като Кирчо Герасимов и Тодор Акрабов си приказваха под сурдинка. И те се бяха оказали изхвърлени зад борда от идващото на смяна напористо комсо-молско, "априлско" поколение за което главното бе окопаването във властта, а идеалите, принципите и програмните цели бяха "бош лаф". Във възгледите им се отразяваха промените, които бяха настъпили в българското общество, в резултат на "строителството на основите на социализма" и на Хрущовите де-мократизации и "стопяването на сталинските ледове".

След като изкормиха и балсамираха мумията на "вожда и учителя на цялото прогресивно човечество" и я бяха настанили временно в мавзолея, Московските "съратници" на покойния Джугашвили постъпиха с бившия шеф на МВД и КГБ Лавренти Берия "по сталински". Запознати отлично с чекистките методи и "чистки", те решиха, че докато "въстановяват ленинските норми на партиен живот" ще е по-добре да използват армията вместо "нормите". Така маршалите, които имаха да уреждат стари и кървави сметки с чекистите, взеха най-активно участие в организирането на последните сталински процеси с чиято помощ Берия, Абакумов и повечето от сътрудниците им бяха изпратени при тяхните предшественици в отвъдното. Скоро след това Хрущов започна своята борба с "култа към личността". Той стовари отговорността за сталинските престъпления върху съучастниците си от "антипартийната група" на Молотов, Маленков, Каганович и "присъединилия се Шепилов" и се освободи от тяхното присъствие в президиума на Ц.К. на КПСС. Тези борби в Кремъл засилваха центробежните сили в "лагера на мира и социализма" и доведоха до стълкновенията с Пекин и противопоставянето му на Москва. Разцеплението в "международното раб. и ком. движение" беше рефлектирало и в българската компартия. Понеповратливите началства не можаха да вземат резкия завой и бяха изтърсени от колата на властта, а местата им – заети от напирашите отдолу по-млади кариеристи. Така в БКП се бяха образували "фракциите" на новото протеже на Москва Тодор Живков и на "сталинисти-те-червенковисти", които бяха отстранени с помощта на Хрущов на порции от ключовите позиции в партията и правителството. Те се почувстваха като сираци. Надеждата, която първоначално виждаха в лицето на Лавренти Павлович беше угаснала с екзекуцията му. "Здравите сили" в КПСС бяха пенсионирани и елиминирани от властта. Сега сталинистите можеха да разчитат само на Мао и "народен" Китай за завръщането си в "Изгубения Рай".

Вуйчо, който беше антисталинист, побърза да ме предупреди да внимавам с кого какво говоря, защото у нас привържениците на сталинския курс все още имали солидни позиции, особено в ДС. Макар че терорът и натиска намалели значително, обратнопропорционално на тях се увеличил броят на доносниците, които се навъртали и около тяхната компания. На мен обаче ми беше любопитно да видя по-отблизо "фракционерите", да чуя тяхната интерпретация на най-новата история, очакванията и прогнозите им за бъдещето, затова не се вслушах в съветите на Пенков. В компанията се водеха разгорещени спорове и от страна на "догматиците" се чуваха критични, понякога съвсем язвителни бележки срещу новоназначения наместник на Кремъл в БКП. Според тях комунистическият идеал се бил "изродил под влияние на хрущовия ревизионизъм". Правеше ми впечатление, че схватките между партийните "другари" – "фракционери", "ревизионисти" и "ортодокси" – бяха много по-ожесточени отколкото по времето на XX конгрес на КПСС. Те се бяха пренесли и в кръжока "Хитър Петър", чиито членове – сталинисти и "хрущовисти" – често си отправяха най-люти закани с кръвясали очи.

Сред първите се открояваха Георги Кирков – бивш партийен секретар в Пловдив и главен политкомисар на БНА и баджанакът на бившия министър на вътрешните работи Георги Цанков. Вуйчо и Кирчо Герасимов бяха от "хрущовистите", а Никола Куфарджиев и някои новоприсъединили се към компанията, симпатизираха на Титова Югославия. Куфарджиев, стар партийен активист и висш бюрократ от "профсъюзите" оглавяваше седморката (с Бенжамен Ва-рон, Веселин Дашин, Дионисиев и др.) която бе изпратила своето критично писмо до Конгреса на БКП с искане да бъде подадена оставката на Тодор Живков за което бяха изключени от партията, уволнени, а някои като Дашин, интернирани в Делиормана и други отдалечени от столицата райони за различни срокове... От време навреме в диспутите вземаше участие и Тодор Акрабов – зет на Тано Цолов за когото Гачев ми бе говорил още в затвора, като за бивш троцкист и капитулант. Баджанакът на Цанков ми се доверяваше, като на "човек лежал в затвора заради Сталин" и разказваше за про-валения от члена на политбюро, военен министър, армейски генерал и стар съветски шпионин Иван Михайлов – заговор на бившия шеф на МВР срещу Тодор Живков. Работата била опечена, както ме уверяваше баджанакът и животът на "Първия" висял на косъм, но вместо да помогне с армията за свалянето му, Иван Михайлов предал заговорниците. Като се вземат под внимание последвалите пенсионираня на Червенков и останалите недоволници, можех да заключа, че "заговорът" не ще да е отишъл по-далече от типичните нашенски мърморения на изхвърлени по завоите на "генералната линия" властници, но все пак представляше достатъчно

картинно "моралнополитическото единство" между настръхналите като вълци "фракционери". Най-кръвожаден от "заговорниците" беше Г. Кирков, който се заканваше, че щяло да се лее кръв в която можело да плува теле. И приканваше вуйчо ми "да се осъзнае докато не е станало късно". Кирчо Герасимов, който беше алергичен на тема сталинизъм ги псуваше на майка, а Кольо Куфарджиев на-блюдаваше безучастно разгорещените "фракционни" спорове. Когато компанията разбра, че съм бил в затвора не заради самия Сталин, а за издинамитването на бронзовия му истукан, у едни това събуди нескрити симпатии, други взеха да ме отбягват, а Кирков се закани "да не ме пропуснат като вземат властта". Понеже имах остра непоносимост към всякакви заплахи, му казах, че ако не бяха скрили всичките изображения на неговото божество, бих го натикал в бронзовия му задник. Вуйчо ме сръга да млъкна, защото тия били отмъстителни касапи с окървавени ръце и ДС бъкала с тяхни хора, а аз не съм си давал сметка с какви янкеседжии споря. Отговорих му, че ги познавам достатъчно добре, че това са най-обикновени подлеци и страхливци. Те имаха кураж когато жертвите им са вързани, месомелачката е в ръцете им и семафора излъчва зелена светлина за абсолютния произвол и безнаказаност за издевателствата им. Тяхната сила се крие в детския паралич на тълпата. И че нищожеството им се набива в очи веднага щом ги свалят от постовете, особено ако подаването на оставките бъде последвано и от най-дребните изпитания. Потвърждението на думите ми не закъсня. Около компанията се навъртаха и недоведени от никого, непознати типове, които слушаха внимателно дебатите без да участват в тях. Навярно някой такъв бе направил доноса си срещу Кирков и той изчезна от кафенето-гастроном на площад "Славейков", където бе един от сборните ни пунктове. По-късно се разбра, че са го интернирали в едно трявненско село, където го оставили да си яде спокойно 300-левовата генералска пенсия, която по него време се равняваше на две нисши началнически заплати. Когато "наказаният" Кирков се завърна след три години, от устата му не можеше с ченгел да се изтръгне дума.

- Видя ли бе Тодоре - казах на вуйчо - колко им е куража на "твоите твърдокаменни сталинисти"? А представяш ли си какви писенца щяха да бъдат, ако ги поставеха на нашите наказателни режими само по за три месеца? Това са тия, които са ви взели страха за три века.

*

След като изпратих с закъснение "уведомителни картички" за новата година, пръв ми се обади Илия Кехайов. А после се видяхме. Избягал от село Дебрене, той намерил убежище в София като паркетчия. (Работата по строежите беше един

от начините за оставане в столицата с временно жителство. То можело да се превърне в постоянно след 10 годишно участие в "разгърнатото соц-строителство". Тая "привилегия" се давала на "бачкаторите" заради изнурителния труд, за който нямало много доброволци. Разбира се, изисквало се да си затваряш устата, защото макар и доста по-рядко и там имало уши и очи на ДС.) Илия ми довери, че иска да следва задочно в юридическия факултет, но понеже надхвърлил 40-те законът не разрешавал. Изборът на дисциплината "право" ми изглеждаше странен за един анархист, но не отказах помощта си. Снабден с едно шишенце с коректор, станах фалшификатор на документи. Подправих рожденната дата в гимназиялната диплома, кръщелното свидетелство и личния паспорт. Така подмладен с една петилетка, той влезе в университета и завърши право, след което го назначиха като юрисконсулт в едно ТКЗС край София.

От него научих, че и Пандията също се готвил да продължи следването си по медицина. То било прекъснато в последния пети курс след изключването му от университета и изпращането му в концлагер през 1948 г. С Илия се разбрахме да ми телефонира за една среща между трима ни в най-скоро време. Каза още, че Георги Донев си е в село Чуковец, а ако искам да се видим с Илия Петканов, това можело да се уреди чрез братовчед му Гани, който живеел недалеч от църквата "Свети Седмочисленици".

Срещата на трима ни се осъществи през един от неделните дни. С Иван Пандиев изпитвахме взаимна неприязън. Аз имах органична непоносимост към водаческите му амбиции, а той не можеше да търпи моето присмехулно от-ношение към "малкия Джугашвили", както го бе кръстил Бекяра, не само поради поразителната физическа прилика. В този разговор между анархисти сверяхахме часовниците си. Искан да обменим мисли по въпроса за нелегалната организация интереса ми към която не беше само теоритически. И двамата считаха, че условия за създаването ѝ липсват. Хората са стъписани пред мащаба и жестокостта на репресиите. Жертвите, които ще се дадат, няма да бъдат компенсирани с приток на желаещи да ги заместят, а организация, която не може да се възпроизвежда и разширява е осъдена. Освен това, оръжието и всичко останало е в ръцете на болшевиките, Москва е зад гърба им и народът е доведен до оскотяване. От страховото си вцепенение, даже не е в съ-стояние да разбере за какво му говорим. А тези, които разбират, обхванати от ужас, мислят, че насреща си имат луди или провокатори. Последното ги подтиквало да правят доноси, за да се съхранят.

Отговорих, че не бива да транспонираме собственото си невежество относно "небивалостта и мащабите на болшевишкия държавен терор", нито да ставаме жертва на

страх от апокалиптични ужаси. Спорът за броя на унищожените и морално смазаните е статистически спор. Обърнах вниманието им върху един добре известен на всички ни факт: когато броят на екзекуциите, на затворниците и концлагеристите беше безмерно по-голям, страхът беше много по-слаб. Един приятел казваше, че колективната смърт не е страшна. Допълвах, че острието на терора ще се пречупи, ако е налице готовност да го по-срещнат повече гърди. Чел съм, че когато в средновековните затвори били малцина, като Кампанела или на ешафода отивал Томас Мор, ефектът на сплашване е бил много по-голям, отколкото когато конвейерът на инквизици-ята изгарял на кладите хиляди еретици. Да не говорим за милионите, загинали в продължилите с десетилетия религиозни войни. Аргументацията в полза на без-действието е несъстоятелна, но когато то "обхване масите" се превръща в материално.. безсилие. Затова трябва да го преодолеем с примера на собствения си живот.

- С такива приказки - възрази Пандията - можеш само да изплашиш и отблъ-снеш дори хора, които ни симпатизират. И да улесниш властта в изолирането ни. Пак повтарям - оръжието и парите са в тях.

- Искаш да кажеш, че нямаме хора с които да ги вземем. Аз не зная дали все още сме човеци, оправдавайки овчето си поведение и това на българския народ с... историята, с безнадеждността на международната ситуация, с отчаянието, приспособленството, капитулацията и предателството. Склонни сме да забравяме, че други народи са се борили при не по-малко тежки вътрешни и международни условия. Ако не се връщам назад във вековете и не соча примера с който съм омръзнал на събеседниците си на индианците от Северна за разлика от тях в Южна Америка, мисля че е достатъчно да припомня Унгарската революция или въстанието на алжирския народ срещу френските колонизатори. Следователно, който не иска да види перспективите, помага на диктатурата и на нейните преториянци. Трябва да се вдъхва кураж и надежда у тези, които не са оскотяли и не са капитулирали..

- А има ли ги?

- Едва ли ние сме единствените, а ако е така - по-добре и нас да ни няма! Трябва да се търсят, както Диоген е търсил човеци и когато се открият - да им помагаме да се организират. Трябва да им предадем своя опит, който е поучителен и с провалите ни. Нужно е да се премисли изцяло въпросът за формите и начините на организиране. Защото борбата срещу диктатурата на държавния капитал и руския империализъм не може да се води с негодните оръжия на нашите предосвободенски революционери. Те не бяха дори на висотата на Отоманската империя - един враг, който е като сукалче в сравнение с хищника насреща ни.

- Ами, търси ги бе, но без мен – заключи Иван Пандиев – аз не искам да пре-карам остатъка от живота си по затворите.

Беше ясно, че говорех с жив мъртвец, но аз не се отчайвах и не абдикирах от революционния си дълг, затова продължих:

- А ти Илия, и ти ли си на същото мнение?

- Вече втора година си блъскам главата как може днес да изпълним доброволно поетите си задължения, но отговор не намирам. И не зная дали ще го намеря, защото не мисля, че съм най-умния. Ако някой, някъде го открие, аз съм готов да се включа, но досега както знаеш властта винаги е съумявала да смаже шепата революционери. За себе си стигнах до следното: При неподвижността на международното бласто и духовното състояние на излязлите си от затворите "герои", вследствие репресиите, капитулациите и масовото вер-буване на доносници, разложението се отразява върху всички ни. Затова, без да говорим за организиране, можем да поддържаме и създаваме органи-зационни връзки и отношения и запазвайки своята анонимност, да поемаме ангажменти за конкретни акции. Като помним, че щеславието е погубило поне толкова хора, колкото и предателствата.

- Ето че стигнахме до въпроса с който следваше да започнем: как да се борим срещу предателството? В борбата с него за съжаление нашият народ няма традиции, но в историята на другите – има примери в изобилие..

*

Със същата цел, един ден с Илия взехме по-малката ми братовчедка Цеца за камуфлаж и посетихме Радомир. Тя беше работила тук доскоро, като милосърдна сестра Оставихме я при бившите й хазаи, а ние отскочихме с автобуса до недалечното село Чуковец – родно място на нашия Георги Донеv. Срещата при него бе уговорена от моя спътник. В домя му заварихме Иван Балтов и Коце Захаринoв – бивш концлагерист с когото се виждах за пръв път. Донеv си беше останал същия – с несломим дух. Женитбата му с неговата Богиня, която го боготвореше, не го бе променила и на йота. Волнодумството му карало съселяните да го избягват, а джандарите го привиквали в Радомир, за да го предупреждават и заплашват. Той им отговарял, че е излишно да го плашат, защото в затвора се чувствал много по-добре, отколкото "на свобода". Отказал категорично да стане член на местното ТКЗС, Георги гледал крави, работел като вол и намирал време да пише стихове някои от които ни прочете по време на вечерята. Слушах ги и си мислех, че властта убива бавно още един талант.

Балтов с когото се знаехме също от Белене се бе върнал на работа в мината и имаше пряки впечатления от настроенията на миньорите. Те поне не се стра-хували, че ще им

отнемат копачите. Но не отивали по-далече от роптанията. Той нямаше особено високо мнение за борбеността на българските работници на които липсвали революционни традиции и твърдеше, че вместо да се превърнат в "класа за себе си", се декласирали. С подобни впечатления беше и Илия от тези с които работеше в строителството. Те били предволни, кога-то изкарвали надница от по десетина лева.

Без да оспорвам казаното от тях и без излишни предисловия, започнах отново разговор на организационна тема. Мненията на събеседниците ни не се различаваха съществено. И те бяха за установяване и поддържане, както казваха по-късно, на "неформални" връзки, които да могат да се активират при подходящи условия. На възраженията ми, че на дълго такива "връзки" се разкъсват, те ме попитаха какво предлагам?

- Трябва да извършим селекция сред най-будните от тези с които обстоятелствата или случайността ни срещат, да се сприятелим и в разговорите си с тях да отхвърляме аргументирано стереотипните твърдения за не-възможността на съпротивата срещу диктатурата. Стига да не ни липсват воля и кураж. Съпротивата може да бъде многолика. Нали дори в карцерите и изолационните килии се съпротивлявахме. При всички обстоятелства, трябва да намерим или създадем съмишленици сред младите, за да не се прекъсва приемствеността между поколенията.

- По какъв начин можем да сторим това сред многобройните очи и уши на копоите и при наличието на толкова изплашени, апатични и обезверени хора от всички възрасти и съсловия?

- Никога не съм казвал, че ще бъде лесно. Ще сме като в минно поле. Ще има и жертви. За да ги сведем до минимум, трябва да се научим да разпознаваме подлеца или провокатора по две негови думи...

- Ние всички сме под наблюдение - ме прекъсна Коце Захаринов. И всеки ко-гото забележат с нас, става веднага обект на обещания за напредване в кари-ерата или на шантаж и заплахи от страна на кучкарите. И ако им е необходимо - какво би им попречило да ги приведат в изпълнение. Колцина от младите ще поемат пътя към тази Голгота? Не можем да искаме от хората свръхчовешка смелост, а точно такава ни е необходима в днешните условия.

- Спечелването на един човек за нашия идеал е дълъг процес. Може да ни потрѣбват понякога пет или дори десет години, но целта си струва труда и търпеливостта. А съпричастието на двама ще означава, че сме изпълнили дълга си към анархизма. Другото е капитулация и предателство спрямо собствената ни младост и към паметта на загиналите в борбите предтечи.

- Прав си и логичен, но аз не съм убеден, че ДС ще ми остави необходимото време, за да спечеля и едного за каузата на анархизма...

- Това трябва да изпробваме. Още по-добре би било, ако съумеем да обменяме и оставяме в наследство собствения си опит в нелегалната работа. И ако въпреки всичко, не постигнем минималната цел, тоест осигуряването на приемственост и на собственото ни "възпроизводство", тогава от двете едно - или народа, или ние сме негодни. Тогава времето и нуждите ще създадат идеи, народ и организации, които са нужни за еманципацията на потиснатите, ограбваните и унижаваните, и в последна сметка - за освобождението на чо-вечеството от насилието на властниците и алчността, безсърдечността и его-изма на имащите в излишък.

Разговорите ни продължиха в тоя дух до малките часове, когато започнаха да минават първите автобуси, които трябваше да откарат миньорите до Перник. Чувствах, че се сблъсквам със стена и че не съм особено убедителен. Всичко трябваше да се премисля отново. Разделихме се, оставайки всеки на своето, като се уговорихме да се видим пак идната пролет.

*

Останах по-дълго от обикновено в столицата, за да изчакам някой и друг отговор на "честитките". Една късна вечер потърсих Васил Йоцов на адреса, който ми даде Иванич. С него ни бяха търкаляли доста време по наказателните отделения на затвора, което ни бе сприятелило. Там той се държеше мъжки и май единствен от земеделците отхвърляше "правилника за вътрешния ред" с който тюрмаджийската администрация целеше унижението на човешкото ни достойнство, дресурата и пречупването на непокорните. В очакване да го видя, изпитвах по-силна радост от среща с роден брат. Родителите му живееха в някакъв полуподземен "апартамент", недалече от гарата. Когато потропах на светещия още прозорец отвътре изгасиха светлината. Настойчиво почуках отново и от съседната врата излезе възрастна жена, наметната с одеало. Беше майка му. Каза ми, че Васил работел нощна смяна на някакъв строеж, което ме осъмни, но за всеки случай й дадох бележка за него с името и телефона ми и молба да се обади, когато това му е възможно...

През един от настъпилите хубави пролетни дни Кехаята и Пандиев ме заведоха при бай Христо Колев, който живееше с майка си и жена си Магда - дъщерята на Мишел Герджиков - на улица "6 септември" № 30, не далече от вуйчовия апартамент. Той имаше атлетическо телосложение, макар че бе надхвърлил 50-те. На лицето му бяха изписани чистотата и твърдостта на диаманта. Беше запазил бодрия си дух и нито за миг не се съмняваше, че и на тия "опричници" ще

дойде края. След кратък опознавателен разговор в който повече той задаваше въпроси, си обещахме да се виждаме по-често при моите гостувания в София. Бях изпратил картичка и на Атанас Димитров от Стара Загора, но не получих отговор. Бай Христо ми съобщи, че "Чьорний", така го знаели в лагера, е бил арестуван и осъден на смърт – за глупава и както казваше, чужда на целите ни дейност – създали нелегална организация с бившия директор на Пазарджишката тюрма Николай Попов. След отменяне на смъртните им присъди ги изпратили в Пазарджишкия затвор където и сега, в пълна изолация, изпращали затворници с най-тежки присъди. Понеже тримата – с Атанас и Попов бяхме търкали заедно дъските в килия № 11 "Зад завесата" или "тежкия салон" и познавах добре отношенията им, тази "конспирация" ми меришеше повече на провокация и "назидателен процес" за превантивно сплашване на "екстремистите".

Скоро пощальонът достави отговори с координатите на друга част от получателите на първомайските ми честитки. Имах и някои визити. Вуйчо се мусеше, но ми предаваше редовно кореспонденцията, която беше безобидна и измесена с някое писъмце от "благоевградските курви", както ги наричаше мама. Той никога не прогони някой от навестяващите ме приятели и често сам вземаше участие в разговорите, които водехме.

Така постепенно възстановявах контактите си с все повече затворници от София и провинцията. Мисля, че успяхме да измамим бдителността на копоите относно срещите ни. Поводи за тях ставаха именни дни, сватби и кръщав-ки, а по-късно се заредиха и погребенията. Мнозина от колегите се отпуснаха духом и физически след излизането си от затвора, демобилизираха съпротивителните си сили, поради което избухнаха болестите, които бяхме потискали в суровите условия на живот в каменните душегубкии и размекването ги отнесе, особено по-възрастните.

Трупашите се впечатления от настроенята и намеренията на "колегите" общо взето не бяха обнадеждаващи. С малки изключения, повечето търсеха някакъв тих пристан и кротко живуркане след изтърпяните тежки наказания. Едни побързаха да се оженят, други работеха като волове, мълчаха като риби и се стремяха да си построят покрив над главата. Най-"непримиримите" считаха, че трябва да "поддържахме връзки" за обмян на мисли и новини или на "интересни" книги и печатни или ръкописни материали. Надълго това ми изглеждаше безполезно, дори вредно поради илюзията, която създаваше за някаква "активност". Животът във затвора, като че ли започваше да ни разяжда, създаваше стереотипи, които постепенно ни променяха и ние рискувахме да станем неразличими от тези, които избягнаха каторжническата съдба и се бяха приспособили към "строящото се ново общество".

Изоляцията в условия на тотална диктатура, която не бе оставила никакво сво бодно пространство, беше невъзможна. Нямах как да се препитаваш във от нейната икономическа система. Така наречената вътрешна емиграция беше измислица на хитреци и подлещи. Социализъм и "отговорните" нерези не търпеха съзержавщи "живи трупове" и поставяха ребром въпроса: С тях или против тях? Тази нагласа на духовете наклоняваше везните на избора ми към емигрантското поприще. Но срещу преминаването в емиграция възразяваха приятели, като Васил-Народа, Христо Колев, Гачев и др. за които ще става неведнаж дума по-нататък и в чиято честност не можеше да има каквито и да е съмнения. Така мислеха и "непоправимите" от другите партии и съюзи. Това действаше въс-пиращо срещу решителната крачка през границата. В отношенията си с вла-стта нямах колебания. Те отдавна бяха изяснени и жребият - хвърлен. Но, ако приемех да остана в "нашата" родина (нашата е в кавички, защото родината винаги е била собственост на господарите), трябваше да търся най-подходящия и ефикасен начин за противостоене на властниците с думи и дела, с конкретните хора в конкретния момент, обстановка, перспектива...

Продължавах да "опипвам" настроенята с насочващи разговори на "забра-нени теми" и с нови познати. Знаех, че за подобна "дейност" мога да получа петилетка "лишаване от свобода за вражеска пропаганда". Такава беше це-ната на верността и дълга към идеала в условия на тържествуващите контра-революция, реакция и "мек терор". Посредством тях властта създаваше стра-хова психоза и в резултат - масова депресия, апатия и летаргия, пораждащи чувство на безпомощност, приспособяване и сътрудничество с режима за получаване на дребни облаги, което не рядко завършваше със склонност към доносничество. Това пандемично заболяване на народния дух се използваше най-активно от вербовчиците на ДС, които биха били слепи и глухи без своите "очи и уши". Ето защо, преди да се мисли за една по-сериозна и мащабна ор-ганизационна работа срещу диктатурата, трябваше да се решат редица по-делнични задачи. Въпреки сивотата си, те бяха не по-малко необходими от "сапърската работа" на тия, които обезвреждат минни полета.

Една от задачите бе да се помага на искащите да се изтръгнат от отровните пипала, които протягаше към тях тайната полиция на диктатурата. И това не ни се удаваше винаги защото, за съжаление, развитието на "абсолютния", а още повече на обикновения човешки дух, не се извършваше, както твърди Хегел, по възходяща спирала, а по крива в която имаше експоненциални из-литания, но и главолонни спускания в дълбините или в... клозетните ями на историята. Налагаше се често да перифразирам Ръдиард Киплинг: *"Братя мои, вие ще бъдете свободни само когато*

имате кураж и воля да започнете за сто и първи път това, което злата съдба (олицетворявана в този случай от копоите и тяхните шпиони) е разрушила за стотни раз". И в това начало на началата стояха както твърди Библията СЛОВОТО и ГЪОТЕ – ДЕЛОТО, при което в много случаи казаната на място дума беше също дело!

От подобни разговори и размишления, затворническите ми планове и намерения с които бях излязал "на свобода" търпяха чести и дълбоки корекции. Бленуваният революционен "юруш" трябваше да отстъпи място на един революционен прощъпалник в условия на зле прикрит стремеж на "блоковете с различни социални системи към мирно съвместно съществуване". Това беше новото име на новия световен "Свещен съюз" ала Метерних, който трябваше да гарантира победата на контрареволуцията или което е същото – съхранението на интернационалното и социално статукво и неговото евентуално *КОУПРАВЛЕНИЕ*... В такава обстановка, бавно и полека, трябваше да начеваме "за сто и първи път" своята малка подмолна и подполна работа, в очакване незабележимите, но неизбежни социаликономически, политически, военни, духовни и идейни процеси да минират страха, апатията, отчаянието, безмълвието и бездействието на "низшите класи", както това е ставало преди всеки Ренесанс, предшества великите социални революции.

ГЛАВА V

МЕЖДУ "ИЗКУШЕНИЯТА НА ЖИВОТА" В ЕСНАФСКОТО БЛАТО, СВИСТЕНЕТО НА ХАСПЕЛА, ПЛАЧЪТ НА СТАРИТЕ И ПРОДЪЛЖАВАЩИТЕ РАЗГОВОРИ С ПЛЕННИЦИТЕ НА ДИКТАТУРАТА

Тате, макар и пенсионер, продължаваше да работи. Затова на някои от тези теми, у дома най-често разговарях с мама. Понякога тя самата ме провокираше по най-неочакван начин, навярно от желание да провери мислите и намеренията ми. Веднаж ми каза:

– Е, и какво направи с твоите бомби и затвори? – На морето дупка.

– Мале, сам човек трудно може да направи много повече, особено когато е едва на 19 години. Ако овцете не бяха толкова много на квадратен километър, резултатът щеше да бъде съвършено различен и ти нямаше да ми задаваш такива въпроси.

Или друг път:

– А бе, ти само за политика ли ще говориш? Не виждаш ли че ставаш досаден...

– Мадре, нещо не се разбираме и сигурно вината е моя задето не съм бил достатъчно ясен. Аз не говоря за

политика, а за революция. И за тия, които искат да избягат от нея ще перифразирам казаното от Бисмарк на една дама, която декларираше, че не се интересува от "политика": "- Вие госпожо може и да не се интересувате от революцията, но тя се интересува от Вас..."

★

В желанието си да се сродим, Бекяра искаше още от затвора да се запозная с племенницата му Олето - дъщеря на голямата му сестра Вера, което сторих макар и с закъснение. Родена през 1945 г., тя беше едно добро, сериозно, смущаващо се и изчервяващо се негрозно момиче. Завършваше гимназия тази година (1963 г.) и ме покани да ѝ кавалерствам на абитурантския бал през месец май. Отидох, облечен в официалния си черен костюм с букет от червени рози, но се държах като пън защото бягах от връзки с девственици и евентуален брак, като дявол от тамяна. И може би сбърках, защото сигурно щях да спечеля една вярна сподвижница. Вместо това, попаднах сред интелегентите и интелектуалките на София, послушах мама и се ожених за една от тях - дъщеря на нейна приятелка от студентските години. Но може и това да беше за добро, защото безкористна, но и безсърдечна, тази женитба не можа да ме обвърже чувствено, нито нравствено или идейно. Дори литературните ни интереси бяха съвършено различни. Но за това неразумно деяние после - от него тогава ме дяляха повече от две години. На бала се държах като баща и май развалих празника на прашящото от жизненост момиче. Аз не можех да танцувам, а то, за да не ме остави сам, отказваше поканите на своите съ-ученици-връстници. В полунощ я изпратих до вкъщи ѝ и повече не излязохме заедно - продължаваше да ме плаши силното ѝ изчервяване, когато случайно се разминавахме по джумайските улици...

★

Пак по него време, атмосферата в родния ми дом се нажежи след като оси-новения от леля си брат на тате - Кольо Унчев - даде да се разбере, че го е измамил. Дядо ми Георги, който беше и негов баща, очевидно е имал право когато не е пожелал да го допусне дори до смъртния си одър. Хитрецьт чичо, който, както се разбра впоследствие, се оказа отгоре на всичко и агент на ДС. Той се бе престорил на милостивия самарянин когато се намърда с фамилията си при овдовялата ми и болна баба Елисавета под предлог да я гледат. След това продаде и изгуля къщата на осиновилата го дядова сестра - тета Олга и изнуди баща ми и чичо Перикъл, който също беше в затвора, да лъжесвидетелстват, че и той е наследник, "за да спасяли" половината къща от конфискация, обещавайки му "да се разберат по братски". Когато тате поиска подслон в родния ни дом, Кольо Унчев му каза, че ние сме имали право на 1/9-а или на по-малко от една стая, поради което

съжителството ни било невъзможно. Аз не се намесих в имуществените спорове между "братята", поради принципното ми отношение към собствеността и наследствата, но си имах едно на ум.

След като чичо ми Кольо или агент "Трендафилов" им посочи вратата, нашите взеха под наем едно двустайно апартаментче срещу сградата на окръжното управление на МВР където се помещаваше и ДС. В малкото червено блокче на улицата, носеща името на обесения след 1923 г. от ванчемихайловистите анархист Ташко Комитов, на № 18, те съжителстваха с членът на ЦК Съботин Генов и с "другарката" му от партизанските години, обитаващи последния III етаж. Над нашите се беше настанил шефът на местната ДС, а наоколо живееха други тукашни величия и второразрядни "отговорни другари". Изглежда ни бе "съдено" да сме винаги под зоркия поглед на копоите...

На Съботин, който беше един истински "жизнелюбец", носеха редовно с джипа цяли щайги плюсница и пиене, както се полагаше на всеки от няколкостотинте най-висши членове на номенклатурата, от което се беше угоил, като всички отговорни другари и заприличал на евнух. Не след дълго, той заряза жена си, която му се сторила грозна, разведе една красавица - аптекарка от Симитли, отговаряща на висшия му партиен сан и склучи с нея брак. За подобни истории сред народа се носеше следния анекдот: когато някой от про-столюдието си позволеше да посетне на чужда булка, казваха, че бил "битово разложен", за редовия партиец - че е "стрешил", окръжните партийни нерези били палавници, а тия от върхушката... жизнелюбци. Когато нашия "член" на ЦК си замина за постоянно в София, джипа престана да зарежда хладилниците на третия етаж, а изоставената бивша партизанка започна да търси компанията на мама и да споделя безобразията на Съботин. От нея научихме, че той не можал да спре неудържимия възход на симитлийската хетера. На един от приемите в Партийния дом, даден в чест на съветска делегация, тя започнала "флирт" с водещия я кандидат-член на Политбюро на КПСС, а Съботин трябвало да се примири със съдбата си на рогоносец. Впрочем, тия истории бяха станали повсеместни, доста по-рано преди навършването на 20-годишнитата от "великата деветосептемврийска победа". И понеже във висшите партийни кръгове цареше еманципация, имаше и обратни случаи, когато стари "отговорни баби" от ЦК и политбюро, за които им беше крайно време да се погрижат за грешните си души, се бяха обзавели с млади жребци-жигола, изпълняващи ролята на охранители, секретари, шофьори, домашни прислужници и всевъзможни слуги, които се полагаха на заслужилите правоимащи в така създалото се безкласово общество.... Маминото разузнаване работеше безотказно и тя ме информираше редовно за живота на "новите хора" от горните и околни апартаменти.

★

Настъпи лятото на 1963 г. и май беше време да прекратя почивката и всякакви разговори и забавления за сметка на родителите си. След като реших проблема с казармата чрез Хърсовската лудница и си изясних обстановката и промените в духовете, трябваше да си потърся работа. (Може би избързах, защото, ако бях изчакал да ме мобилизират и лудостта ме налегнеше там, нямаше накъде да мърдат. Трябваше да признаят, че съм се разболял "при изпълнение на служебния си дълг" и да ми плащат доживотна пенсия. Тогава, по ирония на "съдбата", държавата щеше да замести марксовия "спонсор".) Брат ми ме назначи в неговото предприятие като хаспелист на група строители-пенсионери. Тяхната бригада получаваше надници от по лев и четиридесет стотинки и те казваха "Добре, че бабата е садила кромид, та да има с какво да си дояждаме". На този фон, с моята надница от цяли 2,40 лева можех да мина от "работническата аристокрация", но скоро ме уволниха заради "добрата ми работа". Уволнението мотивираха по негодност за което ми помогна документа на Янакиев (чл. 13). Иначе, ако не беше брат ми, лесно можеха да превърнат моята липса на трудов ентузиазъм и стоварването на хаспела с трясък върху работната площадка в злонамереност и да ме осъдят за... саботаж.

Моят неустановен "статут" засилваше тревогите на нашите за бъдещето ми и страховете им от настоящето. След всяко мое вечерно закъснение, те тръгваха да ме търсят и да обикалят около благоевградската ДС, където допускаха, че са ме прибрали. Лично мен това не ме безпокоеше особено. Бях възмъжал в тюрмата, наскоро си бях излязал и до този момент, както е прието да се казва, по-голямата част от "съзнателния ми живот" бе преминала там. По това време, вътре в затворите беше концентрирана най-будната част от българския народ. Това, независимо от наказателните режими и издевателствата, ги превръщаше в последните крепости на свободата. Там имаше много повече мъже, отколкото въвн от тях. Моите разкази за преживяното в занданите бяха пропити с чувство на гордост и известна носталгия, защото възцарилото се въвн от тях овчедушие, щраусоподобното завиране на главите в пясъците на еснафщината и духът на разтление и приспособенство ме угнетяваха.

В къщи към това се прибавяха непрекъснатите натяквания на мама, че "комсомолските тъпащи" били завършили отдавна щудирането си, станали лекари и инженери и "стъпили на краката си", а тя се чудила как ще я карам с 52 лева месечно, когато тях няма да ги има... Нейните тревоги се споделяха и от баща ми, но той страдеше мълчаливо. Знаеше, че поученията и укорите, особено от негова страна, можеха да имат нежелания обратен ефект. Защото,

аз не можех да простя на тези, които бяха видяли от близо лицето на "абсолютното зло", примиряваха се с него и дори опитваха да склонят и другите да ги последват. Тате само повтаряше: "Гошо, сине, силни са гадовете, безпощадни и жестоки." Отговарях му, че силата им е привидна и че ако само един процент от сънародниците ни бяха мъже, от тях и царството им отдавна нямаше да е останал и помен. Тогава тате ме питаше: "Де го тоя процент?" Отвърщах, че мъжете трябва да се търсят и организират. Тия ми приказки го плашеха до такава степен, че както разбрах, двамата с мама поставили бучка захар под възглавницата ми – така му заръчала петричката врачка Вангя с която той се знаел от посещенията с флуорографа и профилактичните прегледи из окръга. При една от следващите си обиколки на Петрич. той отнесъл увитата в кърпа захар и зачакал реда си сред навалищата, която обсаждала къщата на "пророчицата". Тя излязла и рекла на висок глас: "Да влезе доктора!" Когато се завърна, тате не можеше да скрие радостта си и разказа, че Вангя предрекла:

- Син ти, когато виждам да излиза от една голяма тъмнина, ще живее в Париж.

Камък се смъкнал от гърдите му при тия думи. А аз бях и продължавах да бъда абсолютен скептик по отношение на свръхестествените сили и пророческите възможности на тяхните "избранници", та му казах:

- Докторе, ако и тая гадателка познава бъдещето колкото софийската дъновистка, ще трябва да се приготвите за още едно ново десетгодишно отсъствие! – и им разказах за "Сестра" Балтова от вуйчотошовите приятели от "бялото братство", която малко преди влизането ми в затвора, беше предсказала, че в своите "общувания с духовете ме виждала в Рим" и ми заръча като отида там да ѝ изпратя една шамия. Балтова, може би, беше по-близо до истината, защото още тогава можех да видя Рим, ако вместо да ме спираше другарския дълг към Васката Зафиров и другите "съконспиратори", бях отпрашил пряко сръбската граница. Тя отстояше на петнадесетина километра от родния ми дом, където бях предаден повторно, арестуван и на връх Връбница преведен по благоевградските улици към гарата. По стечение на обстоятелствата, двадесет години по-късно се сбъдна пророчеството на петричката "леля" на суеверните номенклатурчици. Не дълго след моето бягство, те експроприираха ясновидството ѝ за частно ползване, определиха такса за париите и облагаха "приходите" ѝ, превръщайки я в "социалистическа" фабрика за пари. Казвам, че Вангя "позна по стечение на обстоятелствата", защото се бях отказал от намерението и сигурно никога нямаше да избягам от страната, ако копоите не ми тъчаха "смъртния саван" и "вътрешният им враг" не бе свил знамената за неопределени времена в очакване да пристигнат някакви поредни далечни освободители...

Продължавах да прескачам до София, където случайните ми срещи се редуваха с уговорени. Така, видях Алипи – първият подсъдим от процеса на Иван Неврокопски. Той капитулира в затвора и амбициите му се свиха от министър на вътрешните работи до управител на ресторант. От "икономиите" сколаса да си направи вила, но по този начин стана още по-уязвим и копоите нямаше да закъснеят да го превърнат от капитулант в доносник. Беше невъзможно да му се помогне и подаде ръка. Той потъна в тинята и беше станал опасен провокатор. По същия начин срещнах и друг негов събрат – Желю Динев. И той беше "геметовец", комуто предричаха блестяща политическа кариера след края на диктатурата. Но Желю също капитулира. Поддаде се на заплахите на копоите, че ще го унищожат, като Евтим Арсов и се предаде. Каза ми, че е записал биология с намерение да развива тяхната "биоматериалистическа философия". Хвалеше се с университетските си успехи. Мисля, че не беше станал тяхен доносник. Въпреки това, и с него нямаше какво да си кажем и не се потърсихме повече. Отново и за последен път чух, когато катастрофирал с автомобила си. Тези, които Желю индоктринираше в затворите с "Принципите на ВЗНС" и с "Политически партии и съсловни организации" на Стамболийски считаха, че той е станал жертва на ДС. Разбрах, че им бяха необходими митове и си ги създаваха, отказвайки да приемат, че след като бе капитулирал, той бе много по-нужен на копоите "жив", отколкото като истински труп. Всъщност, разговорите ни с Желю Динев се бяха изчерпили още в края на 1956 г., когато в наказателното отделение на Пазарджишкия затвор не можа да потисне лакомията си – той беше готов да остави другарите си гладни, за да напълни разширения си търбух. А и след Унгарската революция вече бях започнал да гледам на старите демократически партии, като на "умряли кучета". Тогава бях убеден, че между Третата световна война и Социалната революция няма да има междинни фази, нито "временни правителства" или реставрации. Прогнозите ми, за жалост, се оказаха верни само наполовина: политиките на едрата и дребна българска буржоазия не възкръснаха, но реста-вращията на преддеветосептемврийското ни минало в нова премяна, се извърши от "авангарда на пролетариата" – ВКП, чиито "отговорни другари" останаха на сцената, като... "бизнесмени". Сякаш, за да потвърдят казваното от дядо ми Александър: "Гавно не тонет!"

Потърсих повторно Васил Йоцов, който вярвах беше от малцината николапетковисти, които не бяха капитулирали. Намерих го при старите му родители. Той ми разказа, че работил като заварчик-електроженист в строителството, но ми се оплака, че въпреки това искали да го изгонят от София. За това обвиняваше тяхните "декларатори", които

били по-настървени от копоите и правили всичко възможно, за да повлекат със себе си и останалите земеделци, които не са се "разоръжили", тоест не бяха поели по пътя на доносничеството. Най-голямата му грешка била, че посетил Железан, за да му иска съдействие, а той мръсника му с мръсник, държал ултимативен език, какъвто и чекистите не си позволявали в затвора. Капитулантите и предателите очевидно искали да няма кой да им търси сметка при един обрат.

След като изплака неволите си, Виската се похвали с новото си "завоевание" – една женена мадама, влюбена като ученичка в него, която имала много връзки с властниците и го покровителствала. И от тук нищо нямаше да излезе, си помислих, но си замълчах. Впуснахме се в старите спомени, които като че ли го съживиха. Постепенно Васил се ободри и си възвърна чувството за хумор. Разказите му се изпъстриха със саркастични ухапвания срещу големците и "народната власт". Те изобилстваха с артистични моменти и самоирония. От тях си тръгнах късно, когато минаваха последните трамваи. Той излезе да ме изпрати до "Двойката" и ми каза, че скоро щял да се мести в някаква дървена "самотна къщичка" към Слатинския редут, която му намерила "любимата" с цел да я превърнат в гнездо на пламенната им любов. Дадох му адреса на нашите в Благоевград и вуйчовия телефон и му казах, че чрез тях ще може да ме намери където и да съм.

★

Макар и с голямо закъснение, се получи картичка и от бай Димитър Гачев. Канеше ме да отскоча до Пловдив и да му погостувам. Аз също исках да чуя оценките за обстановката на стария революционер с когото се бяхме сблизили в затвора, въпреки идейните ни различия. Интересуваше ме и линията му на поведение, която беше възприел след като се бе озовал в условията на "победения социализъм". Затова, още на следващия ден взех влака и в ранния следобед се озовах в Пловдив на ул. "Гладстон" 34 където, макар и от друго естество, ме очакваше ново разочарование. Позвъних на остъклена врата на втория етаж и когато след малко тя се отвори, на прага ѝ застана бай Митьо с пронизващия си поглед. Беше по къси панталони поради лятната жегла. Като ме позна, чертите му се смекчиха, по лицето му се разстла усмивка и се прегърнахме. После ме издърпа вътре и под сурдинка ми съобщи, че комшиите му са "антени", та да приказваме по-тихо. В една от двете стаички лежеше жена му – неговата Стоянка за която в затвора той винаги говореше с топлота и възторг, като за ония изчезнали вече и превърнали се в мит съпруги на декабристите. Запозна ни и след размяната на баналности, ме отведе в съседната стая, където щях да ношувам. Каза, че трябва да слезем до магазина и купим нещо за вечеря. Двамата с жена си

мизерствали в буквалния смисъл на думата – получавали социална пенсия по 25 лева, което не се различавало съществено от затворническия порцион. Нещастията, казват не идват сами. Стоянка беше неизлечимо болна от рак и той се грижеше за нея и за домакинството. Но не това го бе съкрушило. С излизането си, година преди мен, той установил, че от малката троцкистка групичка, която оставил, след лагерите, преследванията и упражненията натиск не бе останал ни един читав. Сред тях навярно имало и доносници. Всичко това сигурно беше така, но неговото обяснение на тази картина издаваше пораженията от психотравмите, нанесени му от 24-годишния затвор. Гачев ми съобщи под секрет, че имал сведения за изневярята на жена си и че тя била използвана от ДС, за да разложи "другарите", докато той бил в тюрмата. Сега всички били капитуланти и се чувствал предаден и отчаян от коварния удар, който ДС нанесла на "българската секция на IV Интернационал". Предупреди ме, че тя може и мен да прелъсти. Последните му думи ме озадачиха напълно: баба Стоянка се беше сбръчкала, приличаше на мумия, изглеждаше с десет години по-възрастна от него, беше тежко болна и от леглото ставаше само с чужда помощ. У дома им се чувстваше напрежението в отношенията им, което дори болестта не можеше да притъпи. Като че ли Гачев очакваше с нетърпение края на жена си, но беше решил да изпълни до край дълга към "другарката си". От това атмосферата у тях ставаше още по-тягостна. Трябваше да употребя усилия, за да го отклоня от болните му мисли и като че ли частично успявах. В нашия пръв разговор, преобладаваха моментите на просветление и той беше изпъстрен с възпоминания и анализи на вътрешното и международно положение. Особено ценни бяха спомените му, обхващащи годините след Първата и Втората световни войни и двете десетилетия между тях. Те бяха наситени с разкази за предателства, арести, инквизиции, затвори и концлагери, както и за някои фигури и събития от историята на БКП. Аз настоявах на всяка цена да ги напише, за да останат като свидетелство за епохата. С Гачев направихме и равносметка не само за началните години след излизането ни от затвора, но и на предшествалите ги десетилетия. Те съдържаха преценки и преоценки на "бурните ни устреми", макар да ги разделяха три десетилетия. (Бай Димитър беше роден в края на XIX век.) Съпоставяхме нашите размисления, заключения, намерения и решения от времето, прекарано зад решетките и констатирахме, че в много отношения те се различаваха съществено от извършилите се отвъд стените социално-психологически процеси и промени във всички слоеве и групи на обществото. Нашите очаквания за развързка чрез Социалната революция, в която всеки влагаше различно съдържание не се сбъднаха. В много отношения "вуйчо Полоний", като че ли се оказа по-прав.

В политическите ни разговори бай Димитър не можеше да се освободи от ленинските и троцкистки догми и беше неспособен да се измъкне от калчищата им. Той продължаваше да ми обяснява отлагането на революцията с "кризата на ръководството на пролетариата", като под това разбираше върхушките на ръководените от Сталин компартии, поети след това от неговите "епископи". (След чистките на "ленинската гвардия" през 30-те години, Гачевият "класик" Троцки наричаше Сталин и политбюро му "епископи на Ленин"...). След още няколко подобни идеологически шампи, които той използваше в "анализите" си, реших, че е излишно да споря със стария, започващ да склерозира троцкист и най-често го оставях "да се развихри".

Единственият светъл лъч, ме уверяваше бай Митьо, идвал от Секретарията на IV Интернационал, от който успял да получи някои материали. Той ги превел и отпечатал на пишущата си машина. Щял да ме запознае с тях. (Поради липсата на наша информация и интерпретации на световното развитие, ние често вземахме желаното за действително, превръщахме мечтите във виртуална реалност и си създавахме митове с които някои живееха цял живот. Като правило това важеше за всички среди, но докато аз се стараех да събирам данни и факти от които, подобно Кювие, да стглобявам текущите събития и процеси и да ги анализирам, Гачев ги съчиняваше. Той твърдеше, че китайските комунисти са троцкисти, Кастро също бил от IV интернационал, а Насър бил маскиран троцкист. Разказваше още как, след края на войната, 8000 троцкисти в червени ризи и черни панталони марширували въоръжени по "Шанзелизе" от което френската и европейска буржоазия изтръпнали и други такива чудесии. В интерес на истината и сред нашите се срещаха подобни феномени, но в далеч по-скромни мащаби. Когато бях вече в емиграция, бай Ганчо Дамянов от Казанлък питаше Хаджията в свое, нелегално излязло от НРБ писмо, дали знае нещо за някаква мюсюлманска секта, която практикувала анархизма в Йемен още преди 1000 години... При това положение на нещата, бай Димитър беше поел сам ролята на Интернационал, като, за да бъде по-убедителен, произвеждаше на адвокатската си пишуща машина под индиго "Документи" на ККП, Насър и други "секции-членове на IV интернационал". От негово име издаваше и информационен бюлетин, резолюции, анализи и апели, също размножавани на пилюр, за които надали намираще четци и "бойци", които биха приели за достоверни и автентични неговите Донкихотски фантасмагории.)

След като извършихме един бегъл преглед на събитията у нас и в света, в който имаше и "рационални зърна", той ми донесе своите "документи" на Китайската компартия, както и на Насър и Фидел Кастро. В тях се твърдеше, че първата е секция, а вторите двама били "милитанти на IV Интернационал". С просто око си личеше, че това са негови

свободни съчинения, но не оспорих тяхната автентичност. В "пропагандисткия подход" на бай Митьо може би имаше резон. Разбрал психиката на нашенците, които винаги са търсили някаква "велика сила" на която да се облекнат, той искаше... "да лови с трици маймуни", тоест - с "документите" си.

С Гачев говорихме и за перспективата пред всеки от нас. Като емисар на Коминтерна, той беше изпращан в Германия в началото на 20-те години на ХХ-и век, но възрастта му бе свалила от дневния ред въпроса за един повторен "революционен поход" на Запад Той ми казваше, че ще завърши житейския си път в България. Казах му, че също бях решил да остана в "родината", докато в нея беше възможно "мирното съвместно съществуване с копоите".

- А когато това стане невъзможно? - запита бай Митьо.

- Ще ти отговоря със сентенцията на древните римляни: "Ако искаш мир, гот-ви се за война."

Той ме погледна изпитателно. Така завърши първата ни среща "на свобода"...

Следващите и разговорите, които имах с него не бяха излишни, но ми действаха угнетяващо с догматизма, психическите отклонения и старческата деградация, която е нещастен жребий на почти всички революционери, които са имали нещастieto да се задържат прекалено дълго върху "грешната земя". Гачев ми напомняше, не само по външния си вид, повредения от четенето на много рицарски романи "хидалго де Ламанча". Въпреки това, през десетте години до бягството ми през границата, ние се виждахме още няколко пъти. С това отдавах почит към стария маркс-ленинист-троцкист с когото бяхме идейни антиподи. Защото, той бе от малцината, да не кажа единственият, сред последователите на "класиците" у нас, който по силата на разбиранията си и "така сложилата се българска история", бе водил своите борби с диктаторските режими на Третото царство и "Първата република".

За следващите посещения в Пловдив или за оказваното му гостоприемство в София, освен обмяната на мисли и спомени, роля играеше и императива на моя морал: "Обичай ближния си, и дори врага си... когато не е подлец!"

★

Сравнявайки душевното състояние на нашите приятели и познати и претърпяните от тях метаморфози между 1945/53 и 1963 години, можеше да се установят съществените промени в нагласите на умовете през тоя интервал, във всички пластове на новопостроената обществена пирамида. ВЛАСТНИЦИТЕ, които по-рано под път и над път повтаряха "С кръв сме я взели, с кръв ще я дадем!", бяха станали "миролюбци". Те считаха, че у нас само една нова "освободителна армия", напр. американската, може да им отнеме властта, както друга - "червената" - ги бе дарила

с нея преди две десетилетия. Сега, в условията на "мирно съвместно съществуване между системите с различен обществен строй", те почти бяха повярвали, че тяхното "царство на необходимостта" ще бъде вечно, а те само ще си сменят службите и креслата в увеличаващите се до безкрайност "фази на строящия се социализъм". Дори вуйчо ми Тодор беше убеден, че ще има 100-годишнина от преврата на 25 октомври 1917 година. И НАРОДЪТ у който по-рано недоволството, резултат от експро-приацията на земята и добитъка с вкарването му в ТКЗС-тата и куража, породен от илюзорната надежда за една близка III Световна война раждаха бунтовници, сега вместо воля за борба, чийто характерен симптом бяха увеличаващия се брой реални или ембрионални конспирации, връх вземаше масовото униение и приспособенчество. От това състояние на духовна прострация не правеха изключение и бившите затворници. В преобладаващото си мнозинство те също бяха убедени в дълголетието на властта и ставаха все по-склонни да възприемат "философията" на роба. А от нея до доносничеството крачките не бяха много. В най-окаяно положение обаче бе изпаднала ИНТЕЛИГЕНЦИЯТА. Случаите с които се сблъсках в моя живот, свидетелстваха, че за така нар. интелектуалци продаването на първородството за паница казионна леща не създаваше никакви нравствени проблеми и духовни терзания. Те се надпреварваха да ближат задниците на "любимите си ръководители" след което, в най-добрия случай, в пиянски домашни компании си разказваха вицове за тях. Най-показателна за духа на епохата беше еволюцията от Ботев и Гео Милев до... Леда Милева и Любомир Левчев. А НИЕ, последните мохикани на свободата, които бяхме убедени, че краят на тиранията е близък и неизбежен, оредявахме все повече.

Без да датирам моите анализи и прогнози от преди и в затворите, ми се налагаше да призная, че те... катастрофираха. Въпреки това, преодолявах колебанията да потегля по широкия свят, решавайки да остана, защото не можех да приема, че липсват онези поне 1 на 1000 от народа, които не са лишени от революционен капацитет, и които вярвах, са достатъчни, за да свършим в България онова което бе извършил преди век в Италия Гарибалди със своите ХИЛЯДА... Останах, но тепърва щях да установявам, че изборът да се живее в родината на живковци, сред приспособилите се към тяхната диктатура роби, сплотени в "морално-политическо единство" със своите робовладелци, не беше най-удачния, нито ной-лекаря. Той действаше деморализиращо и оскотяващо. Но всичко това се осъзнаваше бавно и мъчително, с нежелание и съпротива. Докато в края на 50-те години мислех, че развръзката ще настъпи в средата на 60-те, когато си излязох от затвора, събитията в света и хората от другата страна на телените мрежи и каменните стени, ме доведоха до заключение, че

вероятността да се случат велики събития през десетилетието 1961 - 1970 г. клонеше към нула. Временни надежди събудиха събитията в Китай около т. нар. Културна революция, "Пражката пролет" и тези през май 1968 г. във Франция за които ще стане дума по-нататък, но и върху тях падна сланата на поражението. От следващото десетилетие (1971 - 1980 г.) мнозина приятели считаха, че не можем да очакваме големи промени и аз бях готов да се съглася с тях. Това гробовно затишие наклони везните през лятото на 1973 г. към преска-чане на оградата, която разделяше Нова Горица от Гориция на югославско-италиянската граница. В емиграция по-добрата осведоменост и изобилието от информации засилиха предчувствията и растящата ми увереност, че краят на "рая" ще настъпи през десетилетието 1981-1990 г. Даже в проекто книгата си, чийто конспект е от 1977 г., в подзаглавието бях записал формулата 1984 + 5 год., където + 5 години беше допустимата грешка. Тази прогноза се оказа вярна (с + 5). Но, когато настъпи краха от 1989 година, комбинираните усилия и споразумения между победители и победени в Студената война, доведоха до спад на градуса, разпиляване на енергиите и надеждите, че революцията ще обхване масите от Берлин до Владивосток, за да се превърне в прелюдия на Световната Социална. Господарите от двата блока и тяхните слуги, разбирайки величината на залога, направиха всичко зависещо от тях, за да потушат най-голямата предреволюционна криза на ХХ век. Договореностите за мирно преразпределяне на "сферите на влияние", на процентите от грабежа и броя на съдраните народни кожи, които трябваше да получи всеки в ГЛОБАЛНОТО АКЦИОНЕРНО Д-ВО С НЕОГРАНИЧЕНА БЕЗОТГОВОРНОСТ, взаимните отстъпки при сключването на мира между палатите и притъпяването на революционния инстинкт у обитателите на колибите, съпътствано от негодността на "детонаторите" на социалните експлозии, изиграха своята роля за установяване на дне-шното състояние на света. Нещо повече, те предопределиха развитието през настоящето десетилетие 2001-2010. Тържеството на реакцията и на обслужващите я туземни лилипути, които се самопровъзгласиха за "елити", след като бяха изведени на сцената от постановчиците е повсеместно и аз съм склонен да приема, че моето поколение, като това на Гачев, няма да види революцията. Но нека не избързваме с "пророчествата" си. Иначе рискуваме да из-паднем в положението на "пророците след Мохамед" или на Ленин в Цюрих с неговите "прозрения". В една динамична епоха, като нашата, в която истори-ческите скорости се доближават до светлинните, ВСИЧКО Е ВЪЗМОЖНО. Краят на новото статукво може да настъпи във всеки момент, в който една тежка криза на "Глобалната империя" пробуди мълчаливото мнозинство на САЩ или когато

арогантната политика на нейните "елити" обедини света срещу тях. Мощен акселератор в тази насока е все по-ярко очертаващата се колизия между всестранните последици от Роботронната революция и стремежите за създаване на Световна империя на капитала. Но за всичко това ще стане дума в съответните части на романа... "когато му дойде времето".

ГЛАВА VI ЗАЩО СЕ СЪГЛАСИХ ДА СЛЕДВАМ?

Иначе "животът си течеше". По него време беше цъфнала любовта на брат ми Огнян с "невинното Венче", което се правеше на забременяло, а баща ѝ го заплашваше със съдебна или милиционерска разправа, "ако се не вземат". Историята завърши с брак през месец юли на 1963 г. за който мама ме обвиняваше не без основание. Младоженците се разписаха в София. Кум им стана генерал Крум Радонов – шеф на III у-ние на ДС, чийто "обект" беше армията. Той беше някакъв роднина на невестата. Изобщо цялата им рода беше партийна – от партията с голямо "П". За Радонов бяхме чули още в затвора, когато в едно свое писание във в-к "Народна култура" (или халтура) се беше опълчил срещу канонизирането на жената на разстреляния Вапцаров – Бойка. Генералът-партизанин я обвиняваше, че докато Гешев инквизирал мъжа ѝ и съпроцесниците му от ц.к. на БРП(к), тя се шляела или по-точно шлякала с германците, които тогава минаваха за освободители на "новите земи" с които се гордееха "цар Обединител" и българските патриотари. Партийният отдел към ЦК по въпросите на митологията обаче му затвори устата, чрез един от културтрегерите на "строящия се социализъм" – Георги Караславов. Не можеше тази на която поетът бе посветил едно от последните си стихове в което ѝ обещавахе, че щял да идва в съня ѝ и тихо да присяда на брачното им ложе, да бъде такава кална курва. Така бе спасено "доброто име" на вдовицата. Назначиха я в Института по български език и литература за доцент и "работата" ѝ се състоеше в това да си спомня и записва казаното приживе от Никола Йонков Вапцаров... Та на сватбата на брат ми, на която аз бях единственият представител на рода ни – нашите бойкотираха това бракосъчетание – ме сложиха до кума, който бе посветен в моята затворническа Одисея. Разговорът ни вървеше трудно, защото случаят не беше подходящ – защо да развалям апетита на сватбарите? Не се засмях и когато ми разказа следния виц: "Партийни другари разказали на Тодор Живков, че народът бедствал и нямал какво да яде, а той им отговорил: "– Е добре де, а по-хубаво ли щеше да бъде, ако имаха какво да ядат, но им липсваше апетит?" По-късно, имахме няколко откровенни разговори в дома му от които нямаше последици. И в досието си не намерих негови доноси. Наверно мълчанието с което посрещна моята критика на обществото за което се бе борил и от което се възползва цялата му рода, е означавало своето рода съгласие. После разправял на Огнян и неговото Венче, че съм му бил... симпатичен.

Дори на сватбената софра, мислите, които се въртяха в главата ми, бяха отдалечени на хиляди километри от царящото на нея празнично настроение. Макар, че

тръгването по широкия свят беше може би най-доброто решение, аз останах в "родината". Както казах, жалостта към многострадалните ми родители, които бяха заслужили известен отдих, ме задържа. Но много по-възпиращо ми действаше надеждата, че въпреки всичко, народът или поне една хилядна от него, в подходящия момент ще последва примера на унгарците. Тази "хилядна" си мислех, ще бъде достатъчна, за да пометем диктатурата. Не можех, а и не исках да допусна, че народната утроба е мъртва, като библейската смоковница и че от нея няма да се родят "хилядата на Гарибалди". Не станеше ли това, макар поетът да е казал, че и от мъртвата утроба нощта може да роди вековната злоба на роба, то щеше да значи, че нашият народ е осъден. Защото той се нуждаеше от хора, които силно мразят, но още по-силно любят свободата и лишениите от нея! И аз не губех вяра, че сред появилите се след нас генерации са се родили тия, които бяха необходими на народа. Само трябваше да се установи приемствеността с тях, да се търсят, да им се подава ръка, да се убеждават, че "края на историята" не е настъпил, да им се вдъхва кураж и воля за борба и най-важното - да се организират. Многобройните срещи и разговори, които имах през годината, изтекла "на свобода", бяха все още недостатъчни, за да ме убедят, че сме изправени пред много по-трудна задача от тази, която Исус решил с неговото "Лазаре стани!" Трябваше време, за да разбере, че около нас болшевиките са създали цял огромен екарисаж от вонящи, разложени или изгнили трупове. Но и тогава нямах право на отчаяние. Моята същност и преживяното въставаха непрекъснато срещу изкушението да се отпусна по течението.

*

Малко след сватбата си, брат ми реши да следва задочно и да завърши още една специалност в ИСИ - строително инженерство. Разказа на нашите, че от тази година не искали формуляри за кандидатстудентските изпити. Процедурите около висшето образование не влизали в прерогативите на ДС, нито партията се занимавала с тях. Били сведени до чиста чиновническа формалност, която изисквала само диплома, военна книжка от която да личало, че си отбил военския си дълг и автобиография. С две думи, вратите на Алма Матер се откряха и аз можех да студентствам. Нашите се хванаха за думите на Ог-нян и ми казаха, че сега нищо не оправдава моя отказ да подам документите си в Софийския университет. След много упреци, умолявания и плачове се съгласих. За това ми решение не малка роля изигра и цялата безнадеждност на царящото в момента, като в застояло блато, "спокойствие". Надявах се, че университета щеше да ме постави в съприкосновение с поколението на родените около "9

септември", връзките с което затвора бе направил невъзможни.

Имаше и други "За". Един от плановете ми да работя по постройките и да систематизирам в една книга моята критика на "научния социализъм" се провали, защото констатирах, че е невъзможно да блъскам цял ден като впрегатен добитък и когато се завърна вечер каталясал от умора, да седна и се занимавам със сериозна теоретична работа. Да остана в къщи, увиснал на врата на нашите още цяла петилетка щеше да бъде крайно неморално, а и те едва ли щяха да издържат през цялото това време да се правя на луд. Алтернативата пред която стоях, като изключим бягството, беше университет с осигурена издръжка в името на придобиване на солидно образование или да се пръждосам от града и да си търся другаде късмета, за да не им създавам повече главоболия. От срещите, които имах в София разбрах, че и други "коле-ги" от затворите се готвеха да си опитат късмета. От нашите анархисти Иван Пандиев беше решил, ако не го възпрепятстват, да завърши медицина. От проверките, които направил, установил, че можело да продължи следването си от трети курс (бяха го арестували като студент в последния V курс). На Илия Кехайов, както казах, подправих кръщелното свидетелство и личната карта, като го подмладих с няколко години, за да може да запише задочно "право", което разрешавали за работещите в строителството. Тази фалшификаторска услуга не създаваше за мен особени трудности. Перспективата да се съ-берем тримата в София, където имаше и други наши приятели ми се видя съблазнителна. Но между нас казано, вече никак ни ми се ставаше отново ученик и все живеех със скритата надежда, че след като преди 12 години бяха затворили вратите на Алма матер под носа ми, сега, след всичко случило се оттогава, едва ли щях да мина през иглените уши, па било то и без формуляр. Така поне още веднаж можех да убедя родителите си, че "мирното съвместно съжителство" между такива като мен и диктатурата е илюзорна надежда.

Претегляйки още много други обстоятелства, реших да покажа разбиране на съкровено желание на моите старци. Дипломата ми за завършено средно образование беше прибрана при обиска в Панагюрище след ареста ми в Благоевград,, та трябваше да отида до бившата Шеста мъжка гимназия в София и си изкарам дубликат. Сторих го без всякакви компликации - казах, че съм я загубил. Малко повече проблеми ми създаде изваждането на документ от военното окръжие, че съм освободен от военна служба. Когато казах на шефа на благоевградското военно бюро (който по муцуна и интелигентност приличаше много на иванкостовия м-р на вътрешните работи Богомил Бонев), че ми е нужна бележка за университета, той се усмихна ехидно:

- А луд си, пък искаш да следваш..

- Първо на първо - отговорих - не аз, а ти си луд и второ не аз, а родителите ми искат да следвам. Ако ми дадеш една бележка, че не мога да получа такъв документ, ще ми направиш голяма услуга и за нея ще имаш солидна черпня..

Кретенът ме изгледа и като реши, че съм формен идиот, извади един формуляр, попълни го, удари му печата, регистрира го в някакъв тефтер и рече:

- На!

Свих го небрежно и го пъгнах в задния джоб на панталона и като му казах, че е загубил почерпката, излязох от кабинета без да му благодаря, нито да се сбогувам.. Написах и една биография (като на "Хитър Петър", както я окачестви мама) от която запазих копие. Тези документи подадох в канцеларията на математическия факултет към Софийския университет.

Везните се бяха наклонили към избора на математиката най-вече вследствие прочетеното в затвора, особено от информациите в едно от 16-те списания за които родителите ми ме бяха абонирали в последната година на престоя в Белене. В него се рецензираха новоизлязли книги на Запад, третиращи последните тенденции в областта на икономическите, политическите, историческите науки и най-вече в социологията. Блазних се от мисълта за създаване на един своего рода "математически материализъм" с приложенията му в построяването на модели на историческите и социални процеси и най-вече на революционните ситуации с оглед улесняването и поставянето на прогнозирането и на практическата организационна и революционна дейност на по-солидни основи. Тоест мечтаех ни повече, ни по-малко, за създаване на една истинска "Алгебра на революцията"...

*

Много по-късно, когато настъпи ерата на демокрацията, са ме питали "Как ти разрешиха да следваш в университета след като си бил в затвора?" Този въпрос обикновено беше поставян косвено от копои "от резерва", желаещи да ме уязвят и zlepоставят или директно от тяхни агенти. Не ме очудваха нито едните, нито другите: компрометирането на врагът беше една от постоянните цели на щатните и нещатни доносници от ДС.

Най-късият отговор на този въпрос е: - Не съм искал разрешение. Влязох сам, при това без особено, за да не кажа никакво, желание. Влязох, защото социализма имаше нужда от знаещи и можещи да работят, а сталинистите в ДС и БКП се бяха "навели", за да ги отмине хрущовата буря. Но отговорът не може да бъде толкова лаконичен, нито едносричен. Разсъждавайки върху последиците от подобна "смяна на курса", аз претеглях с аптекарски везни всички "За" и "Против" тоя избор. Очевидно, наред със

злепоставянето ми, чрез сеене на подозрения сред възприемчивите към клеветите и евентуалното ми изолиране от приятелите и бившите ми "колеги", за допускането ни до университета имаше и ред други- "вътрешни и международни" причини.

Говореше се, че "горе" са решили да отворят някаква "перспектива" и пред непоправимите, които можеха и искаха да следват. Този дар на властниците беше данайски. Те го правиха със задната мисъл, че ние ще им "бачкаме" безропотно, като впрегатен добитък, а "животът" ще ни асимилира и направи по-податливи за "приобщаване към народната власт". Надявах се, че ученето, работата, евентуалната женитба и деца щяха да ни променят и обезвредят. Предизвикателството можеше да се приеме, защото позволяваше още веднаж, "на свобода", да се види кой колко струва.

Освен това, в 1963/1964 год., която беше първата, и през следващите години на моето студентстване, своята роля изиграха редица локални, национални и международни фактори. Може би, най-важни бяха последните.

Хрущовият курс към "десталинизация" беше продиктуван от вътрешнопартийните фракционни борби за сталинското наследство и от конкуренцията в "лагера на мира и демокрацията", която противопостави двата соц-динозаври - СССР и Китай в борбата им за надмощие. Тази поредна, свръхтежка криза на соцлагера обхвана и сателитите на Москва и промени вътрешнополитическата обстановка, като ускори ревизиите на "класическите" догми и уволненията на старите сталинисти, обвинени в догматизъм. Процесът продължи неравномерно повече от едно десетилетие след смъртта на Сталин, засилвайки се особено след XX и XXII конгреси на КПСС, като обърка и вся страх сред "неосъзналите се репресивни органи" в "народните демокрации". А имаше от какво да се страхуват, защото след екзекуцията на Берия и неговите съучастници, те можеха да станат най-лесната изкупителна жертва за престъпленията на сталинската диктатура.

Положението на нашите "догматици" се усложняваше и от конкуренцията между Кремъл и Китай върху чийто вожд Мао те бяха прехвърлили надеждите си за възвръщане на "Изгубения рай" и командните позиции в него. Макар, че битката между двете "братски партии" КПСС и ККП се водеше на "идеологическа" плоскост, включая и за балсамираната мумия на Йосиф Джугашвили - Мао искаше да я подслони в Пекин - тя имаше прозрачен империалистически характер. Зад формалния спор за "равнопоставеност на компартиите" и за "ръководната роля" в международното раб. и ком-движение, се профилираше "на-ционалосвободителната" стратегия и политика на китайското ръководство, целяща на първо време отхвърляне на диктата на Москва, след което поэтапното настаняване на марионетни режими в Третия

свят, подпомагайки ги в завземането на властта със средства от касите, арсеналите и в краен случай с "доброволци" на Китайската "нар. Освободителна армия". В перспектива КНР можеше и най-вероятно щеше да прояви апетитите си и към слабораселения, но богат с природни ресурси Сибир с който тя имаше 7000-километрова обща граница. Срещу подобно развитие, което беше въпрос на живот и смърт, Москва употреби лазерните си оръжия и беше готова, поне на думи, да прибегне и до атомните. Нещата се усложняваха още повече от наблюдаващия ги под микроскоп Запад, който не се отнасяше безучастно към тлеещия в азиатските простори световен пожар. За да избегнат битката на два фронта, поредните наематели на Кремъл засилиха стремежите си към "мирно съвместно съществуване с империализма". От своя страна, западните лидери, за да проверят "искренността" на Кремъл, поискаха от неговата върхушка да осъществи мирното и съвместно съществуване най-напред с многобройните си затворници и лагеристи. Те бяха освободени масово, като реверанс към бръщолевенията на западните идеолози и медии за "правата на човека", които те използваша в пропагандата си. Контактите между Кремъл, Бялия дом и европейските столици се осъществяваха по хиляди канали и с "червени телефони", независимо от моментните войнствени пози, тропане с обувка по банката на ООН и други циркови номера, които бяха по-скоро предназначени за вътрешна консумация.. Колко неустойчиво беше вътрешнопартийното равновесие пролича малко по-късно, когато въпреки проведените чистки сред сталинските "съратници", бе извършен дворцов преврат на 15.10.1964 г. в резултат на който Никита Сергеевич бе превърнат в "персонален пенсионер", а службата му зае още по-сивия и невзрачен Лъоня Брежнев, но той не промени антикитайския курс на Москва.

Тези и други обстоятелства доведоха до промяните в репресивната политика на сталиновите наследници. Те замениха физическото унищожение на вътрешния враг с моралното, като разчитаха на времето да изиграе своята роля в отчаянието и разложението му. Дори за най-упоритите си и непримирими противници на диктатурата не прибягваше до затвори и други остри репресии в течение на повече от една петилетка. Този "реформаторски курс" рефлектира или по-скоро беше наложен и у нас, макар и с известно закъснение..

От всичко това, надяващите се на възкресението на мъртвите нашенски сталинисти изгубиха самоувереността си и хич не им беше до такива като нас. Евентуалните им репресивни мерки можеха да бъдат интерпретирани като рецидив на сталинизма, особено в моя случай на човек, взривил идола им. Те знаеха, че кандидати за топлиите им места има бол, поради което избягваха да търсят "от мечка

ремичка“ и основната им грижа бе собственото им оцеляване в това мъртво вълнение.

Съветскокитайските погранични престрелки създадоха допълнителни проблеми на софийските власти, които се прибавиха и засилиха по-нататъшното разместване на бюрократичните пластове в партийната и административна бюрокрация в “априлска БГ”. В нея Живков, “с решаващата помощ” на Кремъл, продължи да изхвърля на порции конкурентите си сред старите червенковски кадри, за да “издигне” апатите от своята и Малеевата рода, от “чавдарци” и “априлското поколение” от послушните нему млади вълчета-кариеристи. Така заякнаха зъбите им и с благословията на Хрущов и под зоркия поглед на “съветските” съветници във всички ведомства и институции, особено тези на КГБ в МВР, те можаха да прегризят гърлата на навлязлата в пенсионна възраст “гвардия” на старите мамути от партийната върхушка. Последни, през ноември 1962 г. бяха изхвърлени Югов и компания. Това се отрази и в провинцията. Багоевградските сталинисти побързаха да скрият огромните портрети на Мао и дори владиката Пимен смени декора в приемната на Метрополията, като свали портрета на бившия вече м-р-председател Антон Югов.

Такива бяха причините за политиката на моркова и тоягата, последиците от която направиха възможно нашето влизане в университета. Вратата на копоите, че то може да ме компрометира и внесе недоверие сред другарите ми и хората от другите среди с които се бяхме сприятелили се оказа абсурдна и сляпа. Нашето приятелство се бе родило на предната фронтова линия срещу болшевиките, където смъртта, която ни готвеха не беше поетичен образ и от нея можеше да ни спаси само солидарността и готовността за саможертва, изразени най-добре в девиза на мускетарите: “ЕДИН ЗА ВСИЧКИ И ВСИЧКИ ЗА ЕДИН!” При подобна решимост, на властта не ѝ оставаше друго, освен да ни унищожи поголовно, но “момента” не беше подходящ. Затова, тя се опитваше с различни “маньоври” да ни разедини, изолира и ако е възможно да ни компрометира, за да ни елиминира поотделно. В такава обстановка пропадна таената моя надежда, че властта отново, както през 1951 г., ще затвори вратата на университета под носа ми, което би ме оправдало пред родителите.

*

На приемния изпит по математика се явих без да се готвя – с остатъчните знания, получени в “Суворовската школа” на баба Райна Стойкова – ученичката на Ланжвен и незаконна дъщеря на Фердинанд Сакскобургготов, както говореха злите езици. Изпитът беше издържан и аз – класиран. Защо избрах математиката вече казах.

Остава да поясня ЗАЩО, въпреки всичко, СМЯТАХ СЛЕДВАНЕТО ЗА КОМПРОМИС? Защото, колкото и абсурдно да беше

очакването на копоите, че промяната на битието може да повлияе на ориентацията и стереотипа ми, все пак за неопределен срок аз напусках попрището на "професионалния" революционер за което се бях подготвял до 30-годишната си възраст. Така от "Историята на БГ" попаднах в нещо, което ми изглеждаше като забавачница. Повечето от бъдещите ми колеги бяха току що завършили гимназия момчета и момичета. С някои от тях се запознах по време на бригадата - така наричаха ангарията с която задължаваха всеки студент. Обикновено тази тегоба се отбиваше в земеделието, където най-силно се чувстваше липсата на работна ръка, поради обезлюдяването на селата. Нас, бъдещите първокурсници от математическия факултет, ни изпратиха в едно от ТКЗС-тата в Радомирско, което имаше големи овощни насаждения, но нямаше кой да обере плодовете им. След като се настанихме на квартири в близкото село, се разделихме на групи от по четирима и започнахме да имитираме работа. Първото нещо, което направихме беше да се наядем на корем с ябълки. Имаше всякакви сортове. Когато дойде време за обед, комсомолският отговорник за нашия обект, където бяхме около 50 човека, установи, че не сме свършили работа и за петима. Неговото словесно в което заяви, че днес не сме изработили обедата си, който по войнишки се приготвяше от походна кухня, не повлия ни най-малко на "ентузиазма" и труденето продължи със същия темп и през следващите дни. Забелязах, че този начин на "съпротива" не се нуждаеше от никаква организация. Всичко ставаше от само себе си без каквито и да е уговорки. Единствено се предупреждаваха със сигнали за приближаването на някои от напористите "надзиратели", които навярно бяха определяни за всяка бригада сред комсомолците от софийския университет още в районния комитет. По този начин бригадата се превръщаше в своеобразен курорт, където се завързваха първите запознанства.

Петнадесетдневният престой ми позволи да се разговоря и с някои от селяните в чиито домове ни бяха настанили. Домакин на нашата четворка беше пенсиониран поради професионално заболяване миньор. Беше го хванал от въглищния прах, който вдишваше долу в галериите и беше "бетонирал" бялите му дробове. Разказваше ни с подробности за ужасните условия на труд в на-шите мини и огромния процент на заболялите. Бързо си разбрахме от думата и се сприятелихме. Той излизаше често през хубавите есенни дни, седнаше недалече от нас и около него се събираха доста от бъдещите студенти на разговори, които обикновено приемаха "вражески" характер, доколкото **истината** беше враждебна спрямо "строящия се социализъм". След като огледах бъдещите си състуденти, се спрях на двама - Мирослав Иванчев, който наскоро бе изкарал тригодишната си военна служба и говореше за нея, като за

отвратително пропиляно време и Минчо – племенник на небезизвестния бивш пазарджински големец Любен Гумнеров. Минчо живееше с героизирания митологичен образ на чичо си, чиято слава на мръсник се носеше сред лагеристите от Белене. Жертва на клановите борби в БКП и той не правел изключение от попадналите под ударите на собствената си диктатура партийци. В концлагерите и затворите те провеждаха политиката на чекистите в тези "общезития" – било като помощници на надзирателите в тероризирането на "питомците", било като култсъветници или "камерни" доносници. Но разбирането на всичко това предполагаше дълги и системни "туристически разходки" из кръговете на ада. Вместо това, аз посветих Минчо в части от биографията си (той проявяваше интерес към моите затворнически разкази вечер след работа), оставяйки го сам да прави заключенията си. А той беше умно и будно момче. Сближихме се и често търсеше компанията ми и след като отиде в производствения профил на факултета. По-късно той постъпи на работа в Института по математика към БАН и стигна до доцент или професор. Същата кариера направи и Мирослав с когото станахме и останахме най-близки приятели до края. За него ще става дума многократно в тези спомени. Такава беше "печалбата" ми от студентските бригади, които трябваше да спасяват "кооперативното" земеделие от фалит.

Бригадата завърши без инциденти и ние се върнахме в София за новата учебна година. В първия ден ни събраха заедно всички профили и потоци. Казаха ни какви предмети ще изучаваме в първи курс, по кои има учебници и от къде можем да си ги набавим, след което преминаха към разпределението ни по групи за упражненията. Ние се оказахме с Мирослав в една и съща група, а Минчо отиде в производствения профил. В първата година, почти нямаше различия в програмите ни и повечето от лекциите щяхме да слушаме заедно. Съобщиха ни и програмата за седмичните занятия, както и аудиториите и залите в които щяха да се провеждат теоретическите и практически занятия.

Така, начевайки 31-вата си година станах студент по математика в I-ви курс. Щях да бъда един зрял и презрял "академик", както ме утешаваше някога през лятото на 1951 г. покойният бай Георги Ненов след отказа на властническата "петорка" в Панагюрище да ме допусне до кандидатстудентските изпити в университета. Това 12-годишно откъсване от "свирене на математическата цигулка" под диригентството на прочутата ученичка на Ланжвен щеше да се окаже фатално за математическото ми поприще. Но за това никога – нито в началото на студентстването си, нито в края му – не съм съжалявал, защото усещах, че чистата математика отвежда в някакъв виртуален свят, а аз не исках да напускам реалния. Подобен излаз или завой в

живота, особено след преживяното и премисленото през тия години, ми изглеждаше позорен.

Докато траяха приемните изпити и бригадата, живеех в старата квартира при вуйчо ми, но вуйна Кира, загрижена за семейната чест на син си – братовчедата Митко – ми даде ултиматум да напусна апартамента им. Не ми беше ясно откъде ѝ бе дошла мисълта, че мога да посегна на снаха ѝ с лекота, прескачайки нравствените норми. Може би, защото нямах задръжки когато нарушавах юридическите? Тя даже ми намери и квартира за 40 лева на легло в стая за двама, в апартамента на нейна позната – смахнатата д-р Чакърлова (изглежда вуйна ми имаше афинитет към приятелки “с психични отклонения”). Така станах обитател на ъгловата квартира на IV-ти етаж в кооперацията на бул. “Руски” № 33 с изглед към “Орловия мост” и входа на “Парка на свободата” където някога – в ляво от “Ариана” – се издигаше взривената от нас статуя на “др. Сталин”, а сега Анто управляваше ресторанта и се държеше като Странджата. Съквартирант ми стана Панко Карабакалов – студент IV курс архитектура от Разград – “свободомислящ”, син на изпаднал в немилост сталинист и своего рода “прото”-дисидент в “новата епоха, наченала с борбата срещу култа на личността и тържеството на априлската линия”.

Усещах, че сядайки на учебната скамейка ме обхваща някакво раздвоение. От едната страна бяха далеч по-младите ми състуденти с чиито душевен мир, интереси и стремежи имах малко общо, но с които трябваше да съжителствам ежедневно, да уча и се явявам на изпити, да се опознаваме и по стар навик да търся сред тях онези с които можех да се сближа и да въздействам върху начина им на мислене и поведение. От другата, бяха многобройните приятелства и познанства с тюрмаджиите от всички краища на страната и от всички цветове на политическата палитра с които диктатурата ни беше свързала в едно голямо затворническо братство. Срещите ни в голямия град, където се бяхме концентрирали, за да търсим препитанието си и да се измъкнем от постоянното наблюдение на копоите в малките провинциални градчета и села, ставаха случайно или нарочно “по безжичния телефон”.

Когато се разхождахме из столицата с вуйчо, много често ме спираха стари познайници с мнозина от които се прегръщахме като след дългогодишна раздяла. Това правеше впечатление на Пенков и той ме питаше кои са тези мъже и от къде се познаваме. Казвах му и за някои разказвах историите им. Вуйчо се очудваше на голямия им брой на което отговарях хапливо:

– Това е положението Тодоре и ако старите мащаби на репресии бяха продължили още няколко години, щеше да се сбъдне лозунга на криминалните от Централния затвор, които бяха изписали по стените на фурната: “Затворът е

школа през която трябва да мине цялият български народ!"
Тогава щяхме да се срещаме на всяка крачка.

ГЛАВА VII

СТУДЕНТ НА ПРЕЗРЯЛА ВЪЗРАСТ

След настаняването ми в квартирата срещу "Парка на свободата" където сут-рин често тичах по алеите за загарявка, научих че в съседство живееха бай Димитър Гичев и Кирил Станчев. С първия се срещяхме многократно защото апартаментът му беше в отсрещната кооперация "Царевец". Излизаше на кратки разходки, придружен от близките си. Спираше да разменим по някоя дума. На интели-гентното му страдалческо лице бе изписана дълбока печал сякаш предчувстваше близкия край. За политика не му се говореше. Само веднаж ми каза:

- Ние си отиваме. Вие младите сигурно ще доживеете края на нашите убийци. Не им прощавайте, защото те знаят какво вършат! Това е моето завещание, макар да съм християнин. Скоро след този разговор видях по дивите кестени на "Царя" разлепения му некролог. В близката "Борис гартен", освен с него, се срещнах и с генерал Кирил Станчев, който живееше недалеч от "Орловия мост" на ул. Гоголь. Беше ме поканил у дома си и ми разказа, че от Академията на науките поискали участниците в близките събития от българската история да напишат спомените си. Когато ги

отнесъл, след като ги прочели, "учените" му казали да ги корегира в духа на партийната историография. Бай Кири, както му казваха земеделците, отказал и те ги върнали без да му платят обещаната сума, но сигурно снели фотокопия от мемоарите на стария участник в превратите от последното десетилетие на Третото българско царство. Те също трябваше да бъдат публикувани. Той почина при съмнителни обстоятелства под грижите на лекарите, ако не се лъжа в Александровата болница, с диагноза пневмония. Пак по алеите на парка се видяхме и с бай Стойчо Мошанов, който по това време гонеше осемдесетте и изглеждаше чудесно в елегантния си бежов костюм. Беше загладил косъма и загубил тремора си. Посетих го у дома му на бул. Христо Ботев № 18, където живееше с дъщерите си. Едната току що се бе развела с мъжа си – виден столичен адвокат, който се беше обзавел с мла-да любовница. Академията беше приела мемоарите на бай Стойчо и му платила 600 лева – навярно след нанесените поправки и фалшификации в духа на прогресивната историческа наука, поради което нямаше за какво да си говорим – истинските си спомени той ми бе разказвал в затвора.

Там, в апартамента, в кооперацията на бул. "Руски", където някога е живял и пребития след 9-ти редактор на хумористичния вестник "Щурец" Райко Алексиев, ми гостуваха различни екземпляри. При посещенията си в София, у мен отсядаше легионера от Асеновградската конспирация Стефан Вълков. С него си останахме, доколкото това е възможно между идейни антиподи, приятели до края и се обаждаше редовно при всяко идване по работа в столицата. И той беше започнал да се занимава с билкарство. За реколтите си трябваше да се отчита пред ЦКС (Билкокооп). С него ни свързваха преживелиците в най-тежките наказателни режими в тюрмите с които плашеха и шантажираха останалите затворници. Иначе интелектуалното ни и политическо общуване се свеждаше до обмян на мнения по текущите събития и на сведения за един или друг съзатворник, озовал се "на свобода". В квартирата ми по-редко оставаха да пренощуват и някои от благоевградските и други... курви с които живота ме беше срещал. Навестяваха ме и доносници на ДС с които се знаехме от затворите или от преди. Тях сега копоите изпращаха, за да ме преслушват и опипат пулса ми. С едни се държах хладно и им давах да разберат, че изпитвам известна по-гнуса, а с други, с които някога ни свързваше приятелство, разговарях свободно, като да не се сещам за целта на визитите им. Правех го, за да не би случайно натоварилите ги с различни задачи "куки" да си помислят, че съм се "вразумил" и че мога да се "поправя", а защо не и да приема, както се изразяваха на своя полицейски език, оперативни контакти и евентуално да подпиша договор, подобен на този, който Мефистофел предложил на Фауст или

да ме вкарат в някой от вълчите капани, които залагаха по пътя ни.

Навъртащият се около мен земеделец, поет и известен провокатор Димитър Малинов Масларски ме покани през ранната пролет на 1964 г. "да избягаме" заедно през Югославската граница. Отказах, не само защото считах, че "бяг-ството" ми най-вероятно щеше да завърши с разстрел някъде по крайграничните чукари. Отговорих, че сега съм твърде зает с важни дела и му пожелах "добър път". Той премина границата сам и както ми разказваха по-късно приятели земеделци от САЩ към чийто емигрантски съюз Масларски се бе при-съединил, е играл провокаторска и шпионска роля в средите им, а после и в страната при краткотрайните си посещения след промяната.

Често ме търсеше и Петър Ковачев, който докато се търкаляхме из затворите бе сколасал да се дипломира като юрист и да завърши и външна търговия. Разговорите ни с него се въртяха около оценките ми за ставащото у нас и в света, разкази за затвора и деятелите на Земеделския съюз (той също беше земеделец) или новини от брат му Милчо с когото бяхме съученици в Люби-мецката гимназия и който беше емигрирал в Австралия още в началото на 1949 г. Няколко години след възстановяването на старото ни приятелство, изненадващо получих покана за сватбата му в... Залцбург. По-късно, след като бях станал емигрант, той ми разказваше, че сватосването с жена му Мария - словенката, доцент по славистика в тамошния университет и "разрешителното" за брак с нея били уредени от академик Петър Динеков. Възможно е и така да е било. В интерес на истината, трябва да кажа, че от него не намерих оставени следи в досието ми.

Не беше малък и броят на случайните или нарочни софийски срещи с нашите приятели Стойчо Янков и Илия Кехайов, които работеха в строителството за което нямаше кандидати. Чрез тежкия робски труд те придобиха право на со-фийско жителство. Други го получиха, чрез брака си със софиянки. Иван Пан-диев, както споменах, бе продължил щудирането на медицината за което му бяха признали изпитите за първите три години. Чрез тях се свързах с бай Васил Народа, с Илия Петканов и се състоя запознанството ми с Христо Ко-лев, Гецата Карамихайлов и други бивши концлагеристи с които се знаехме задочно само по име.

През първите две-три години на моето студентстване срещнах и обменихме адреси и телефони със социалдемократите Тинчо Тимнев, комуто не бяха ра-зрешили да адвокатства и Мишо Петков, който беше записал френска фило-логия. Край съдебната палата се видяхме и с бай Петър Братков. Той беше ос-танал да живее в Силистра където бяха интернирали жена му след процеса срещу депутатите социалдемократи. С него установихме трайни контакти. Той работеше в дунавския град като юрисконсулт

в някакво предприятие за чиито дела прескачаше често до столицата и имахме обстойни разговори. Беше изгубил увереността си в "социалдемократизирането" на болшевиките. То се случи четвърт век по-късно, но и той не доживя това "събитие", което едва ли щеше да го направи по-щастлив. Въпреки многобройните си човешки слабо-сти, Братков беше от малцината останали "идейни социалисти" (беше австро-марксист) и вярваше в някакво демократическо, хуманно и социалистическо бъдеще на човешкия род. Около вуйчо Тошовото жилище срещах няколко пъти с дъщеря си Виолина тяхния стар водач и съпредседател с Никола Петков на някогашната обединена опозиция - Лулчев. Бай Коста беше грохнал напълно. Той почина от сърдечна недостатъчност през 1965 година и бе изпратен само от неколцина най-близки приятели и роднини, "придружени" от копоите, кои-то бяха дошли, за да "установят" присъствалите на погребението му...

Най-многобройни бяха срещите ми с дейците на БЗНС - Иван Костов, Ангел Держански, Владо Вампирски, Железан Райков и някои други "второразрядни" земсисти и земеделци, които имаха нееднакви съдби. В затворите те бяха най-многочислени и сред тях имах не малко добри приятели. С оцелялите нравствено и физически, приятелството ни издържа полувековните изпитания. За съжаление дългите години на затворничество и убийствени наказателни режими съкратиха рязко тяхния брой и превърнаха най-добрите в "живи трупо-ве". Стълбата по нанадолницето на капитулацията започваше със свиване в черупката и "на знамената за по-добри времена" и завършваше в "Деветия кръг" на... предателите. Различните превъплощения свидетелстваха за дълбо-чината на падение и деградация на духа в една система на полицейщина, ко-ято целеше унищожението на човешкото достойнство и морал, поощряваше подлостта и възнаграждаваше предателството. Някои се свличаха с голяма скорост в ямата на разложението. Сред капитулиралите земеделци, както спо-менах, Железан вършеше най-калната работа в полза на ДС. Когато си излезе от затвора той изнесе нелегално едно писмо, което родителите ми получиха без последствия за никого. След моето "освобождение", го бях посетил в квартирата му, в съседство с операта, чийто дъсчен под скърцаше зловещо и създаваше впечатление у стъпващия върху него, че всеки момент може да се провали. На другата година, след като Васката Йоцов ми разказа за ролята му в тяхните среди, ми се щеше да го отмина при една среща на улицата, но той ме спря и ми съобщи, че се е върнал към "стария занаят". На въпроса ми: "Кой?", отговори: "Политиката" и ми се похвали, че са му дали обширен апартамент, като за член на "Националното ръководство на Отечествения фронт". Даде си визитната картичка и ме покани да му гостувам. Казах му, че аз с политика никога в живота си не съм се

занимавал и не виждам за какво бихме могли да говорим. Разбра какво исках да му кажа и ме погледна гузно. Хвърлих картичката щом се разделихме и повече не се спирахме. Той май и престана да ходи пеша по софийските улици – беше станал "народен представител" от групата на казионния БЗНС, която БКП отглеждаше за външна консумация. Нейните дупетати представяха диктаторския режим пред западните овни, като двупартиен. Устояли на натиска в затворите земеделци ми разказваха, че е натоварен със задачите на ДС-инспекторите от отдел "Затвори" – да си служи с обещания и заплахи, за да ги "приобщи към строителството на социализма". Може би получаваше и премиални за всеки смъкнат скалп.

Между принудените да вдигнат бялото знаме имаше и честни хора като бай Иван Костов. Сломен от болестите и годините, старият боец беше подписал декларация, каквато "народната власт" изискваше от всички бивши отечественофронтовци, обявили се още през 1945 г. в опозиция на доминираното от БКП ОФ-правителство и най-вече от привържениците на Гемето и Никола Петков. Преживяваното унижение беше озлобило бай Иван и от неговият хумани-зъм не бе останала и следа. С него се срещах често когато живеех в Подуене – на слизане към университета, по сегашната улица "Янко Сакъзов". Няма да забравя радостта с която посрещна масовото клане на членове на Индонезийската компартия на Айдит след преврата срещу Сукарно през 1965 год. А повечето от тях бяха селяни. До такава ненавист, граничеща с озверяването, можеше да доведе насилието над идейното верую на човека и опитите да по-кварят и измърсят душата му. Пет години по-късно и него изпратихме до со-фийските гробища. Казваха, че е починал от бронхопневмония. Мнозина от по-възрастните затворници, които бяха мобилизирали сетните си сили и пона-сяха със стойцизъм смъртоносните режими, като че ли се отпуснаха след "освобождението" и волята за живот ги напускаше. А може би някои от тях си отидоха от тоя свят и с помощта на... медицината.

Освен Стефан Вълков, макар и по-рядко срещах и доста легионери – Васил Златарев, Илия Минев, Петко Чолаков, Христо Бъчев, Кирил Андреев, Илия По-пов, Константин Конов, Димитър Пенчев и др. И сред тях не бяха малко смазаните и превърнати в доносници бивши затворници. За последните трима знаехме още в затворите. Сигурно ги имаше и между нас, но преглеждайки досието си не намерих донос от никой от другарите ми анархисти. Само в "делото за оперативно наблюдение" на тате – "Шпионин" – имаше няколко об-ширни доноси от... най-добрия ми приятел и съпроцесник – Петър Николов Петров (Мардохай), които публикувах във втората част от спомените си за на-зидание. Времето или по-скоро "безвремието" разяждаше като киселина моралните устои на по-слабите, превръщайки

ги в човешки отрепки. От такива трябваше да се пазим, когато "случайно" ни срещаха или навестяваха. Защото, насочвайки ги към "непоправимите", копоите често ги използваша като провокатори, а понякога, макар и доста по-редко от времето на "изострената класова борба", като лъже-свидетели в планирани съдебни монтажи.

*

Страхът беше сковал умовете и сърцата на живялите на "свобода" наши връстници, а сред най-младите царуваше това, което наричаха непукизъм и "бор-ба за оцеляване" в която не подбираха средствата, превиваха гръбнак пред властващите негодяи и приемаха тяхните произволи за норма в обществения и личен живот.. ("С какво ли не свиква човекът подлец!") Наблюдавах, раз-съждавах, търсех и когато се сблъсках с пълното разминаване между "завареното положение" и затворническите ни планове и мечти, се утешавах:

- Народът не е нещо хомогенно и неговите различни съставки се развиват във времето разнопосочно - едни възходящо, други слизат (с всичката неточност на движения, като възход и слизане, които нито са праволинейни, нито равно-мерни). Какво оставаше на революционера? И що е революционер в тази обстановка на агония на духа, на страх, паралич и пробуждане на най-ниските инстинкти в хора, превърнати в пластелинени шебеци?

Продължавахме ли да бъдем революционери, макар че желаехме, но не успявахме да организираме потисканите и ограбваните, за да смъкнат/премахнат диктаторския и експлоататорски режим? И можехме ли да го сторим, когато тези с които разговаряхме дори езоповски, ни гледаха като марсианци и щом усетеха накъде повеждаме разговора, възкликваха като Кръстю Джигов някога в "тържествената 15-а зала" на съдебната палата:

"- Ти си луд чивяк бе, да искаш да сваляш властта!"

Улавях се, че умувам безплодно: възможни бяха поне два отговора на въпроса, построени върху две плоскости - МОРАЛНА и ИСТОРИЧЕСКИ КАУЗАЛНА. Но дали те бяха различни? Моралът и историческата епоха не бяха ли взаимно-зависими, кога влизаха в колизия? Ако под нравственост разбираме стремеха към справедливост, навярно трябваше да сме в постоянен бунт срещу тиранията и грабежа. Нали Бакунин беше казал, че главната отлика на човека от впрегатния добитък е бунта. Но, ако моралът е в причинна зависимост от посоката и скоростта на общественото развитие, тогава той е относителен и променливо-криволинеен. Човешкият дух търпеше провали и полети, зависещи от декаданса или ренесанса, който преживяваха дадено общество и народ. В случай на пропадане в някоя от ямите на историята, какво ставаше с бунта на масите, който единствен правеше

възможна революционната промяна? Мислите ми се объркваха, а трябваше да дам отговори и на по-прости, практически въпроси, свързани с моето постзатворническо битие. Сблъсквайки се с тези хиляди проклети защо, кога, как, не се ли движех в ня-какво тресавище? И как можех да се измъкна от него? Какво трябваше да правя? Ако развързката бе отдалечена във времето и пространството, можех да правя логически и исторически екстра- и интраполации, опитвайки се да подготвям духовете за нея... в "дженбен формат". Но, ако тя беше близо - май трябваше да започна да се въоръжавам. Тоест пак стигах до въпроса за сло-вото или оловото. Те ще спасят света и навярно въпросът за първичното и вторичното или "за яйцето и кокошката" нямаше смисъл в житейската борба. Бомбата, която разкъсва един диктатор на късове може да породи появата на прокламации, брошури и книги. Или обратно? От книгите и акциите не би ли трябвало да се инспирират организации с програми, идеали и т.н., като тези паралелни или каузални тласъци си взаимодействат или следват един друг, докато удари часът на паралич на властта и на помитането ѝ от въстаналия на-род? Но ставаше ли някъде нещо подобно? Първият ми опит не бе ли опровержение на тия разсъждения, действия и очаквания? Явно, не можех да получа задоволителни отговори на измъчващите ме въпроси, които от затворничес-ката килия изглеждаха елементарни. Само за пореден път установявах, че ни-що не е по-трудно от това да останеш революционер в епоха на абсолютна реакция, имаща редица прецеденти, като този с Виенския концерт на "вели-ките сили" и неговия диригент Метерних, който бе осигурил една почти 100-годишна "Хубава епоха". Особено сред народ, който никога в дълговечната си история НЕ Е ПОЖЕЛАВАЛ ИСТИНСКИ ДА БЪДЕ СВОБОДЕН, оставяйки винаги освобождението си в чужди или "Кралимарковски" ръце, след което е казвал, че са го измамили. Или ги е проклинал, за да се "отдаде" на поредния измам-ник или насилник. Народ, който като видиотен продължава да участва с патри-отарски плам в... "тържествени зари с илюминации" и поява на... падналите за свободата сред строените роти от преоблечени като Ботеви четници солдати, ревящи и изпращащи със своето неистово ура-а-а поздравленията на по-редния овластен бандит или шмекер и неговите втръснали от повторение ба-налности. Народ, опияняващ се от нечленоразделните речи на професионални измамници и демагози - ловци на гласове или слушащ покорно пелтеченето на видния правешки кретен. Така прекарвах много безсънни нощи с блъска-щи се в черепа ми мисли, но този път бях решил твърдо да се снабдя с един тежкокалибров наган, който не... засича.

*

От състоянието на прострация и раздвоеност ме извади ритъма на универси-тетските занятия, макар, че първите впечатления от тях не ме ентузиазираха. Преподаваната материя не можа да ме погълне, защото животът ми от се движеше към полюс от други интереси. Наблюдавах и изучавах колегите и преподавателите по различните предмети. Сред последните имаше добри педагози като Спас Манолов, който излагаше с виртуозност лекциите си по елементарна математика, тоест неща, които бяха най-пряко свързани с бъдещата ни учителска професия. Още няколко от предметите, сред които и "Основи на математиката", имаха същото отношение към даскаллъка. Остана-лата част от учебната програма се състоеше от дисциплини на класическата математика с вековна давност спрямо модерните ѝ клонове. Те сигурно бяха необходими, като база за по-нататъшното ни обучение и усвояване на математическото мислене и аксиоматичните методи на доказване, но с все по-нарастващо разочарование трябваше да констатирам, че заучаваното бе твърде далече от методите и апарата на математическото моделиране, които ме интересуваха и заради които склоних на стари години да уча.

Място за отстъпление обаче, вече нямаше – с огромно отвращение трябваше да поглъщам безбройните теореми, за да ги изплювам на изпитите в края на всеки семестър. Но, постепенно това събуди старите ученически рефлексии и аз залегнах над букварите, някои от които бяха доста обеимисти "тухли". "Консумирането" им на моменти предизвикваше чувство на гадене, което преодолявах с усилия. Казвах си щом съм приел да се запиша в университета, тоест да полежа още една петилетка на гърба на измъчените си родители-ли, трябваше и да се дипломирам, за да им доставя поне малко радост. След всичко, което им бях сервирал, няхах право да ги разочаровам с едно "хайделбергско студентстване и семестриално завършване".

С такава разцентрованост и колебания, дали да не захвърля всичко това, щях да продължавам до последния пети курс, овенчаващ безплодните ми усилия с една диплома за завършено висше образование, която не виждах за какво може да ми послужи. От пълното отчаяние ме спасяваха редките моменти на някое "забележително" или забавно събитие, което нарушаваше монотонно-стта на моето студентстване. Редки, да не кажа единични, бяха случаите, като този със стария професор-геометър Петканчин. Веднаж, възмутен от шума в аудиторията през часовете в които изпълваше черната дъска с теоремите на аналитичната геометрия в която имаше собствен принос, той не можа да издържи и изригна с презрение:

- Студенти! Едно време такива като вас събаряха правителства!

През тази моя първа университетска година изучавах и Евклидовата геометрия, която се преподаваше в началните класове на нашите гимназии, разбира се, излагана с много по-голяма строгост и паралелно ни запознавах с елементи от геометриите на Риман и Лобачевски, получени с отклонения от основната аксиома за възможния брой успоредни прави на дадена права през дадена точка в равнината.

*

Тези занимания и среда не можеха да отклонят вниманието и да намалят дълбокия ми интерес към събития, дори когато беше ясно, че те няма да разтърсят света и страната. В края на ноември гръмна "планетарната новина № 1" – УБИЙСТВОТО на американския президент Джон КЕНЕДИ при посещението му в Далас (22.1.1963 г.) Направи ми впечатление стреса, който овладя не само вуйчо – той беше убеден привърженик на статуквото и считаше, че най-лошият мир е за предпочитане пред най-добрата война. Смъртта на Кенеди стресна и по-ортодоксални партийци, които иначе с повод и без повод заклеяваха американските империалисти и тяхното олицетворение – президента на САЩ. Сега те говореха помежду си, че на власт там могат да дойдат "ястребите" на американската външна политика и да доведат отново света (под това те разбираха себе си) на "ръба на пропастта". И не дай бог, да го стромоляшат в нея. В подобен дух бяха официалните реакции и изказанията съболезнования на Москва, които се копираха от сателитните ѝ режими в Източна Европа.

Не ще и дума, че в последните години на "студената война" все още всяко събитие, което можеше да минира "мирното съвместно съществуване между системите с различен обществен строй" и да я сторещи, събуждаше в част от нас тюрмаджиите стари, угасващи надежди. В тези моменти на всеобща страхова психоза, ние май единствени приличахме на избягалия през разкъсаните телени огради и скитащ се сред развалините на Дрезден концлагерист от филма "Тази нощ градът ще загине". Той слушаше със злорада усмивка сред трясъка на бомбите и пожарищата, плачовете на самодоволните обикновени бургери. И ние като него си казвахме: "Колкото по-зле, толкова по-добре" и "По-добре ужасен край, отколкото ужас без край".

Само, че с времето и това настроение изчезваше. Хората бяха "помъдряли" или както някои казваха захитряли и не вярваха в скорошната развързка. Разказваха ми, че след потушаването на селските бунтове в Кулско в началото на 50-те, мнозина от селяните, които избягали в Югославия, били чули, че Дамян Велчев стяга армия там, за да навлезе в България. Те, до такава степен вярвали в незабавното си завръщане, че един от тях сложил в яслите на всяко от добичетата по един наръч царевична шума да има какво да

ядат докато се завърне. Същият селянин, когото срещнах 23 години по-късно в Париж, като емигрант, казваше: "Тия американци с биволска кола да бяха потеглили, от-давна да са пристигнали". Превръщаните от политици и журналисти събития в драми и сензации, все по-малко ни действаха възбуждащо. Докато в началото считах, че Третата световна война ще доведе до Социална революция, след Унгарските "събития" от 1956 г. аз разчитах единствено на нея за една радикална промяна на световния "ред". Защото бях разбрал, че господарите на света не са антични герой. Те не приличаха и на Макбет, който в последното действие казва: "Елате о бури и нека с броня на гърдите да умрем!" Бях наясно, че подвизаващите се на политическата сцена "велики личности" са най-обикновени политшмекеи и сибарити, представяни от обкръжаващите ги медийни лакеи като благодетели на човечеството без чиято помощ то е обречено. Затова, престаналх да слушам "гласовете" на западните радио-станции, проумял, че играта "на ръба на пропастта" е само едно цирково представление на въжеиграчи за вътрешна консумация. Тя помагаше за сплашването и видиотвяването на хорицата от двата блока, които се съгласяваха да не крещат, оствяйки безропотно да им скубат перушината в... името на мира в... робство. А "срещите на високо равнище" позволяваха на трима-четирима "голями" да минават за спасители на човешкия род от кошмара на всеунищожителния атомен, световен пожар. Така беше с редица предишни кризи от Берлинската до Кубинската с ракетите с ядрени глави, които Хрущов си прибра от "острова на Свободата" след разиграния покер, който мнозина разглеждаха като прелюдия към предстоящата Трета световна война. Обръгнал на пропагандните номера, на сензационните изявления и анализите "анализи", аз посрещнах почти с пълно безразличие убийството в Далас. Само Васил Йоцов ни разказваше с приповдигнат тон, как отишъл в американското посолство, ръкувал се с г-жа Андерсън и положил подписа си в книгата за съболезнования, където наред с неговия, лежали и подписите на външния министър Иван Башев и няколко други официални "величия" на живковия режим.

*

Междувременно, зубрейки през семестъра прилежно и системно, в края му ние с Миро бяхме готови за изпитите. За разлика от мнозинството студенти, които четяха като разпрани през изпитните сесии, двамата се разхождахме из Парка на свободата (чия?), който беше недалеч от физико-математическия и хими-чески факултети, помещаващи се до "Партийната школа" в сграда, в стил "сталински вампир". От време на време шарехме с клечки по пясъка на але-ите и доказвахме някоя от по-засуканите теореми. Само с Карабакалов си имах повече неприятности. Той чертаеше

деноношно своите архитектурни планове и скици само по време на сесиите, а аз от нощите на следствието не можех да заспя на електрическо осветление. Какво ли не измислях. През зимните сесии се завивах през глава, но през лятото това беше невъзможно. Веднаж счупих крушката, друг път го принуждавах да търси работна площадка при някой от състудентите си или аз напусках квартирата. Една вечер дори му казах, че разполагам с хапчета, които ще го поддържат бодър и му дадох един луминал. Нищо не помогна. Той не мигна цялата нощ и черта до утрото. Толкова мощна е силата на внушението.

Сесията приключихме с отлична "успеваемост" и с Панко отпразнувахме събитието. Още нямах тренинг и една чашка ракия ми беше достатъчна. Извадих от куфара под леглото една снимка на "моето първо либе", която Мими-Маргарита ми беше изпратила в писмо до затвора през бурната далечна 1956-а. Тогава всички бяхме убедени, че си излизаме. Нали повече от една трета от затворниците бяха освободени още през пролетта. Илюзиите се разсяха преди края на годината. Маргото се омъжи, а мен и още неколцина ни уединиха за назидание и сплашване на останалите затворници. Шест години по-късно, когато си излязох и аз, изнесох с багажа и снимката ѝ, но не потърсих оригинала. Сега я закачих (снимката, а не оригинала) на скрина на хазайката и с въздушния пистолет я направих на решето. Без всякаква злоба, ей така просто, за да изхвърля от паметта си стария ненужен спомен. След това, на другия ден заминах при нашите в Благоевград, където прекарах десетина дни под грижите на мама. Прибра се за малко и тате с флуорографа, за да се видим и поговорим. И двамата бяха извънредно доволни, когато видяха студентската ми книжка. За да не накърня семейната радост, не им казах колко скука и отвращение струваха шестиците за един патил и препатил тюр-маджия, който след като бе надхвърлил с цяли три години ботевата възраст, сега трябваше да учи прилежно теореме и лемии, които изобщо не го интересуваха.

*

След като се прибрах в София и лекциите през втория семестър на новата 1964 г. поеха своя нормален курс, по време на един обяд в студентския стол ("Мензата") където се хранехме с Панко, се срещнахме случайно с... "разстреляната Мими". Тя скочи от масата на която обядваше, здрависахме се като да не се бе случило нищо през изтеклите дванадесет години и добави, че ще ме изчака. Казах на Панко, че това е жената от "рнадупчената снимка" с чиято кратка история го бях запознал. Навън тя ми обясни причината за присъствието си в студентския стол. Беше записала задочно биология, по всяка вероятност, за да може от време на време да се измъква от

оковите на брачния живот... Щото и на нея и "тежал венчалния пръстен"...

Каза ми, че сега трябвало да отиде на задочните лекции, но те приключвали в шест часа и ако искам можем да се видим пред вратите на факултета по биология, който по това време се помещаваше в една сграда срещу Политехниката. Нейната педантичност – тя не искаше да пропусне уроците си – не остана незабелязана и охлади нахлулата гореща струя от спомени. В урече-ния час я дочаках без емоции и вълнения. В разкъсания и безразборен разговор, който подхванахме нямаше нищо особено. Била осведомена от панаяр-ци, че съм си излязал от затвора и ме попита защо не съм я потърсил. Отговорих ѝ че след като се беше омъжила това би било не съвсем в реда на нещата. В гласа ми нямаше никакъв упрек, но подхванала разговора, тя явно бе решила да го доведе до край. Каза, че респекта към брака е странен за един анархист и че тя отдавна е нарушила обета за вярност към съпруга си. Последното прозвуча, като "покана за танц". Отведох я в студентската си квартира където Панко ни гости с яйца на очи и после благоразумно се измъкна, оставяйки ни на самото. След като се гледахме няколко мига тя се хвърли в прегръдките ми и ме изпревари в събличането. Заключих за всеки случай вратата и... последва креватно земетресение с епицентър квартирата на IV ЕТАЖ, чиито трусове на pewno са били уловени от сеизмографа в... Пловдив. Никой от двамата ни не проговори за миналото и още по-малко за евен-туален общ живот в бъдещето.

Връзката ни не беше редовна, виждахме се при посещенията ѝ в столицата за задочните занятия и изпити, които като че ли се бяха стъстили. На въпроса ми, дали тези чести отсъствия няма да ѝ създадат неприятности, тя отговори, че му е отпуснала двата края и съпругът ѝ – лекар, когато отиде в откъдното нямало да може да влезе през вратите на рая поради голямите... рога с които го е снабдила. От последните ѝ думи лъхаше цинизъм и известно озлобление към "другаря в живота". Разменихме и няколко писма. Моите тя получаваше чрез стария Гачев, който не се забави да ми каже, че не гледа с добро око на тая връзка с женена жена. Бай Митьо се придържаше към попския или производния му фалшиф соц-"морал", според който "социалистическото" семейство било "основна клетка на обществото", макар старите социалисти да бяха на противно мнение. Те твърдяха, че бра-кът, наред с държавата и капитала са главните опори на класовите социал-икономически формации. Той изпълняваше тия куриерски услуги с явно неудоволствие и ми четеше нравствени конски евангелия, като не пропускаше да ми разкаже как подобни пагубни страсти станали причина за гибелта на неговия заместник в южнобългарския клон от военната организация на БКП – пловдивчанина Гюлеметов...

Освен през ваканциите в Благоевград, в столицата често се срещаме с пристигащия във връзка със своя съмнителен "бизнес" с "Билкокооп" Иванич – Неврокопски. (Тази "кооперация" беше клон от ЦКС – централен кооперати-вен съюз – един гешефт, който Партията-авангард бе отдала за вечно ползване на "съюзниците" от казионния ВЗНС.) Нашият Остап Бендер бе превърнал събирането на билки и гъби в Пиринска Македония в цяло предприятие в което работеха десетки билкосъбирачи от циганското малцинство на които пла-щаше двойно по-високи надници от тези, които се получаваха в повечето държавни предприятия. Лъвският дял от тази стопанска дейност прибираше върхушката на ВЗНС, но и неговото не се губеше – джобовете му бяха винаги пълни с тестета от банкноти, които той пилееше с широка ръка.

Веднаж пристигането му в София съвпадна с непредвиденото едновременно гостуване на Маргарита и на Гачев, който беше дошъл в София за медицински преглед... Иванич ни покани и тримата в ресторанта в Ловния дом в "Парка на свободата" на една обилна вечеря от дивеч, полят със шампанско за която плати над 50 лева. Бай Митьо ми каза с болка в гласа, че това са две негови "социални пенсии", които той получавал месечно от общината. Казах му че соц-гешефтарът има към мен известни задължения от времето на затворите когато нашите ми бяха осигурили много добра парична издръжка. Тя се натрупваше през годините на уединенията и това ме превръщаше в "богаташ" по време на антрактите между две наказания, когато консумирахме колектив-но "акумулираното богатство". Същото ставаше и с колетите, които получавах, така че сега можехме да си разрешим една луксозна вечеря за чужда сметка. След нея, малък проблем създаде ношуването. Иванич ни откара със стария си джип до квартирата ми. По пътя бай Митьо беше във възторг, че все още има такива млади хора като мен, готови да изоставят любовниците си в името на бойното другарство. Само че аз го разочаровах, защото не виждах нищо бойно в мизерното ни и еснафско съществуване "на свобода". Сбогувахме се с Неврокопски и се качихме тримата в квартирата на IV етаж. Панко беше отишъл при колеги или колежки, аз настаних бай Митьо в моето легло, а ние с Мими си легнахме в панковото, стараейки се да бъдем по-безшумни от мишлета. Сутринта когато се събудихме, бай Димитър си беше излязал без да го усетя. Връзката ми със старата ми любов прекъсна внезапно, когато на другия ден след една подобна нощ, се срещнахме с нея около "паметника Левски". Тя беше под ръка с един смачканяк, на pewno от задочниците – нали наблизо беше биологическия факултет, а аз бях с една колежка. Разменихме погледи в които нямаше нито очудване, нито смущение или укор и престанахме да си пишем и да се виждаме. След време тя ми изпрати чрез Гачев, за-вързани

с панделка писмата, които ѝ бях писал, а нейните, по изработения "конспиративен навик", изгарях след прочитането им. Така угаснаха, този път окончателно, припламналите някогашни чувства и страсти. Макар и нередовно споделяни, те ми нарушиха ритъма на ученето и се наложи да оставя два от изпитите за есенната сесия. Така, като свещ, втъкната в трамбованата пръст на стар и запустял гроб, догоря и тая любов, ако тоя термин изобщо беше подходящ за отношенията ни. По-неприятното беше сърдитото писмо, което Гачев ми изпрати заедно с тези на Маргарита. Обзет отново от някаква хипертрофирана патологична ревност, която го измъчваше, той ми пишеше, че в бележника на баба Стоянка намерил и моя адрес откъдето заключил, че "между нас е имало нещо". Макар да съзнавах, че тия му натрапливи мисли, бяха плод на дългогодишните затвори и изключително тежките режими, поразили мозъка му, това ме засегна и му поисках обяснение с едно остро писмо на което отговор не получих. Така за дълго, за около две години и половина, престанах да го посещавам, спря и кореспонденцията ни и връзките ни прекъснаха, докато получих честитка за новата 1967 г. с пожелания за успехи, бодрост и здраве, все едно, че нищо не е било. В нея той ми съобщаваше, че му се налагало да си направи изследвания за бъбреците. Така, след няколкогодишно мълчание, отново възстановихме приятелството си защото, "когато няма риба, и рака става за ядене..."

*

Междувременно "животът си течеше" с цялото разнообразие, доколкото то можеше да съществува в едно униформено общество. В късната пролет на 1964 г. в София пристигна алжирска партийно-правителствена делегация, от-лавявана от лидера на алжирската антиколониална революция и бивш подофи-цер от френската армия - Бен Бела. Колите с високопоставените гости и по-срещачите минаваха от летището по "Цариградското шосе", а нашият ъглов прозорец гледаше точно към него. Затова ни посетиха двама субекти в цивил-но облекло. Те ни предупредиха, че прозорците трябва да останат плътно затворени със спуснати пердета. Всяко нарушение на тази заповед, можещо да наруши спокойствието на домакина Тодор Живков и неговия скъп гост, щяло да бъде наказано със... стрелба без предупреждение.

Панко, както споменах, не беше от най-добрите съквартиранти. Най-неприят-но беше това, че пушеше като кумин, а не употребяваше пепелници, тръска-ше пепелта на пода, размазваше с крак фасовете и никога не чистеше. Оста-ваше го на мен, когато щях да имам посещения. След много безполезни опи-ти да въведем дежурство, престанах да се занимавам с хигиената и скоро пода заприлича на сметище. Няма да забравя случая, когато веднаж дойдоха

колеги за записките ми. Селски момчета, преди да влязат в стаята те си съ-буха обувката и се почувстваха като в необрано лозе, стъпвайки по чорапи върху покрития с пепел и фасове под. Поради тази причина мечтаех да прекратим нашето съжителство. Това стана почти неотложно, когато след приключване и на втория семестър брат ми, поради това, че се бяха размножили, спря обещаната финансова субсидия от 30 лева в допълнение към издръжката на тате и аз станах неплатежоспособен за високия наем. Но за напускането на квартирата като че ли най-голяма роля изигра прекаленото любопитство на д-р Чакърова с двамата ѝ копелдаци и смахната им сестра. По най-различни поводи те завираха носовете си през полуотворената врата на стаята ни и понякога ни сварваха неглиже. Веднаж дори се бяхме натъркаляли на пода с Карабакалов, Стефан Вълков, малката дъщеря на чичо Кольо Унчев – братовчедката Цеца и две от нейните благоевградски к...олежки.

*

От всички срещи, които имах след излизането ми от зандана, като че ли най-полезни се оказаха тези с човека на когото най-малко съм разчитал – Анто Апостолов. От него по-късно получих един пистолет "Смит и Уестън" калибър 11,45 и канал за през Югославия, чрез един от братята му, който живееше в Ниш и можеше да ми бъде полезен при извънредни ситуации. Оттук нататък "Смит и Уестън" щяха да ми бъдат... "адвокатите" в случай, че копоите поискаха пак да ме предадат в ръцете на "правосъдието"... "в името на народа!"

Нашите срещи с Анто бяха зачестили и поради близостта на "Ариана". Когато го уволниха и от там, той отиде на работа в "Завод12". Макар и по-рядко, продължихме да се виждаме, Канеше ме и аз му гостувах във "вилата", недалече от Трън, а по едно време ме замоли да се заема с подготвката на син му и дъщерята за изпитите им по математика. Те бяха съответно студент и гимназистка, на които той ме беше представил като... "Ленин на нашето време". Като си помислих само каква каша можеше да има в главите на хора, на които не липсваше интелигентност! И то след толкова разговори за Социалната революция, която можеше да се счита за приключила успешно, само когато борбата на парите срещу държавата завършеше с унищожението ѝ! Вместо да се обидя, отговорих на "комплимента" му с шега:

- Не Анто, Ленин е само един неуспял стремеж да бъде Георги Константинов в началото на ХХ-и век...

ГЛАВА VIII

МЕЛАНЖ ОТ СЪБИТИЯ И БИТОВИ ИСТОРИИ

На 9.9.1964 г. бе дадена т. нар. "помиловачна амнистия" на затворниците, осъдени по Глава I-ва от Наказателния закон, тоест за "Престъпления против народната република". (Нали тогава всичко беше "народно" включително и затворите, и палачите). Официалното обяснение за този акт на т. нар. народно събрание беше 20-годишнината от установяването на т. нар. народна власт. Истинската причина обаче се дължеше на продължаващата в Москва поетап-на "десталинизация" и "демократизация". Тогавашният обитател на императорските покои в Кремъл Никита Хрущов трябваше да се справя с поредната тежка криза в която беше изпаднал т. нар. социализъм. В добавка, той имаше нужда да се отърве от спомена за собственото си участие в сталинските репресии. Това му се налагаше по много причини. Той бе използвал знамето на антисталинизма във вътрешнопартийните борби за наследството на стария убиец. Освен това, Хрущов искаше да покаже и на Запада с който водеше преговори за "мирно съвместно съществуване", че "онази епоха" е безвъз-вратно отминала и диктатурата е на път да се превърне в... народна и пра-вова държава. Не че властниците от света на частния капитал ги беше заболял корема за "правата" на милионите разстреляни и за десетократно по-големия брой жертви, заровени във вечните снегове около безбройните кон-центрационни лагери в "мъртвите Сибирски полета". Те спекулираха с този и много други въпроси в пропагандната си война срещу "комунизма", но на първо място стояха имперските, финансовите и бакалските им интереси, в чието име "правата на човека" отстъпваха на заден план. Независимо от това, стечението на тези обстоятелства доведе (къде по-рано, къде по-

късно) до освобождаването на милиони концлагеристи и затворници в цялия "лагер на мира и демокрацията", включая в колониите сред които "Народна република България" беше "най-верния" и най-послушен слуга и изпълнител на волята на господарите си от метрополията.

По този случай в Благоевград се завърна и Бекяра от третия си затвор – един в Третото българско царство и два при "народната демокрация". Последната не търпеше противници, още по-малко такива, които се бяха борили срещу царския режим и бяха отказали да участват в упражняването на дошлата на смяна болшевишка диктатура. Местни партийни големци, с някои от които той бе лежал в Централния затвор, му бяха предложили "да се приобщи към ве-лико-то дело на Партията" срещу което щеше да получи генералски или поне полковнишки пагони. Вместо това, той си бе останал свободен човек и следователно кандидат за постоянно присъствие в затворите на "новия" режим. Тази му съдба се предопределяше и от острия и безпардонен език, който той имаше срещу назначените с "решаващата помощ на червената армия" и настанили се в креслата на властта бивши съзатворници от "славната ВКП". По-следното му затворничество се дължеше на един от бившите му "колеги" от СЦЗ – Кръстю Тричков, който към 1956 г. вече се бе "издигнал" до първи се-кретар на партията в Пиринския край, което беше равностойно на пръв фео-дал или валия в тази част на Македония. Изплашен не на шега от Унгарската революция, Кръстю Тричков се опитал, при една случайна среща из опустялите улици на Благоевград, да поведе примирителен разговор, но стария му познайник отвърнал по Ботевски: "Това ви чака!", имайки предвид окачените по електрическите стълбове на Буда Пеща унгарски чекисти. Кръстю, пак в духа на помирението му рекъл: "А бе Тасе, ти не виждаш ли, че по този път ще дойдат турците и гърците, за да поругаят отново майките и сестрите ни!?" На което Тасе (такова е умалителното от Атанас в Македония) му отвърнал:

" – Баба ти Велика бере душа. (Майка му тогава, надхвърлила 70-те, беше тежко болна и скоро се пресели в царството на сенките.) Нея никой няма да изнасили, ами тебе те е грижа за мазния гъз на твоята Ана."

Големецът бил смъртно уязвен и щом Червената армия, с помощта на танковете, възстановила реда във възстаналата "братска страна", Тричков наредил на копоите от ДС да се заемат с непокорния роб. Арестували го и даже без да потърсят нещо по-оригинално, пак го обвинили в "опит за бягство през границата" в Югославия. (А Тасе казваше, че отсреща имал роднини и ако е искал да избяга това не би представлявало проблем за него.) Осъдили го като рецидивист на 10 години и сега, на края на присъдата го бяха "помилвали". Зарадвах се истински когато се видяхме. От него получих обширна и достоверна информация за по-

ложението в соц-тюмата. С него си бяха излязли и двамата земеделци Коце Динев и бай Кръстьо от село Капатово с които заедно провеждахме "лежачата стачка" през 1962 г. на Белене. По монтиран процес ги бяха осъдили по на 15 години като "шпиони", поради което при общото пускане тогава, те не бяха освободени. "Помиловачната Амнистия" беше хванала и осъдения преди две години на смърт приятел и анархист Атанас Димитров от старозагорския квартал "Чадър могила". С него се бяхме сприятелили в наказателното отделение на Пазарджишкия затвор където крояхме планове за... бъдещата революция. Там бяхме заедно в една килия и с бившия директор на затвора от "преди девети" - Николай Попов. Те си бяха излязли през 1956 г. и отново били арестувани шест години по-късно с обвинение в "конспирация". Бях повече от сигурен, че процеса е монтаж. Не защото на Атанас му липсваше кураж да поднови нелегалната борба срещу диктатурата, а поради абсолютната несъвместимост на разбиранията, манталитета, културата и целите в живота на двамата. Трудно можеше да се намерят по-различни индивиди. "Следователите" на ДС обаче не се задълбочаваха в такива "детайли", когато ставаше дума за унищожение на враговете си. Явно в Кремъл отново бяха задухали други ветрове щом изтърпяха смъртните си присъди само за две години. Навярно разгарящия се конфликт с Китай задължаваше Москва да избегне войната на много фронтове.

Бекяра ми разказа и за настъпилите трайни промяни в духа и състава на "политическите затворници" след последното му излизане от хапсаната. Беше напълно разочарован от "новия морал". Новите попълнения с малки изключения били негодници, които за едно облекчение на режима или дребна привилегийка правели своите доноси срещу съзатворниците си без всякакви задръжки и скрупули. Някога такива ядеха бой в килиите, но сега, станали абсолютно болшинство и администрацията ги пазела, "като зеницата на окото си", защото без тях, копоите са като слепоци. Очевидно "превъзпитателната работа" на Партията беше дала своите плодове, увеличавайки непрекъснато броя на "новите хора". (Нали в коридорите на затворите висяха призивите "Стани нов човек!", които учениците на Дзержински отправяха към поверените им от "правосъдието" питомци). Били невъзможни каквито и да са свободни разговори, социалните, икономически и политически анализи се преследвали като ерес и еретиците ги пекли на слаб огън. Моят стар приятел ме по-свещаваеше във всевъзможните други "красоти" на новия живот в тюмата и неговите разкази направиха решението ми окончателно: никога повече да не се оставям да бъда военнопленник на гангстерите-садисти от "органите", които не признаваха никакви "международни конвенции за военнопленниците". Оттогава Антовият подарък заместваше девиза "Свобода или... Смърт!"

Мама страдаше от една ужасна и неизлечима невралгия на лицевия троичен нерв с непоносими болки, които кой знае защо се засилваха особено в края на лятото. Тази година тате беше използвал връзките си с колеги и тя беше настанена за лечение в ИСУЛ. Когато отидох на свиждане, там се срещнахме с малката дъщеря на бай Станой, който беше приятел на тате от Любимец и с когото ги съдиха по един и същи процес – за бягство в Гърция. Само, че Станой Алексиев имаше късмет и успя да се измъкне от засадата, която ДС им устрои след като бяха предадени и стигна до Гръцките лагери за емигранти. Затова той бе съден задочно – получи доживотна присъда. Сред обсадените имаше седмина убити. Между тях – близки приятели от детството. Такова беше и приятелството ни със Живка – дъщерята на Станой с която бяхме съседни. Тя се беше омъжила неотдавна и имаше от тоя брак син. Година по-късно избяга и съпругът ѝ Андон. По това време бягствата в пограничните се-ла и градчета бяха станали ендемични. От отмъстителност и за да сплаши останалите кандидат-беглеци, "народната власт" започна да интернира семействата им във вътрешността на страната или край Дунав. Най-вече в Добруджа в която, както казват историците, бил разположен "Онгъла" на Аспарух и ордата му от унугундури. Тя се намиреше в най-североизточната част на страната и от там можеше да се избяга единствено в... СССР или в Румъния от където "братските органи" на Сигуранцата предаваха редките заловени нещастници на българските си колеги.

Докато траеше свиждането, Живка ми разказа историята на своето изселване в Добруджа с двегодишния ѝ син. Посред нощ заптиетата от "сигурността" нахлули по домовете им и заповядали на още сънените жертви да си вземат най-необходимото за път в неизвестността. Натоварени с по една бохча, която сварили да вземат със себе си, те ги подкарвали, като "три синджира роби" към гарата. Натикали ги в свинските вагони и ги запечатали. По пътя, на някои от гарите спирали, за да прикачат нови вагони с арестувани и от други райони на страната. Най-многобройни, като че ли били тези от Видинско и Кулско където селяните бяха въстанали срещу насилствено създадените феодални зе-меделски стопанства. Като за гавра, това се наричаше колективизация...

Влакът потеглил и никой не знаел за къде. Конвоят приличал много на ком-позициите с които нацистите откарвали евреите към лагерите на смъртта. Но "социалистическите" гестаповци се оказали по-великодушни. Вместо в газо-вите камери и пещите, те ги стоварили на гара Русе от където със шлепове тръгнали на Изток. Някои мислили, че ще ги пращат в Сибир. Разтоварили шлеповете

на пристанището край Силистра и от там с камиони ги отведи в новото им "местожителство", в село Татарница, основано някога от избягали от Русия татари. Там Живка с малкия Гошко и майката на мъжа ѝ със сакатата си дъщеря били "настанени" в един обор без врати и прозорци...

Такива истории по онова време се "случваха" с хиляди близки на емигранти, затворници и лагеристи. На фона на този масов терор и произвол над абсо-лютно невинни хорица, случаят със сестрите в Либия за който не спряха да говорят 8 години, сякаш ставаше дума за Холокоста, прилича на цирк. С още една разлика - тогава никой не посмя да закачи лента "Не сте сами", нито да вдигне глас в защита на невинните жертви. Всички мълчаха - от "интелектуалците" до "работническата класа" и пейзажите. За всички тях нямаше извине-нието, че не са знаели кого вдигат гарваните и лешоядите на ДС...

Пак при мама се състоя още една среща с нейната приятелка от студентските години Радка Дюлгерова и голямата ѝ дъщеря. Тази случайност се оказа с тежки, да не кажа фатални последици. За тях става реч по-нататък.

Един компромис влече след себе си друг. След като се съгласих да студент-ствам на стари години, не можех да откажа зорноволното отиване на лятна бригада, след токущо приключилия първи курс. В тази епоха, позовавайки се на "принципите на научния социализъм", властниците предявяваха изискването към студентите, пък и не само от тях, "да съчетават умствения с физиче-ския труд". В новото соц-общество този стар социалистически лозунг важеше само за плебеите и тяхните надзиратели. Мамините синчета и щерки на номенклатурата постъпваха във "ВУЗ"-овете в чужбина. Най-напред в околосъветската "чужбина" и най-вече в "Съюза", а малко по-късно и в елитните университети на "прогнилия Запад". Така, преди да започнат учебните занятия тряб-ваше да се ходи на бригада. Нашият курс бе изпратен отново в същото ра-домирско село, където миналата година участвахме в прибирането на рекол-тата от овощните градини. Трябваше да помагаме на все по-оредяващите се-ляни от опустяващите села. Там срещнах пак болния от силикоза миньор, който се задъхваше до посиняване в лятните горещини и проклинаше "труда, превърнал маймуната в човек", както учеше по-младият от двамата "класи-ци". Разговаряхме като стари познати. С влошаване на болестта му той спо-деляше открито и с нарастващо озлобление недоволството си от щастливия живот. Изглежда приближаващата смърт действаше освобождаващо от страха.

Когато се завърнах от бригада - това беше второто и последно изпълнение на тая ангарийна повинност през студентстването ми - потърсих моя стар прия-тел,

рентгенолога д-р Костич на запаметения от затвора адрес. Радостта и на двама ни беше неподправена. Разказвахме си един на друг прежеждията "на свобода". Стана дума и за бригадата и силикозно болния селянин. Разказът на Костич за процента на професионалните заболявания в мините беше потре-саващ. Само че статистиката за тях беше "строго секретна" и разгласяването ѝ се преследваше ката "издаване на държавна тайна". Оказа се, че докторът работи в подуенската поликлиника на Ботевградското шосе, където започна-хме да се срещаме често, особено след като с негова помощ се настаних в новата си квартира в Подуене, на № 14 от несъществуващата вече улица "Ре-ка Места". Виждахме се в тъмното помещение с рентгена или у тях, където предадох няколко уроци по математика на малкия му син.

След като напусках Чакървата квартира, за новата 1964/65 учебна година се преселих в "колхоза" на дядо Пенко Кръчмара, чийто лекуващ лекар беше д-р Костич. Бай Пенко беше преобразувал всичките си обори, свинарници и овчарници в квартири, които даваше под наем. Изглежда беше разбрал, че от двама наематели на кочина имаше повече сметка отколкото от две прасета. В една от квартирите където се настаних живееше един стар пациент на докто-ра - Любен Харизанов, който се оказа стар познат на Петър Пеев от затвора. Беше лежал за опит за бягство като войник. "Дядо Либен" работеше в завода за медицински инструменти и беше истински майстор на стругуването, никелирането и всички други операции, които бяха необходими за направата, да кажем, на един истински ханджар. Прозвището си "дядо", бе получил от съпружеската си връзка с "баба Харизаница". Тя беше разведена с отчувани деца, които бяха почти негови връстници, но се разбираха добре като изключим патологичната ѝ ревност. В "колхоза" беше почти като в Ноевия ковчег. "Квартирите" бяха всички "ед-ностайни" с кухненски онгъл, а "тоалетната" беше обща на двора, като на село. В една от "стаите" се бяха изхитрили да живеят заедно със семействата си двама железничари - баджанаци. Единият имаше две деца, другият - три или общо девет души "живееха" безропотно върху площ на която затворниците нямаше за какво да завиждат. Те чакаха "да им излезе реда" за апартаменти в панелните блокове с които "народната власт" решаваше жилищния въпрос на "бачкаторите". В "колхоза" имаше и един "пролетарски аристократ" - аси-стент по "задгробни науки" в икономическия институт "Карл Маркс". Той имаше привилегията да се "шири" сам в най-добрата квартира. Бяхме съименници и му казваха Гошо "Марксиста". Там живееха и други пернати и кос-мати за които вече не си спомням.

Поради натоварената ми учебна програма бях поразредил срещите с бившия си съпроцесник Петър Пеев. Бях го потърсил след излизането ми от затвора. Не защото ми беше съмишленик или кипеше от нетърпение да продължим борбата с режима. Подбудите ми да го видя бяха чисто човешки. Сприятелили се още от VI мъжка гимназия, той ми импонираше със своята интелигентност и широки интереси. Може би имаше блестящо бъдеще на учен, но диктату-рата прекъсна неговия полет още при излитането му. В затвора попадна за-ради дружбата си с мен. "Помогнаха му" и неговия егоцентризъм и доверчи-вост, която бе проявил спрямо приятели-доносници. Продължаваше да живее под наем в стария, нает преди десетилетия от покойния му баща еврейски апартамент на "Борис I-ви" № 111. Посрещна ме радушно, нещо което не можеше да се каже за болната му майка, която виждаше в мое лице "злия демон" - похитител на душата на невинното ѝ отроче. Петър ме запозна с жена си Надка с която се намерили в плевенското село Патърница, където го разквартирували като трудовак. Беше сколасал да ѝ направи две момиченца, които кръстил с имена от патриотар-ския именник - Демна и Десислава. (От Илия Минев знаех, че в затвора се е самоопределил към "националните легиони" за което роля сигурно бе изиграл неговия пиетет към "силната личност" и дори към "сврѣхчовека".) Беше ми интересно да видя идейното му развитие и да чуя спомените за тюрмата и оценките му за живота навън. Беше си излязал преди близо седем години и сигурно - натрупал достатъчно впечатления и опит. Преди да го изпратят в казармата, за известно време се препитавал като преводач и стихоплетец на свободна практика. Към това го стимулирали някои от "разбунтувалите се ап-рилски сърца" сред младите комсомолски кариеристи между които един дя-вол знаеше как е попаднал. В началото те си мислели, че хрущовите "маньо-ври" даже и да не очовечат полицейската зурла на "социализѣма", ще напра-вят възможно изтикването на сталинистите от сцената, отваряйки път за кари-еризма им. Очаквайки да яхнат гребена на вълната, комсомолците го посре-щнали радушно, ако не като месия, то като доказан "антисталинист", който можел да им послужи като трамплин. Но след потушаването на Унгарската революция и "въстановяването на реда" и концлагера в Белене, като видяли дебелия и вероятността да им вдигнат не само "хляба на горната полица", те се разбягали и заседнали там където е местото на подобни бунтовници, които искат душата им да отиде в рая, а те - "на седмото небе". Изглежда, че по това време "априлските сърца" направили бая доноси за нашия герой, защото от досието му личеше, че неговият стар познайник от III районно - старши-лейтенант Атанас Атанасов е положил не малко усилия да го вербува за чекистката "кауза". "Профилактиката" тоест

шантажирането се разминало за Петър "само" с три години каторжен труд в "трудова войска". Тук спирам неговото животоописание, защото той е достатъчно грамотен, за да остави на поколенията поучителния роман на своя живот. Занапред ще отбелязвам само някои от моментите в които пътищата ни продължаваха да се пресичат. Прави го, защото взаимоотношенията в неговата компания, в която прекарах много часове в продължение на няколко години, са типични за хилядите подобни форми на "мирно съвместно съществуване между индивиди с различен"... душевен строй вътре в соц-фауната

След казармата Петър работеше индустриално бояджийство в един завод - "научен институт" на който "трудова фронт" го заварих. Веднаж в "Замъка Шпесарт", както на подбив наричаха моята кочина в "колхоза", го доведе "Дядо Либен" с когото бяха приятели и оттогава срещите ни станаха почти регулярни. На тях се запознах и с останалите членове на неговата компания Георги Василев и Чавдар Попов с които бяха дружки още от основното училище и д-р Генов с когото се бяха сприятелили на Белене. Василев беше атомен физик, а Чарли - филолог, инспектор към м-во на Просветата. Генов работеше като военен лекар. Освен това трио, домът на Петър се посещаваше и от доста негови колеги от работата или от казармата с които се беше сприятелил...

*

Трябваше да зуря до повръщане математическите дисциплини, но след университетските занятия намирах достатъчно време за срещи с приятели от по-старо и ново време. При мен идваха да пренощуват колеги от затворите, от всички краища на страната. Това принуди "дядо" Либен да напусне и аз останах за малко сам във владение на едностайния "замък". По-редовни и може би най-интензивни бяха по това време срещите и диспутите ми с вуйчо Тодор и неговите компании. Продължавахме разговорите за СЪВЕТСКОКИТАЙСКИТЕ ОТНОШЕНИЯ по които се бях "специализирал" в затвора. Събирах информации от всички възможни източници, подлагах ги на анализи и извличах съответните заключения. От твърденията (които бях доказал), че системата в СССР е държавнокапиталистическа и че на тази основа се ражда специфичен империализъм и колониализъм с всички произтичащи от това следствия, стигах до извода, че рано или късно антиколониалните въстания и в един по-сегашен етап империалистическите конфликти между двата еднородни гиганти или мастодони, са неизбежни. Откъсването на Титова Югославия от Москва и въстанията в ГДР и Унгария, бяха илюстрации на моята теза. В последните два случая, водещ фактор беше работническата класа и "събитията" имаха характер на социални революции, а в първия - югославския -

бюрократията в колонията придаваше националистическа оцветка на своята акция срещу метрополията. Но от всички "народни демокрации", по понятни причини Китай привличаше най-силно вниманието ми. Първоначално очаквах той да поеме пътя на Югославия, а по-късно или да претърпи социална революция (която възможност разглеждах, като по-малко вероятната хипотеза), или да се стигне до империалистическа война между държавнокапиталистическите хищници - СССР и Китай. Развитието на отношенията между тях от 1960 г. насам даваха превес именно на последната хипотеза, а започналите престрелки по 7000 километровата граница със струпването на войски от двете ѝ страни, като че ли потвърждаваха моите заключения. Защо те не станаха факт ще поясня, когато стигнем до "Културната революция", инспирирана от Мао и дала тласък на преломната в много отношения 1968 г.

Когато прочетох в "Работническо дело" за военните действия между двете ком-страни, възбуден до краен предел, аз потърсих вуйчо ми в тях. Беше чул новината и гледеше мрачно, защото неговият "социализъм" и най-вече спокойствие можеха да отидат по дяволите. Той обясняваше конфликта с расови причини, с "дивацината" на говорещите "нечленоразделно" китайци, с авантюризма на тяхния вожд и тем подобни, изоставяйки напълно неговите имперски мотиви. Едва след като влетях през отворената врата, забелязах, че у тях беше и тъща му - мама Тоня - една гръцко-руската еврейка, която вуйчо наричаше "Тенардиерица", макар той съвсем да не приличаше на... Козетка. Когато зараказвах за възможната война, която ако станеше факт сигурно щеше да погълне стотици милиони жертви, "мама Тоня" или бабата на братовчед ми Митко, който беше мобилизиран и се намирал в Ботевградските казарми, само запита:

- А това далече ли е от Митко?

Може би повечето хора бяха такива, но прикриваха по-умело егоизма си. Нейният въпрос предизвика общ смях и разведри буреносната атмосфера, която беше надвиснала над главата на фамилия Пенкови. Не последва обичайният спор - на вуйчо не му се говореше.

Малко по-късно, неговото настроение се развали още повече, когато в Москва бе извършен дворецов преврат: на пленум на КПСС, в негово отсъствие, бе свален първият ѝ секретар Хрущов. Съдейки по неговата съдба можеше да се констатира, че бе настъпила известна разлика в режимите на диктатурата при Сталин и след десталинизацията. По-рано Джугашвили разстрелваше изпадналите в немилост свои "любимци". За да избегнат съдбата на предишната генерация, номенклатурчиците въведоха някакво подобие на "правов ред" поне за себе си. На 15 октомври 1964 г. "русият Добри Терпешев", както го наричахме, беше свален от поста генсек и превърнат в "персонален

пенсионер” Не го заклаха. Само КГБ “го взе на ДОН” (дело за оперативно наблюдение), оставиха го да яде тлъстата си пенсия, да плаче за изгубената власт и да пише мемоарите си.

Тодор Пенков беше разстроен от това събитие и допускаше възможността от реставрация при която отново връх да вземат “здравите сили в партията”. Нищо такова не се случи. Никакви изваждания от нафталина не последваха, нито възкресения на сталинистките политически трупове. Взелата властта в КПСС група около Брежнев ни най-малко не възнамеряваше да я споделя с Молотов, Маленков, Каганович и компания, които Хрущов на свой ред бе отстранил и превърнал на времето в “персонални пенсионери”. Макар да го об-виниха в авантюризм, разруха в земеделието, като резултат от неговата ку-курузена политика, общо взето “наследството” на Хрущов във вътрешната и външна политика бе съхранено. Само от време на време за “респект” се от-правяха закани срещу враговете, съдебните разправи бяха станали рядкост, диктатурата – по-мека: вместо физически, сега нейната машинария произвеждаше морални трупове, което както се разбра впоследствие, се оказа много по-пагубно за бъдещето на един народ. На партийната, околопартийна и “опо-зиционна” интелигенция в “лагера на мира и социализма” все й се привиждаха мустаците на стария убиец и тя си кротуваше... Очевидно от нея не можеше да се очаква преодоляване на страха, нито пробуждане от летаргията. Пред борбата, тя предпочете проституирането... Без да изключваме кубинската криза, убийството на Кенеди, престрелките по Сибирскокитайската граница и подаването на оставката на Никита Хрущов, вместо бурята за която копнеел горкиевия буревестник, събитията в света и у нас през първите две-три години след излизането ми от затвора се оказаха едва полъхващ лек ветреца. У нас мъртвилото беше пълно. Смяната в Кремъл подежда парализиращо на така наречените интелектуалци. От слухове за възкресението на сталинския режим, на тях започна навсякъде да им се привижда “призрака на Сталин” и те станаха по-ниски от тревата. Не по-малко смешни и жалки бяха и “най-крайните” изяви на българските сталинисти. Макар, че срещу тях властта никога не предприе познатите от близкото минало, смазващи репресивни мерки, те не отиваха по-далече от ропота на изпадналите в немилост довчерашни проводници на терористическата политика на диктатурата. А и нямаше защо – малцината сталинисти, които попаднаха в затвора, не са се държали по-достойно от трайчостовските си предшественици. До един се поставили в услуга на администрацията било като култсъветници, било като доносници срещу облекчения на режима им и в очакване на “помиловки”. Така нареченият “заговор” на Горуня, ген. Анев и др. и “опита им за

преврат и преориентация на България в посока на маоистки Китай" не беше дори и буря в чаша с вода. "Заговорниците", споделяли очакванията си за възкресение на сталинизма у нас с помощта на Мао Цзе Дун и откъсване на страната от орбитата на Москва, както това стана с Албания на Енвер Хо-джа и естествено назначението им на власт от "най-червеното слънце". Тези им надежди се оказаха далеч от "постъпателния ход на историята". А тяхното "заговорничество" не отивало по-далече от приказки между "огорчени другари", които веднага били занасяни на правешкия хитрец. Той разпоредил на "органите си" да се заемат със случая. На глупакът генерал (Анев) дори успяли да монтират в кокардата на фуражката микрофон с който копоите под-слушвали и записвали "конфиденциалните" разговори между "конспираторите". След това самоубиха Горуня и осъдиха останалите на затвор. Фактът, че най-голямата присъда беше 15 години е свидетелство за монтиран процес в чието следствие бръщолевенията им са били превърнати в заплашителни дела срещу "законноустановения ред, сигурността и териториалната цялост на на-родната република". В затвора, както ми разказваха по-късно, "страшните заговорници" били най-вулгарни доносници срещу изтърпяващите заедно с тях присъдите си "класови врагове". Този процес беше по-скоро "активно мероприятие" за укрепване позициите на целувалия се доскоро с Хрущов първи секретар на БКП, който сега бе готов да целува Брежнев... "още по-долу", стига да укрепил положението си пред новия господар от Кремъл. На подмятанията, че е като хамелеон, Живков отговорил пред партийния актив на столицата в зала "Универсиада":

" - За нас другари няма никакво значение кой управлява в Москва - Ленин, Сталин, Хрущов или който и да е. Вчера, днес и утре ние бяхме, сме и винаги ще бъдем с великия СССР!"

Която декларация за вярност, както си му е реда на подобни сборища, била посрещната от софийските номенклатурчици "със ставане на крака и бурни аплодисменти, преминаващи в овации..."

*

В Подуене, недалече от "замъка Шпесарт" (по името на един глупав немски филм - "Призраци в замъка Шпесарт") живееше Васил Йоцов - приятелят от наказателните отделения на Пазарджишкия затвор. Свързваха ни не само спо-мените. Васил беше от твърдите земеделци с които по много въпроси, особено-но относно болшевиките, нямахме съществени разногласия. За разлика от мен, който още продължаваше "да бозае", като приказния юнак, той имаше стари родители, които не можеха да го издържат в университета и това го бе заставило да се раздели с юношеската си мечта

- да стане артист. Така по-губиха още един талант и вместо на сцената, Васко работеше на строителната площадка като оксигенист. Казваше, че е станал виртуоз на заварките. Живееше в една самотна квартира - дъсчена едностайна барака в голям двор с която го беше обзавела любовницата му. Една два пъти по-широка и висока от него омъжена жена, която стърчеше с две глави над него. На смях казваше, че когато се налагало съвокуплението да се извърши бързо на крак, той вземал една тенджера, нахлузвал я на главата ѝ, хващал се за дръжките и започвал да набира на мускули вертикалните движения нагоре-надолу. С него често си гостувахме един другиму - било при него, било в "замъка".

Когато "Дядо Харизан" напусна квартирата, на негово място за малко дойде Карабакалов. С него зачестиха и посещенията на състуденти от компанията му, но и той не остана за дълго. Макар и ограничен, той си беше нормално момче... докато не срещна "жената на своя живот". Бъдещата другарка Бакалова беше някаква надута, "учена" пуйка с невероятно самочувствие. Археолог по образование, тя привършваше някаква аспирантура. Както ни извести Панко, "скоро щяхме да имаме възможността да присъстваме на едно забележително събитие" - защитата на нейната дисертация и превръщането ѝ в "кандидат на науките". Тази "любов от пръв поглед до последен дъх" и писмата, които му пишеше, макар, че и двамата живееха в София, започващи с мото от рода на Яворовото "Аз не живея, аз горя!", завъртяха и като че ли затриха главата на сиромаха. Какво ли не може да направи любовта! Веселото момче от дълбоката провинция, стана мълчаливо, прекалено сериозно и започна да четете... Хегел. Накрая тя го омаломощи и видиоти до такава степен, че те се "стодиха". Навярно тук, освен хипноза, своята роля изигра и чувството му на малоценност пред "духовно извисената" Дулцинея - бъдещ кандидат на славата. Всичко това го обърка до такава степен, че той се ожени окончателно, замина при нея и както разказваха колегите му, "Бай Хегел" престанал да общува и с тях. Тя му забранила. И аз повече не го срещах по софийските улици, само чух, че ѝ е направил няколко деца. Когато се завърнах от емиграция видях негови карикатурки в опозиционния вестник "Демокрация". Но и сега пътищата ни не се кръстосаха. Не проявих интерес дали животът му е бил щастлив с неговата "интелектуал-ка", само прочетох във вестника преди седем години некролога му, а той беше седем години по-малък от мен. Така моят бивш съквартирант "изгоря млад и зелен" на 60 години. А можеше още да си е жив и здрав, ако не беше фаталната му среща с това чутовно женско "явление", с долна челюст на Мусолини, което го изтезаваше с трудно смилаемия германски "класик", диалектик и казионен пруски професор по

философия, а той се напъваше със сетни сили, за да се изравняли... интелектуалните им нива.

След като Панко се ожени за своята "кандидатка на археологическите науки", бях посетен от Стефан Бангиев. Мама беше разказвала, че след ареста ми я посетил в Панагюрище с някакъв "нелегален", който бил представен като мой приятел и който търсел връзки с укриващия се Мардохай (вторият от нашия процес) и евентуално някои други борци за свобода, както се изразил. Цялата работа смърдяла отдалече, толкова много, че мама го отпратила за зелен хай-вер и не позволила на брат ми да излезе с неканения посетител. Сега Стефан беше дошъл с една молба: В Любимец говорили, че той ме е предал и това му тежало много. Искал, ако е възможно, да поживее известно време с мен, което щяло да го реабилитира в очите на съселяните ни. Посочих му овакантеното легло на Карабакалов и той се нанесе с багажа си. Бях уверен, че копоите са го натоварили с тази задача, но го допуснах защото вместо да търся кой е шпионина на ДС, така щях да зная това още от самото начало. Не зная какво им е занесъл, с него си разказвахме само спомени и аз бях прекалено зает със следването си. Може би, затова го отзоваха, той се ожени за една агрономка и отиде да живее при нея.

Следващият, който ме навести беше старият ми приятел от преди затвора - Павел Каръков. Там той беше станал "култсъветник", тоест бе предпочел да излезе на светло, за да ни предизвести, че трябва да внимаваме когато разговаряме с него. Павел ми разказа, че следвал задочно френска филология и работел по изолация на винарските изби в страната. Работата била вредна за здравето, но в замяна на това добре платена и със съкратен работен ден. Той ме попита възможно ли е да остане да живее при мен, като щял да се връща веднаж на две седмици по за ден-два. Така и той се настани в "Замъка". Веднаж Васил Йоцов пристигна и виждайки го, започна да мирише демонстративно въздуха около него, след което запита в упор:

- Защо си пуснал тая мърша?

Струва ми се, че Пабло (така му казвахме още в ония далечни времена на приятелството ни в компанията на изключените от юридическия факултет студенти) не донасяше за нашите разговори на куките, но за всеки случай и с него не споделях нищо от това, което считах, че те не трябва да го знаят. Дори тогава, когато бяхме изпили по много чаши от високоградусните десертни вина от които той носеше цяли дамаджани всеки път когато се завръщаше от някоя изба, чиито каци беше обработвал с епоксидна смола. След като на-пуснах със "семејството си" колхоза на стария кръчмар, Павел остана единствен наемател на "Шпесарт", докато и той се ожени.

Макар и да не ми оставаше много свободно време, натрупалата се енергия и воля да се ориентирам в средата,

ми давах сили да продължавам да разширявам по стар навик кръга на познанствата си и своите търсения на поне един истински революционер. (Нитче казваше, че цял живот търсел поне един истински германец.) Вместо това попадах на "мъртви души" с които можеха да се водят само "задушевни" или задгробни разговори. Отекчителни и безплодни бяха станали и първоначалните ми разгорещени спорове с различните интелегенти, интелектуалци и учени с които Пеев се беше обградил. Повечето, както казах, бяха негови бивши съученици, сколасали да направят "кариера" докато нас ни въргаляха по затворите. Скоро констатирах, че от тях "ни Х.. не става", освен камуфлаж за пред копоите. За някои, за които допусках, че могат да бъдат в услуга на "органите" ще стане дума по-нататък, "когато му дойде времето", както казваше изтърсака на Кобургите.

*

С раширени гърди вдишвах планинския въздух на Пирина когато се завръщах у дома през лятните ваканции. Бекяра ме запозна със съзатворника си "от преди 9-ти" Венчо Чернев с когото също станахме добри приятели. Неговата история беше различна от тази на Тасе. "След девети" беше станал партиец и понеже в началото БКП не бѣкаше от интелегенти, го назначили в окръжния й комитет като "заведущ културния сектор". В този ранен период към тоя сектор се числяла и "идеологията". Един ден във Венчовия кабинет влязъл един от най-рано излязлите в балкана партийци-партизани от тоя край - генерал Крум Радонов, настоящ шеф на военното контраразузнаване и кум на брат ми. Той водил със себе си един едър, недодялан селски момък с физиономия на булдог. Това бил бъдещият първи секретар на БКП в окръга - Кръстю Тричков, който, ако не ме лъже паметта, беше престоял година и нещо по затворите преди неговата партия да получи властта. Крум казал:

- Венчо, водя ти тоя другар да го поошлайфаш и научиш на комунистически морал.

Какво и как го е учил бившият анархист не бях разпитвал, но Венчо ми разказа продължението на историята. След обучението, младият Тричков бил кооптиран в окръжния комитет и така блъскал с лакти, че го оглавил по времето на така нар. "априлския пленум". Пак според Венчо, двамата били влюбени в една и съща "другарка", ако не ме лъже паметта - Венера Клинчарова. За да елиминира конкуренцията, Кръстю започнал да рови в миналото на учителя си по етика, обявил го за прикрит враг и го изключили от партията. При някаква случайна среща, Венчо му казал:

- А бе, говедо, това ли научи от уроците ми по етика?

Тогава "секретарят на Обкома" наредил и бившият анархист бил интерниран някъде в Шуменските села откъдето се бе върнал неотдавна. Сега Венчо жи-вееше като отшелник в

гората край курортната зона на Благоевград "Бод-рост". Прехранваше се от събиране на билки, гъби, горски плодове и си беше направил от камък и дърва виличка, над чийто вход беше овесил дъска с латинската сентенция "**Memento mori!**" В съседство с него се беше настанил и Бекяра. Той, като по-практичен, събираше цяли човали жълъди с които хранеше прасетата, които "чуваше" долу в града. Покрай него се сприятелих с някогашния му съзатворник с когото те, вървейки по доста различни пътища, се бяха събрали отново двадесет години по-късно. Двамата ме канеха често през моите ваканции и в тяхната компания се чувствах много по-добре, отколкото в София. Правехме туристически преходи в околностите на "Бодрост" и водехме несмушавани от никого разговори на всевъзможни теми. Венчо считаше, че най-голямата грешка в живота му е членуването в партията. Не го питах за мотивите му, но от начина по който се бяха развили нещата около това членство, те може би не бяха кариеристични. Неговият анархизъм беше по-скоро емоционален. Той имаше поетична душа и се бе оказал по-податлив за песните на марксистките сирени и за партийната демагогия. "Революционната практика" на болшевиките, особено в първите години след Октомврийския преврат, беше довела някои от анархистите по цялия свят до мисълта, че ленинския път към идеала е по-кратък. Венчо се беше излекувал напълно от тая илюзия и веднаж, лежейки тримата на един хълм от който се виждаше като на длан род-ния ми град и селата наоколо, въздъхна:

- Жалко е че сме само трима. Ако бяхме триста (а това беше едно на хиляда от населението на Пиринския край) отдавна щяхме да сме се справили с властниците в Пиринска Македония и да сме им видяли сметката...

Изглежда пребиваването ми на "Бодрост" не остана незабелязано, защото един ден, когато се бяхме разположили под боровата сянка край "вилата" му и си пиехме ракията, имахме "височайше посещение". Към нас се бяха насочили двоица в цивилни костюми за които Бекяра каза, че са областния началник на МВР – полковник Гълъбов и неговия заместник Арабаджиев – шеф на местната ДС. Всички те се знаеха от Софийския затвор, където в миналото бяха лежали заедно. Никой от нас не стана, когато двамината се надвесиха над главите ни. Само размениха поздрав и нищо неозначаващи въпроси и отговори. След това, Гълъбов се обърна към мен и ме запита дали съм регистриран? Говореше на "Ви". Вместо отговор го попитах къде се регистрират живеещите в гората? За да не продължи обмена на любезности в такава по-сока, Венчо изпревари отговора ми и рече:

- Е, "другари", спомняте ли си: "Ах, летете ескадрони..."

Но Бекяра го прекъсна и върна разговора в предишното му русло:

- Венчо, ескадроните летяха и отлетяха. Останаха само фелдфебилите.

По лицата на копоите мина сянка, но не продължиха. Само Гълъбов, обръщай-ки се към мен рече:

- Ще трябва да се регистрирате, за да си нямате неприятности.

Не отговорих нищо. И без това на следващия ден щяхме да слизаме с Бекяра в Благоевград. Той трябваше да отнесе жълдите на "комсомолците". Така наричаше младите си прасета. Виждайки, че разговорът не върви, копоите си тръгнаха.

По обратния път натоварихме човалите на един камион, чийто шофьор беше познат на Тасе. Седнахме при него в кабината, а кучето с което моя приятел не се разделяше, качихме в ремаркетото и потеглихме из тясния планински път. Беше привечер. Някъде по средата, Бекяра каза на шофьора да спре и слезе. Отдалече беше видял в страни от пътя убит глиган. Слязохме и ние със шофьора. Дивото прасе беше още топло и с изядено, може би от вълци, ухо. Малко странно беше, че по него нямаше следи от куршуми. С общи усилия го качихме при кучето. Тежеше не по-малко от сто килограма. Бекяра заключи, че навярно глиганът е бил прострелян в главата и със сетни сили е бягал, докато контрабандистите са изгубили следите му. (Тоя дивеч беше рядкост тук и ловът му беше забранен). После той е рухнал и кръвта е събрала вълците, които са се разбягали от шума на мотора. Цялата тази история Тасе разказваше с такава увереност, че не можеше да не му вярваме - нали беше и свинар. За да не слизаме в града с "плячката" той предложи да спрем, за да я одерем и разфасоваме, защото за подобна находка глобите били големи, а можели да ни набутат и присъди.

Речено, сторено - спряхме малко по-надолу където имаше възможност да отбием камиона от пътя и когато се стъмни достатъчно и движението по пътя спря, напалихме огън и свалихме падналия от небето "дар". В дрането Тасе беше виртуоз, цялата операция трая не повече от час. Вътрешностите с изключение на свинския дроб бяха хвърлени далече в храс-тите, а трупа без главата и краката нарязан на парчета. Той ги подели с шофьора на който даде около една трета и когато всичко беше приключено предложи да вечеряме и спим тук в гората под открито небе. Шофьорът нямаше нищо против и насядахме край огъня. Бекяра се зае с изпичането на глиганския чер дроб и трябва да призная, че никога не бях ял нещо по-вкусно. Още веднаж натрупахме съчки върху огъня, постлахме дрехите си и се натъркаляхме около него. Нощем в планината дори и през лятото става студено, затова през нощта често се въртахме, за да напечем изстиналите части от тялото си. Решихме да тръгнем призори, за да избегнем срещи в резултат на които можеха да ни обявят за браконери. Липсваше кучето. То не

отговаряше на подсвирванията на Бекяра и той започна да го търси наоколо. Намери го недалече от карантийте... мъртво. Беше се отровило и ние се гледахме също като... отровени – нали бяхме преяли снощи от черния дроб на глигана. Можеше и ние да заспим непробуден сън край отровеното куче "с опнати търнаци". Пръв се свързе Тасе и заключи: глиганът е ял от примамките с отрова, които горските оставят за вълци, после е умрял от раната и отровата е останала в стомаха и червата, поради което на сутринта бяхме живи. Може и така да е било...

С трофеите стигнахме до нас, разтоварихме нашия дял и се сбогувахме със шофьора, който още не можеше да се свърже от преживяното прежедие и беше готов да се откаже от глиганското месо. Тасе го успокои и каза, че довечера ще му иде на гости, за да си хапнат от пържолите с изстудена бира, след което останалата част от парчетата сложихме в една голяма щайга, покрита с дрехите ни и я разтоварихме в апартамента на първия етаж където живееха нашите в обкръжението... за малко да напиша на вдовицата на члена на ц.к. на БКП – Съботин Генов, същия чекист, който ни беше посетил край вилчката на Венчо Чернев заедно с окръжния началник на МВР и други номенклатурчици. Вече знаехме колко вя-рна и колко бързо и неочаквано можеше да се сбъдне отправеното предупреждение в окачената там латинска сентенция. След още една проверка, този път върху котката на съседа, Бекяра даде зелена улица на проекта си: Без да разказваме на мама подробности, той ѝ предложи кооперация, от него глиганското месо, а тя да даде пари за десетина килограма телешко и черва с които бяха приготвени невероятни луканки, които си поделихме по братски.

С него имахме и други случки през ваканцията, които може би не ни правеха чест. Една нощ, пийнал порядъчно, Тасе предложи на роднините ми по бащина линия да отидем и направим серенада на двете стари моми, сестри Марушеви, с които моите братовчедки бяха близки и си дружаха. Прекосихме мостчето над минаващата край родния ми дом река Бистрица и по пътеката на другия бряг се озовахме в двора им. Братовчедките запяха стари градски шлагери с които разбудиха сестрите. По-голямата взе да пустосва, че ги бу-дим в такъв късен час и тогава Бекяра направи своята "серенада" – запя фалшиво и с дерящо се гърло песента "Вампир ходи мамо от село на село..." – негова импровизация по мелодията на "Яничари ходат мамо..." Това разсърди окончателно "девиците" и по-малката сестра Марушева, която го понасяше трудно, защото я състарявал с цяли три години, когато се обръщал към нея с "наборката", се разкрещя. Катеринка или Ката, както ѝ казвахме, ни покани да си обираме крушите, а Тасе взе да ѝ се обяснява в любов и кой знае как щеше да завърши всичко, ако зетя Ганди не ни издърпа навън, предлагайки да отидем в

градинката отсреща. Братовчедките укоряваха Тасе за хулиганското му държание, а Ганди казваше, че който спи с нея, душата му ще отиде направо в ..рая. Понеже не пиша спомени ала Казанова, мога само да кажа, че за моята душа сигурно е резервирано едно местенце там...

ГЛАВА IX

"НАПРЕД НАУКАТА Е СЛЪНЦЕ!"

При една анкета в началото на следването ни, на въпроса: "Защо избрах математиката?", отговорих лаконично: "– За да математизирам историческия процес." Тази идея беше възникнала още в затвора при споровете ни с Тинчо Тимнев – последният редактор на органа на социалдемократическата партия "Свободен народ" и последовател на големия френски социалист Жан Жорес – когато полунаистина, полунашега му казах, че тяхният диалектически материализъм не струва пукнат грош, защото не позволява количествено изследване на социалните процеси, явления и редуване на събитията. Считах, че трябва да се създаде математически материализъм, което би позволило да се постигне възможно най-голямо приближение на философията на историческата еволюция до екзактните науки. Идеята беше заинтригувала Тинчо и десет години по-късно, срещайки се на площад "Славейков", му казах, че изучавам математика с оглед използването на нейните методи и апарат за моделиране на социалните процеси, като кризи, образуване на коалиции, войни и революции. Но от моите намерения не излезе нищо. Навярно, освен интелектуалната ми недостатъчност, за крушението на тази идея/мечта роля изигра неблагоприятната атмосфера в българския университет през 60-те години на миналия век, липсата на екип и средства. Както и принудата да си вадя хляба в центровете по информатика, правейки програми за различни контроли, "мизажури" и отпечатване на всевъзможни ведомости...

Усилията за разпространение на идеите ни сред студентството, не бяха по-плодотворни. За прекараните години в университета, въпреки "тоновете словесна руда", повлиях само на неколцина върху начина им на възприемане на света в който живеехме и то като че ли само за времето на съвместното ни обучение и другаруване. После, както разбрах, всеки бе поел по собствения си път. В общуването ми със състудентите понякога представях казаното от мен, като мисли на "класиците", но никога не си послужих с езика на Езоп. Говорех ясно и

недвусмислено, когато разпространявах забраненото и преследвано слово, обаче и тук трябва да призная – с незначителен успех. Утешавах се с мисълта, че съм осигурил възпроизводството на "анархистическия бацил" и се надявах, че той ще бъде достатъчен, за да "подквасим" обществото, когато настъпи революционната криза, но и тия надежди се оказаха химерични. Все пак, съм доволен, че сред колегите не се намериха доносници, което беше истинско достижение в една епоха на тотално шпиониране.

С Мирослав Иванчев се бяхме сблизили още повече и събиранията ни станаха ежедневни. След като близките му се увериха, че се отнасям с необходимата сериозност към университетското обучение, престанаха да му натякват за дружбата му с много по-възрастния, може би вечен студент. Дори останаха доволни от това, че се подготвяхме заедно за всички изпити. Тази "взаимопомощ" продължи по време на цялото ни шестгодишно следване през университетския курс. След всеки учебен ден аз вземах неговите записки от лекциите по предметите за които нямаше учебници и заедно с моите ги обработвах. Когато бе необходимо, ходехме на консултации при съответните преподаватели и асистенти. В резултат се получаваха прилични "дефицитни" буквари за някои дисциплини. От тях се ползваха и преписваха почти всички колеги и ко-лежки от курса, което създаде доста нови познанства. Дори се намери един тройкаджия с търговски нюх, който искаше да ни стане "съавтор", като размножи и осигури пласмента на... "Записки по българските математиките". Но това ни общуване пробуди малцина от дълбоката летаргия в която беше из-паднало българското студентство през тази епоха. По-свободните разговори, които имах с по-интелигентните от тях имаха, както казах, краткотрайно въздействие. С нищо не можеше да се преодолеят страховете, които вцепеняваха мозъците им, безперспективността, породена от "мирното съвместно съществуване" или "възпитанието" на което, като невръстни дечица, бяха подлагани от родители и от "другарките" в забавачницата.

Като че ли единствен Мирозвъзприе нашия идеал и го защитаваше при разговори и спорове, включително и с родителите си, които бяха партийци. Той никога не отказа да свърши дадена техническа работа, имаща отношение към анархистическата пропаганда. Другите проявяваха по-скоро любопитство към "нестандартната" интерпретация на историческите и съвременни събития и проблеми. За женската част от моите "ученици" дори не ми се говори. Най-отчайващи бяха резултатите от опитите ми да въведа "колежките" в света на идеите. Колкото и невероятно да звучи, и в математическия факултет се срещаха зубрачи и зубрачки. Имаше една, която беше в състояние да запамети стотици страници от учебниците без да разбира изобщо за какво става дума. След като се дипломирахме тя постъпи на

работа в изчислителния център на министерството на войната или както го наричаха официално – на отбраната. Такива като нея обслужваха центрове за обработка на събираните от военното разузнаване "данни за противника" с което се обясняват и част от "заслугите за крупните успехи", които регистрираха армиите от Варшавския пакт.. Друга от тях, с която се бяхме сблизили повече от допустимото, ми нанесе неотдавна истински саблен удар. След като прочела в един от хилядите вестници, краткото ми животоописание, тя със сълзи на очи разказвала на журналиста за нашата близост. Изразила "изненадата си от неподозираните страхотии" в моя живот и целта на която съм го посветил, и му поискала да ми предаде телефонния ѝ номер. Не ѝ се обадох. Не намирах защо. Тя не бе проумяла даже причините за репресалиите с които бяха изпъстрени моите разкази за затворите, камо ли идейното ми кредо.. За университетското обучение, което поглъщаше основната част от времето ми, не пиша подробно защото нищо заслужаващо отбелязване не помня за него. Бях забелязал, че и тук омъжената женска част от студентството се бе освободила от патриархалните задръжки и предразсъдъци и се съвкупляваше като за последно, което трудно можеше да остави човека безучастен. Но общо взето, креватната гимнастика практикувах доста по-умерено. Сравнение не можеше да става с благоевградските ми подвизи или с моята умряла първа любов... Затова, от благоприличие, прескачам и приключенията с някоя и друга колежка.

Това студентско битие, макар да не промени съзнанието ми, оформено окончателно от затворите, събуди старите навици и аз залягах над букварите и тетрадките. Това запълваше времето, но не осмисляше съществуването ми. Отчайващо ми действаше идейното мъртвило в университета и когато ежегодно на 8 декември в Деня на Климент Охридски пианата тълпа на "прогресивното студентство" се юрнеше по улиците и започваше да преобръща кофите с боклук и с пиански кръсъци да скандира: "Дето народа, там и ние!", имитирайки народоволците с тяхното "Идти в народ!", разбирах цялата, датираща не от днес безнадеждност и Петканчин с неговото презрително: "- Студенти!?!..." Беше прав, но и той не отиде по-далече в спонтанния си гняв. Знаеше, че "вузовските" партийни комитети заедно с "активистите" от Комсомола слухтяха и донасяха на копоите за всяко волнодумство и не искаше да бъде... Джордано Бруно. А може и да си е мислил, че днешното състояние и състав на студентите обезмисля саможертвата? При "диктатурата на пролетарията" човек можеше да бъде свободен в думите и делата си, само когато се е освободил от страха за живота.

Преподавателите с тяхните дисциплини и асистенти, които можеха да ме заинтригуват бяха малцина. В учебната програма фигурираха Евклидовата геометрия от преди 2400

години и диференциалното и интегрално смятане, изобретено преди три века от Нютон и Лайбниц. Лекции по него ни четеше член-кореспондентът Ярослав Тагамлицки за когото старият професор Обрешков беше изрекъл следната сентенция: "Или ще доминирате математиката, или тя ще вземе връх над вас и тогава всичко е изгубено. Една илюстрация на последното е Тагамлицки." Той беше потомствен белогвардеец, стар ерген и един истински "мъченик" на науката. Като че ли си връщаше на студентите с отмъстителност за своите палячовски тикове, заекване и фалцет. Сякаш те бяха виновни за сполетялото го нещастие... Най-силна погнуса обаче предизвикваше преподавателят по педагогика - доцент Петко Иванов. Стар селски даскал, когото "революционната" вълна след 9-ти беше издигнала до университетската катедра, той бе олицетворение на сталинското мракобесие в науката. Такива, като него, които бяха неспособни да научат нищо ново или да забравят нещо старо, ги имаше не само сред недобитите привърженици на абсолютната монархия ала граф д'Артоа (кралят на реставрацията Шарл X). В своя учебник Петко, и в средата на 60-те, въпреки посмъртните реабилитации, продължаваше да твърди, че "професорите по математика от московския и ленинградски университети са разстреляни правилно през 1937 г., защото... били шпиони, диверсанти и терористи в науката на служба на световния империализъм".

"Аналитичната тухла" на Петканчин с която той се гордееше, защото един от въпросите в "конспекта" за държавен изпит беше негов принос, също не бе в състояние да ми внуши любов или респект към изучаваната материя. Досадата се компенсираше от неговия асистент Кольо Стоев, който водеше упражненията по този клон на Геометрията, но близостта ни с него се бе породила на "ракиена основа". В паметта ми са запечатани и имената на почти всички останали преподаватели - от Алипи Матеев с неговата "Перспективна Геометрия" - също виден пияница, който викаше гръмогласно на някой изпитван нещастник, употребил Перспективна: "- Колега, в геометрията никой не пере..." и доцент Гъонов - също геометър и виден партиен функционер до безпартийния професор Благовест Долапчиев, който не зная защо ми приличаше на "Великия инквизитор". Всъщност зная и ще го разкажа.

Неговият буквар по "Аналитична механика" беше от 1250 страници. Бях го боядисал в черно и залепил един червен ку-клукс-клановски кръст върху корицата с което той беше заприличал на "Светата Библия". Веднаж когато го разгръщах задълбочено, за да проследя съответствието между неговия урок и написаното в учебника, Долапчиев ме издебна и затвори нервно разгърнатия учебник. Когато видях как съм го преобразил, той не каза нищо, само ме простреля с безцветния си поглед и стана още по-блед отколкото си беше. Жъл-тата му глава наподобяваше

мъртвец. Той се славеше с "касапския си нрав" и макар, че с Мирослав бяхме отделили за подготовката на изпита много седмици, човек никога не можеше да бъде сигурен в знанията си. Още повече, че някои въпроси от конспекта не бяхме успяли да разработим с моя приятел и колега, поради претрупаната програма. Затова, в деня на изпита аз си бях напълнил джобовете на панталона с изпокъсаните страници от "Библията", съдържащи незаучените теореми. Когато ме видя, професорът се усмихна злорадо, като да ми казваше "Падна ли ми сега?" А аз, нали си бях Марко Тотев, от изтеглените два въпроса единият беше точно от тези в джобовете ми. Не загубих самообладание, когато се изправих до черната дъска, където трябваше да ги развия пред него. Започнах и свърших с въпроса, който знаех. Когато приключих с писането, той ми постави няколко допълнителни въпроси, не каза нищо и ме подкани да мина към следващия. Поколебах се дали да спра до тук, знаейки, че не може да ме скъса на изпита, но - дали дяволът ме накара или авторът на учебника по Аналитична Механика, който изпитваше по неколцина наведнаж ме предизвика - аз остана на дъската. Докато той изпитваше колегата, най-спокойно пред очите на всички извадих от джоба си листата с ненаучения въпрос и започнах да преписвам от тях на черната дъска. Не знаех дали го бях хипнотизирал, но професорът не направи никаква забележка, само хвърли поглед върху преписаното и поиска студентската ми книжка, за да нанесе резултата от изпита. Когато си излязох навън видях, че ми беше писал "добър 4". Това беше единственото ми преписване и единствената четворка за цялия курс на следването. Както казах, с Мирослав Иванчев се подготвяхме до-бросъвестно и системно за изпитите и те минаваха без всякакви студентски вълнения и притеснения, но то беше свързано с едно адско темпо на учене през семестрите. Нервите ми надали щяха да издържат на редактирането на записките и зазубрянето на хилядите дефиниции, условия и твърдения; на доказателството на последните с помощта на първите две, при който логически процес имаше безброй препратки към други теореми, лемми, следствия, точки и т.н.; на решаването на безкрайно множество задачи от упражненията и букварите, и накрая - на регулярното явяване на изпитните сесии в края на всеки от двата семестъра, ако не се бяхме хванали от самото начало да учим с Миро.

Придържах се към тоя "стил" на труд, учение и живот и полагах Сизифови усилия, за да се справя с хилядите страници, чието поглъщане ми се струваше пълна безсмислица, като че ли, за да забравя "заобикалящата ме ленинска реалност". Приемах този своего рода наркотик не за да попаднем в рая, а по-скоро - да избягам от ада. В това имаше известна прилика с алкохола към който

прибягвахме в "запоите" си след изпитите - с или без Кольо Стоев...

Той беше може би единственият, макар и малък математически гений, който за съжаление стана жертва на нещастен брак и давеше нещастieto си в пиенето. Кольо почти не се хранеше и заплатата му отиваше за алкохол. След развода беше избил междинните стени в апартамента си и го бе превърнал в едно голямо помещение. Когато се напиеше, пееше "Одата на радостта", сякаш предугаждайки, че това бетовеново парче ще стане химна на бъдеща обединена Европа. Когато не беше "вързал кърките", с него можеше да се водят напълно разумни разговори и свободомислието му ме караше да считам, че сме сродни души. Илюзията се разся една нощ, когато с него и Мирослав бяхме поканени в студентската квартира на нашия колега Данчо "Досадника" - сегашният декан на математическия факултет - който бе донесъл от своето пазарджишко село цяла дамаджана с двойно препечена ракия. Беше нощ на тежък запой. Когато пресушихме дамаджаната, си тръгнахме, за да не изпуснем последния трамвай - часът приближаваше един, а се намирахме в жилищен комплекс "Толстой". "Досадникът" дойде да ни изпрати до спирката. Кольо Стоев едва се държеше на краката си, та трябваше да го придържаме от двете страни. В началото той само си дирижираше и тактуваше сам, пеейки Бетовеновия химн, но на линията трябваше да спрем и нашият асистент по всички геометрии се запъна срещу трамвая и пика дълго и шумно, като кон. След като се облекчи, той изгледа и трима ни с някакъв чужд и безумен поглед, взе да се дърпа от подкрепящите го и ни изрева:

- Пуснете ме бе, къде ме водите? Какво общо имам аз със вас?

Въпреки неистовите крясъци, с Мирослав го отведохме до входа на апартамента му. Това май беше последната ни "сбирка". Когато се завърнах от емиграция научих че е умрял. Беше го убил "Цар Алкохол". Ако беше съпричастен към някаква идея, Кольо Стоев на pewno е бил... анархоиндивидуалист.

От наблюденията, разказите и информацията, които бях набрал в годините на следването ми, си бях стглобил следния портрет на нашето студентство от "епохата на социализма":

- Преобладаващата част от студентите бяха от "интелигентски" семейства. Малцина от тях се интересуваха от науката и още по-малко имаха необходимия капацитет да й се посветят. Сядането им на университетската банка беше подчинено на битовокариеристични цели. Обща характерна черта беше тяхната безидейност (комсомолските "тъпаци", както ги наричаше мама, щяха да се насочат към партийна кариера, но за нея идеи не се изискваха).

- Според Иван Добрев - една друга пчела в полето на науката - 90 % от тях ползваха привилегии и "връзки", за да влязат в Алма Матер "по втория начин". Едни, като изтърсаци на активни борци, партийни и полицейски величия, други като кандидати, отбили военната си служба, с трудов стаж, от определени географски райони или от малцинствата и т.н. "Конкурсните изпити" за постъпване в университета, както казваше той, бяха валидни за останалите не по-вече от 10 - 15 % от приетите.

- Специално в математическия факултет завършваха около 1/4 от начеващите. Преобладаващи сред тях бяха тройкаджиите, които разчитаха на "късмета" си при изпитите или на "пишови" от рода на тези с които "разстрелях" Благовест Долапчиев.

- Какво водеше болшинството от тези млади хора в тази "изпитчийница", както наричахме всеки "ВУЗ" по подобие на шкембеджийница? "Народните студенти" се стремяха към дипломите, за да се спасят от тежкия и изнурителен труд на родителите си, а мамините синчета и щерки - за да получат в наследство властта и привилегиите им. На всяка цена! "Успеваемостта" беше по-голяма при женската част от студентството. "Колежките" от низшите слоеве влизаха на "изпити" с големи деколтета и къси полички, като на днешните келнерки, а за номенклатурните отрочета и тяхното "обкръжение" това се уреждаше по телефона. И едните и другите получаваха бележки, дипломи, разпределение и правеха "кариера" по един или друг начин. От нашия випуск половината отидоха "на работа" в... ДС. Това беше още една от формите на "социалистическата" проституция...

Стилът им на живот въвн от университета не се различаваше от този на чиновничеството, в чиито непрекъснато увеличаващи се редици щяха да се влеят след разпределението им (което беше задължително). На начина по който то ставаше, съм посветил отделни глави. Кариерата, която щяха да направят през трудовия си стаж, имаше малко общо с това което бяха научили по време на следването. В бюрократичните дембелхаанета, "мозъкът на нацията" щеше да бъде окончателно поразен, младостта - опитомена, дресирана и възпитана в дух на лакейство, доносничество и кариеризъм. "Дипломиралите" се, си бяха "извоювали правото на ленност". 90 % от тях протриваха столовете и бюрата в канцеларии, учреждения и предприятия срещу заплати от 105 до 165 лева с които им се гарантираше доживотна мизерия. Започвайки със 105 лева месечно, като "млади специалисти", пределът до който само единици от "ученото чиновничество" (или "чантаджиите", както ги наричаше народа) стигаха, беше заплатата от 165 лева на "главен специалист" през 70-те години. Единствените безплатни радости, които им оставаха при тези условия, като премия към брачните "вериги" и внасяне

на малко разнообразие в сивия чиновнически живот и тук бяха колегиалните сношения на работното място или върху някакъв "терен" ...

*

Освен математическите дисциплини, нас ни "подковаваха идеологически" с "диамат" и "истмат" (производни от сталинския "философски материализъм"), история на БКП и КПСС и политикономия - все задгробни "науки" в духа на фалшификаторската школа на Джугашвили и "проституирания" от епигоните му марксизъм, както казваха троцкистите. По тези предмети също трябваше да се явяваме на изпити. В затвора отказвах категорично участието в задължителните кръжочни занимания, които затворническата администрация организираше с цел "превъзпитание на враговете на народната власт". За тези откази бях изтърпял безброй наказания. Сега се оказва, че без "доброволното" преживяне на марксихеската плява, беше невъзможно да се дипломирам. Ако се съди по разказаното по-долу, може да се счита, че съм съумял да компенсирам нравствените и интелектуални вреди от този компромис.

Сред преподавателите по тия, с извинение... науки, с известна доза свобо-домислие се открояваше марксиствуващият философ Бернар Мунтян, който във втори курс ни четеше лекции по "диамат" и "истмат". Физиономията на "Князът на диалектиците" ми напомняше на Чапеков саламандр, може би поради голямите изпъкнали очи с клепки, които се затваряха по особен начин и изострената голобрада муцунка на къосе. Иначе никак не му липсваше характерната за расата им интелигентност, която го открояваше резко от сивата, скучна и зловна маса преподаватели по идеологическите дисциплини, която не можеше да му прости отличаващия го "блясък". Мунтян беше толкова самонадеян и самоуверен в превъзходството и таланта си, че бе пропуснал да забележи промяните в студентската младеж след 20 годишното присъствие на "народната власт" за чието укрепване и той бе допринесъл в качеството си на "народен обвинител" по процесите на властниците от предишния фашизоиден режим. Още при първата си лекция той заяви скромно:

- Не задължавам никого да присъства на часовете ми, освен в първите...

Макар, че лекциите му биха били полезни за интересуващите се от проблемите на философията и социологията и изпъстрени с информации, факти и нестандартни интерпретации, резултатът беше, че следващия път аудиторията остана полупразна и понякога бивахме само двамата, за да водим разговори за които нямаше кой да занесе. Чест посетител на неговите лекции стана и моята бъдеща и бивша съпруга Климентина, но това едва ли беше от интерес към "класиците на научния социализъм". А аз,

изморен от "научните си занимания", се оставих по течението и не възразявах, когато в края на учебния ден пожелавах да ме придружи и пренощува в замъка Шпесарт. Такъв "мързел" често струва скъпо. Мунтяновият либерализъм, разчитащ на красноречието, на по-разкрепостеното тълкуване на марксизма и на новостите в науката (като индетерминизма на елементарните частици), които той се стремеше да подведе под общ диалектически знаменател, както и на ревизиите на които подлагаше марксленинската "философия", претърпя пълно фиаско. Неговите "новаторски експериментирания" в идейната сфера оставаха незабелязани от студентството, чиито мисли бяха на светлинни години от онова, което им разказваше тази съвременна Шехерезада. В преобладаващото си мнозинство то се интересувахме само от едно – да закърпи тройката. Аз бях от малцината, които проявяваха интерес към измъчените му опити да реанимира марксистическия мисъл и да предизвика нейния ренесанс, но приятели не станахме.

Хитрият еврейин си позволяваше идеологически волности, отклонения от някои остарели догми на своите "класици" и модернизирани на диалектическия материализъм с постиженията на квантовата физика, айнщайновата теория на относителността, кибернетиката и генетиката – все неща, които до скоро се считаха за смъртни грехове спрямо болшевишката ортодоксалност и Джугашвили постъпваше със съветските им адепти, както светата инквизиция с еретиците, философите и учените волнодумци, които се бяха осмелили в тъмната нощ на Средновековието да прекратят през догмите на религиозното мировъзрение. В затвора, поради липса на друга книжнина, се бях фамилиаризирал самостоятелно в детайли със "задгробните науки" и бях превърнал в своя "професия" тяхната системна критика. Затова сега вземането на университетските изпити и "зачоти" по тях не само, че не представляваше за мен някаква трудност, но ми позволяваше да издевателствам върху своите "изпитчици". Особено след като бях констатирал, че познанията на "историците" и "икономистите" не надхвърляха "Краткият курс по история на ВКП(б)" или "Икономическите проблеми на социализма" на "корифея на всички науки" – Йосиф Джугашвили. След като в часовете за упражнения им бях взел страха с познаването на материята, през изпитната сесия се забавлявах с тях като си позволявах да пробутвам мои съждения като "автентични цитати" от многотомното творчество на Маркс, Енгелс и Ленин, което никой от тях не си бе направил труда да прочете. (Сталин, изпаднал в немилост, вследствие Хрущовите ревизии и "осъждането на престъпленията му по време на култа към личността", беше изхвърлен не само от мавзолея, но и от учебните програми.) Пред Мунтян си позволявах, особено в часовете по "исторически материализъм", да подлагам марксовите

аксиоми и ленинските интерпретации на теорията за държавата на унищожителна анархистическа критика. Той ми възразяваше проформа, и което е по-интересно също не направи никакъв донос до ДС, макар че за разлика от студентите, разбираше много добре цялата злокачественост на моето "светотатство". При изпита ми при него през втория семестър на втори курс (1965 г.) изтеглих следните два въпроса:

1) Източници на марксизма и 2) Марксленинската теория на държавата.

По първият, говорейки за английската политическа икономия, му посочих, че Маркс е "заимствал" идеята за зависимостта на производствените отношения от нивото на развитие на производителните сили, от английския си колега поп Ричард Джоунс, който я е формулирал като Маркс, само, че... преди него.

Схващайки жлъчната ми ирония, Мунтян се обърна резко към томовете на на-миращата се зад гърба му библиотека, извади първия том на "Капиталът" и го разтвори на именния показалец, като същевременно ме гледаше изпитателно, за да види дали ще се смутя. Той явно допускаше, че клеветя неговия учител в плагиатство. Там евреинът прочете, че попът е живял 65 години, точно кол-кото и Маркс, но беше роден 28 години преди него. И по-нататък, по-старият "класик" беше отбелязал за Джоунс: "отличавал се с усет за историческото развитие и връзката му с начините на производство" и още: "От противоречията между притежателите на акумулиращото се богатство и истинските работници, той заключавал за неизбежната гибел на капитализма." Гледайки изумено, Мунтян се отказа да се справи със 17-те цитати и препратки към попските съчинения, които фигурираха в първия от четирите тома на "Библията на работническата класа" и промълви:

- Я гледай, това не съм го знаел.

Не изрекъл тия думи, без да го оставя да се съвземе от "откритието" към което го бях насочил, продължих:

- Същият проблем е разгледан доста по-обстойно в книга с такова заглавие от германския историк от "романтичната школа" Ланге през 1842 г. Когато учениците я показали на по-малкия "класик", Енгелс не намерил нищо друго, освен да каже, за оправдание на литературните кражби на своя духовен ментор, че "понякога и свинете могат да изровят бисери вместо жълъди". Този "анекдот" добавих, може да се намери в 9-томната кореспонденция в "Пълното събрание на съчиненията" на пророците. Моят преподавател по марксизъм беше като размазан и се отказа от всякакви по-нататъшни проверки. Може би ги е правил у дома си...

По втория въпрос пред Мунтян аз развих тезата за двете основни характеристики на държавата: 1) Тя е апарат за класово насилие от страна на експлоататорите, посредством платените "професионалисти" или "човешкия" пълнеж на

репресивните институции и бюрокрацията и същевременно 2) тя е "паразитен израстък върху тялото на обществото", чиито пори запушва и то не може да диша.

Когато ме запита какво мисля за социалистическата държава, аз му отговорих, че ТАКАВА НЯМА И НЕ МОЖЕ ДА СЪЩЕСТВУВА.

Поради взривоопасния характер на темата, изпитът или по-скоро разговорът ни се водеше тихо и не се чуваше даже от седящите в очакване на своя ред студенти от първите чинове. Марксихеският саламандър се опита да оспори последното ми твърдение, поради което му развих тезата, че етатизацията не е социализъм и цитирах пак Енгелс, който в "Превръщането на социализма от утопия в наука" беше казал, че "одържавяването на публичните домове от император Фридрих Вилхелм III не го е направило предтеча на социалистите", след което говорих за трансформирането на частния капитализъм в държавен посредством тоталната етатизация на икономиката и отражението на този процес в социалната сфера, където остават само две класи: пролетариите и експлоатиращите ги паразити от бюрокрацията. Продължих с историческата роля на държавата, която чрез терористическата си политика спрямо подвластното ѝ население и ограбването му става създадел на новата господстваща класа (в случая – държавнокапиталистическата). Завърших с империализма, който се ражда от експлоатацията, независимо от формата на собственост и който е продължение на същата терористическа и грабителска политика, насочена срещу завладяваните чужди народи и в заключение казах, че доведените до своя краен предел концентрация и централизация на капиталите и съсредоточаването на собствеността и управлението им в ръцете на диктатурата представлява последната фаза в развитието на капитализма, от която нататък всяка еволюция става невъзможна и на дневен ред се поставя социалната революция на пролетаризираните поданници срещу господстващите паразити.

"Развивайки" по този начин двата въпроса, си мислех дали дисидентстващия философ ще направи своя донос за еретичните мисли, които сигурно никога не е очаквал да чуе. Мунтян ми писа шестица, но направи същото и с една "добросъвестна" зубрачка, макар че съотношението между демонстрираните познания, интерпретации на "свещенните текстове" и неясният им или открит критичен анализ беше такова, че в случая той трябваше да ми постави оценка поне "666" или да ме... предаде в ръцете на инквизицията. Следващото премеждие с него беше свързано с изпита на Миро. Като към "капацитет по тия науки" към мен се обръщаха някои от колегите с които се бях сблизил. Обикновено им излагах материята по два начина – "каноничен" и критичен. За отбелязване беше, че моите

"ученици" запаметяваха много по-лесно критиката на теорията и практиката на "научния социализъм" (навярно защото тя им изглеждаше много по-близо до "вечно зеленото дърво на живота") и объркваха конците по време на изпитите. За малко, моето обучение на Панко Карабакалов щеше да завърши с изключването му от университета. Както ми разказваше по-късно, обхванат от смут при изпитите, в паметта му изплували само моите критични "уроци". От нея се изтрила преживнатата слама с която бяха натъпкани идеологическите буквари и с която се опитваха да сторят същото със... студентските глави. Панко му се беше разминало само с едно "слаб 2". С Мирослав се бяхме явили едновременно при Мунтян, но и в неговата глава всичко се беше "обърнало с краката нагоре". Не си спомням въпросите, които изтегли, но той започна да му говори за държавния капитализъм, а изпитващият го еврейн ме гледеше укорително, досещайки се кой е източника на това "развиване на въпроса", но берекет версин, всичко свърши без последствия, които можеха да се окажат солени за "ученика на дявола" и за самия дявол в мое лице. Миро беше умно момче, но не знаех дали разбираше какво бе сторил, обзет от изпитна треска. Остана доволен от тройката която му завъртя философствания сънародник на Маркс.

Всичко това ставаше, както казах през лято господне 1965-о, когато все още хрущовото "размразяване" не беше върнато обратно във фризера и самият Мунтян държеше високо знамето на антисталинизма. Но, няколко години по-късно, след "Прахката пролет", когато отнова задухаха ледените ветрове откъм Москва, той (Мунтян, а не Маркс) се уплаши и тури сурдинка на относителното си волнодумство. Навярно близките му "ортодоксални" еврей-марксисти, като Азаря Поликар, го бяха предупредили, че ако продължава да демон-стрира своя антисталинизъм ще му вземат мярката и могат да го изпратят в някое Добруджанско Те-Ке-Зе-Се. Отношението му към нашите събеседвания също се беше променило рязко и дори веднаж, слизайки надолу към трамвайната спирка при семинарията ми каза сопнато, че трябва да съм благодарен на властите, ако ме оставят да завърша и си намеря даскалска работа в някое село като Гега. (По-рано, той считаше, че мога успешно да се състезавам за място в някой от институтите на БАН, напр. по Социология при Живко Ошавков.) Докато с първото си съждение доказваше, че е страхливец и подлец, от второто се виждаше май че е ... кретен. Повече не се спирахме и се разминавахме като непознати. Не го заговорих и десетилетия по-късно на един "симпозиум", посветен на "обединението на левицата в днешна демократична България"

*

Поучен от първия си неуспех, който ме бе довел до ареста и затвора, където само поради случайно стечение на физиологически и исторически обстоятелства избягнах екзекуцията, продължавах да поддържам и разширявам контактите си във всички посоки, вглеждайки се внимателно във всеки недоволен от режима, независимо от мотивите и целите му. Разбира се, без някогашния подход на "калесар за кървавата сватба". Сега моя нюх се беше изострил и надушвах подлеца и провокатора от километри. Бях се научил да ги разпознавам по половин неволно изтървана дума, непредпазлив жест, гримаса или усмивка. Стъпвах внимателно, опипвах почвата и не се нахвърлях върху новите си познати и събеседници "от вратата за краката". Не толкова поради страх от издайничеството, колкото да не подплаша малцината, опитващи се да мислят и да търсят брод. Прекалената откровеност и дързост в тези времена се схващаха, като провокация. Но когато имах увереността, че почвата не е камениста и попадналото в нея семе може да покълне, не се сдържах, нито държах иносказателен език, който бе станал втора природа сред малкото отцепници и еретици, оцеляли, въпреки всичко, в тъмната нощ на средновековието на нашия XX век.

ГЛАВА X

МОЕТО БРАКУВАНЕ

"И КАТО СЕ СЪВСЕМ ОТЧАЯХ, ОЖЕНИХ СЕ"
Софроний Врачански

Казват, че имало цяла "наука" астрология, чиито магистри могли по месеца, деня и часа на появата на всяко новородено, да изчислят съдбата му. Срещу заплащане те изписвали неговите ежедневни, месечни, годишни и т.н.

хороскопи. В нашата модерна епоха това се правели и на ЕИМ (компютри). Аз познавах един мой далечен роднина, който с това се препитаваше. Той беше изтърсак на една от най-богатите фамилии на българската буржоазия. След като новоназначените на 9-ти септември власти изритаха старите от палатите и им конфискуваха богатствата, жените, бижутата и т.н. Ваньо – така се казваше роднината – беше попаднал в затвора с известния banker-политик – Буров. След като си излежа тригодишната присъда, той замина за Франция. Сестра му, която беше отпътувала веднага след “социалистическата революция” при парите и акциите на баща си в чужбина, които “народната власт” не бе успяла да докопа, го беше откупила. Изпаднал в беда, той не бе изгубил търговския си нюх и започнал да фабрикува хороскопи за абонатите на “Мари Клер”. Правеше ги на компютъра в редакцията на в-к “Фигаро”, когато тя се помещаваше на Плас де ла Конкорд. Той ме уверяваше, че могъл да прави хороскопи на всякакви теми – любовни, здравословни, бизнес и т.н. в зависимост от разположението на звездите и планетите на всяка от жертвите на глупостта. Това му позволяваше да преживява прилично в Париж, където имаше студио/гарсоньера и в наследствената вила на ривиерата. Аз в подобни мошеничества не вярвах, докато не дойде онази 1965 г. в която моите звезди и планети май се бяха подредили по възможно най-идиотския начин, в което и вие можете да се уверите, като чуете разказа за това, което ми се случи през нея година....

Обиколките из страната, срещите и разговорите, които не прекъсваха, бяха разрушили плановете ми за едно апостолско поприще. Никой или поне нито един от приятелите и познатите ми не мислеше сериозно за една нелегална, системна организационна работа, а аз бях убеден, че без нея революцията е невъзможна. Оказа се, че поривите и надеждите с които влязохме в тюрмите бяха угаснали. Затова бе помогнало не толкова свирепото насилие на болшевиките, колкото възприетото, като аксиома мнение, че никаква промяна не е възможна “без решаващата помощ” на... някоя чужда армия. В един глас всички твърдяха, че решението на нашия въпрос е изцяло в ръцете на други. Поради това и най-заклетите врагове на диктатурата бяха снели от дневния си ред организираната борба срещу нея и свили знамената за по-добри времена. Ако апостолските опити не намираха никакъв отклик, а пътя към емиграцията бях затворил доброволно, какво ми оставаше? Нищо, освен разпространението на революционните идеи срещу държавния капитализъм и диктатурата на господстващата “нова класа” от експлоататори. При това, само сред отделни индивиди и пред малки групи. Съзнавах рисковете, при ширещото се доносничество, но бях готов да заплащам цената на свободното слово, което бе превърнато в

престъпление. За него можеха да ме осъдят на нови пет години, но нали бях решил да не се предавам. Следователно, + 5 нямаше особено значение, а отказът да се поеме риска означаваше капитулация. Нейното приемане обезмисляше цялия досегашен живот и престой в затвора. Ако условията, настроенята и "замърсената атмосфера" бяха направили невъзможна организираната борба срещу режима, трябваше да се започне от нулата и да се работи с дългосрочна перспектива. При това конспиративно, но не до степен на конспиративност, която щеше да бъде известна само на... "единствения конспиратор". Споделях предпазливо с най-добрите екземпляри сред "новине хора" идеята за мрежовата организация до която бях стигнал още преди затвора. Сега я допълвах с етажирването ѝ и я разисквах в зависимост от степента на доверие спрямо посветените. Бях си извлякъл необходимите поуки от поражението в юношеските години и считах, че въвеждането на близки и познати в критиката на режима и запознаването им с налагащите се от нея изводи за борба срещу него, трябва да се извършва с опипване на почвата, постепенно, понякога иносказателно и камуфлирано с оглед анализа на реакциите, със стъпки напред и назад, надолу и нагоре, със задълбочаването ѝ или с изоставянето на онези за които стигах до убеждение, че са негодни дори да влязат в началните етажи на една теория на мрежовата организация. При "положителни проби" се опитвах да продължа "изкачването" в посвещаването и разискването на възможностите за организиране на нови бойци с цел създаване на повече участници в една бъдеща разнообразна революционна работа. Но знаех от Ламарк, че органи, които не се упражняват - закърняват. Следователно, "теоритизирането" без покритие в действителността в съчетание с бездействието означаваше "въртене на празни обороти".

Положението в Алма Матер не беше по-блестящо. Започнал следването си в "презряла възраст", установих, че зубренето на теоремите не е лесно, нито привлекателно, но аз продължавах упорито и "с пот на челото" да си вземам изпитите след всеки семестър. Мъките ми да избутам университета бяха почти сизифови и не зная дали щяха да се увенчаят с успех, ако не бяхме образували с Мирослав нашата "кооперация" и неговата настойчивост. Сигурно щях да пратя по дяволите лекциите, упражненията и системната ни подготовка за сесиите в университетската "изпитчийница". Но най-отчайващо ми действаше констатацията, че учебната програма, която ме интересува, не беше тази, която са "спуснали" от министерството на образованието. Нито "чистите", нито приложените математически дисциплини, които изучавахме, нямаша отношение към моделирането на различни явления, събития или процеси. Но след като бях започнал, не можех да

зареза всичко наред път. След като не се сбъдваха и надеждите, че по средата на следването ще се намесят копоите, за да наредят на декана или на "ректума" да ме изключат от университета, трябваше да доставя поне малко радост на възрастните си родители с дипломирането ми. Познавайки ме, както разбрах по-късно, джандарите са преценили вярно, че няма да посрещна трагично подобна мярка и са решили да изчакват, като ме оставят да издрапам "сияйните върхове на вауката", та като падам да боли повече или да приема да водим преговори за "мирно съвместно съществуване". Нали разните "женевски духове" и конференции бяха станали лайтмотив на постсталинската политика. Но всичко това беше снето от дневния им ред и оставено занаяпред, надявайки се да се скапя в отечественото блато...

От всички тези безмислени, тригодишни учебни занятия, преживелици на "свобода", размишления, спорове и обсъждания, от които никога не последваха никакви конкретни решения и действия, започна да ми става тъжно, скучно и тъпо. Животът в затвора ми изглеждаше много по-съдържателен, но и той бе минало, което не можеше да се повтори, защото както казвал Хераклит "не можем да преминем два пъти през една и съща река". Всичко това ми действаше отчайващо. Бях стигнал до средата на университетското си образование, когато революцията беше снетила глава навсякъде, оскъдните новини за духовното състояние на нашите емигранти никак не бяха насърчителни (те бяха изпаднали в доста по-окаяно положение от "хъшовете"), а ние бяхме захитряли от по-добрата си информираност, която ни подсказваше, че "развързката" се е отдалечила в необозримото бъдеще. В подобно душевно състояние и подобно "разположение на знака ми, попаднал в "Сатурновата депка", човек е склонен да извърши невероятни глупости. Това сторих и аз.

*

Запознанството ни с бъдещата ми спътница в живота, по-голямата от двете дъщери на мамината приятелка, както споменах, стана в болницата на ИСУЛ, където моята майка бе постъпила за лечение на своята ужасна невралгия тригеминус. Медикаментозната терапия се беше оказала безсилна. Сега й предлагаша операция с отваряне на черепа или алкохолна инжекция в ганглия на троичния нерв, но последното можело да предизвика изкривяване на лицето, поради което мама се отказа от медицинската "помощ". Та на едно от свижданията на което отидох, заварих и се запознах с бъдещата си съпруга и майка й. Мама ми беше повтаряла многократно историята на своята врачанска приятелка и двете й дъщери и на всяка цена искаше да ме запознае, за което все не намирах време, сякаш предчувствах фаталните последствия. От разказите на мама,

която явно си е била наумила да ме жени, знаех, че семейството им било "много добро" от където и да го погледнеш. Покойният татко бил бивш музикант в царския оркестър, но прогресивен и след девети се издигнал до партиен секретар и режисьор на Софийската опера, а вуйчото на майката, също покойник, бил не кой да е друг, а самият врачански митрополит Климент, наместник на "Светия синод" за чиято история ще кажа нещо "когато му дойде времето..."

След свихдането в ИСУЛ, излязохме заедно, поговорихме за литература (това беше специалността на младата Иванова) и за история след което се разделих любезно с майката и дъщерята. Не предчувствах нищо и само от куртоазия обещах да ги посетя. Но когато нещо има да става, нищо не може да му попречи да стане.

Изпечен и загорял от лятното слънце в радомирските села (пак там за втори и последен път ни бяха изпратили на бригада) бях ходил в канцеларията на математическия факултет, за да се запиша във втори курс, да се информирам за програмата през първия семестър и да си купя учебниците. От там реших да се отбия при пора Пеев с когото не се бяхме виждали от края на миналата учебна година. Тръгнах по "Московска" и на ъгъла с "Раковска" се сблъсках с моята нова позната, която побърза да ме представи на събеседника си – един от синовете на артиста Косю Кисимов. Разменихме някоя и друга любезност, нали доброто възпитание задължава и понечих да продължа пътя си, но дъщерята на майчината ми приятелка каза, че няма да ме остави да се измъкна така лесно, сбогува се набързо с Кисимовия отрок и заяви, че ме кани у дома им на кафе и да им разкажа с майка ѝ за моите "университети" и затворничество за които били слушали толкова много от мама. За беда се съгласих и по "Раковска" и "Гурко" стигнахме до № 34. На № 30 и 32 беше... мини-стерството на вътрешните работи. Отбелязох, че са си избрали превъзходни комшии, а тя отговори, че жилището било подарък на майка ѝ от благодетеля на тяхния род – врачанския владика Климент – по случай завършването на университета през далечната 1933 г. Негово високо преосвещенство бил нейн вуйчо. В апартамента по-рано живеели с покойния ѝ баща и малкото сестриче, а над тях в гарсоньерата се ширел вуйчо им Митко Дюлгеров – брат на майка ѝ и административен директор на операта. Да си кажа право, всичките тия подробности за непознати хора, изречени в скоропоговорка, хич не ме интересуваха, но ги изслушах без да прекъсвам моята събеседница, докато изкачвахме стълбището на последния вход в "Ге"-образната кооперация. Апартаментът им беше на третия етаж. Климентина отключи вратата и се разкудкотячи на майка си, че ѝ води гост. Старата като че ли не изпита голяма

радост, когато ме видя и след като се здрависахме само рече:

- Много си почернял бе Георги, на море ли беше?

Отвърнах: "На бригада" и не подозирах колко големи са били основанията да й изглеждам по-черен от дявола. Тя предложи кафе, но понеже не обичах, замолих за чаша студена вода. В началото разговора ни вървеше безцелно, но после го насочих към затворническите спомени. Това правех почти навсякъде с единственото желание - да разказвам за жестокостите и садизма на "органиите" пред всички, които не бързаха да ме пресекат с тяхното "Мен политиката не ме интересува" и да не кажат един ден "че не са знаели какво правят"... Забелязах, че за разлика от дъщерята, на майката не й се слушаха тия страхотии. Ищахът ми се скърши и реших, че повече няма ка-кво да си кажем. Пожелах да си тръгна и тогава младата стана също, за да ме изпратила. По пътя ми довери, че моят разказ я заинтересувал силно и искала да го продължим, защото имала много въпроси. Вървейки по "Иван Шишман" излязохме на площадчето пред Народното Събрание с паметника на царя "Ос-вободител". В дясно на ъгъла с "Царя" или както му казваха сега булевард "Руски" се отбихме в сладкарница "Алтай", пред която някога тримата с Мардохай и Васил Зафиров се бяхме срещнали с "нашия" предател Кирил Катранджиев, комуто останах задължен за скютляша с който ме беше почерпил за сметка на копоите и за дългогодишния затвор, който последва от тия срещи. Седнахме на една маса в един от ъглите и когато келнерът ни попита какво ще желаем, моята нова позната си поръча коняк. За да не остана назад и аз поисках същото. Алкохолът развързва езика ми и аз без да чакам повторна покана продължих разказа именно от състоялата се преди близо 12 години среща с доносника, която след драматични перипетии доведе до арестуването ни. Понякога разказите ми се удаваха и скоро забелязах, че моята събеседница слушаше със зяпнала уста (или така ми се е струвало), изписваше на лицето си състрадание, когато й разказвах за следствието или се смееше на веселите случки в затвора с които разнообразявах моя "филм на ужасите". Откъде да съм знаел, че артистичността била в кръвта на рода им? Моят разказ продължи толкова дълго, че когато допивахме третата чаша с коняк навън се беше стъмнило. Платих сметката и вместо да се разделим, защото бе станало късно и нощта беше паднала, с натежали глави, решихме да се разходим към "Парка на свободата" в чието начало, срещу "Ариана", някога стърчеше статуята на Джугашвили, която бяхме издинамитили. Не се отбихме при Анто, защото няхах достатъчно пари, а не исках да злоупотребявам с приятелството му. Без да прекъсвам разказа си, продължихме нагоре по тъмните алеи и седнахме на една от пейките. Момичето продължаваше да ме гледа прехласнато,

така както вярващите гледат икони, а тъмнината е скривала фалша на това изражение и аз продължих да разказвам "вдъхновено". После ми се стори, че вместо да ме слуша, тя ме гледаше с възторжени очи и... проклета да бъде ръката ми! Взех че я погалих по косите, забравяйки, че ме наричаха Олд Чатърхенд - "Поразяващата ръка". Тя се отпусна на рамото ми, имитирайки безумна влюбеност "от пръв поглед до последен дъх". Защо говоря за имитация ще обясня по-късно, но тогава много неща за нея ми бяха неизвестни, а и не проявявах особен интерес, защото бях разглезен от хубави жени, нещо което не можеше да се твърди в случая. След една целувка тя даде идеята да отидем в апартамента на свако й, който заедно с лелята били на курорт. Само, че понеже нямала в себе си ключовете, които им оставили, за да се поливат цветята, се върнахме по обратния път, за да ги вземе. Аз останах да чакам долу пред входа, а тя се качи за ключа. Не знаей какво е казала горе, но когато слезе, от прозореца на хола се подаде една женска глава, която ни изпрати с едно "У-у-у!". Беше по-малката й, вече омъжена сестра, която бъдещият ми баджанак Мики беше забременил преждевременно. Взехме някакъв автобус, защото въпросният апартамент беше чак в квартал "Изток". Влязохме вътре и тя предложи бутилка "Метакса" от запасите на ба-щината си сестра и мъжа й Васето. Той нямаше сапунената миризма на на-шия "екстра коняк". И аз идиотът се отпуснах по течението като да не знаех какво ще се случи. А ми беше казала, че е годеница и че годеникът плува по далечните моря. Легнахме си, защото не знаех, че отношенията им били на скъсване, по неznam чия вина, нито че аз е трябвало да изиграя ролята на "оръжието на отмъщението". Всичко това и други неща ми станаха ясни цяла година след разписването ни в "Ленинския Райсвѳет"...

След "прелюбодеянието", тя започна да ме посещава все по-често в моя "замък", т.е. в дупката на ул. "Река Места" № 14, където оставаше и да пренощува, а денем ме придружаваше на лекциите, особено по "диамат" и "истмат" при Бернард Мунтян. Работата замириса на загоряло, когато ми събщи, че е бременна. Не продумах нищо, но навярно е уловила мрачната сянка, която беше паднала на лицето ми, защото започна да гълта някакви билки и семена от които получи спонтанен аборт или поне така ми беше съобщено. Макар че след изследванията, които ми беше направил д-р Костич това беше почти невероятно. Може би нямаше да се стигне до "фаталния край", ако имах кола или не бивах толкова изморен, че нямаш сили да я изпращам в полунощ до Центъра и се връщам обратно. Както и да е, домашните й започнали да правят скандали. Нейната Радка известила на моята, а тя ми каза, че ще трябва да се женя щом съм ги надробил такива. А на бъдещата си снаха тя държала една реч, затова че половината ми багаж е още в затвора (в

буквалния смисъл) заедно с единия крак. И че приемайки да свърже живота си с такъв нехранимайко, поема тежък товар и път в неизвестността. И добавила още, че сигурно е родена на черен петък и повивана от майка си в черен повой. На тази реч по-голямата дъщеря на г-жа Дюлгерова отвърнала:

- Аз майко съм готова да го следвам до края на света. Навярно, изричайки тези клетвени думи, тя си е мислила, че въпросният край се намира някъде към старата Зоологическа градина до която се стигаше като продължим надолу по ул. "Гурко" към Спортната палата.

*

Както и да бъде, нашата връзка, ако може да се каже така, неусетно се беше задълбочила. Но аз трябваше да си уча уроците, а и общите ни интереси не бяха кой знае колко (не можеше непрекъснато да се разказва за затворите или за житията на светиите). За да не стават все по-дълги интервалите на мълчание, аз въведох моята нова приятелка в компанията на пора Пеев, като най-подходяща за случая. Там бяха Георги Василев с чиято съпруга Елка Константинова те станаха колеги от Института по литература и български език, д-р Георги Генев и още някои други с които, както бе писал агент "Генади," ни свързваше чашката. В такъв състав "обмянът на мисли" не се изчерпваше тъй бързо. Те ме отменяха във "възвишените разговори" на литературни и житейски теми. Д-р Генев четеше свои стихове, Василев споделяше впечатленията си от новопрочетени книги (самият той пишеше разкази и "научнофантастична" белетристика, но никога не ни посвещавахе в творчеството си, сякаш го криеше като срамна болест). Пеев беше "енциклопедист и циник", специалист в забавляването на дамите и скандализирането на компанията. Всеки разказваше различни случки от професионалния си живот и вечерите, когато се съ-бирахме, бяха запълнени с онези напоителни бръщолевения, които характеризираха интелегентските сбирки през "епохата на строящия се социализъм".

По него време и Пеев се беше обзавел с любовница, ако не ме лъже паметта – една инженерка в Перник с която обичаше да се показва в "обществото", като да намираше в това компенсация на зле прикриваното си чувство за малоценност. Нещо от което той наистина нямаше никаква нужда, защото с любознателността, упоритото си самообразование и природен ум, не отстъпваше на никой от компанията. Веднаж, току що получил редовния запис за издръжката, който нашите ми изпращаха ежемесечно, реших да внеса малко разнообразие и ги поканих заедно с русата инженерка. Четиримата отидохме на вечеря при Анто в "Ариана". В самото начало им разказах съвсем накратко историята на нашия домакин – управителя на ресторанта,

комуто ударих едно око, представяйки му компанията. Анто се оттегли бързо и изпрати оберкелнера за когото аз бях "другаря полковник". След като си поръчахме салатите с ракията и скарата с бирата, докато очаквахме приготвянето им, моята "половинка" стана и отиде до тоалетната, а пора ме запита защо това "маце" се държи някак си неестествено и ни гледа така възторжено. Не бях забелязал – човек бързо свиква с особеностите на другите и те престават да го впечатляват. После разбрах, че "мацето" отишло в тоалета, за да почисти с лак маникюра и изтрие червилото си, защото в представите ѝ ние сме били "хора от друг свят" пред които било просто неприлично да стои така наплескана и напарфюмирана. (Очевидно и безразборното четене на много книги можеше да се окаже препятствие за нормалното и реално възприемане на околните.) Иначе, благодарение на Петър, вечерята мина забавно, гарнирана от пикантерии, остроумия и вицове. Анто ни изпрати чак до алеята отвъд мостчето и понеже на другия ден имах изпит, минахме през градинката пред университета и по "Гурко", пред № 34, се сбогувахме. Петър продължи с "русата химера", както наричаше любовницата си, а аз побързах по "Шишман", за да не изпусна последния трамвай за Подуене...

Доста по-късно, през лятото на 1965 г., когато бяхме излязали на разходка из Витоша, на връщане през Княжево, погледът ми беше привлечен от пресноразлепен некролог. Той ме накара да се отбием в едно малко гробище край Княжевското шосе, където се беше събрала старата генерация анархисти, за да се прости с писателя Георги Жечев от когото бях чел само стихосбирката му "Говорят низините". По-късно чух моята спътница да споделя със себе-подобните си впечатления от присъствалите на погребението: "Добри хора, които ми напомнят за привържениците на някаква сплотена секта от отдавна минали времена." Не зная дали за малкото минути можеше да се направят такива обобщаващи заключения за едно множество от хора, всеки от които беше Личност, с чиято нравствена устойчивост близките и познатите ѝ не можеха да издържат каквото и да е сравнение. Но приказките ѝ ми заприличаха много на марксленински характеристики за анархистите. Така и не разбрах дали дъщерята на мамината приятелка споделяше с някой за нашите срещи и разговори. С тях тя ме въведе в клюките и събитията в академичното бласто (нали беше аспирант в Литературния Институт на БАН). От нея чух за подвизаващите се "протодисидени" в марксистическите "философски" среди на Института по философия и съответния факултет на Университета. Сред тях тя открояваше бъдещият президент Желю Желев с когото бяха близки и неговият приятел и по-сетнешен "оръженосец" – проф. Иван Славов. Тогава той беше само асистент, който бе водил упражненията ѝ по "задгробните науки". Желю беше

станал известен със своята дисертация, представляваща "Критика на лениновата дефиниция на материята". Заради нея го изгонили от Института, отказали му правото да защити тезата си, изключили го от БКП и някъде през пролетта на 1965 г. му бяха отнели и временното софийско жителство, изпращайки го в родното му село. С него щяхме да се срещнем седем години по-късно, когато той се появи отново в столицата, помилван от философстващите слуги на правецкия големец. С дисидентстващия асистент по марксизъм Иван Славов, се запознахме няколко години по-късно. Той имаше подвижна и иронична мисъл, правеше си гаргари с марксистическия кич, събираше вицове и сипеше огън и жупел срещу тъпотата и посредствеността на партийните функционери. Но и той, като Желю, избягваше сериозната, системна, революционна критика на "соц"-обществото. (В смисъл, водеща до заключение, че само Социалната революция може да реши проблемите на всестранната му криза, като създаде негова алтернатива.)

Когато разговорите ми с тях (тогава те още не се наричаха дисиденти) приемеха тази посока, всеки от тях, по различному, гледеше разсеяно или иронично, с чувство на превъзходство, не възразяваше, но се чувстваше цялата им неприязън към революционните цели, методи и средства на борба... Мисля, че тези разочаровани от "първата си любов" и отчаяни хора, бяха по своему честни. В рамките на казионната философия (и религия) на диктатурата те търсеха възможности от вътре, да придадат "човешки черти" на зверската зурла на Партията. В морално отношение бяха антиподи на сталинските бандюги и с тях можеха да се водят свободни, макар и безполезни разговори и дискусии. Ако трябва с две думи да определя разликата между нас, трябва да кажа, че те вярваха, че могат да постигнат утопичната си цел "с оръжието на критиката" или с просветителството, докато ние, без да отричаме ролята на пропагандата, знаехме, че само с "критиката на оръжието" може да се открие пътя към бъдещето. За разлика от тях, "догматиците" - така наричаха партийните "ортодокси" след кончината на тяхния "гениален учител и вожд", които продължаваха да държат ключовите позиции в сферата на казионната идеология и да упражняват цензурата си над мисълта - бяха непоправими. В циментовите им глави можеше да проникне по-скоро куршум, нежели неоккована мисъл. Споровете с тях бяха по-безмислени от тези с обучени/дресирани папагали. Аз не отказвах и такива диспути, които те превръщаха най-често в закани, а може би и в... доноси.

След подобни разнородни срещи и разговори с пролетарии и интелекенти, с "дисиденти" и "догматици", с извън- и с антипартийни "елементи", често си задавах въпроса: само те ли са виновни за мъртвилото в "заобикалящата ни обективна реалност, която е дадена в нашите усещания,

съществувайки независимо от тях"... (Ленин)? Можеха ли да настъпят и минимални промени в статуквото, когато дори ние анархистите, които бяхме наясно с тиранията и обскурантизма и със средствата за премахването им, сега в най-добрия слу-чай само глаголтахме (при това често неубедително) или хихикахме над Тодор Живков, разказвайки вицове за него и не искахме да проумеем, че по този начин ставахме по-жалки от това нищожество и антуража му. Вместо да бъдем пример за идващото след нас поколение, с бездействието, безсилието и безпомощността си, ние помагахме за "анестезирането" му. Руските "нихилисти" избиваха своите тирани и палачи без да държат сметка за "международната и вътрешна обстановка", нито се спираха пред садистичната им жестокост... Такива мисли споделях с малцина от приятелите, но и сред тях те не намериха особен отзвук. Бай Христо Колев, ми възразяваше, сочейки пораженията, които болшевиките бяха нанесли на идеалите и душите на хората. Дори най-добрите "питомци" на соц-обществото - казваше той - се спират стъписани пред бездната от въпроси, които поражда марксистическата "практика". Какво остава до комформисткото филистерство. То винаги, с изключение на редките революционни изригвания или празненства на духа, е представлявало далеч преобладаващото "сплотено мнозинство". С опортюнизма, кари-еризма и предателството си, то създава предпоставки за устойчивостта на робството и експлоатацията, не по-малко отколкото внушавания от "органите" парализиращ страх чрез абсолютния произвол, незачитането на личността и живота, с всеобхватната мрежа от доносници, която копоите създават с упоритостта и постоянството на паяци... Заключениеето му беше, че само времето може да заличи следите от "социалистическото строителство", а до тогава трябва да даваме примери на нравственост, непримиримост и кураж, готови да подадем ръка на всеки падащ в бездната, независимо от това, какво ще ни струва такова поведение. Макар да съзнавах, че в много отношения е прав, моето същество се бунтуваше срещу очевидното. Волунтаризма вземаше връх в размишленията ми и аз не можех да приема тази толстоистко-гандистка философия на пасивната съпротива... Само, че не можех да намеря изхода. Знаех колко може да направи сам човек, бях заплатил цената, имах примера на Унгарската революция и исках да приложа натрупаните си знания и опит в една по-мощна акция. Но тя беше възможна само, ако отново се навдигнат революционните вълни. А дотогава???

*

Както и да е, решихме безвъзвратно да се женим с Климентина. Защо тя взе това решение, тогава не ми беше много ясно или и да е, не искам да ровя. Непонятно беше по-скоро защо аз се реших на подобна идиотска постъпка,

още повече, че чувствата ми не бяха Вертеровски. Главната вина за всичко, което последва е изцяло моя, защото се бях клел да не създавам семейство, а и не бях в първа младост, че да стана жертва на "сляпата седмица". Но един компромис влачи след себе си други. Най-напред приех да следвам, а после се съгласих да положа и подписа си в кметството. Може би, обяснението трябва да се търси в "Житие и битие грешного Софрония", където, доколкото си спомням, поп Стойко беше записал: "И като се съвсем отчаях – ожених се..." Така настъпи временния край на моето ергенство.

Късно сутринта, на връх студентския празник през лето господне 1965-о, в деня на свети Климент (8 декември) се ожених за девица "от род прочут богат" както се пееше в един много стар шлагер, може би от преди Балканската война. Два дни преди събитието бъдещата спътница в живота ми беше резервирала час в гражданското отделение при Ленинския райсъвет, а в последната вечер на моя свободен живот, по нейно настояване трябваше да "поискам ръката" от майка ѝ, съобразно обичаите в добрите семейства. Бъдещата тъща я даде (ръката) със сълзи на очи. (Моята половинка в проект ми бе разказала тактично, че мама ѝ заявила, че ще отиде да легне на гроба на своя съпруг – покойния баща на Климентина и нямало да стане от там. Защото "женихът", тоест аз, хич не ѝ се нравил, а сестричката добавила: "Сега като си тръгнала с един тюрмаджия, остава да отидеш и при хамалите...") Наверно това ми бе доверено, за да разбере каква голяма жертва е направила, тръгвайки на сватба преко волята на фамилията си? Скверното ми настроение обаче не се дължеше толкова на това "радушно" посрещане. По-скоро се чувствах, като клетвопрестъпник. (Нали още в тюрмата, бях дал обет да не се женя, докато не "освободим България".) Угасна и последната искрица на тайна надежда, че нейната маман ще изпълни заканата за гроба и току виж ми се разминало венчилото. Но не би. Затова сега бях навлякал черния си костюм, ушит преди три години от семейния шивач, който обличах само при погребения. А тя (нали на всичкото отгоре се казваше Климентина и беше именница) се беше пременила в бялата рокля на плисета за която изглежда бе забравила, че ми е доверила, че е подарък от Лондон. Подарил ѝ я бившият годеник Димитър Павлов – състудент, поет, комсомолски активист, "капитан за далечно плаване", журналист и по съвкупност навярно агент на ДС – "разведката", годещът с кого-то била развалила. Това ѝ декизиране ми се струваше малко цинично, не в унисон с романтично-сентименталното тържество и допринасяше за настроението ми. Останалото допълваха секундантите ни, пардон "кумовете". От моя страна бях взел пора Петър Петров Пеев, а от нейна – приятелката ѝ от забавачницата Красимира Хайдутова – Цветкова. Съпроцесникът ми беше

облечен също в черен костюм и с черна риза, докарал се като за погребален ритуал. Траурното шествие потегли към първи "ленински" райсъвет, където щеше да се състои бракосъчетанието ни. Бяхме само четворицата и никой друг. Приличаше на бойкот. Навън беше разкаляно. Беше валяло, но от омерзение към себе си и света, не поръчах такси – бъдащата ми тъща го беше изтълкувала като цицилък – и ние шляпахме по разкаляния тротоар към улица "Леге", която отстоеше на не повече от 500 метра от дома на моята възлюблена. Беше студен декемврийски ден и върху черния костюм бях навлякал дебелия си сив балтон, а на главата – черния астраганен калпак с който казваха, че приличам на казашки атаман. Беше ми го подарила мама. Мама, която имаше най-голям пръст в това, като че ли не съвсем желано от противната страна бракосъчетание.

Както и да е, стигнахме до "ритуалната зала" в кметството (за малко да кажа в "Дома на покойниците"), където този ден нямаше навалица и веднага влязохме вътре. На подиума, зад дълга маса като тези които поставяха за "по-четния президиум" на партийните тържества, стоеше русолява дама попрехвърлила "на попрището жизнено средата". На такива казваха попеси. Те заместваха поповете при църковните "тайнства". След като прочете имената ни, пристъпихме четиримата като пред съд и попесата запита делово за името на "рабинята божия", а после оглеждайки ни подозрително, запита къде е младоженецът? Когато се изтъпаних отпреде ѝ, тя ме огледа, едва спирайки напирания в очите ѝ подигравателен смях. На мен също ми стана смешно. Не заради възрастовата ни разлика – тя беше непълни седем години, а аз още не бях навършил Христовата възраст преди разпятието, макар че от ранната си младост изглеждах с десетина години по-стар. Към това се бяха добавили и бялия ми кичур и сребреещите "бакенбарди", поради които сигурно съм ѝ изглеждал като татко на невястата. Смешна ми изглеждаше и ситуацията в която се бях натресал. След като чиновничката по ритуала свери в тефтера данните на всички ни с личните паспорти, тя започна някакво заучено, повтаряно хиляди пъти слово, което ме разсърди наистина и аз изрекох достатъчно високо, за да бъде чуто:

– Хайде съкращавай, съкращавай, че приближава обед.

Попесата ме изгледа възмутено, но претупа набързо тропара и ни прикани да положим подписите си. После ни стисна ръце, обяви ни за мъж и жена и ни връчи предварително попълненото "Брачно свидетелство", което беше шарено и ми напомняше ония, които получавахме в основното училище в края на всяка учебна година. Въздъгнах и поехме обратния път. Трябваше да се изтърпи и обяда, който тъщата беше приготвила по случай радостното събитие. Без да пренесе през прага булката на ръце, влязохме вътре в хола. Маман ни "честити". Там, освен обедната кръгла софра, ни

очакваше и Митко – вуйчото на причината за тъжеството – една от гордостите на фамилията. Той ме огледа критично и скептично, но общо взето се държеше философски и прилично, след което седнахме около отрупаната с ястия маса. Балдъзата и баджанака отсъстваха демонстративно. Нямах никакво настроение да водя полагашите се за случая монденски разговори и порът ме отмени блестящо. Държеше се, както обикновено малко хулигански, но понеже не му липсваше остроумие, неговите фойерверки скоро спечелиха и разсмяха другите, а хвалбите за собственоръчно-приготвеното от баба Радка сватбено меню (тъщата – съименница на майка ми и нейна приятелка от врачанската гимназия – за разлика от отдалата се на науките дъщеря, беше добра готвачка) разведриха окончателно погребалната атмосфера и гощавката завърши примирително.

Когато ритуалния обяд приключи, двамата с Климентина, придружени само от свидетелите-кумове, се отправихме към гарата в почти добро настроение. Влакът пристигна в Благоевград на първи коловоз в 15 часа, където сутришната телеграма бе довела мама и тате на перона. Разпрегръщахме се и пак без кола със свирки, балони и веещото се було на младоженката, поехме пеша към дома. Тя вървеше отпред под ръка с радостната ми майка, а ние с тате ги следвахме. Той ме попита "в качеството на какви идваме?" и аз му отговорих смеейки се: "На бракувани".

- Смей се сине, смей – рече тате – ти после ще видиш какво е да си женен.

Явно и той ме мереше със своя аршин, но се въздържах да развия моята кон-цепция за брака. Счетох за ненужно да развалям, ако не радостта, поне спокойствието им. Нали вярвах, че бракуването ще ме вразуми и те ще могат да си отдъхнат от тревогите и сюрпризите, които им сервираше непрокопсания първороден син. Подочула част от разговора ни, булката отговори вместо мен:

- Тате, нашият брак няма да бъде като останалите...

Скоро пристигнахме в малкия, с червена мазилка, номенклатурен блок. Бяхме само четиримата. Брат ми и жена му реципрочно отсъстваха и по-добре. Раз-положихме се в гостната и докато се водеше оживен разговор между свекърва и снаха, ние с тате обменяхме мисли върху вътрешното и международно положение. Климентина се обръщаше към двамата с "мамо" и "тате", а аз така и до края на брака ни не можах да си скърша езика и се обръщах, когато си говорихме с тъщата, безименно. Този ден не съм запомнил с друго, освен с това, че щом седнахме да вечеряме и след първата наздравица взех да посягам по-често към шишето с ракия, тате взе да ме побутва с крак под масата да се въздържам, за да не се изложа в "първата брачна нощ". Той сиромашът като да бе забравил, че сме от сой, който не се напива, каквото и да е количеството погълната "огнена вода". По едно време

Климентина отиде до тоалетната, придружена от мама, а тате се наклони към мен и прошепна:

- И запомни тая стара немска поговорка: "Добре обесен, е по-добре от зле оженен!" - само, че тогава не бях в състояние да вникна в тая мъдрост.

Не се заседяхме до късно и се оттеглихме в приготвеното брачно ложе. Беше ми късо, като прокрустовото. На всичкото отгоре, под завивката усетих, че съм настъпил нещо, което отчаяно се опитваше да се измъкне. Натиснах го по-силно и когато отметнах юргана, видях че съм смачкал мишка. Казват, че някои деряли котка пред булката да ѝ вземат страха. Ние минахме само с една мишка... На 8 срещу 9 декември 1965 г. тая мишка може би беше лош символ?

След като изпълних съпружеските си obligations, заспах със съня на праведник и спях до късно, изморен от богатите впечатления през изтеклите 24 часа. На сутринта закусихме и не след много се отправихме пак към гарата. Трябваше да вървя на лекции и упражнения. Обещахме си с нашите да се виждаме по-често, разпрегръщяхме се и се качихме във влака. Той потегли и през прозореца на купето дълго си махахме. Когато нашите са се прибрали, мама сигурно е коментирала липсата на кръв по бялия чаршаф. Тя беше ста-ромодна и трудно разбираше, че ерата на девственниците беше отминала безвъзвратно. Но понеже беше справедлив човек и държеше на равноправието между мъжа и жената, знаейки за "курваруването" ми през първите месеци на "свободата", сигурно не е вързала голям кусур на черката на своята приятелка. В края на краищата и тя приближаваше 26-те лазарника и нямаше причина да се консервира в саламура. По онова време нямаше точни статистически данни за началната възраст на сексуалния живот при младите (или са ги считали за държавна тайна) но за днешните "тийнейджъри" се твърди, че тя продължава да слиза стремглаво и вече била под 14 години...

След първата ни брачна нощ в Благоевград, побързах да се върна в Подуене на "Река Места", в моя "Замък Шпесарт". (Част от "колхоза" на приспособените за студентски квартири свинарници, кокошарници и прочее пристройки в някогашния селскостопански двор на "предприемчивия" бивш кръчмар бай Пенко.) Тук продължихме да жевеем с Климентина още цяла година.

Веднага след завръщането ни си оставих багажа в "Замъка" и отидох в университета. От 14 часа имахме упражнения по аналитична геометрия с нашия събутилник - асистентът на Петканчин Колю Стоев. Чувствах се изморен и затова минах на по-задните редици с чиновове, където нямаше никой. Колегите се бяха изтеглили напред, за да събират ум и наука. Скоро влезе и Кольо и започна виртуозните си обяснения на тайните на тая геометрия, като ги илюстрираше с решаване на все по-усложняващи се задачи. А

аз се излегнах на скамейката и скоро съм заспал. Както ми разказваха после, по едно време хъркането ми станало толкова непоносимо, че шумът започнал да смущава водещия упражненията. Той си помислил, че това е от колите и мотори-те, профучаващи по улицата. Прозорците на аудиторията гледаха към бул. "Толбухин" (сега "Левски") и нашият асистент взел, че ги затворил. Тогава хъркането заприличало на рев в зоопарка или на онова в килията на хърка-чите, където беленските надзиратели ме бяха разпределили. Когато Кольо се ориентирал в ситуацията, за което му помогнали и избухналите в смях коле-ги, които се обръщали назад към скамейката от която се разнасяли моите рикания, той накарал Мирослав да ме събуди, което приятелят ми и сторил. Нашият демонстратор записал на черната дъска условието на задача, вдигнал една от колегите, после се приближил към последната редица откъдето допреди малко долитали хърканията. Деликатно и с разбиране, Кольо ми каза, че мога да се оттегля в някоя празна аудитория и да си отспя или направо да се прибера у дома. Понеже не изгарях от желание да се затворя толкова рано в кочината на бай Пенко, аз се стегнах и стоически понесох следващите часове на упражненията. В "къщи" се прибрах по тъмно – приближаваше най-дългата нощ в годината. Там вече ме очакваше жена ми и ме гледаше малко укоризнено, че съм закъснял. Трябваше да се свиква с нормите на съпружеския живот...

*

Така, макар да бях убеден, че революционерът не трябва да се обвързва с ангажменти към семейството защото нямаше да може да ги спази, а и бях излязъл от затвора с решение да не се женя, и още по-малко да създавам деца, на третата година го наруших. Ожених се и още в райсъвета, както казах, се почувствах, като клетвопрестъпник. Не, че се бях демо-билизирайл, нито бях дезертирал от невидимата армия на революцията, но разбрах колко трудно е да останеш в окопа, когато другите, по различни причини, твърдяха, че времето на революциите е минало или още не е дошло...

ГЛАВА XI

В "ЗАМЪКА ШПЕСАРТ", КЪДЕТО НАШИЯТ СЕМЕЕН ЖИВОТ ЗАПОЧНА, КАТО НА ШЕГА

Климентина беше приключила с тригодишната си аспирантура без да завърши и предаде на научния си ръководител и на рецензентите дисертацията си за патриарх Евтими. (Вуйчо ѝ казваше, че не е смогнала да преброи космите на брадата му.) Това я превърна в интелигентна безработна. Останахме само на моята издръжка, която би ни стигнала за едно скромно съществуване, но поради гордост, тя не пожела да приеме и започна да си търси работа. По това време случайно срещнах малкия шмекер Петър Търнин с когото ме беше събрала "съдбата" през 1961 г. в една от килиите на режимното VII отделение в Софийския Централен Затвор. Син и брат на художник, той ме запозна с братята си. Средният, Владо, имаше ателие не далече от църквата "Св. Седмочисленици". Той рисуваше някакви големи платна за септемврийското въстание през 1923 г., за "Смъртта на

партизанина" и др. подобна плакатна живопис и в разговорите ни, предлагаше терора като единствено средство за борба срещу диктатурата. Усещах във въздуха да увисва над главата ми клуп на бесилка. Такова чувство изпитвах често, когато хора, които не правят нищо и никога не са направили нещо срещу режима, заговаряха на тази тема. Бидейки нащрек, превръщах разговора в шега, като му казвах, че трябва да направим всичко възможно, за да съхраним живота на др. Тодор Живков, защото вероятността да бъде заменен с някой по-тъп е нищожна. Тия "шеги" разрешиха посещенията ми в ателието, където често идваше и най-големия брат от който лъхаше отвратителната миризма на предател. Търнин-младши се подвизаваше също в бранша на "художниците-приложници" и направи реклама на "бизнеса" с който се занимавал - оцветяване на черно-бяли фотографии на букети от цветя, животинки и др. за което плащал по 40 стоти-нки на парче, а ги продавал на обитателите на панелите и на пейзажите, както се изрази, по 5 лева... Малкият шебек каза още, че боядисването на една фотография не отнемало повече от 5 минути и предложи на Клементина да се включи в производството на това кичозно "изкуство".

Простата сметка показваше, че от такава работа ще могат да се изкарват академични надници, поради което тя реши да се пробва на това поприще. След няколко дни се разбра, че това било само реклама на соц-"капиталиста", а горката ми съпруга едва ли ще може да припечелва повече от два лева за 8 часов работен ден. С право тя се оплакваше от изкривяването на гръбнака си пред статива и от ослепителното виждане. Казах ѝ да захвърли купчината фотографии с боите и когато един ден в Шпесарт цъфнаха Петър Търнин с избранницата му, обвита в палто от сребърни лисици (бяха се оженили наскоро), си уредихме сметките. Той бе дошъл да инспектира надомната си работничка. Когато го накарах да демонстрира работоспособността си, се направи, че бърза, защото имал делова среща. Казах му да си събере "ишлемето" и повече да не ми се мярка. При случайни срещи по софийските улици се разминавахме, като непознати с този "борец срещу комунизма" и си мислех колко лесно можем да се оставим да ни подведат с театралните си пози разни маз-ни софийски лекета, които умееха да говорят за това което ни е присърце...

След като ликвидирахме и тия делови отношения, двамата с моята интелектуалка си останахме във влажната тъмница на "Замъка". Аз ходех в университета, а тя продължи да събира материали за темата на живота си в библиотеките. Никога не я бях запитвал кой е запалил любовта ѝ към Средновековието, но нали в крайна сметка бяхме за свободата. Слушах с абсолютен скептицизъм твърденията ѝ, че времето на последния търновски патриарх било пред-

вестник на Ренесанса и Византия с Второто българско царство щяли да са неговата люлка, ако турците не го унищожили в зародиш. Без да съм специалист по средновековна българска история, моето отношение към православието беше Ботевско, като към "византийска воня непорината". Тези ни диаметрално противоположни възгледи не ни сближаваха духовно. Тя живееше в миналото, а аз в бъдещето, отнасяйки се иронично един към друг, когато заговаряхме на любимите си теми. Сечението на общите ни интереси беше микроскопично, за да не кажа нулево, но в "Шпесарт", макар и за кратко, бяхме щаст-ливи... ако отново не се заблуждавах.

*

В един неделен ден през пролетта на 1966 г. имаше "избори за Народно събрание". В духа на моите разбирания аз никога в живота си не бях влизал в тъмната стаичка. Този път и Климентина реши да не гласува за собствените си робовладелци и надзиратели, въпреки неколкократно подканвания на махленските активисти, които се бяха разбързали от ранна утрин, за да спечелят съревнованието със съседните ОФ-организации от района. След празничната напористост и едно ново тропане по прозорците на нашата "стаичка", вместо "да пуснем гласа си за народните избранници" и да му друснем едно народно хоро, станяхме, облякохме се спортно и отидохме на Витоша. По време на "състезанията с един кон" както наричаха "изборите" в които БКП винаги ги печелеше с 99,99 %, в планината нямаше много народ и ние прекарахме един чудесен излетен ден.

Вечерта когато се върнахме от екскурзията, ни посрещна шумна компания. На електрическа светлина, под асмата в средата на двора, около който бяха разположени "реновираните" свинарници и кокошарници, се беше събрал цялият "колхоз" начело с бай Пенко кръчмаря. Съквартирантите ни бяха успяли вече да се натаралянкат и сега празнуваха крупната изборна победа. Те ни поздравиха с нечленоразделни възгласи на които отговорихме с едно "Добър вечер" и поискахме да влезем в квартирата си. Тогава Гошо "марксиста" стана от трапезата, прескочи с леко залитане ниската оградка около беседката където бяха насядали "победителите", приближи ни и каза:

- Ашколсум бе, намериха се и тука хора, които не си плюха в сурата! - и вдигна чашата си за на здравица.

Думи, които сигурно никога не би произнесъл на трезва глава...

*

Скоро Климентина си намери подходяща работа, която като че ли я удовлетворяваше. Животът следваше своя нормален ритъм. Сутрин излизахме рано - аз за лекции, а тя в

архивния отдел при библиотеката на БАН. На обяд се хранехме в стола на Софийския Университет, после изпращах половинката си до "местоработата" ѝ в архива на БАН, където властваше безразделно "строгата, но справедлива" директорка Елена Савова. За нея Веселин Дашин казваше, че била по-лоша и от мародер. Бивша участница в съпротивата (може би разслабителната, както подхвърляше Митко Серафимов за курвите от Княжево, които разслабвали кръстовете на германските войници и по този начин намалявали боеспособността им), тя имаше гръб и самочувствието на увяхваща красавица. След девети станала секретарка и метреса на "изтъкнатия маркс-ленински философ" и партиен функционер Сава Гановски. Той я друскал на колената си и за тия ѝ услуги я назначил на сегашния ѝ пост. Макар и не толкова "престижен", той се оказал истинска златна мина защото по време на окупацията на Гърция доблестното на НЦВ офицерство задигнало от монастирите в присъединените към "Обединена България" "нови теми" на преминалия в историята Втори Рим – Византия – бая ръкописи и старопечатни книги, които "постъпили" в БАН. Така някогашната партизанка се превърнала в настояща контрабандистка на древни ръкописи от хранилището на поверената ѝ академична библиотека. Използвайки покровителството и връзките на академичника, Савова често бродила в командировки "по второ направление". Съчетавайки приятното с полезното, тя изнасяла "нелегално" книги от фонда на крадените през войните "трофеи" и ги... продавала на богати капиталистически колекционери или антикварни търговци от страните на прогнилия див Запад.

Директорката беше взела страха на подчинените си и ги държеше в ежови ръкавици. Спомням си, че още в първия ден след "сватбеното ни пътешествие", след като се наобядвахме в "Мензата", излязохме и аз изпратих Климентина до работата ѝ. Тя се затича, за да скъси предобедното си закъснение и спъвайки се на стълбите, падна на колене. Извърнах глава и се направих, че не съм видял нищо, прекосих градинката зад "Народното събрание" и се върнах в университета.

*

Въпреки, че подготовката за университета ми отнемаше доста време, вечерите ни бяха свободни и тогава или приятели ни гостуваха, или ние им връщахме визитите. Сред тях най-често присъстваха Пеев и Василев. Към така оформилата се компания по-рядко се присъединяваше и д-р Генев. Тяхната интелигентност не можеше да се отрече и в началото сбирките ни ми служиха, като своего рода опитно поле или лаборатория за обсъждане на анархистическите тези и интерпретации на текущата политика и събития. В разговорите ми с тях, както обикновено, доминираше

критиката на теорията и най-вече на практиката на "научния социализъм". Не оставаше в страни от нея и светът отвъд "Желязната завеса" особено, ако някой от гостите го препоръчваше, ако не като идеал, то като изход от "създалото се положение". Изход, естествено, с помощта на... противниковите армии.

Сред събеседниците-опоненти, режима на Живков нямаше защитници, но те апелираха за "обективно отношение" към него. Василев често заемаше патриотарски позиции, а Пеев, под влияние на Илия Минев, Петко Чолаков и други съзатворници, между които и д-р Генев с когото бяха близи приятели от Белене, проявяваше фашизоидни тенденции. Те бяха слаби в защитата на идейните си възгледи, доколкото оформилите се от живота им разбирания можеха да се нарекат така. Никой от тях не изпитваше страст към теориите и идеологиите, но когато не можеха да устоят на моите атаки, те ме предизвикваха да изложа вижданията си за бъдещето, считайки, че там ще бъде по-уязвим. В началните години се разгаряха бурни спорове на тези критични и програмни теми. Чрез тях се опитвах да насоча мислите им в анархистическа посока. Някои от лансираните идеи на отрицанието се възприемаха, но в конструктивната част неуспеха ми беше пълен. Да не говорим за свързаните с борбата срещу диктатурата обсъждания на средства, методи, тактика и стратегия в условия на война или наличие на революционна ситуация. Тези въпроси бяха свалени първи от дневния ред на нашите дискусии и диспути. Не толкова заради "атомните аргументи" на Василев, колкото от безмислието на разглеждането им с "реалполитици", чието мислене и поведение се определяше от максимата "Така е било, така ще бъде"!

До време, тонът и темите на разговорите се определяха от текущите новини, събития, процеси в страната или в международната политика и отношенията между "двете системи с различен обществен строй" или вътре в "лагера на мира и социализъма". Когато стигнах до заключение, че тия разговори и спорове са се изчерпили и че "от тая трънка заек няма да излезе", аз ги приглуших, но не скъсах с компанията. Тя ми служеше за сверяване на часовниците с нашенската интелигенция, за камуфлаж, отдушник и начин на прекарване на част от вечерите. Защото "възвишените" и празни разговори, които най-често започваше Василев, допадаха на моята "другарка в живота" и нейната дружка Краси. Георги обичаше да споделя впечатленията си от прочетените книги, които най-често имаха "научно"-фантастичен характер (самият се бе пробвал на това поприще). Той ни занимаваше и с проблемите на термоядрената война, доколкото тя имаше отношение към неговата професия. Модерната война му служеше, като аргумент срещу социалната революция. Моето мнение беше, че никаква ядрена война няма да има, още по-малко, ако тя

наистина може да унищожи света, и че всички приказки за куфарчета и бутони са предназначени за "тонконците" от публиката, която трябва да се държи в стресово състояние. Силните на деня я ползваха, като плашило за плебеите. Ядрена война няма да има, казвах аз, защото в нея ще загинат също всички властници и богаташи, които предпочитат сладкия живот. Те не са антични герои, нито имат идеали за които да се пожертват. С "борбата си за мир" те целят парализирането на изкорканите тълпи и спечелването на благодарността им, задето са ги спасили от всеунищожителния атомен пожар. Нали непрекъснато повтаряха, че ако "натиснат копчето" ще бъде изпепелен животът върху цялата планета. Такива "перспективи" правеха всякакви борби за промяна, в това число и революционната, безмислена. Такава беше превантивната ядрена политика на "великите" срещу бъдещата Социална революция.

"Малките", обикновени шмекери в науката ползваха заплахата от атомна война за битови нужди. Които бяха по-окомуш превръщаха работата си в "научни трудове" за които им присъждаха разни степени и титли, като младши и старши сътрудници, кандидати и доктори на науките, срещу което те "папкаха и слушкаха". От тях се изискваше подчинение и "сътрудничество" в области, които имаха малко допирни точки с науката. Василев например, който работеше в Института по радиационна хигиена, като началник на някакъв отдел и хоноруван доцент, беше задължил своя "колектив" да четат книгата на някакъв полски генерал - "Първите 100 часа на ядрената война", "инициираше" разисквания на прочетените глави, като ги придружаваше с песимистични прогнози за заболяването на човечество от колективен рак, за безнадеждността и безмислието на живота (приказки, които моята крава възприемаше като истини от "светото" писание) и правеше с известен финес сексуални намеци в навечерието на приближаващия край на света. (Същото вършише и Богомил Чемков в Благоевград, но въвн от работната площадка, превръщайки атомния "апокалипсис" в дебелашка шега. Например, бе казал на една късокрака, леко прегърбена и грозновата докторка за която стринка ми искаше да ме жени, че животът е кратък, а атомната война ще го съкрати съвсем, затова тя трябва да бъде по-отзивчива, "отворена" и.. дашна.

Така темата за термоядрената война се ползваше с променлив успех за различномащабни цели: от планетарни - за съхранение на статуквото чрез страх от атомно изпържване на човечеството, превръщане на "цивилизацията" в пепел и дим или лъчева болест за временно оцелялите "бачкатори" до битово-сексуални нужди, защото, аргументираха се секс-маняците, какво друго ни остава, когато се появят атомните гъби, освен да се овием в мокри чаршафи и да тръгнем бавно към... гробищата, като въвн вица.

По това време, в един от софийските театри се играеше пиесата на Дюренмат "Физици". Моето мнение беше, че и Третата световна война ще се води с класически оръжия.

*

Освен в "Шпесарт" интеллигентската компания се събираше на гости и у останалите. Било у Василев, където той и съпругата му Елка, преди да се бяха сритали, поднасяха по-финни ордъоври и ни пееше популярния тогава шлагер "Аз съм кукла на конци-и-и...", било у Пеев, който се държеше с жена си Надка, като ориенталски деспот от което чак ни ставаше неудобно. Била много... проста. Като че ли някой насила го бе завлякал в ритуалната зала на Трети райсъвет. Веднаж в София пристигна неочаквано Тасе Бекяра, а аз си нямах работа, че го поканих с нас да отидем у Василеви, където нея вечер щеше да се събере "постоянното присъствие". Заварихме ги да разговарят с д-р Генов за таланта и условията, за свободата на творчеството и за пазара на изкуството. Пеев се беше препитавал след излизането си от затвора през 1956 г. с поетични преводи, Генов беше не лош поет, Василев публикуваше статии и разкази в научнопопулярни издания, а Елка беше литературен критик, като баща си Георги Константинов (с когото нямам нищо общо). Климентина се готвеше за поппрището на беше бъдещ изследовател на... "българския предренесанс от XIV век", прекъснат така варварски от нашествието на османлиите.

С две думи, компанията в която въведох моя другар, съидейник и бивш съзатворник... была отличнейшая. Но между нея и Тасе веднага се прояви пълната несъвместимост. Все пак експеримента си заслужаваше. Тази вечер интелектуалците бяха поставени на мястото им от нашия свинар. След представянето (оказа се, че Бекяра и Генчо се знаели от Белене) и след въвеждането ни в темата, аз казах, че без един осигурен минимален месечен доход (около 80 лева през втората половина на 60-те години), талантът не би струвал много. Защото, ако си черноработник, за тия левчета ще ти взимат душата поне по 8 часа всекидневно, а остатъкът от денонощието ще ти е необходим за възстановяване на "впрегатната сила" за идния ден и домакински нужди. В такива условия, със свръхчовешка воля, ти ще можеш да "реализираш" максимум 10 % от своя талант. В най-добрия случай.

- "Условията" - рече Василев - не трябва да се схващат само като стомашно-битови. Нилс Бор например е считал, че за собственото му развитие на учен, нищо не е изиграло по-важна роля от средата на великите му учители и гениални съученици в областта на квантовата и ядрена физика...

- Да бе - вмеси се Бекяра - аз чувам свине в Балкана и трябва да ви кажа, че там около мен бъка от велики

учители и гениални ученици. Я слезте на земята и се вгледайте в живота на хората...

Този малко грубиянски апостроф предизвика у едни смях, у други учудване ("Тоя пък от къде се взе?"), но не смути Георги Василев и той продължи:

- Ние говорим за тия, които имат талант, искрица от гения и с цената на мизерията, глада и дори кладите на инквизицията, са създали шедеври, които са надживяли вековете...

- Георге каматен (така се обръщях към него, каматен на гръцки ще рече скъпи), повечето от твоите гении и таланти са били придворни шутове и лакеи. И само, ако са имали куража, са ни оставили по нещо велико в чекмеджетата си, за след смъртта...

- Не си прав батко, виж колко имена са оставили в историята и твоите революционери, които са жертвали всичко за идеала си...

- И там, в още по-голяма степен, определящи са условията. При това във Василевия тесен и разширен смисъл на понятието. Ако не беше крахът на самодържавието в Първата световна война и бунта срещу него и ако приемем *a priori*, че Ленин е революционер, той най-вероятно щеше да умре от наследствения си сифилис или от кашлица сред прашните книги на Цюрихската библиотека. Макар че маминка Ланг-Улянова го е освободила от грижите за насъщния, като му е изпращала записи и го е издържала. (На черносотниците дори през ум не им е минало да спрат "стипендията на враг № 1 на царизма".) И тогава, от неговите писания щяха да се заинтересоват навярно само някои специалисти по идеологиите от началото на ХХ век. Кое то може би щеше да е по-доброто, защото вълните на събитията, които го изхвърлиха в палатите на Романовци, му позволиха (пак поради условията) да сложи край на започналата през 1917 г. Велика руска революция и заедно с това, да убие мечтите на цяли поколения от революционери, позволявайки на днешните шмекери и сноби да си правят гаргара със Социалната революция и с нейните идеали.

. Да, баба ми - вмъкна Василев, явно желаейки да промени посоката, която бе приел нашия разговор - казваше: "разни хора, разни... идиоти".

Когато към полунощ си тръгнахме, Бекяра ме запита защо си хабя приказките пред боклуци за които идеалите са за идиотите? И не виждам ли, че от такива не става нищо повече от доносници? При което, няма нужда да ги натискат, кариеризмът им е достатъчен...

*

Имахме и едно "посещение на добра воля". Дойде да ни види съпругът на братовчедка ми Ева - Иван Гешков. Почти вечен студент в Пражкия университет, където се бяха намерили с вуйчолобеновата щерка, той беше един истински

социалистически плейбой. Умен и мързелив, свободолюбив и покровителстван от баща си Марин Гешков – стар сталинист и член на политбюро отпреди войната, Ваньо изпитваше някакъв пиетет към болшевишкия кръвопиец или се преструваше, за да ме дразни. От друга страна бе изпаднал под влияние на американските хипита и напъпващата пражка "пролет", и всичко това съжителстваше под черепа му в някаква странна комбинация. Не ми беше съвсем ясно защо идва, след като общо взето не бяхме близки, а и незнай дали имаше нещо, което би могло да ни сближи. Може би искаше да се опознаем и обменим мисли, нали бяхме станали роднини, или беше някакво желание да ме провокира, за да съпостави мненията на един стар сталинист, какъвто бе баща му и на един анархист, посегнал на изпадналия в немилост негов идол. На умряло куче, аз нож не вадя, но винаги са ме дразнили млади хора, които се възхищават било от фюрера, било от покойния "баща на народите", познавайки ги само книжно или по разкази на тяхните идолопоклонници. Независимо от подбудите му, приех спора към който ме предизвикваше защото и аз любопитствах да видя багажа и реакциите на екземпляр, като него, в един безпардонен и свободен разговор. Реших да използвам своя арсенал за една фронтална атака срещу сталинизма.

Започнах със сталинската "практика" и окачествих Джугашвили, като "най-големия престъпник на всички влемена". Класирах го в челната тройка "гробари на социализма". А той отвърна, че вождове като него се раждали веднаж на 1000 години, в исторически епохи на възход. Казах му, че за мен, "величието" и могъществото на тираните винаги са били пропорционални на глупостта и страха на плебеите, или на религиозните им илюзии, че бог или някой негов заместител ще реши проблемите им. Твърдението, че Сталин е по-бедил по волята на народа или че "историческата необходимост" го е ръкоположила на трона на болшевишкия абсолютизъм, считах за внушение на неговите хронисти и лакеи. Троцки го наричал "най-видната посредственост в нашата партия", а на Бухарин той изглеждал, като "Чингиз Хан в чизми". Добавих, че според мен, ако трябва да се изразя диалектически, тяхният кумир беше едновременно плод и дедиург на военно-полицейската диктатура на "пролетариата" и на икономическата система на държавния капитализъм. Та-ка в обществената еволюция се редуват причина и следствие, като във всеки следващ момент първата се превръща във второто и обратно, както е и при проблема с кокошката и яйцето. Само, че тук яйцата бяха... змийски.

Казах още на Иван, който бе започнал да се изчервява от квалификациите ми, че Хрущов е повдигнал завесата само над 1 % от сталинските престъпления и че според мен за "осъждането" им не е бил нужен какъвто и да е конгрес или

пленум. Нито спорове сега, и още по-малко "другарски дискусии" в миналото, преди да бъде оземлена "Ленинската гвардия". Бил е необходим само един 11,45 милиметров куршум, който да отхлупи черепа на незавършилия грузински семинарист и по-сетнешен масов касапин.

Чувствената ми реакция не беше убедителна за нашия плейбой и той с право настояваше за доказателства. Приведох му всички цифри, факти, цитати и аргументи с които се бях въоръжил за войната с диктатурата, започвайки от писмото на Разколников през 1938 г., с картата с концентрационните лагери в СССР и броя на "питомците" във всеки от тях към 1948 г., издадена в САЩ за президентската кампания на републиканците през тази високосна година и се позовах на десетките свидетелства на хора, пребивавали в кухнята на терора от двете страни на оградата с бодлива тел, сред които тези на испанския комунист Ел Кампесино или Хрущовите данни. Така нареченият Таен доклад пред XX-ти конгрес на КПСС беше станал явен на XXII-ия и всеки, който искаше да се осведоми, можеше да разгърне старите броеве на в-к "Работническо дело". Завърших с преживяното в нашите тюрми, които функционираха по сталински образец. Последните доказателства, които изсипах в моя водопад от изобличения, бяха данните за колосалните престъпления и за процента на избитите военни командири от всички нива на червеноармейската йерархия, намиращи се в разпространяваното полунелегално писмо на Абел. Макар, че Ваньо не ми приличаше на доносник, не се съобразявах с възможните последици от обратното и повече нямах никакви задръжки. Трябваше да отида до края, за да го накарам да отпуши ушите и отвори очите си за истината. А той възразяваше:

- Да, но всичко това може да е лъжа...

- Може, разбира се, но къде са 27 милиона съветски мъже, които липсват в следвоенните статистически годишници, двадесет години след войната в която, по официални данни, са загинали "само" 7 000 000 войници?

След "историческата практика", започнах да разнищвам влошената сталинска редакция на марксизма с нейните "доразвивания" на проблемите за "отмирането на държавата, посредством всестранното ѝ укрепване" и "за прехода от социализъм към комунизъм чрез тоталното развитие на стоковото стопанство и превръщането на всичко (може би и на въздуха?) в стока". Този последен, предсмъртен "принос" на Сталин в теорията, с който "светлото бъдеще" се отлагаше до гръцките Календи, можеше да се намери в неговите "Проблеми на социализма". Сбито и възможно най-разбираемо обясних на моя братовчед "по сребрена линия", че държавата е несъвместима с коя и да е от "фазите" в развитието на постреволюционното общество: Или пролетарската революция трябва да я унищожи, с което

пролетариатът ще престане да съществува, като класа със своите антиподи, или държавата ще ликвидира революцията на масите и на мястото на буржоазията ще създаде "новата класа" от експлоататори на напълно пролетаризираното общество в което всички лишени от власт са превърнати в наемни работници, а "работната им сила" - в стока, създаваща "принадената стойност" с която се разпорежда йерархията от "пролетарски" диктатори, според мястото им върху стълбата.

Накрая изложих нашите антитези на държавата и капитала - анархията и комунизма. На въпроса му как възнамеряваме да избегнем "израждането" на съветската власт или която и да е друга форма на "пролетарската държава"? - му казах, че вече съм отговорил, но ако е необходимо мога да повтора: КАТО СЕ УНИЩОЖИ ДЪРЖАВАТА ВЪВ ВСИЧКИТЕ Й ФОРМИ И СЕ ЗАМЕНИ СЪС САМОУПРАВЛЕНИЕТО ИЛИ ПРЯКАТА ДЕМОКРАЦИЯ НА ВЪОРЪЖЕНИТЕ ГРАЖДАНИ ОТ ВСЯКА КОМУНА. Тоест, като вместо държавната организация на обществото бъде създадена федерацията на комуните и включим всички паразити в обществено полезен труд, под контрола на въоръжените труженици. Само подобна организация, заключих, може да попречи на появата на "новата класа" и на социалната диференциация на "новото общество"...

- При това, в "първия етап" на революцията, ако използваме маркс-ленин-сталинската концепция за "фазите на развитие" на постреволюционното общество, ние сме и ще бъдем непреклонни привърженици на "дребнобуржоазната уравниловка", вместо на едробуржоазното неравенство, което е основата на класовата солидарност на партийната, администра-тивна и военно-полицейска бюрокрация и на нейното "моралнополитическо единство".

- А кога и как ще стане възможно прилагането на принципа на Сен-Симон?

- Когато количеството труд, употребено за производството на стоките или "средното работно време", което Маркс твърди, че е реалният първообраз на цените, започне да клони към нула! Последното ще стане в една по-нататъшна фаза на НТР (научнотехническата революция), когато трудът бъде доброволен, свободен и "безплатен". А дотогава...

- Ще дойде ли такъв момент?

- Не трябва да съдим за тенденциите в технологическото и социаликономическото развитие на света по изостаналостта на Русия. Навремето тя се характеризираше между другото и с малочислеността на своята работническа класа. С това се обясняват и съхранението на така нар. пролетарска диктатура, и неуспехът на Третата руска революция, която трябваше да отиде отвъд пределите на държавния капитализъм. Такова е обяснението на фалита на марксизма, а не поради някаква си "дегенерация на работническата държава". Такава няма и не може да съществува. Държавата, както съм обяснявал неведнаж, сама ражда дегенерати и

заедно с това е тяхен продукт. Затова, опитите да се стигне до комунистическото общество по пътя на марксизмоленинизма ще завършват винаги по един и същи начин, независимо от обхвата и мащабите им. "Перманентната революция" на Троцки в ширина и дълбочина, чрез реализирането на коя й да е марксистка програма – от "Комунистическия Манифест" на "класиците" до неговата собствена на IV-и Интернационал ще довежда до още по-апокалиптично фиаско и това ще се повтаря, докато революцията не унищожи държавността, тоест докато анархизма не удържи безусловна победа над всички разновидности на марксизма. Нещо, което Бакунин беше казал още преди един век...

Иван Гешков си тръгна от "Шпесарт" мълчаливо и така не разбрах въздействието на нашия разговор върху му. Косвено мога да съдя за това, само по ангажираността и желанието да ми помогне в назначението на работа след завършването на университета, но затова става дума по-нататък.

*

Понякога се връщаше и Павел, който продължаваше да ми е съквартирант, за да преспи по една-две нощи. Никакви особени събития не нарушаваха семейния ни уют. "Замъкът" продължаваше да бъде нещо като пансион на "Армията на спасението" и всичко беше наред, или поне така изглеждаше. В "Шпесарт" идваха и друг род гости, които бяха научили от уста на ухо адреса ни. Това бяха приятелите-затворници от провинцията с които издържахме проверката в карцерите и изолационните килии. Не крия, че тяхните посещения ме радваха искрено. Макар, че кочината в "Шпесарт" беше тясна и не особено уютна, атмосферата беше изключително задушевна, сърцата бяха широки и тя побираше такива скъпи гости от цялата страна. Те искаха да си "сверим часовниците". Тези закъсали приятели често оставаха и след като вечеряхме, обикновено фасул яхния, им застилахме черги и одеала и те заспиваха на пода, а ние с младоженката – на леглото "персон и половина". Веднаж дори се бяха натъркаляли четирима, доведени от Петко Чолаков. В подобни случаи ги оставях да се наговорят, а аз повече мълчах и слушах. Чутото не беше ново, нито обнадеждаващо. Виждах как хора, които бяха бойци, потъваха в ежедневните си грижи за жените и децата, които бяха направили. Споделяха нуждите и малките си радости. Говореха за трудовете си "подвизи", за строежа на къща или покупката на телевизор, а някои и на кола на старо, и се питах: Затова ли бяхме по затворите? На одного казах сопнато, че ако да не би влизал в тюрмата, сега можеше да си има няколко къщи. Имах ли обаче право да ги съдя? Дали се различавах много от тях? Вярно е че няхах тяхните грижи и радости, но нито аз или кой и да е от приятелите анархисти не успяхме да намерим

отговор на въпроса на Чернишевски: "Какво да се прави?" Той оставаше открит и продължаваше да ме гнети: по какъв начин можем да поставим революционната теория и практика в дневния ред на израстващото ново поколение, което идваше след нас. Вече трета година съжителствах и разговарях с част от него в университета, но резултат нямаше. А без това не исках, не можех и нямах право да се залъгвам: всичко, което говорехме и вършихме беше много по-близо до полюцията, отколкото до революцията. Разисквах го със своите сред които "най-краен" беше бай Христо Колев. Помня, при една среща по софийските улици, бяха двамата с Илия Петканов, той ме запита дали не мога да напиша една брошура с критика на... диалектическия материализъм за която чувал, че съм отлично подготвен. Това стана през зимата на 1966/67 година. Вече познавах пълната дезинтересираност на студентите от тая материя, както и житейските им планове. Освен това, философията не беше моята силна страна и не желаех да повтарям схоластичните ученически опити на Ленин в неговия "Материализъм и емпириокритицизъм" или "Философските (му) тетради". По тези причини отговорих, че според мен подобен труд би бил безполезен, ако не и безмислен. Струваше си обаче да се поработи за актуализиране на нашата критика на държавния капитализъм, която по това време беше съществена част от теорията ни, както и за вижданията ни или още по-точно за програмата ни за утрешното общество и пътя към него. При това - път конкретен, тръгващ от днешното състояние на духовете. Това можеше да бъде плод само на колективни усилия. В разговора се намеси и бай Илия Петканов:

- Нали знаеш, че ФАК(б) има проектопрограма, която вместо на конгрес, я разглеждахме с приятелите в лагерите и затворите. Ти чел ли си я?

- Да. Намерих я в един антиквар, още преди влизането ми в тюрмата. Имам доста бележки върху нея и възражения...

- Не само ти - вметна бай Христо.

Повторих, че подобна работа можеше да бъде само колективна с разпределяне на частите ѝ по общ план. Изявих готовност да поема координацията и консултациите с хората, които ще се ангажират да работят в един екип върху критиката на теорията и практическите реализации на марксленинизма. Това съвпаднаше и със собствените ми желаниа и намерения. Всеки раздел, засягащ различните сфери на живота в днешното общество, според мен, трябваше да съдържа като свой контрапункт, позитивните твърдения, предложения и решения на нашата програма. След това можехме да направим извлечение от разискванията ни за една популярна брошура и дори за един лист във формата на позив. Но и от това не излезе нищо. Не разбрах, дали понеже бай Христо беше пак интерниран или защото във ФАК(б) нямаше желаещи и можещи? Що се отнася до пряките

акции, бях съгласен, че към тях трябва да пристъпваме само в зависимост от степента на съзряване на революционната ситуация. След трезва преценка на отзвука и влиянието им върху поведението на онези с които мислехме, че ще можем да разчистим терена от бариерите пред революцията. Никой от образуващите "мрежата" не трябва да се поддава на желанието си да пръсне черепа на някой от властващите гангстери, ако балансът от подобен акт би бил отрицателен...

*

От тези си размишления и още повече от разискванията им, държах настрана Климентина защото те ѝ бяха свършено чужди. Тя се бе оформила, като индивид в напълно различни условия и среда, а аз не срещнах дотогава, нито по-късно, жената-революционер с която мислех, че можем да живеем в хармония. Но нашият брак си имаше и своите плюсове – нямаше да нося морална отговорност за въвличането ѝ в дела, чийто завършек можеше да се окаже фатален и летален. Така, от известен ъгъл зрение, той можеше да се разглежда като "брак по сметка": Освен успокоение на родителите ми, бракът можеше да бъде възприет от копоите, поне за известно време, като примирение с тяхния "ред", ако ли не приемането му като "историческа необходимост". Като научеха, че съм се оженил, щяха да си помислят, че съм направил първите стъпки по пътя на "нормализацията" и "интеграцията". А бъдещето щеше да покаже, чии сметки са криви... С подобни помисли от моя страна, продължи "мирното ни съжителство" на "река Места" № 14 в Подуене...

Дали Климентина се реши на такава стъпка, като бракът ѝ с мен, защото бе необмислен резултат от пламнали чувства или на зле пресметнати очаквания, че животът ще ме промени, вземайки връх и всичко ще потече в руслото му? Подобни въпроси не си и задавах, тя не ги разискваше и всичко щеше да се изяснява постепенно, в развитие, за да стигне до развързката, която д-р Генев бе предсказал за себе си, Пеев и Василев. За нас двамата той казваше, че не вижда бъдещето ни, поради неясноти в отношенията ни. Прочее, и краят не дойде тривиално и банално, поради прибързаните и необмислени ходове на копоите (ако те изобщо можеха да мислят). Но до тях оставаха почти осем години. Така, че бракуването ни не внесе съществени промени в живота ми, ако изключим това че някъде по средата на есента на 1966 г, когато дъждовете станаха ежедне-вие, моята възлюблена ми каза, че от влагата и плесента, покрили стените на "Замъка", който лежеше направо на земята, на нея ѝ се обаждал ревматизма, той щял да се отрази на сърцето ѝ и че аз съм искал да... умре. Замолих Па-вел да донесе от епоксидната смола, за да измажем стените на кочината, но това не помогна особено. Разправиите за преместването ни във фамилия им

апартамент станаха почти всекидневни, докато накрая се съгласих "с болшм отвращением". Не толкова защото другите обитатели в пренаселеното жилище - майка й и семейството на сестрата - изпитваха "смесени чувства" на зле прикрита неприязън, недоволство и спотаен страх от новия съквартирант, а поради това, че на метри от прозорците на апартамента бяха сградите на Комитета за Държавна сигурност - КДС. В отсрещните блокове, от другата страна на "Гурко", бяха тяхни жилища. Непосредствено срещу кухненския ба-лкон, буквално на метър разстояние, бяха прозорците на столичното управление на ДС откъдето с маркуч можех да наляя нощем в бюрата им... бензина. (Това е жълтата триетажна сграда на № 32, в която след "демократизацията", на първия етаж се помещаваха читалнята за гражданите и част от архиварките на прословутата "комисия по досиетата" от времето на кабинета Иван Кос-тов. По искане на поканилите го щатни и нещатни агенти на ДС комисията бе-ше закрыта още в първата година от министерстването на неговия приемник Симеон Сакскобурготов.) През прозореца на хола се виждаше двора и вътре-шността на сградите на самото МВР, входовете за което са от към № 30 на "Гурко" и централния на "6 септември" № 29. Имаше и един за коли от към гърба на ул. "Паренсов" срещу градинката на църквата "Свети Седмочислени-ци", загърбен от бюста на обесения някога от тях Никола Петков. През този вход, вързан с въжета, легнал в полицейската "Волга" и завит през глава с одеало, преди 13 години бях доставен за разтерзание на четвъртия етаж, от "щито- и меченосците" на диктатурата, в качеството ми на вдъхновител, под-будител, шеф и т.н на "Незаконната Терористическа Организация в София и Панагюрище". (Самото министерство, когато се разквартирувах в съседство през 1966/67 г. беше изместено временно на ул. "Солунска" в сегашния "Дом на инвалидите".) В празнични дни, цял полк от копои (полк в буквалния смисъл на думата от около 1200 - 1300 "души") се изсипваха от сградите с плакати и знамена, за да манифестира своята преданост към "Партията и лю-бимия й ръководител". Приличаха ми на радостно лаещите глутници от песове в ловните подвизи на английските лордове. В такива моменти искрено съм съ-жалявал, че не разполагах с един натъпкан с ТНТ джип. Нежеланието ми да се насадя в това полицейско "обкръжение" не се дължеше на неприятните спо-мени, нито на смущения или страх от неизбежните срещи, които щях да имам с моите инквизитори на излизане и влизане "у дома". С тях се бяхме опозна-ли добре през десетте години и по-скоро те ме избягваха когато се разми-навахме на улицата. Знаех колко струват като "професионалисти", познавах слабите и силните им страни срещу които мерки винаги можеха да се вземат. Но, не исках да ги улеснявам, защото ми беше ясно, че рано или

късно щях да стана фокус на вниманието им, а покрай мен и всеки, когото палашите биха "засекли". Такова близко съжителство с тях би им помогнало при наблюдението на посетителите и на моите движения, както и в подслушването на разговорите, за което специалистите казваха, че можело да се прави вече от разстояние, ако между обекта и подслушвателната станция няма прегради. Въпреки тия съображения, приех преместването, без да се обяснявам с Климентина. Не исках да плаша нито нея, нито новите съквартиранти-роднини. Само я предупредих, че понякога моите приятели и познати ще идват и на "Гурко" 34, както в "Шпесарт" и че първият миг в който тя или близките ѝ изразят неудоволствието си от това или неуважението си към тях, ще бъде последен за брака ни. Това условие бе прието и в интерес на истината – спазвано през седемте години, които преживях в тоя дом, като "заврян зет". (Защо е в кавички – пояснявам в следващата глава.)

ГЛАВА XII

"ЗАВРЯН ЗЕТ" НА ул. "ГУРКО" № 34

Смяната на квартирата предизвика злоезичието на някои псевдоприятели от затворите, които разправяли, че съм се оженил "заради трите апартамента, които богатата ми жена имала в центъра на София..." Очевидно, ме оценяваха твърде ниско. Злословията им не можеха да ме засегнат – аз живеех със самочувствието на човек, който не може да бъде купен за всичките... небостъргачи на Манхатън. Но те бяха показателни за манталитета и "ценностите" на мнозина "бивши бойци срещу комунизма". Всеки си имаше цена. За тия, тя не надвишаваше "три апартамента".

Настанихме се в една от двете стаи на мамината приятелка Радка Дюлгерова, която по случая се пренесе в хола. В другата живееше "светото семейство" на балдъзата Таня, баджанака Мики и малкия едногодишен Илия. Таванската гарсонiera се обитаваше от гордостта на фамилията – Митко Дюлгеров – вуйчо на двете сестри и брат на майка им. Първото нещо, което сторих беше да замоля брат ми Огнян да направи една стенна "библиотека" от десетина полици в която всеки подреди книгите си. От тях също можеше да се разбере колко различни бяха интересите ни, но не е това, което внесе фалш в съжителството ни. Още в началото то бе помрачено от една случайна находка под миндера в кухнята. Там открих една голяма торба с една малка тайна, скрита сред хилядите любовни писма, разменени между вярната ми до гроб жена и бившия ѝ годеник Димитър Павлов – филолог,

комсомолски активист, поет и "стар морски вълк". Прочетох, че и след като ми се беше клела във вечна любов, тя продължила да му пише страстни писма, отброяващи дните, които ги отделяли от бурните съвокупления след завръщането от поредното далечно плаване. Фактът не нарани мъжкото ми самолюбие и още по-малко чувствата ми, които в нашия случай не бяха Ботевски. "Откритието" не ме разстрои, но ме сепна защото съзнах, че човекът с който се завивахме под един юрган, с много по-лека ръка можеше да ме предаде, отколкото да прекрачи през брачния обет за вярност... "до края на дните". Това ме накара да си отворям повече очите и запущвам ушите за любовните думи и женски-те преструвки... Между другото ми просветна, че имитацията на влюбване и брачната комедия до която то доведе, навярно са били продиктувани от желание да му покаже, че може лесно да го замени с друг. Тоест, аз бях послужил като оръдие на женското отмъщение... За да няма отричания, още щом се върна от работа ѝ показах една седморка от тези почти ежедневни писма от годината на нашето бракосъчетание - 1965. Тя ме гледеше втрещено и ми каза:

- Сега батко, можеш да се разведеш с мен, когато пожелаеш..

След като нарушаването на ергенската клетва ме беше терзало доста дълго, дал си сметка, че са ме вмъкнали в една игра на "коварство и любов", си рекох на ума:

"- Чакай миличка - всяко нещо по реда си, на нужното място в уреченото време и т.н., както е казал Карл фон Клаузевиц"...

И продължихме да живеем "също като ляствички" в оперетното "брачно гнездо", а нашите ни дадоха като "чеиз" една от мебелните си гарнитури, с която превърнахме "работния кабинет" на Климентина в спалня и гостна. Към това добавиха и една от картините, които тате бе отмъкнал от Унгария, в чието "освобождение" и той взе участие в края на Втората световна война. Вуйчо Тодор пък ми подари за случая първия ръчен часовник, който имах, навърш-вайки възрастта на "божия син". Беше швейцарско менте, от тези, които се продавали на килограм по сергииге. Купил цяла кесия от тях - трофеи от туристическите му нашествия из Европата.

*

На 8 декември 1966 г., в деня на "свети" Климент Охридски се навърши една година от бракуването ни с Климентина и "хазаите" в знак на примирение решиха да отпразнуваме "светлата годишнина". За случая тъщата и жената се бяха приготвили и поканили цялата им рода. От моя страна роднини нямаше, но "кумът" Пеев и Василев се бяха погрижили да уважат милото тържество. Те даже дойдоха първи и ми връчиха един презерватив, за да предпазят

света от "семето Сатанаилово" и размножението на "децата на рогатия", и един "Тъжен помен" за годишнината от миналогодишното ми "погребение". Смяхме се до сълзи, но чворовете не казаха, че са разлепили некролога по цялата махала, та дори и на вратата на апартамента. Затова, когато запристигаха роднините, първите гости, които го бяха прочели заставаха на прага с престорени, смешно опечалени физиономии и в следващия момент щяха да получат разрив на сърцата, виждайки в хола ухилената "муцуна на моя призрак". Вуйчото Митко беше човек нелишен от чувство за хумор, но изглежда тая шега му беше дошла в повече и хукна още през нощта да ги къса и отлепя от стените на съседните чекистки блокове и електрическите стълбове по улица "Гурко". Когато към полунощ гостите започнаха да се разотиват, аз се излегнах в брачното ложе, което бе трансформирано на бързо в смъртен одър с помощта на една запалена свещ, втъкната между скръстените на корема ми ръце. До "смъртника" Василев, който също беше от артистично семейство "заплака горко", а Пеев обезсмърти многократно с фотоапарата от различни ъгли тази мъртвешка сценка. В архива на ДС не намерих от тези снимки в опосканото ми досие, но от некролога, въпреки всички превратности на съд-бата, се беше запазил един екземпляр. Изглежда през тази декемврийска нощ някой копой също го бе отлепил и приложил грижливо в една от многобройните папки от където го свих ("когато дойде времето", което направи това възможно). Така, след 43 години го публикувам в "Интермецето". Други, придружаващи находката, обяснения и "документи" не намерих, но си представях, макар и краткотрайната радост на джандарите от леко преувеличеното съобщение за кончината ми, както и дълбокото им разочарование от опровержението му, когато са ме видяли *en personne* през някой от следващите дни да бродя "възкръснал" по улиците около МВР. С другото семейство, на сестра й, което живееше в съседната стая голями проблеми няхахме, защото между нас не съществуваше никаква близост. Всеки си имаше своята среда и когато случаите бяха по-специални, и гостите по-многобройни, се редувахме при ползването на хола. Иначе "приемите" ставаха в многофункционалните ни "едностаини жилища". От тях, истински се сприятелих само с първородния им син – малкия Илия, когото още от родилното бяха подложили на сурово "спартанско възпитание". Бяха го дали в детски ясли и първите думи, които научил там не бяха "мамо" и "тате", а "Пълва глупа на гълне!" (Така под командата на "лелките" ги насаждали групово на нощните гърнета.) Когато си го прибраха от детския дом, те го оставяха нощем често сам в люлката, отивайки на гости. Няма да забравя една нощ плача на събудилото се и почувствало се изоставено, изплашено двугодишно дете. Илия или Илко, както му казваха, беше излязал в хола и

надул сърцераздирателно гайдата. Леля му го прибра в нашата стая, където заспа успокоен. Друга причина за непристойните конфликти със "съседите" (стаите ни бяха съседни) беше, когато го заварваха на масата с нас да нагъва кебапчета от близката кръчма "Палма". Били сме разваляли възпитанието му. Може би, за да се преустанови тази "практика", избухна скандал между двете сестри, като по-малката обвинявала по-голямата, че сме им изяли сиренето. (Храните ни бяха в общ буфет и хладилник.) Предложих да купим една тенекия сирене, но идеята ми не се понрави на Климентина. Прочее, на кавгата по повод сиренявата афера не съм бил свидетел. Предавам я, така както ми беше разказана и не гарантирам за стопроцентовата ѝ достоверност. Така или иначе, такива истории ни отдалечаваха още повече, което не беше най-приятното – все пак живеехме под един покрив и се разминавахме десетки пъти всекидневно...

*

Приятелствата и познанствата на Климентина бяха също доста разнообразни, макар и съвършено различни от моите, с изключение на едно – това с поровете. По реда на възникването им, на първо място стояха роднинските. Не знаех дали поради остатъци от патриархални нрави или от инстинкт за съхранение на рода, но за съпругата ми или "Бечи", както галено ѝ казваха роднините, всяка дума, изречена от чужд човек срещу някой от тях беше *casus belli*. От родата най ми допадаха поп Борис, стринката Невена и Дядо Георги Шивачев. Попът приличаше на козел, но беше веселяк и симпатяга с когото си имахме думата, може би, защото беше враг – редкост за "вонята непорината" – на "народната власт". Дядо Георги беше нещо като старейшината на рода и се ползваше с най-голям авторитет. Брат на владиката Климент и зет на литературния критик д-р Кръстев, чиято дъщеря – баба Офелия му беше пристанала, той разбираше душата ми и се отнасяше с респект към нашата борба и идеали, макар да не ги споделяше. От брака си с баба Офелия те имаха син Радко и дъщеря Ивка, омъжена за д-р Видас, чието име бяха побългарили на Здравко – редкост за син на "избрания народ". Дядо Георги почина от рак и преди да склопи очи ме извика да си вземем сбогом. Беше небръснат, от-слабнал до неузнаваемост с болезнено зачервени очи. Той извади от кожена калъфка златното пенсне на бабалък си Кръстев и ми каза:

– Вземи го за спомен. Не виждам на кой друг мога да го оставя.

Благодарих му, но модата на пенсетата беше минала и аз го оставих някъде по чекмеджетата. Ако не са го счупили, продали като антика или на грамаж, трябва и сега да е на "Гурко", а мястото му е в някакъв литературен или

исторически музеи. Скоро след това изпратихме Георги Шивачев до семейната им гробница в Орландовци.

Стринката – партийка, шмекер и голяма скица – беше изцяло на моя страна в словесните атаки срещу БКП. Не зная как се държеше на партийните събрания, но след всяко ме осведомяваше за дневния ред на партийната им организация. Макар и “низова” в нея се отразяваше като в капка вода организационния “живот” на цялата партия. Тя ми разказваше, че когато са ги “подковавали” идеологически през “партийната учебна година”, те обикновено спяли при четенето на лекции и различни материали от нескончаемите кон-греси и пленуми. Оживление настъпвало, само когато обсъждали някой донос за “битовото разложение” на някой тяхен член или членка, или когато някой напорист кариерист демонстрирал активност с някое нескончаемо изказване, а участниците в събранието бързали да си ходят. Изобщо, в началото на 70-те години, разликата чезду първичните партийни и кварталните ОФ-организации били изтрити и “авангарда на работническата класа”, казваше стринката на подбив, се бил превърнал в сборище от статисти.

Сред останалите родственици имаше екземпляри от стария и новия “елити”, от “преди и след 9-ти”, някои от които се бяха обвързали помежду си със се-мейни връзки и тях понасях най-трудно. Между тях бяха снахата на д-р Данев (“министра, що продаде Силистра”). Тя, ако не ме лъже паметта, беше дъщеря на стринката, която пък имаше убит брат – анархистуваш, загинал в престрелка с полицията. Партията-мародер го беше присвоила като много други, скрити под паметните плочи с имената си, двете дати и с партийна принадлежност – “антифашист” или “единофронтовец”. Но роднините, вместо да протестират срещу подобно кошунство, предпочитаха да се настанят мълчаливо около превърнатите в банкетни софри ковчези и да осребрят кокалите на героите.

По башина линия, роднина на двете дъщери беше и овдовялата съпруга на ко-мунистическия член-кореспондент на БАН – историкът Бурмов и тяхния из-търсак Сашко – едно всезнаещо и самоуверено копеле, което не можех да понасям и отхвърлях желанието му да се сбlijим (само това ми липсваше!). Имаше още цял сонм лели и сваковци, братовчеди и братовчедки и пр., чиито имена и физиономии никога не запомних. С моите роднини също не дружих. Може би поради приспособленството им. От тях връзки имах, като че ли само с Пенков, но те не бяха “кръвни”, а по-скоро приятелски и идейно-конфронтационни...

“Бечи” ме въведе и в компанията на своите дружки, приятелки от ученическите им години в основното училище, където майка ѝ ги беше учила на родната география. Най-близка ѝ беше “кумата” Краси Хайдутова – дъщеря на някогашен анархист, който не искаше и да си спомня за

"младежките си увлечения". Оказа се, че майката на Хайдутова - госпожа Пенка Дечева е била учителка по немски език на двата поря - Пеев и Василев с което "кръгът се затваряше". Изобщо светът наистина беше малък. Мъжът на Краси, Цветан Цветков или Цецо, беше театрален режисьор от "прогресивно семейство", чийто брат беше милиционерски капитан. Другата двойка се образуваше от съученичката ѝ Дона с нейния мъж Здравко, който работеше като театрален осветител в "Студентския дом на киното" и къде на шега, къде на истина го титулуваха с "другарю агент". Имаше още две приятелки от детската ѝ компания. Едната Ана, която винаги гледеше уплашено, когато говореше високо, беше геолог. Тя се омъжи за Том - един американец от гръцки произход, далечен роднина и ендокринолог с когото замина за САЩ. Том казваше, че месечният му доход бил 8 000 долара (в 1968 г.), но това не го спря да лази на колене и да търси търкулналата се капачка на фотообектива за 2 \$. Другата - Райка беше асистент по химия. Тя беше жизнерадостна и шумна хубавица, но завърши живота си преждевременно, при съмнителни обстоятелства. Омъжи се за една тъмна личност, двойно по-възрастна от нея, с която замина за Женева. Не след дълго я намерили в дома им... обесена. На близките ѝ бяха казали, че се касае за самоубийство. Въпросният съпруг - Николай, когото тя бе довеждала със себе си при някоя от сбирките ни, стар, но запазен ерген, от "добро буржоазно семейство", знаещ много езици, беше изпратен в Швейцария, като постоянен чиновник от българска страна, ако не ме лъже паметта, в Олимпийския Комитет. (При тези "лични данни", принадлежността му към задграничната агентура на ДС беше въвн от всякакви съмнения.) Та тази Райка, след като Климентина ни запозна, я попитала от къде ме е намерила "с тоя поглед на убиец". Ако се съди по бракосъчетанието и трагичния ѝ завършек, явно не е разбирала от убийци. В третата ѝ компания бяха колеги от професионалната сфера. С Лили Грашева и Стефан Кожухаров те образуваха една почти неразделна "Тройка". Лили и Стефанки работеха вече в Института по литература върху сюжети от Средновековието, но това не им пречеше да бъдат приятни събеседници. Стефан, който беше попски син, сам завършил Духовната академия преди да продължи във филологическия факултет, притежаваше напълно освободена от всякакви предразсъдъци мисъл и разговорите с него на извънслужебни теми бяха удоволствие. Лили беше омъжена за очния лекар Васил Сарамандов - извор на остроумие и хумор. Самата тя беше също умна, но хитра. Всички бяха, ако трябва да ги определя с езика на копоите, "вражески настроени" и това по-могна най-вече на сближаването ни. Такива бяха хората сред които трябваше да протича видимата част от "айсберга" на живота ми. Останалите, които посещаваха Климентина по работа, чувствах чужди било защото бяха

партийци, било защото бяха "сухари", които не искаха или не можеха да видят по-далече от забития в ръкописите си нос. Сбирките ни с всяка от тия компании и Пеев-Василевата, обикновено ставаха разделно, макар коефициентът на не-съвместимост между тях да не беше чак толкова голям...

Един ден Климентина ме сюрпризира със съобщението, че тъщата (т.е. майка ѝ) поставила въпроса за плащане на наем за стаята ни с мотива, че пенсията ѝ била малка. Аз стиснат човек мисля не съм, а и тия които ме познават могат да потвърдят, че парите никога не са имали и нямат никакво значение за мен, макар все още да живеехме в "социалистическо" стоковопарично стопанство. Можех и все още мога, да живея "с две и двеста". Но ме жегна третирането ми като потенциален наемател на половин стая, както беше при Чакъровица на Орлов мост. Попитах "Бечи" дали "светото семейство" плаща наем и когато получих отрицателен отговор, я замолих като мой парламентър да предаде следното на моята "belle mere" (фр. - тъща):

- Тъй като аз съм фанатичен привърженик на равенството, ще започна да плащам моята част от исканата сума (20 лева), веднага след като баджанака и балдъзата си платят наема. Иначе, ще се върна при бай Пенко, където за същите пари вместо с едно легло, разполагах с цял "Замък". След това въпросът за наема не бе поставян в дневния ни ред, чак докато напуснах квартирата...

Така, на петата година от "пускането на свобода", попаднах в нова семейна среда с нови отношения, които дотогава ми бяха непознати. Когато бивах в нея, стилът ми на живот почти не се различаваше от тоя на презираното от мен соц-еснафство, тоест от т. нар. "народна интелигенция". Нашите анархисти с които бяхме сверявали часовниците си, казваха че колкото и да е трудно, трябва да останем с народа до часа на следващия бой. Но "народът" на новите ми роднинства, познанства, ако не приятелства, беше безкрайно далече от тяхната романтична представа за народ и на светлинни години от всякаква мисъл за някакъв си бой последен с диктатурата. Тогава отново ме връхлитаха проклетите въпроси. Питам се докога ще мога да водя двойствения живот на "бохем" и революционер? Защо бях приел това живуркане? Търкалях ли се по нанадолнището към тресавището? Пред погледа ми се мяркаха бая тюрмаджии, които след като си излязоха, потърсиха успокоение в семейството и душевно равновесие в... пиянството, и твърдяха, че само те ги примирявали със скотския живот, който сме обречени да водим. Бях сигурен, че рано или късно, тия щяха да "узреят" и паднат като гнили круши в зиналата паст на диктатурата, чиято цел беше да привърже и да повлече с "колесницата на прогреса" колкото може повече свои врагове. И да унищожи непоправимите в чиито категория и разряд "органите" ѝ ми

бяха определили почетно място. Съзнавах, че над нас тегнат разнородни опасности, срещу които никой не е застрахован, но считах себе си достатъчно силен, за да противостоя на всичко и на всички, ако се наложи и с... оръжие в ръка. И все пак – защо?

Оставах ми по-малко от две години до завършване на университета и бях решил да се дипломирам, ако не ми минеше котка път, пък после щях да преосмислям всичко. Нали революцията нямаше да ми избяга? Засега, натоварената учебна програма и изпитите ангажираха изцяло времето ми. Моят дух обаче, не намираше пристан и често ме спхождаха мисли, че така не може и не трябва да се живее. Климентина не подозираше това, което кипеше в черепа ми, като разтопено олово, но по-късно разбрах, че и тя е размишлявала за бъдещето ни, макар в обратна посока. Като копоите, и тя е залагала на умората, износването, приспособяването и привикването към живота в блатото (нали Достоевски казвал: "с какво ли не привиква човекът-подлец?"). Тя се чувстваше превъзходно сред своята средновековна плесен. Не я съдех. Вината си беше моя, защото опитът трябваше да ме е научил, че между думи, мисли и дела обикновено зяят пропасти. Бях наясно, че от нея анархистка няма да стане, а тя горката, до последния момент се е надявала, че "битието" ще излезе по-силно от всякакво къзнание, убеждения и идеали и че в последна сметка "вълкът ще стане овца" и аз ще заблея с общия хор. Засега, искри между нас прехвърчаха рядко и всеки си имаше своята съкровена "светая светих" в която не искаше и не позволяваше на другия да наднича.

*

От срещите, които имах с бивши затворници от другите среди, може би си струва да отбележа тия с Петър Братков. Мисля, че когато се виждахме, при неговите служебни пътувания до София, радостта ни бе взаимна и неподправена. Разменяхме новини – лични и за приятелите. Той продължаваше работата си като юрисконсулт в силистренското предприятие и идваше често в столицата във връзка с различни съдебни дела. И адвокатите, като поповете и хиляди други "перезитки" на средновековието и капитализма не само, че бяха оцеляли, но се радваха на добро здраве в "новото соц-общество". Само, че Братков беше станал адвокат, за да се храни, а сърцето и интересите му бяха другаде. По жаждата му за разговори на теми по които бяхме кръстосвали рапирите си в затворите, разбирах че в провинцията страдеше от духовна самота. В София Бай Петър поемаше голями глътки въздух преди да се потопи отново в силистренското "мъртво море". Виждах как споровете вливаха живителни струи в пожълтялото му лице, а и аз се нуждаех от идейни разговори с опонент като него. Обикновено сядяхме в "Попското" под Духовната

академия, поръчвахме си по една скара-бира и нашият дуел, най-често предизвикан от моя милост, започваше. Следи в паметта ми е оставил острия спор за функциите на "правовата държава" с нейните закони и правосъдие в които той май вярваше искрено. (За "социалната" държава се бяхме изяснили още в Пазарджик.) Иронизирайки неговите идеи, аз сочех доказателства, каквито болшевишката практика предоставяше в изобилие.

- Така наречената диктатура на пролетариата - му казвах - не е нищо по-вече от надзирател на робите и палач за тия, които се борят. Тя е господарска организация на насилници, грабители и измамници, които пазят богатствата и привилегиите си и маскират тази си същност със защитата на фиктивни "национални интереси" и макар че има "социалистическо" право, никакви закони и правосъдие не могат да променят нещата...

Братков се залови за последните ми думи и каза:

- Това, което казваш, е вярно за диктатурата, но и според Ленин, тя е власт неограничена от каквито и да е закони. Ние, както знаеш, отдавна се отказахме от нея и сме привърженици на демокрацията и правовата държава.

- Не ми обяснявай като на слаб ученик, а ми кажи с какво това променя същността и ролята на държавата?

- С правата на гражданите, гарантирани със закони, съблюдавани и прилагани от една независима трета власт - съдебната.

- Бай Петре, надявам се, няма да започнеш да ме убеждаваш с христоматийния пример за селянина, който спечелил делото за собствеността си срещу краля на Прусия Фридрих Велики или с рекламирания случай от английската демокрация за потърсилия убежище в кралството Сун Ят Сен, когото британските власти отказали да предадат в ръцете на китайските палачи. Изключенията не правят правила. Те съществуват, ако не са измислени, за да се поддържа наивната вяра на "тонковците" в държавата и правото. Та нали и днес имаме закони! По тях ни съдиха, а сега ти се опитваш с тях да оправяш бакиите на низшестоящите бюрократи...

- С тези си разбирания, вие анархистите сами се поставяте въвн от закона...

- Защо, в своята практика ти още ли не си се убедил, че и при диктатурата, и при демокрацията, законите се създават в защита на интересите на тия, които имат властта и богатствата? При болшевишката диктатура, те се олицетворяват от едни и същи физически лица. Но и в двата случая законите се създават от властниците, които никога няма да гласуват правила в свой ущърб. Те са се погрижили да създадат около себе си истинска крепост, пак с помощта на закони, на бюрократични правилници и на съдебни тълкувания. Крепост с многобройни юридически стени и ровове и най-често със зле прикрит и ненаказуем произвол

на магистратите, който заедно с въоръжената сила на държавата ги прави неуязвими...

- Ако всичко, е така както казваш, на следващите избори народът ще ги отстрани с вота си.

- Не ме разочаровай! Като че ли не знаеш как и кои формират "свободната волеизява на електората". Ти какво си мислиш, че когато ние препоръчваме карабината вместо бюлетината, това е само римувана фраза на налудничави авантюристи или демодирани романтици? Има само едно правосъдие, което може да съхрани правата и свободите на гражданите срещу произвола на де-мократичната държава, включая този на нейните "независими" съдии...

- И кое е то?

- Правосъдието на Дочо Узунов, което той раздал над цялия състав на Врачанския окръжен съд. Сигурно случая ти е известен - ти си от съседен край...

- Мисля си, като те слушам, че тези, които издават закони срещу вас имат достатъчно основания...

- До сега властниците са гласували и приложили доста закони срещу нас: Законът от 1907 г. на Димитър Петков - Чолака, Законът срещу "Разбойниците" от 1922 г. на Стамболийски, Законът за защита на държавата (ЗЗД) на Цанков или за защита на "народната власт" на вашето ОФ-правителство. Диктатурата също се охранява от закони и Наказателният кодекс от 13 март 1951 г. едва ли ще е последния. Някога, преди да ви опитомят...

- Ама и ти имаш мръсен език..

- ...и приобшат към "цивилизацията", такива закони се издаваха и срещу вас, например "Изключителния закон против социалистите" на Бисмарк. Езикът ми бай Петре, не е мръсен. Мръсна, кална и кървава е историята и на "правовата държава", но нас тя няма да може да дресира. Войната, която водим с държавността във всичките й форми, е на живот и смърт, и тя ще завърши само с нейното разрушение из основи.

- Приятел си ми и ти завиждам на фанатичната вяра, но не я споделям. Много си краен, дано да не ти вземат главата...

- Нали знаеш Ботевата сентенция: "Няма власт над оная глава, която е решила да се откъсне от плещите си в името на свободата на цялия човешки род!", а що се отнася до "фанатичната вяра", ние както знаеш не сме верующи. Мога да ти представя научни доказателства за неизбежния край на държавата, но това ще бъде предмет на друг, много по-обширен разговор.

Въпреки остротата, която споровете ни придобиваха на моменти, ние се разделяхме приятелски. Съжалявам само, че Петър Братков не доживя "епохата на демокрацията", която даде още повече доказателства в полза на анархистическата теория на държавността, и затова, че не можахме да проведем разговора си за края й. Ако бе дочакал краха на диктатурата и установяването на пазарната демокрация, той

щеше да си отиде още по-разочарован от своя съмишленик и приятел д-р Петър Дертлиев. Защото, за каква "правова държава" може да става дума под господството на мафията и при повтаряното с носталгия "Нужна ни е силна ръка!" (В по-далечното минало "ръката" беше на Крали Марко, после на "тато" или "капо ди тути капи" – Живков. А когато се завърнах от емиграция лумпените въздишаха по генерал Пиночет. Сега "ръката" е Бойко Борисов, а утре кой знае какъв ли медиен овчар ще измъкнат от торбата с "исторически личности" по който да заблее стадото! Нали за това им плащат на "жриците" на Четвъртата власт!)

★

Нашите разговори с Мирослав разговаряхме не бяха само за теореми и лемии. През цялата 1967 г. властта се подготвяше да отпразнува 50-годишнината от ВОСР. (Така съкратено болшевиките наричаха "Великата Октомврийска Социалистическа Революция".) По този повод през лятото, когато бяхме по-свободни, с него имахме серия разговори за характера на революцията и създаденото от нея "ново" общество и за анархистическата алтернатива. Разисквахме програмата и революционните опити за реализацията ѝ. Говорихме за причините на неуспехите на Социалната Революция и основанията на надеждите. Подобни теми развивах и пред други състуденти и състудентки или пред гости, които идваха с приятелите, но малко от просветителските ми набези имаха успех. Развивайки критиката на марксизма, някои, като колежката Цеца Пеева или инженерът-колега на брат ми Огнян, когато той бе довел веднаж със себе си, мислеха, че става дума за лекции по... ИСТМАТ. Очевидно трябваше да започвам с азбуката, вместо с "алгебрата на революцията". След като бях опознал Миро по-добре – той беше със свободен дух и че-стен ум – постепенно, но системно, го въведох в света на мисли и идеи, които оставиха своя отпечатък върху разбиранията и поведението му. Те определиха неговия избор на начин на живот. Изборът, който в един или друг момент всеки прави. Само, че неговият анархизъм беше умозрителен и пасивен, а на мен ми бе дотегнало да слушам оправдания на живур-кането ни в застоялото блато на социалната система със смазващата желязна пета на властта и стоящите зад гърба ѝ армии на Варшавския пакт или с липсата на "революционна ситуация". Затова, понякога избухвах и на повърхността изригнах дълбоко таени мисли за които не държах сметка, как ще бъдат приети от събеседника ми.

– Твърдението, че само тиранията е виновна, не е съвсем точно. Или е вярно на половина. Господарите, Момче (така се обръщаме един към друг) са невъзможни без роби. Народът плаща солидарно за лакейското си поведение. Ако се вгледаме внимателно във физиономииите на познатите ни,

ако се вслушаме в хъркането на мъртвешки заспалата им съвест и анализираме тяхните нравствени постулати и логически конструкции с които помиряват мизерното си поведение с лицемернопоказната добродетелност, ще се убедим, че Тодор Живков не е случайност в нашия обществен живот. Това важи и за предшест-вениците му – от хаджи Пенчович Ефенди и Стефан Стамболов до управлява-лите III-то българско царство и Първата "република".

- Да, но наред с тях е имало и такива, като Ботев и Левски...

- Аз мога да добавя Шейтанов, Икономов и други за които сигурно не си чувал, но колцина са те? И не са ли били неимоверно чужди на съвременниците си? Да не говорим за отношението на турските или свои властници и заптиета към тях. Момче, ти не гледай на по-сетнешното канонизиране на някои "чапкъни" и превръщането им в безвредни икони. Това е ставало по-късно. И не толкова от национален срам, колкото от пресметливост. Искали са да се възползват и накичат със саможертвата им...

. Аз мисля, че народът искрено ги тачи и днес...

- Днешният народ има нужда от митове, но и той шмекерува, защото по игрищата вика "Само Левски!", но никога ДА БЪДЕМ КАТО ЛЕВСКИ ! И Дяконът, и поетът са били самотници. Не случайно последният е писал: "Често брате скришом плача над народен гроб печален..." Сиромашът е плакал за себе си, когато идеалът му се е сблъскал със страха и волското търпение на оня сбор от боязливи, угрижени за делничните си интереси, сиви, средновековно тъпи, хитрички и подлички същества, които в уроците по патриотично възпитание именуваха народ... за който той си остави костите на Вола.

- Щом мислиш така, тогава за какво си бил в затвора... където може би ще се върнеш?

- Защото в нашата и световна история има и празници, които за жалост спродължават много кратко. Най-много – няколко дни. Те настъпват, когато една съвкупност от причини – социални, идейни, политически, икономически и международни променят съзнанието и когато "широките народни маси" разбират, че е ударил тяхния час. Тия празници в историята се наричат РЕВОЛЮЦИИ. Аз не ги идеализирам, но само на тях става възможна срещата на "чапкъните" с еснафството, което се е превърнало в НАРОД. С главни букви! През всичките други "нормални" години и десетилетия те се срещат и отминават като непознати в най-добрия случай. Защото срещите най-често завършват с предателство. Не зная чувал ли си тая крилата фраза на един от апостолите на революцията: "Ако народите имаха толкова герои, колкото и предатели, те никога нямаше да познаят робството!"?

- И после?

- После героите загиват, или ако оцелее някой, остава в забвение, изблъскан с лакти и ритници, а на празничната софра сядат шарлатаните и с казионни банкети, оргии, танци и народни хора върху лобните места, "честват" с фалшиви речи падналите за свободата... "неявили се на вечерна проверка", които не могат да станат от гроба и захапят ораторите за носовете им, както искал "Лудият" на Петьофи. И така ще бъде до всеки пореден "празник", докато той не се превърне в Ден Първи от календара на ново летоброене...

В подобни моменти Миро млъкваше, оставяйки ме да завърша моята тирада-вопъл, сякаш разбрал насъбралата се в гърдите ми болка. Но освен мълчание, нищо друго не последваше. Малцината мислещи сред колегите оставаха, като глухоняма след такива приказки. А аз не съм "вербовчик". Аз разговарям с хората, считайки, че всеки трябва сам, свободно и доброволно да направи своя избор на цел и път в живота.

★

Един божи ден, когато в университета бяхме заети само сутрин, след като се нахраних в мензата и се бях прибрал у дома, на вратата се позвъни. Отворих. На прага стояха мъж и жена, които виждах за пръв път. Попитаха ме дали аз съм другаря Константинов и след като получиха утвърдителен отговор ми съобщиха, че идвали за членския внос. Когато им казах, че не ги разбирам и отново попитах за какво ме търсят, те ми отговориха, че били касиери на местната ОФ-организация. Казах им че сигурно имат някаква грешка тъй като аз не членувам в никакви партийни и обществени организации, но те държаха на своето и настояваха да се издължа, както съм го правил редовно, откакто живея в квартала. Нещо прищрака в мозъка ми: "Тъщата ще я е свършила тая" и им отговорих, че ще си получат вноската от този, който им е плащал до сега. Те си отидоха, а мен ме хванаха бесовете. Това беше дело на любимата ми "belle mere", която в името на мира с властта и за да не я гледат изпод вежди местните агитпропи, е плащала като контрибуция ежемесечната сума. Когато се завърна сигурно съм изглеждал страшно, защото на лицето й се из-писа ужас. Отвътре ми кипеше и едва се сдържах:

- Каква е тази история с членския внос за ОФ?

- Ама аз за твое добро бе Георги те записах, пък и ние да си нямаме непри-ятности..

- Ама ти как си представяш тая бе, твойта мама, - избухнах аз - Георги Константинов отечественофронтовец!?

Очите ми в този момент навярно са били зловещи, защото тъщата отстъпи заднешком и се заключи в стаята, където малкия Илко си играеше сам. От този момент престанах да говоря, гледах през нея и когато преминавах през хола, като призрака на Хамлетовия татко, тъщата бързаше да се

свре в кухня-та или в стаята на балдъзата и баджанака. Мълчанието ми продължи много дълго, докато накрая тя проплака:

- Продумай бе мили Георги!

Отворих устата си. Продумах, но разговорите ни бяха само служебнолаконични. Така, още в края на първата година след преместването ни в новата квартира, си отимах "завряна тъща"...

ИНТЕРМЕЦО - В КУХНЯТА НА КАНИБАЛИТЕ,
КЪДЕТО НАМЕРИХ ТОЗИ ЕКЗЕМП-ЛЯР ОТ НЕКРОЛОГА, КОЙТО В КРАЯ НА 1966 г.
БЕШЕ РАЗЛЕПЕН ОКОЛО МВР:

една страница за факсимиле от "некролога"!

ГЛАВА XIII
СМЪРТТА НА "ЧЕ"
КУЛТУРНАТА РЕВОЛЮЦИЯ В КИТАЙ
ЖИВОТЪТ ПРОДЪЛЖАВА ORBI ET URBI (В СВЕТА И НА
ГУРКО 34)

Поради идиотските настоявания на вуйчо за съдебна "РЕАБИЛИГАЦИЯ", която да послужела за уреждане на софийското ми жителство, нашите пазариха отново адвокатката Вера Ралчева, за да се заеме с тази непосилна задача и направи нужните постъпки. Тя изготви една "Молба" до соф. окръжен съд - наказателна колегия и адресира искания за удостоверение от ТВО - Белене за статута ми на бивш затворник, до Градска болница - Панагюрище, че откраднатата за делото пишеща машина е върната, до съда в Благоевград за Свидетелство за съдимост, до данъчното управление, че не дължа глоби и данъци и накрая - до Градския общински съвет за удостоверение за "доброто ми поведение", които документи да ми "послужат пред съда за реабилитация", необходима за разрешаване на жителството. Аз знаех, че за такива като мен столицата и голямите градове в "родината" бяха забранени, но се съгласих, за да се убедят близки и далечни, че... "томахавката не е заровена". След като отвсякъде бях обрисуван по подобавачия начин, от Градския Общински "Народен Съвет" в Благоевград, където временно ме водеха като постоянен жител, се получи следното писмо:

*"До Другаря Г.К.Г.,
ул. Ташко Комитов № 8",
с изх. № 5308 от 2.11.1967 г.:*

"По повод молбата Ви подадена в ГНС относно искане удостоверение за по-лучаване на реабилитиране и от проверката, която се направи се констатира следното, След излизането Ви от затвора 1962 г. не сте живяли продължително време в града ни от което не може да се види Вашето поведение сред обществото. Ето защо, Съвета не може да Ви издаде исканото удостоверение за реабилитиране.

*Благоевградски общински народен съвет
Председател: /Хр. Юруков/ Подписи и
Секретар: /Ас. Ангелов/ кръгъл Печат"*

С това, зле замислената операция "софийско жителство" приключи. Копиите "не ме искаха в селото", а вуйчо Тошо ме караше да ги... "питама за попвата къща". Той си

мислеше, че след като съм вече "глава на семейство", защо да не стана "мирен гражданин и прилежен чиновник"?

Междувременно, след лятната ваканция през 1967 г., когато отново се бяха заредили дни, изпълнени с ТРУД И УЧЕНИЕ И ОБРАТНО, ако употребим любимите тодорживковски обрати на словото, световните телеграфни агенции разпро-стриаха на 9 октомври новината за гибелта на аржентинския герилеро и член в кабинета на Фидел Кастро – Ернесто Гевара.

В началото на 1959 г. "Команданте" Кастро беше слязал от планината със своите черночервени знамена, като шеф на революционното движение "26-и юли", което бе прогонило от Куба диктатора Батиста. Първоначално Фидел бе-ше подкрепян от САЩ, но когато започна да национализира американските компании, подкрепата се превърна в блокада на острова. Тогава Кастро се обърна за помощ към Москва, сля своето движение с местната компартия, създавайки един хибрид с доста неясен профил, елиминира нейния генерален секретар Блас Роха и му взе поста, запазвайки за себе си и премиерското кресло в "революционното правителство". Отношенията му с Кремъл минаха през много перипетии. Между другото беше обвиняван и в "дребнобуржоазен анархо-авантюризъм". Около него се бяха създали не малко митове. Един от тях беше и този за загиналия "Че". Разпространяваха се и множество фолклорни анекдоти и пикантерии, като посещението на Кастро при Тодор Живков в Бояна, където повдигал капачите на тенджерите, за да надникнел в менюто за господарите и слугите, и констатирал нарушения в... принципа на равенството. Носеха се и други, най-невероятни слухове и легенди, които допадаха на жадния за справедливост и свобода, но безсилен български народ. Още в затворите те бяха повлияли върху някои наши приятели, които копнееха да видят "анархизма реализиран", макар и само върху един Карибски остров. Всъщност, независимо от "левичарското" фра-зъорство, обществото, което се роди от кастристка гериля и последвалата я диктатура, стана неразлично от държавнокапиталистическите, които слезнаха от сцената едва след 1989 г. заедно с т. нар. соц-лагер. След предстоящата кончина на престарелия кубински диктатор, краят на неговия "социализъм" едва ли ще бъде по-различен.

Но "Че" беше властник от особена порода. Той бе разстрелян в една казарма на боливийската хунта, след като напусна министерското си кресло, за да се бие срещу империализма върху трите континента на Третия свят – Африка, Азия и най-вече родната му Латинска Америка. Новината се превърна в сензация не само за телеграфните агенции. Министри не напускаха креслата си всеки ден, за да отидат да се бият и загинат за "освобождението на други народи", както отвърнал Левски, когато го запитали: "– Какво ще прави, след като се освободи България?"

Поради тази причина, нашите властници посрещнаха траурната вест с облекчение. Беше изчезнал един лош пример за подражание, макар че нямаше опасност той да стане заразителен за отечествените министри и "министриабли".

Както и да било, по повод екзекуцията на "Че", на следващата сутрин в София пристигна Гачев с когото наскоро бяхме възстановили кореспонденцията си, след едно продължително мълчание. Той ми предложи да отидем в Кубинското посолство, за да изразим съболезнованията си. Аз "по принцип", както казват днес, не изпитвам никакво уважение към "революционери", които след победата бързат да настанят изпосталялите си задници в министерски кресла. Но, след известни колебания, се съгласих, макар че по това време вече наричахме последователите на Кастро... "кастрати". За мен този акт със стария троцкист щеше да бъде една провокация срещу властта и нейните копои. Една демонстрация срещу конформизма на всички властници, чиито задници се бяха срастли с креслата. За разлика от изядените от Великата Френска Революция нейни деца, "нашите" шопари бяха превърнали саркофага ѝ в... копаня и плюскаха на поразия заедно с дечицата и внученцата, дояждайки останките ѝ. Със смъртта си, "Че" сякаш протестираше срещу "стила на живот" и на тукашните охранени бюрократи, които бяха завършили своята "революционна мисия".

Между нас казано, реших се повече от желание да скандализирам властта. Искях да видя как ще реагират и да разбера нещо повече за "кастратите". Облякох траурния си венчален костюм с черна риза и черна вратовръзка, купих цветя и потеглихме към посолството. (През 1963 г. Васил Йоцов бе сторил същото пред американската посланичка, когато застреляха Д. Ф. Кенеди.) От вратата ни посрещна служител, който говореше сносно български. По букета разбра, че идваме за смъртта на Гевара и ни поведе. Изкачихме няколко стъпала и се озовахме в просторна зала. В ляво имаше голям портрет на загиналия, който беше "препасан" с траурна лента. От една от вратите, които сношаваха залата със заграждащите я стаи, излезе едър мургав мъж със силно прошарени къдрави коси, над шейсетте. Преводачът, който ни посрещна, го представи:

- Посланникът на Република Куба - другаря Фелипе Торез.

Гачев отговори от името на двамата ни:

- Ние сме милитанти на IV интернационал и сме дошли да изразим на Вас и на пролетариата на Куба нашите съболезнования за падналия за Световната революция наш брат.

Идеше ми да го цапардосам за дребната му троцкистка шмекерия защото се опитваше да осребри и тая смърт за моя сметка, но като размислих, си рекох, че така е по-добре: нали не се знаеше точно кого жалим: "Нека не ангажирам

анархията с тези съболезнования. По-харно ще бъде да съм инкогнито." Застанахме пред портрета, свихме лявите си ръце в юмрук и отправихме последен поздрав след което ни насочиха към масичка с разтворена книга за съболезнования по повод убийството на Ернесто Че Гевара в Боливия. В нея Гачев вписа своите мисли, а аз само положих подпис и оставих китките. След тази церемония се ръкувахме с посланника и дошлите междуременно още двама дипломатически чиновници, като се разпрегърцахме с всеки от тях. После Гачев поведе кратък разговор с посланника:

- Към кой Интернационал принадлежеше Ернесто Че Гевара? Понеже в момента, освен социнтерна, съществуваше само IV-и Интернационал, бай Митьо искаше да присвои трупа на убития, като получи "нотариален акт" за него от посланника на Куба. Но Фелипе Торез му отговори дипломатически и "диалектически":

- Навярно би членувал в Третия Интернационал (Коминтерна), ако той съществуваше днес.

Фелипе не уточни до кой конгрес на III Интернационал - до II-и, до IV-и или до последния VII-и, преди да го обявят във фалит през 1943 г. (По тоя повод американският посланник в Москва - сър Джозеф Дейвис беше изразил съжаленията си: "- Тъй като - цитирам - Коминтернът бе превърнат от Сталин по-скоро в Погребално бюро за революциите...".) Номерацията на конгресите имаше "огромно значение" за болшевиките, защото признаващите само първите два конгреса бяха "ляви комунисти", първите четири - бяха "ленинисти-троцкисти", а всичките до края - бяха сталинисти. Аз мълчах. Не виждах смисъл да говоря, а и ако си отворех устата, щеше да стане излишен скандал. Тук ме бе довело любопитството и надеждата да получа малко книжнина за положението в Куба и Латинска Америка. Нуждаех се от впечатления и информация. През това време Гачев говореше за трудностите, които имаше в България неговият IV-и Интернационал, без да прецизира кой? Защото по него време, както и днес, във всяка страна където имаше по неколцина троцкисти, съществуваша по няколко "интернационали", което също свидетелстваше за "кризата на ръководството на световния пролетариат". Когато бай Митьо приключи своя разговор, аз поисках от посланник Торез документи, които той обеща да ми изпрати, но никога не ги получих, макар да се прегърцахме и тупахме по гърбовете...

Следобеда, в Студенския дом на културата, кубинските дипломати бяха организирали траурен митинг на който ни поканиха. Навярно, защото ние с Гачев бяхме единствените, отишли сутринта в посолството не поради протокола. Но бай Митьо трябваше бързо да се връща в Пловдив - оставил жена си в много тежко състояние. Аз отидох сам и застанах доста встрани от входа. В него момент пристигнаха колите с посланника и дипломатическия персонал. Фелипе Торез

слезе от първата кола и се направи, че не забелязва официалната комсомолска делегация, която го очакваше с букетите пред входа. Той се насочи към мен, рече "Салуд компанеро!", прегърна ме през рамото, минахме покрай шпалира от зяпнали членове на ЦК на комсомола и копои от ДС и ме въведе в препълнения с латиноамерикански студенти салон, които ни посрещнаха с овации, с което объркаха още повече представите на шпионите на ДС върху моята самоличност... "Камарад Фелипе" искаше да седна горе в деловия президиум около покритата с червено сукно дълга маса, но аз реших, че и това им стига на официалните посрещачи и затова останах долу "сред масите". Някой ме запита:

- От къде се знаете?

- От кубинската гражданска война...

Митингът беше открит от посланика. В речта си Фелипе Торез цитира "Че" за "десетте Виетнама, чиито пожари трябва да осветят планетата" и за дълбоко неудоволствие на официалната делегация заяви:

- Не мир, а поток от ламаринени ковчези е нужен. Само тогава американският пролетариат ще може да осигури мира в света!

После говориха студенти от различни страни за революцията на Латиноамериканския континент и завършиха с "Интернационала", изпълнен на испански. След това се прибрах. Не забелязах "опашка" след мен. Тридесет години по-късно, когато ми разрешиха достъп до досието, което ДС е образувало срещу мен, се поинтересувах дали някои от присъстващите в Кубинското посолство е направил донос. В предадените ми томове, не намерих такъв. Кое не доказва нищо, защото документите в моето досие за първата петилетка след за-твората, бяха много рехави. Това, май ненормално за една полицейска страна.

Като че ли единственият резултат от "Операция Че" беше заблудението на бай Митьо, който, след като се завърнал в Пловдив, казал на своята Стоянка, че когато ни представил пред Торез, като "милитанти на IV-и Интернационал", аз не съм реагирал и той бил склонен да приеме мълчанието ми като знак на съгласие. (Така мислише някога и "заведущият политическата част" в Пазарджишкия затвор Ангел Посталков - бивш партизанин и... выдающий кретин.)

Трябва да добавя, че освен от любознателност, в известна степен бях съблазнен от мисълта, че саможертвата на "Че", който изостави властта, за да отиде в планините на Боливия (ала нашият Ботев, който обаче, беше "само един обикновен букурешки хъш") е акт и симптом на предстоящи революционни събития в южноамериканския континент. Неговият жест беше необичаен и с това спечели сърцата на голяма част от революционната младеж по света. Тогавашните младоци, които на следващото 1968-о лято

дойдоха в София на "Фестивала" и се разхождаха с неподкастри бреди по "Царя", бяха превърнали "Че" в свой кумир. Но и те, като днешните, които окачват портрета му по фанелките си, едва ли бяха прочели ред от него. Когато се запознах с някои от книжлетата му, установих, че словата му не се различаваха оъществено от скудоумието на сталинските агитпропи от прежните години. В "Дневникът" и писанията "За герилята" (партизанската война) той не бе казал нищо оригинално. "Теорията" за 10-те Виетнама не съдържаше нищо ново за революционната стратегия и тактика. Никакви "Виетнами" не могат да победят цитаделата на капитала, докато революцията не създаде едно по-свободно и по-нравствено общество от американското. От "10-те Виетнама" не би излязло нищо по-добро от днешния, ако те бяха, като този на Хо Ши Мин. За последният също се разказваше, че на приема в посолството на Виетнам в София, поднесъл само по един портокал на разточителните си домакини во главе с Живков и се извинил с думите: "- Ние сме бедна страна и не можем да си позволим пищни банкети..." Но, дори да е бил искрен, "чичо Хо" не е разбирал, че основите върху които е "изградил новото общество" са гнили и неговата диктатура не би могла да роди нищо друго, освен дегенерати, които щом затлъстят, ще се споразумеят с империалистите в името на взаимното си оцеляване. Това важи с още по-голяма сила за Фидел и неговите "кастрати", които установиха в Куба една не по-малко свирепа диктатура от тази на Батиста и един етажиран като сватбарска торта "социализъм"...

Навярно човешката глупост е по-трудно преодолима от полицейската диктатура и у не малко хора има наистина нещо идиотско, щом се поддават толкова лесно на манипулациите, приемат безкритично панегириците и очакват всевъзможни спасители, освободители и чудотворци като "Че". Ако "мислите" му бяха излязли изпод перото на някой простосмъртен, чийто задник не беше протривал министерски кресла, сигурно щяха да останат незабелязани поради своята баналност и тривиалност. Предаденият от боливийските си "другари" герилеро продължава да е идол за някои "революционери" и им импонира именно с мъченичеството на един министър и респекта, който те имат към... дър-жавните постове. "Че" ги удивлява с това, че напусна креслото си и е "отиде да се жертва за други народи", като че ли кубинския беше вечеосвободен! Дори ние, сме склонни да забравяме, че всеки един от нашите анархисти, който е загинал, без да омърси задните си части с министерско столче, остава незабелязан, макар в нравствено отношение и по личен кураж да надхвърля с ръста си Гевара десетки пъти. Анархистическото движение е дало десетки хиляди такива примери по цялия свят. Само у нас в България те са стотици. (За четиримата испански

министри от кабинета на Ларго Кавалеро не говоря. Те дори нямат оправданието на паднали в борбата властници...)

Години след това събитие поставих на етажerkата в работната ни стая на ул. "Бистрица" № 5 един портрет на "Че". Искан да проверя реакциите на работещите в Изчислителния Център. Резултатът беше нулев. Само директорът – Боре "Халата" – при едно свое посещение ме попита: "– Това ти ли си?" Отговорих му: "– Не виждате ли, че моята брада не е, като тая на "Че", а физиономията ми е несравнимо по-интелигентна?" Не зная дали този портрет стана повод за една декларация от 2007 г. на "Съюзът на запасните контраразузнавачи и разузнавачи" (тоест на копоите от ВГУ и ПГУ на ДС) във връзка с поставянето на кандидатурата ми за член на Комисията по досиетата на ДС? В нея, четири десетилетия след убийството му, те твърдяха, че не съм "никакъв демократ" (което е абсолютно вярно), а "анархолиберал и поклонник на Ернесто Че Гевара" (в което няма и милиграм истина.). Тогава и сега, за мен "Че" си остава рекламен продукт, който ни пробутват, знаейки, че ни мамят! За нас, смъртта във войната – партизанска или класическа – не е индулгенция. Умират и се избиват помежду си гангстери и мафиоти, както и изпратените в нейните касапници милиони обикновени войници. Затова, ние ще разрушаваме всякакви митове. Ние нямаме нужда от тях и ще продължим да търсим истината на всяка цена, колкото и висока да е тя. За плача на платените оплаквачки от медиите с който те изпращат всеки от "великите" и ни внушават каква загуба е претърпяло човечеството с кончината им, мога само да изразя съжалението си, че няма по-чести поводи за смешните им сълзи. Що се отнася до портрета на Гевара, аз го свалих преди да "замина надалече с парахода Мажестик" (както се пееше в един стар шлагер) и "за спомен на колегите в нашия отдел", оставих само своя – брадат, гледащ с олимпийско презрение към света, който беше негов "идеал". Този последен "Спомен" също намерих в досието си...

*

Ако партизанският опит на "Че" завърши като трагичен фарс в боливийската казарма и от локалните огнища на останалите само като пожелание "10 Виетнама" не можа да се разгори револуционният пожар, в просторния антипод на тази латиноамериканска страна, в т. нар. Народен Китай, "хидрата на револуцията" навдигаше отново глава и прикова вниманието на цялия свят. Подобно развитие аз очаквах още преди десетина години, когато трима анархисти и трима легионери бяхме уединени в наказателното отделение в южното крило на третия етаж на пазарджишкия затвор. Ние двамата с Илия Минев бяхме в 64-а килия и водехме ожесточени спорове. Той мислеше, че инициативата е

преминала в ръцете на Москва и че "Западът" е обречен, а аз пророкувах, че в СССР, в Китай или в коя и да е друга страна от разпадащия се блок на "социализма", тепърва предстоят революции, подобни на Унгарската от 1956 г. Нещо повече, дори държавният капитализъм да се превърне в планетарна система, на негова основа, твърдах аз, щяха да се развият до пароксизъм всички противоречия на стария свят: класови, антиколониални и империалистически, които могат да бъдат преодоляни единствено по пътя на Социалната революция. Държавният капитализъм особено на "великите сили" и установените в тях диктатури със стремежа си към световно господство, само ще ускорят настъпването на Третата световна война, която щеше да сложи край на интернационалното и социално статукво... През 1966/67 и следващата 1968 г. в Китай се разгънаха мащабни и комплексни събития, които станаха известни, като "Великата културна пролетарска революция". Тя раздвижи водите на китайското и световно блато и събуди надеждите ми. Мислех, или по-скоро исках да вярвам, че настъпва "събъждането на пророчеството" ми от затвора. Всестранната криза на едномилиардната страна разтърси най-напред върхушката на китайската компартия, разцепвайки я на фракции, които се заловиха за гушите в борбата за властта. Така нар. ревизионисти около председателя на китайската република Лю Шао Ци и Дън Сяо Пин, търсеха спасение в провеждането на реформи в посока на "пазарния социализъм", а Лю беше и за укрепване на отношенията на КНР със СССР. Притиснат "от дясно", Мао Цзе Дун бе принуден да апелира към студентството и работниците за ликвидиране на конкурентите му. Студентите от Пекиния университет първи започнаха да разлепват по стените на столицата своите "дацзибао" (позиви) с призови за "стрелба по шабовете на партократите" и за "чупене на кучешките глави на обуржоазилите се бюрократи". Между двете фракции стоеше "с пушки при нозе" китайската армия, оглавявана от военния министър Лин Бяо. Борбата се водеше с променлив успех, при което все по-вече сили набираха отрядите на работническата милиция - "цзаофани" и на "хунвейбинските" организации на студентството. Макар извикани на живот от "Председателя Мао" за уреждане на сметките му с "реакционните сили в партията и държавата", на моменти те като че ли се изплъзваха от неговия контрол и заплашваха да пометат и двете фракции. Истинската информация беше оскъдна. Официалната, идваща от Москва в София, беше подчертано антимаоистка - с обвинения в авантюризъм и "анархия", придружени от фотографии на висши партийни функционери/фракционери, "тръгнаха по пътя на реста-врация на капитализма", с глави и ръце затиснати в дъсчени хомоти, на които с йероглифи бяха описани прегрешенията им или на такива с хартиени шапки на клоуни, които тълпите заплюваха, измъчваха и линчуваха.

Няма да си кривя душата - тия картини не ме опечаляваха. Жертвите бяха вчерашни палачи. В разговорите ни с Миро беше влязла в обръщение фразата "Да счупим кучешките им глави!". "Радиогласовете" не можеха или не искаха да дадат по-подробни и по-точни сведения за ставащото в "поднебесната империя" и в "Забранения град", а зад витрините на Китайското посолство на "Царя", помещаващо се в дома на Иван Евстатиев Гешов, където отивахме, за да ги разглеждаме, можеха да се видят снимки на маршируващи с развяти знамена колони от "възторжени манифестанти", славещи "Най-червеното слънце" (Мао) или пеещи химна на КНР - "Изток аленее". При подобна дезинформация, всеки можеше да даде воля на въображението, съобразно желанията или мирогледа си. Аз не бях единственият, който разглеждаше през увеличителна лупа започналите там събития и предвкусваше революционното пришествие. Мама, наблюдавайки радостната ми възбуда, ме питаше шепнешком: "А бе, ти маоист ли си?", а Петко Чолаков, който участваше в старите ни затворнически диспути, сега в разгара на "културната революция" казваше:

- Мама му стара, кара-вара и се сбъднаха най-налудните мечти. Нещо, което никога не съм очаквал..

За съжаление, и този път "мечтите не се сбъднаха". Нещата започнаха да се проясняват, едва след като "стрелбата по шабовете" завърши с елиминирането на конкуренцията в партията и на сцената излезе запазилата до този момент неутралитет, китайска "народоосвободителна" армия. Мао даде заповед да започне лов и изстребление на хунвейбини и цзаофани. С известно закъснение почувствах, че и Културната революция придобива привкуса на кампанията от 1957 г., разгърнала се под лозунга "Да цъфтят всички цветя!" С нейна помощ на времето си, Мао ликвидира опозиционните елементи сред китай-ската интелигенция. Сега той удържа последователно победи срещу "враговете си с партийен билет" и най-вече над работническата и студентска младеж. Тя заплати скъпо наивната си вяра в един от най-голямите демагози на XX век. Защото, когато развитието на борбата постави ребром въпроса "Кой-кого?", революционната стихия не разбра, че "стрелбата срещу шабовете" е обречена на неуспех, ако селектира неправилно нишаните и приоритетите си. Вместо срещу военно-полицейските шабове, тя бе насочена към част от партийната и административна номенклатура. Верно е че "идеолози", вдъхновители и под-стрекатели на терористическата политика на диктатурата бяха партийните мандарини, но ако бъдат лишени от преториянците си и репресивните институции на своята диктатура, те стават по-безпомощни и от тюленови бебета. Поради късогледството на революционната младеж, "Културната революция" се превърна във вариант на сталинските чистки от втората половина на 30-те години. След три десетилетия, нещата се

повтаряха в Китай, като "закономерност". Едва след смъртта на Мао през 1976 г., започнаха да проникват известни сведения за мащабите на кървавите репресии, които спътстваха фракционните борби и въвличените в тях десетки милиони студенти и работници. След едногодишното "преходно" царуване на шефа на китайската Държавна сигурнос Хуа Го Фен (той убеждаваше "верующите", че на смъртния си одър Мао му казал: "Сега Хуа, след като оставям съдбата на социализма в твои ръце, мога да си отида спокоен от този свят!") властта отново премина в ръцете на оцелялите "ревизионисти", начело с "мъжа на годината", както го класира американското списание "Тайм" - Дън Сяо Пин. Дошлите на смяна пекински властници, след като балсамираха "най-червеното Слънце" (Мао), съобщиха, че в развихрилата се "Културна революция" били загинали между един и два милиона "честни синове на Партията", които те реабилитираха посмъртно. За "трагичната им участ" била виновна... вдовицата на Мао. Тя беше съдена и завърши живота си, заедно с останалите трима членове на Политбюро от "Бандата на четиримата" в създадения от съпруга ѝ китайски Гулаг. А броят на загиналите в спрялата на полупът революция милиони хунвейбини и цзаофани продължава да е държавна тайна. Тези данни едва ли ще станат известни някога. Западните "защитници на човешките права" в подобни случаи запазват гробовна тишина. Те не крият задоволството си от ликвидирането на революционния потенциал в кой и да е пункт в света. Това важи още повече за страна, която по население сама е по-голяма от всеки друг континент.

Претърпяла поражение в Китай, революцията предизвика, като "утешителна печалба", вълни, които се разпространиха и в много от страните на "Първия сват". С това тя послужи като отправна точка за нови оптимистични анализи и прогнози от онова време. В тяхната основа бях поставил аксиомата, че зад всяка по-дълбока криза, както и зад войната, наднича Революцията. С такива надежди тръгнах през 1973 г. на път към Париж, който от 1968 г. продължаваше да изпраща (или така ми се струваше) революционни сигнали към света. Когато пет години по-късно се озовах в "Столицата на цивилизацията и разврата", разбрах, че действителността отново е доста далече от моите идейни конструкции/хипотези, но те може би имаха своята "прагматична стойност". В смисъл, очаквах да породят нови надежди, увереност и кураж, за да се улесни мобилизирането и организирането на революционните сили. (Със същата цел в емиграция развивах и идеята за Р.Р., за да констатирам със съжаление, че вместо да импулсира четците ѝ за борба, тя ги караше да свият ненужни ръце на празни гърди в очакване развитието на компютрите и роботите да свършат тяхната работа...) Така, въпреки всички приливи и вълни, предизвикани от

революционните (или псевдореволюционни) събития, тласъците се оказаха абсолютно недостатъчни да отлепят от дъното заседналия кораб и да ни позволят да навлезем в бурното море. НЕЩО НЕДОСТИГАШЕ, ЗА ДА ВИДИМ И УЧАСТВАМЕ В ЕДНА ИСТИНСКА, ГОЛЯМА, ЖАЛОНИРАЩА ПЪТЯ НА ЧОВЕЧЕСТВОТО СОЦИАЛНА РЕВОЛЮЦИЯ и това едва ли беше "кризата в ръководството на световния пролетариат", както твърдеше Троцки от времето, когато Сталин го експулсира от създадения с решаващите му усилия "съветски Рай". Изглежда несъзрялостта на обективните международни, социаликономически, идейни, културни и нравствени условия, необходими за създаване на Новия свят, спъваше и появата на един мощен, организиращ революционен фактор.

*

Беше настъпила новата 1968 г., а заедно с нея и януарската изпитна сесия, затова разреших гостуванията и "приемите", но срещата с бай Христо Колев не можех да отложам. По това време, ако не ме лъже паметта, той работеше в една бригада със стари наши деятели с която произвеждаха костно брашно и туткал. И макар, че тая работа беше страшно мръсна, смрадлива и вредна за здравето, копоите го гонеха и непрекъснато нареждаха да бъде уволняван. Заедно с цялата бригада, те се местеха, като чергари по селата в софийско. След като ги бяха изгонили от гара Искър, те се бяха установили в едно пернишко село за което пътуваха и се връщаха след работа всеки божи ден. Бай Христо живееше с жена си Магда в дома на Мишел Герджиков, на ул. "6-ти септември" № 30. Магда беше дъщеря на стария анархист и организатор на Преображенското въстание. С хора, като него избягвах срещите на "Гурко", не заради подслушванията, които копоите можеха да проведат директно: в хола от към вътрешните прозорци на голямата сграда на МВР, а в "спалнята" - от намиращата се в непосредствено съседство жълта триетажна постройка на столичната ДС. (Балконът бе буквално на метър от прозорците на началническите кабинети.) Той, както и повечето приятели от тюрмите бяха хора, почти във всяко отношение чужди на моите новопридобити роднини. Рядко, ако форсмажорни обстоятелства го налагаха, гледах да се срещнем в отсъствие на "съквартирантите" и жена ми, защото неуместните ѝ намеси често правеха сериозните разговори невъзможни и... глупави, а имаше и лошия навик да споделя всичко случило се с приятелки и колеги. Но сега Бай Христо сам бе поискал да дойде у дома. За пръв път щеше да ми гостува. Бяхме се уговорили да се видим след 18 часа.

Понеже у нас не се готвеше - хранехме се по столовете - на връщане минах край "гастронома" на площад "Славейков", за да взема нещо готово. Наредих се на опашката и когато

ми дойде реда, поръчах кило пържен свински дроб. Точно бях платил и продавачката ми го подаваше, когато някой ме стисна над лакъта. Обърнах се и видях състудента на тате и приятеля на вуйчо Тошо – инж. Стефан Крантов. Докато съм чакал, преглеждайки вестника, част от кръжока "Хитър Петър" беше заела местата си около една от високите кръгли маси за правостоящи. Те се събираха редовно сутрин, а понякога и привечер, за обмен на новини и мисли. Насреща ухилен, гледайки към увития в амбалажна хартия свински черен дроб, Крантов запита:

– Това ли са твоите идеали?

Избухна общ смях и ме поканиха да се присъединя към тях. Извиних се, че бързам защото ще имам гост. Вуйчо полюбопитства, и когато му казах с кого ще се видя, разбрах, че повечето от присъстващите го познаваха и изпитваха към него респект. Твърдото държание при нескончаемите арести, затвори и концлагерите на "зетя на Мишел", както някои го знаеха, разказите за неговата широка култура, неподкупност и дълбока човечност бяха стигнали и до тях. Рядко честен, непреклонен и предан на нашия идеал, бай Христо приличаше повече на мъченик от първите векове на християнството, отколкото на революционер. Дошъл до анархокомунизма, тръгвайки от Толстой, той се бе превърнал в нравствен колос на нашето революционно движение с когото малцина в цялата българска история биха издържали сравнение. Беше арестуван повече от дузина пъти преди 9-ти и съден по закона за защита на държавата (ЗЗД). Преследванията, гладът, побоищата и нечовешките инквизиции срещу него, както и срещу повечето активни деятели на Федерацията продължиха и при новата "пролетарска" диктатура, дошла на смяна на царската. При това – с още по-системна и педантична освирепялост, чак до дълбока старост. Почти всичките 45 години на "социалистическо строителство" бай Христо бе прекарал в конц-лагерите или в интернирания. Малкото години през които бе оставен на "свобода", протичаха в непрекъснати уволнения и гонения. Копоите искаха да го принудят да им се помоли да му разрешат да... работи. Така разбираха те високо прокламираното в димитровската или живковска конституции "право на труд". Властниците и тяхните езекутори от тайната полиция, искаха на всяка цена да унищожат и заличат такива примери на подражание за младото поколение, като ги смажат нравствено. (Историята на своя живот той е описал в спомените си, затова тук повече няма да се спирам на нея.) Тази фигура в българския обществен живот, която уважаваха дълбоко дори враговете ѝ, предизвикваше неистовата умраза на копоите. Разполагащи с неограничени средства, пълномощия и власт, палачите си въобразяваха, че със своя безнаказан произвол, "изобретателност" в нечовешките изтезания, и садистична жестокост, биха могли да корумпират или

пречупят всеки, но тук удариха в гранит. Бай Христо изкачваше сам, в течение на повече от шест десетилетия тежкия кръст към своята Голгота, без чужда помощ и бе получил прозвището "стойкът". Няма нито един лагерист или затворник, които са били с него, да сдържат възхищението си от избраната и безкомпромисно следвана линия на поведение. Само сталинистките пигмеи с които бе прекарал част от затворническите си години, се бяха опитвали напразно да изкалят светлия му образ. В безсилната си злоба, както се разбра три десетилетия след описваната среща, "рицарите" на Дзержински го бяха кръстили в своите досиета с псевдонима "Катил" (престъпник, убиец). Само тоя факт е достатъчен за всеки, който познаваше макар и отдалече този сякаш попаднал от античността сред нас в ХХ-и век герой, за да разбере цялата им подлост, душевна мръсотия, канибалски нрав и гангстерски морал.

Когато се прибрах, Климентина беше посрещнала госта и двамата разговаряха вече като стари познати. Бай Христо беше общителен, намираше какво да каже с всеки на каквато и да е тема и затова не ме учуди, когато разбрах, че говорят за исихастите. От там разговора се насочи към богомилството и кой знае до къде щяха да стигнат, ако не прекъснах малко безцеремонно беседата им, с молба към моята благоверна да сервира вечерята. На масата не позволих разговорът да се върне към средновековието и в дневния ред поставих революционната перспектива в светлината на Китайските събития. Сюжетът не интересуваше особено домакинята и на няколко пъти тя се опита да превърне разговора в гаргара, което ме накара да реагирам остро. Тя отвърна язвително:

- Това ли е вашия анархизъм, ами че той нашият сегашен вожд е по-демократичен от теб бе батко.

- Слушай! Когато идват твоите кандидати и доктори на задгробните науки, аз никога не съм се опитвал да налагам в разговорите ви това, което интересува само мен. Напротив, или съм мълчал, или съм ви оставял да продължите без мен, отивайки в половинката от стаята си.

- Искаш да кажеш, че и аз трябва да ви оставя, така ли?

- Както искаш разбирай казаното.

- Ако продължавате така, ще си отида. Георги, ти си по-големия и трябва да проявиш повече разбиране и толерантност - Христо Колев се опита да разреши, натрупващото се електричество в домашната атмосфера.

Но Климентина вече се беше навдигнала от масата и рече:

- Аз ще ви оставя да се наприказвате, защото за утре трябва да приготвя една статия за "Народна армия", че само заплатите не стигат. Батко да ме извикаш, когато госта си тръгне - после се обърна към почувствалия се неловко бай Христо и добави не най-подходящото изречение за случая:

- Много ми беше приятно и се надявам да продължим разговора си в отсъствие на господина.

Въздържах се и не я напсувах, нито възразих на моя по-възрастен приятел, когато започна да ме поучава как трябва да се държим с жените, които не са наши съмишленички. Вместо това му казах:

- Искам да поговорим за възможния развой на събитията в Пекин и влиянието им у нас...

- Ако се съди по масово възцарилите се страх и подлост, тук развитие май няма да има, а и за Китай не съм оптимист...

- Аз нямах предвид у нас. Струва ми се, че светът започва да шава и ако духът излезе от бутилката, това ще се отрази и тук.

- Нека разделим нещата. И се спрем първо на това, което вече втора година става в Китай. Аз мисля, че тия момчета, чиято поява на сцената бе инспирирана от Мао, нямат ясна цел, нито революционна организация, а ако щеш и стратегия с която да надделееят полицейските и военните корпуси на маоист-ката диктатура. Не виждаш ли, че са манипулирани от Мао и компания?

- Манипулациите и демагогията, които той използва в борбата си срещу конкурентите, в условия на тежка криза, могат да събудят революционната стихия, а когато в борбите се намеси народът, развитието има свои "законали". Нали си спомняш какво стана в Унгария. Ако в Китай това се повтори, никаква "съветска" армия няма да може да смаже китайската революция...

- Унгария се различава от Китай. В нея масите са по-образовани, не могат да бъдат залъгвани с черпак ориз, а армията беше тая, която премина на страната на унгарския народ, отвори складовете и го въоръжи. После Мао не е за подценяване. Той умее да си служи с революционната фразеология и лозунги не по-зле от Ленин. Минал е и през школата на анархизма, а знаеш какво се случи с нашите анархисти по време на Руската революция. В Китай по всяка вероятност анархистическото движение е обезкръвено, ако ли не и унищожено през изтеклите двадесет години след 1949 г. Марксистите знаят много добре кой е най-опасният враг за тяхната власт и сигурно са взели всички мерки. Виж докъде доведоха и нашето движение...

- Развитието зависи до голяма степен и от съотношението на силите между враждуващите фракции в компартията. Ако те са равностойни и борбата между тях се затегне и стане кръвопролитна, тогава от военнополойските сили на КНР няма да остане много нещо. Тогава, ние анархистите и стихийният стремеж на масите към хляб и свобода, могат да се окажат онова "малко камъче, което преобръща колата". Още по-вече, че ако и там има хора, които разбират от революционна ситуация, нашите приятели ще имат достатъчно

време да се консолидират организационно, а и стихията сигурно ще извика на дневен ред КОМУНИТЕ или СЪВЕТИТЕ...

- В твоите разсъждения има много ако, а ние разполагаме с малко, за да не кажа никаква информация за ставащото там. Що се отнася до България, при едно установяване на надмощие на маоизма, китайските събития могат само да обнадяват и активират българските сталинисти от чиято победа, едва ли ще спечелим?

- Бай Христо, ако те се хванат гуша за гуша с "априлското поколение" на Живков, това би довело до дестабилизация на режима и до отслабване силите на диктатурата, ангажирани в мъртва хватка. Нали знаещ, че в такива моменти не е важно кои ще започнат сраженията, а кой ще ги завърши, следвайки вътрешната логика в развитието на всяка голяма революция.

- Георги, нашият народ няма този революционен рефлекс. Не видя ли как реагира по време на Унгарската революция...

- Аз бях в затвора и малко преди това ни уединиха, но и това което видях ми беше достатъчно: колената на надзирателите омекнаха, станаха милаим, говореха, че те "първи ще ни отворят вратите, ако стане нещо", а копоите от ДС и началствата изчезнаха, като да си стягаха куфарите за Москва...

- Да, но видя ли какво стана после. Тогава ни прибраха отново и аз изкарах нови три години на Белене. Ловеч ни се размина...

- Само, че това стана, когато танковете влязоха в Буда-Пеща и спряха бесе-нето с главите надолу на агентите на тайната полиция. В Пекин и Шангхай руски танкове трудно ще могат да влязат. Не само защото при демонстрациите в Москва, когато конната милиция нападнала китайските студенти, те прерязвали сухожилията на конете с ножовки...

- Това е жетоко...

- И Исус е казал: "С каквато мяра мерите, с такава ще ви се отмери!"

- Живял съм и видял доста повече от теб, затова нямам твоя оптимизъм, но дано събитията се разиграят, както ти ги прогнозираш, пък тогава "Каквото сабя покаже". А сега кажи на Климентина, че си тръгвам. Ако иска да дойде да се сбогуваме.

Викнах ѝ през хола, тя се появи, ръкуваха се и размениха комплименти и пожелания. След като вратата се затвори зад гърба му, последва двойствената фарисейска, но хаплива оценка на отишлия си Христо Колев. Климентина изпитвала преклонение пред човек, който е изтърпял толкова много заради вярата си в своите идеали, похвали доброто му възпитание ("не като твоето грубиянско"), но гостът ѝ приличал на нейните средновековни еретици-фанатици от които изпитвала чувство на страх, защото такива били готови на всичко в името на своите химери. Тя дори не бе го чула, затова реших, че е излишно да ѝ противореча.

Беше ми ясно, че се страхува от "фанатиците", да не би да разбутат "семейното гнездо".

Скоро след това посещение джандарите пак емнаха бай Христо и той потърси препитанието си в някакво пернишко село, недалече от столицата. Дали го погнаха, като превантивна мярка с оглед приближаващата "Пражка пролет" или някой от подлещите бе направил "донесение" за забранените разговори, каквито нашият апостол водеше с доста по-широк кръг наши и чужди, без да се съобразява с това кой е събеседника му, така и не се разбра.

*

Неколкократно Петър Пеев ми предаваше покани или по собствена инициатива предлагаше да отидем на гости у Иван Гуляшки и аз все отказвах. Той бе-ше шестия в нашия процес. Бях склонен да забравя патологичния страх, който му бяха внушили копоите по време на следствието и в съда. Заставайки на трибуната – изпит и блед със сини сенки под очите, които бяха готови да изскочат от орбитите – Иван се беше обърнал с лице към залата и сочейки ме с пръст, изрече патетично:

"– В един фатален ден, тази злокобна личност се изпречи на моя път и след като разбра злощастната съдба на моя баща, влезе под кожата ми, разчопли старата ми рана, събуди чувството ми за мъст, аз се увлякох от неговите думи и така той разруши бъдещето ми."

Това той каза, макар да не го застрашаваше тежка присъда. Тя можеше и да е условна, ако не бе признал несъществуващи "грехове". Пред съда той потвърди изтръгнатите с инквизиции по време на "следствието" показания:

"– Константинов ми предложи да участвам в тяхната терористическа организация и аз разбира се, се съгласих..."
Това не беше вярно по простата причина, че никога и никому не съм правил предложения да членува в каквато и да е организация. Винаги съм считал, че подобен избор, поради своята рискованост, да не кажа съдбовност, трябва да бъде напълно доброволен и свободен. Към тази линия съм се придържал вина-ги – спорил съм, разговарял съм, убеждавал съм, разпространявал съм книги и брошури, но съм оставял всеки сам да решава трябва ли или не, да участва в една организирана борба против насилието, измамата и ограбването на ближните и далечните в каквато и да било форма. След като го бях наблюдавал и разговарял месеци наред и изслушвал неговите съждения за сталинския режим, му доверих за някои акции, които бяхме извършили. Надявах се, че може сам да прояви желание и да вземе участие в някоя от проектираните, но разбрах, че се страхува. В крайна сметка, човешко е. Достатъчно беше и това, че не стана предател и доносник, като толкова други. Това, което ме спираше да възстановя отношенията си

с него, беше женитбата му с дъщерята на члена на централния комитет на БКП и зам.-главен редактор на печатния ѝ орган в-к "Работническо дело" – Любен Велев. Сватосването беше станало по веригата Пеев – Георги Василев – Елка Константинова, съпругата на Георги и приятелка и колежка на Лидия Велева – жената на Иван, когото Василев наричаше Овен Гуляшки. Не обичах конформистите, но след толкова настоявания се съгласих да им отидем на гости. Искях да видя как изглежда обстановката в дома на един член на ЦК. Приеха ни радушно, а бабалъкът отсъстваше. Помислих, че благоразумно е лишил младите и тяхните гости от присъствието си. После разбрах, че си имал друго жилище, а Василев казваше за него, че бил много свестен човек. Може и така да е, никога не сме се "засичали". Ровейки из архивите на ДС, когато това стана възможно, научих, че Иван е завършил курса по клинична лаборатория, който бяхме прекъснали поради ареста. Преди брака си бе работил в Родопите, където копоите не го оставили на мира, заградили го с доносниците си и започнали да го "разработват" с цел сплашване и... вербуване. От последното го бе спасила женитбата му с Лидия Велева. Иначе, сигурно са щяли да го превърнат в доносник или да го доведат до самоубийство. В досието ми, в една от справките за моите "връзки", видях собственоръчно положена резолюция на "оберщурмбанфюрера" на цялата ДС Григор Шопов: "Иван Гуляшки е зет на бай Любен Велев, който гарантира за него. Всичко това са минали работи от които той се е отрекъл. Сега с дъщеря му си имат хубаво семейство с две деца и си живеят много добре. Да не се закача! – Г.Ш."

Така, ако не друго, бракът бе спасил Иван от доносничество с което копоите биха го унищожили нравствено и психически. Въпреки слабостта пред мъчителите, дълбоко в себе си той беше съхранил верността към паметта на баща си и чувството за чест и достойнство. Друг въпрос е, че в компанията на "дядо" си Любен сигурно е трябвало да внимава непрекъснато да не изтърве някоя дума против "народната власт" и че двамата копелдаци, които бяха създали с Лидия, като че ли се бяха качили на главата му и се държаха с него, като със слуга. Той си траеше, понасяйки всичко стоически и от това се бе превърнал в неврастеник, но "такова беше времето", както би казал "въшкарят", армейски генерал Добри Джуров... Домакините ни поканиха на масата където развързахме торбата със спомените. Внимавах да не уроня престижа на жениха, но от дума на дума стигнахме до темите "за човека и нашето време", за класите и класо-вата борба в обществото, за възмездието, което господарите заслужават. В завързалият се спор, въпреки възникналото недоразумение, съпругата на Иван – Лидка – участваше най-разгорещено. Аз имах на ум възмездието, което трябва да

получат такива, като баща Й, а тя – полученото вече от бащата на Иван веднага след 9-ти, заради това, че бил кмет във видинското село Раковица. Лидия беше категорично против "произвола на тълпите". Не знае дали като застраховка срещу бъдещите превратности на съдбата или само заради невинността на убития от "другарите" на баща Й свекър? Допускам, че човекът може да е бил невинен, но считам, че всички, които са "заслужили" ще получат възмездие за делата си. Сметките на новите власти стояха открити и най-малкото което трябваше да се направи в името на справедливостта, е да бъдат извадени от просторните им жилища и вили, и на тяхно място да бъдат настанени многодетните семейства от Татарли и другите гета на НРБ, където в една "стая" на неизмазания под се търкаляха семейства с по дузина деца. Тя – продължавах аз великодушно – може да бъде предоставена за ползване от изхвърлените бивши собственици от "хуба-вите квартали". Нахвърлих се и върху привилегиите на "активните борци" и на тяхното семселе – освен луксозни жилища, те получиха вилни места, достъп до специални магазини, здравни и учебни заведения, високо платени синекури, "съвместителства", надбавки към пенсиите и безплатно ползване на транспорт, бани и.. кенефи. Лидка възрази, че тяхният апартамент, предоставен от "дядо Любен", бил закупен с честен труд и добави, че щяла да издере очите на всеки, който посегнел на частната им собственост, свещена или презряна, според "битието" на субекта. Отговорих й:

– Ще бъде трудно Лидке, когато гладните и озверели тълпи тръгнат от гетата към центъра и вилните зони. И знаеш ли, мисля, че ще проявят нечувано благородство, ако натискайки едновременно звънците на всички апартаменти, дадат на собствениците им по три минути за изнасянето си. След което ще помогнат на закъснялите да излязат през.. прозорците.

Другите решиха, че съм прекрачил границите на всяко благоприличие и Климентина рече ядно:

– Това ли е хуманизма ви? Нали казваше, че съобразно вашия философски материализъм, не можем да говорим за вина, тъй като мислите и делата на индивидите се определят от начина им на живот, а той зависи от социалната система?

– Това е така, но социалната система също зависи от хората и особено от господстващата класа и освен това, всеки индивид е свободен да направи своя избор. Мисля, че в главата ти се е объркало всичко, което съм казвал с това, ко-ето си заучавала прилежно в часовете по Диамат и Истмат. Нашият хуманизъм има друга основа – ценността на човешкият живот, включително и този на властника, гангстера или пладнешкия обирджия. Ние ги разглеждаме, като жертви на създадената и поддържана от самите тях "с

кръв и желязо“ социална система. Затова, искайки да я унищожим, ще им помогнем да възвърнат човешкия си образ, ако щеш, ще ги освободим от самите себе си.

- Какво прекрасно освобождение..

- Брада, я кажи нещо за р-р-ревтрибуналите – намеси се и пийналият Петър, който по него време също не обичаше и не уважаваше “баровците”.

- Дали ще ги има или не, зависи от съотношението на силите и от скоростта на отдалечаване от днешното общество в посока на анархокомунизма. Аз ми-сля, че въоръженият народ е способен да прояви повече снизходителност и човечност, отколкото държавния съд..

- А трите минути за които говори преди малко и за изхвърлянето от прозор-ците? И то ли е проява на снизходителност и хуманизъм?

- Дали ще се стигне до подобно озверяване, зависи в много по-голяма степен от поведението на обитателите на палатите, отколкото от тия в колибите. Но, във всички случаи, аз съм привърженик на това, след като бъдат изслушани обвинителите и защитниците на подсъдимите, “ДЕЛАТА” да се решават от РЕВТРИБУНАЛИТЕ на въоръжения народ. При такава “правна система” в която няма наказателни норми, народът издава “присъдите” според своето чувство за справедливост във всеки конкретен случай и конкретна обстановка..

- Те това е “анархията майка на реда” – обади се Василев, който до сега бе слушал мълчаливо спора – ха, наздраве Георге, Лидке и всички останали.

Неговата шутовщина обаче не можеше вече да поправи разваленото настроение и скоро започнахме да се разотиваваме. На връщане в къщи получих упреци, че не съм спазвал нормите на гостоприемството и съм налагал възгледите си с които никой не бил съгласен. Казах, че никому не съм пречил да оспори казаното от мен и че никак не съм настоявал да ходя на гости в ЦК. Като че ли повече не се събрахме в този “формат”...

ИНТЕРМЕЦО: ИЗВАДКИ ОТ МОИ ПИСМА ДО ГАЧЕВ..

След едно дълго прекъсване поради затъването ми до гуша в подготовката на университетските изпити и цупене от негова страна, както казах, ние бяхме възстановили връзките си с бай Димитър. Първоначално само писмено. Старият “конспиратор” съхранил моите писма и при направения му обиск, те били извзети от копоите след моето бягство и приложени “към дело”. По този начин се озовали в архива на ДС и се съхранили “за историята”, където ги наидох след тридесет години. Публикувам някои извадки тях, защото свидетелстват за интересите ми по това време и за извлечените поуки как да се пишат писма от и до снабдените с “вълчи билет” бивши затворници в

“нашата” суперполицейска страна. Първото писмо е без дата, но е от времето на януарската ми изпитна сесия на 1967 г.:

“Драги Бай Митьо,

Радостно ми е да науча след 2 и 1/2 години, че си бодър и здрав. Впрочем аз не съм и очаквал, че би си позволил да боледуваш в такова време... Радостта ми е двойна защото разбрах, че мълчанието ни е било плод на недоразумение или дявол знае на какво. Сега съм в зимна сесия, полека лека ще приключи и тази, както вече ми се струва безполезна година от живота, пък после щем видя какво и как? (Обяснявам, че не мога да отида до Пловдив, но го каня като се затопли след март април да ни гостува, като му казвам да не се тревожи за разносните, те ще бъдат поети от нас.)... Ще ни гостуваш толкова дни, колкото ти е приятно и колкото ни е нужно, за да се поразговорим на воля и обсъдим причините за повсеместната отечествена филистерщина. От време на време ми попада някоя интересна книга. Между другото се снабдих с пълното руско издание на съчиненията на Маркс и Ен-гелс, намерих едно издание на философските работи на Плеханов в 5 тома, а през 1966 г. пуснаха “Записки на революционера” на Кропоткин. През тази година ще се снабдя с новото 55-томно издание на Ленин.

Последната книга, която взех е “Математическите методи в съвременната буржоазна социология” – знаеш, че математическото моделиране на социалните проблеми ме интересува отдавна... Ако се нуждаеш от някои книги или лекарства, пиши без да се стесняваш. Пиши по-обстойно как са минали за теб тия последни години?

Най-сърдечни поздрави от жена ми и приятелите ни, някои от които те знаят лично, а други по разкази. Братски те прегръщам Гошо.

Чакам писмо. Към адреса прибави (семејство Иванови)”

II писмо от 10.02.1967 г.

“... Намерих 31 том на Ленин и ти го изпратих. Това безспорно е един от най-интересните му толове. Спомените на Гевара имах и четох. От тях личи скромността, семплостта, твърдостта и човечността му, но теория в тях няма да намериш, освен един разказ за боевете на кубинската въстанническа армия в които е взел участие. Не можах да ги намеря в моята библиотека, сигурно някой ги е взел и забравил да ги върне. Ще я потърся при антикварите – имам приятели сред тях – и ще ти я изпратя. Имам и други интересни и актуални неща за четене, особено за хора, чийто единствен интерес в живота им е бил революцията, но като се видим. Нека мине и март и ще се уточним.

Кольо Казанджиев не благоволи да се обади. Сигурно ще ни потърси, когато това ще бъде излишно. Най-сърдечни поздрави на теб и другарите. Гошо."

III писмо от 20.04.1967 г.

"... Предстои ми най-напрегнатата сесия, която започва в края на май и ще завърши в края на юни, поради което ми се налага да чета сериозно, колкото и безмислено да ми изглежда това редуващо се дъвчене на учебници и изплюването им на изпитите. Но щом я започнах и докарах до тук, ще я до-върша и после щем видя какво, как и къде? Това че съм потънал до гушата в четене и смятане, няма никакво отношение към вашето идване - денем ще чета, а вечер до късно ще разговаряме. Ти знаеш, че разговорите ми с теб биха били приятна отмора и излизане на мисълта от блатото на скуката и еснафството, а и вие денем ще бъдете заети с лекари и болници. Така, че сте добре дошли, само ми се обади предварително за пристигането? Ако търпи отлагане до края на юни, ще мога изцяло да бъда на ваше разположение във всички тичания, които биха се наложили.

Сърдечни поздрави на теб и така Стояна от двама ни. Георги"

IV писмо от 15.12.1967 г.

"... Първото ти писмо получих едва на 9 декември, защото 4-5 дни отсъствах от София, а днес и второто. Прибрах се с влошаване на болестта ми и лекарите препоръчаха да не сядам, тоест да пазя легло, да не пуша, да не пия, да не ям люто, кисело, солено и т.н. Спазвам предписанията и смятам, че ще се оправя. Преди това не ти писах, защото все чаках стареца (Съмналиев) да се обади, но от него ни вест, ни кост... Сега съм твърде зает и не мога да му отида на гости, ще го сторя след януарската сесия... Около мен положението е следното: В школото затыгат бурмите с изпитите, преследвайки най-различни цели. Ако човек не ликвидира с изпитите си паралелно със семестриалното завършване, подлежи на разпределение за работа срещу 55 лв. месечно възнаграждение и ако в срок от една година не бъдат ликвидирани всички изпити, губи право да се явява и само ако бъде "удостоен" от отдел просвета при съответния окръжен съвет, ще може да се дипломира. Имам намерение да не им позволя да се шегуват с мен, но мнозина ще имат тая незавидна участ.

Напоследък прегледах книгите на Хозе Диас "Испания през XX век" и на Любен Георгиев "Национализациите в Третия свят". Ако имаш възможност потърси в пловдивските библиотеки югославския партиен орган "Борба", броеве от 27 - 30 ноември. В подлистници са поместени материали за Гевара под заглавие "Човекът, който стана легенда". Има

интересни данни и факти. Засега свършвам, по-нататък ще ти пиша по-подробно писмо. Гошо."

ГЛАВА XIV

СЛАМЕН ВДОВЕЦ... "БЕЗ АЛИДА ВАЛИ"

През пролетта на 1968 г. Климентина ми съобщи, че ще заминава в командировка за година и половина-две в Ленинград. По покана на видният съветски медиевист – академик Д. С. Лихачов, който щял да ѝ предостави възможността да се запознае с "тайните" на мухлясълите средновековни ръкописи в "Пушкински дом". Там, чрез него, за добро или за зло, тя щеше да се запознае със себеподобните си негови ученици – млади и стари сътрудници, като Панченко, Оли Лихачови, Гели, Брони етс., които вкупом я промениха (пак за добро или за зло) в посока на още по-голямото ни духовно отчуждение. За тях и за него (за отчуждението) ще стане дума в следващите глави, в които разказвам за пребиваването ми в столицата на руската революция и за раз-далечаващите се духовни пътеки по които се движеше съвместния ни живот...

Трябва да си призная, че първоначално, това нейно решение малко ме изненада. Направи ми впечатление лекотата с която приемаше раздялата ни, въпреки "голямата любов". Май не се замисли нито за момент, че "едно тъй дълго отсъствие" едва ли щеше да укрепи брака ни на който като че ли по него време тя държеше. Изглежда, неусетно си бяхме дотегнали достатъчно през годините на щастливия семеен живот, към което се добавяха досадата и екзистенциалната пустота от нескончаемите еднообразни сбирки с приятели и приятелки "на чашка с мезета.". Улисан в изпитите и предстоящото ми дипломиране, като "педагог", не бях забелязал промяната, а тя сигурно преди мен е започнала да си дава сметка за грешката, която допуснахме, преди две години и половина, скрепявайки с подписите си брачния договор в ленинския райсъвет. Може би, си е правила дългосрочни планове за бъдещето, приемайки с ишах командировката в Ленинград, без да ги споделя с мен. (Майка ѝ я съветваше, мъжът да не знае нищо от това, което става в женската част на тялото от шията нагоре). И понеже плановете все още не са били придобили достатъчно ясни очертания, тя е поискала да се застрахова, като се преместим на "Гурко", за да бъде под контрола на "фамилията" докато тя се отдава на средновековните монашески ръкописи. Само, че и аз бях жив човек, чийто *modus vivendi* неизбежно щеше да претърпи промени... Реейки се с мисълта си безцелно в изминалите вече шест години откак бях отсам решетките, в па-метта ми изплува внезапно споменът за един мелодраматичен филм от моето детство "Животът започва отново" – с Алида Вали, както пишеше върху разле-пените по дуварите на село

Любимец афиши. Италианската актриса, която играеше главната роля, беше истинска красавица. За нея се сетих, щом Климентина замина за "Северната Венеция", тоест Ленинград или някогашния и днешен Санкт-Петербург. "Прелъстен" и изоставен от жена си (тя ме бе пожертвала в името на "науката" - не казвам това, за да търся оправдание), изоставен на произвола на съдбата и под хормоналните напори в тялото на един 35-годишен мъж, моят живот, особено след гостуването ми в Ленинград по нейна покана (не на Алида Вали) продължи с хубавици, нейни заместителки (на Алида Вали). Започнах да посягам на познати и непознати колежки, което ми спечели прозвището... "Олд Чатърхенд", тоест "Поразяващата ръка" - героя от романите на Карл Май или Майн Рид, не си спомням вече. Така, нашият семеен живот се оказа една обърната наопаки "Одисея". Вместо хитроумния цар на Итака, в пътешествието се впусна Пенелопа, а аз си останах в къщи. Не се ожених за някоя от хубавиците, заместващи АЛИДА ВАЛИ, но и не бих могъл да се похваля с вярност към моята отпътувала надалече Пенелопа. А и нейната вече не ме интересуваше особено.

*

Междувременно, нито един допълнителен "Виетнам" не бе се появил след гибелта на "Че", а Мао потопи в кръв КУЛТУРНАТА РЕВОЛЮЦИЯ, когато тя заплашваше да се изтръгне изпод контрола му. Хунвейбините бяха употребени, като инструмент в породилите я и придружаващи партийни чистки в редовете на ККП. Изстреблението на неговите противници продължи затихващо чак до смъртта му през 1976 г., а аз не преставах да попълвам моето ДОСИЕ за нея, чак до 1970 г. Бях събрал обемиста папка със статии и снимки от различни източници, макар да изгубих надежда, че от блуждаещия пламък на китайската "културна революция" може да се разгори истински пожар.

След нейното смазване, с избора на Дубчек за секретар на чехословашката компартия през януари 1968 г. бе дадено началото на "Прахката пролет", която се почувства най-напред в сферата на изкуството и културата, поради което не ѝ отдадох необходимото значение. Единственото нещо, което се е запечатило в паметта ми от това време бе филма-сатира на американските уестърни "Лимонадовия Джо", който гледахме многократно с удоволствие. Това беше детайл от миниренесанса на чешкото кино. Може би причина за negliжирането на събитията в тази "народна демокрация" стана засенчването им от онова, което започна с настъпването на пролетта във Френската столица, където студентските вълнения и генералната стачка се бяха устремили към кулминацията си. Те ми изглеждаха много по-важни и по-перспективни. Трябваше ми време, за да

разбера, че разигравашите се събития, дори не бяха фарса на Великата френска революция.

С всеобщото раздвижване на света, някъде в началото на пролетта на 1968 г. се активира и моят стар познайник и съкилийник от Пазарджишкия затвор - Илия Минев. Не се бяхме виждали повече от три години. Последната ни среща беше пред "Народното" събрание през 1965 г., когато ме занимаваше с рационализациите си в една ТПК, където работел. Искаше да патентова своя пластмаса от която очаквал голям икономически ефект. Стори ми се, че е готов "да се интегрира в социалистическото" общество, затова когато в ранния пролетен ден на 1968 г. ме потърси за един продължителен разговор, се изненадах от припряността му. Илия каза, че събитията приближавали и могли да ни заварят неподготвени, както петте неразумни девисици от Евангелието на Матей, които не заредили с масло кандилата си, поради което - продължи той в същия библейски стил - е време да заемем по-предни позиции, тъй като не се знае кога ще дойде Синът Человечески и някои други могат да ни изпреварят! Добави още, че вече обикалял и калесвал и други бивши затворници, без да подбира посетените по партийна принадлежност. Когато го замолих да бъде по-конкретен, той изложи своя план:

- Както виждаш в Чехословакия духовете се пробуждат и инициативите идват от средите на партията, от генералния й секретар...

- Смяташ, че това е достатъчно?

- Ти нали винаги си казвал, че не е важно кой ще започне. Това, което става в Прага не може да няма отражения и в нас. Трябва да му дадем тласък.

- Как?

- Мисля, че можем да започнем подривната си дейност с пропагандата. За целта, трябва да създадем една импровизирана печатница. Вече имам буквите с които ще набираме текстовете, остава да се намери помещение във от подозрението на чакалите. С нелегалната печатница ще можем да издаваме всякакви позиви от името на всички партии - наши, ваши, земеделски и най-вече от всевъзможни имажинерни фракции в БКП - опортюнистични, ревизионистични, догматични. Позивите ще пръскаме по пощенските кутии и разлепяме по сградите. Важното е да създадем впечатление за настъпване на "Софийска пролет" по подобие на Пражката. Само, че ще ни е нужно едно помещение - най-добре някакво мазе, където да инсталираме печатницата... Ако имате мазе, ще бъде идеално - на десетина метра от столичната ДС дето се вика, ако речем можем даже тунел да прокопаем под нея.

Помислих за мазето на тъщата, но там се влизаше често, а и любопитните ко-мшии щяха да ни усетят. Умонастроенията на нашенците в преобладаващото си болшинство бяха такива, че щяха да решат, че ги провокират и биха отнесли веднага

позивите в ДС. Едва ли, мислех си, щеше да се улови някоя маймуна с Миневите трици, затова му казах:

- Илия, копоите много бързо ще разберат, че тия "партийни документи" са от един и същи автор и ще започнат да дебнат...

- Е, нищо ли да не правим?

- Не съм казал това, но работата трябва да се обмисли добре. Освен това, ще ти кажа, че имам отчайващ опит от "единофронтовство" с хетерогенни и даже враждебни съюзници, още от времето на юношеството ми.

- Ако измислиш нещо по-добро или намериш помещение, обади ми се!

Когато си излезе, тъщата ме запитва кой е посетителят с протрития балтон и смачкания каскет? Отговорих й че е клисар в една от софийските църкви и се интересува от помещение за свещоливница...

Скоро след този разговор разбрах, че Илия е споделял тези си идеи наляво и надясно с мнозина без да подбира съучастниците си в заверата. Това, което чух от Васил Иванов Йоцов, беше досущ дума по дума, като казаното ми от нашия апостол. Попитах Васката какво мисли по въпроса?

- Какво има да мисля. Тоя идиот, както е тръгнал през просото, преди още да сме напечатели и един позив, ще ни съберат три синджира роби и пак ще ни подкарат към кауша. И което е още по-зле - ДС ще разтръби на всеослушание за създадения анархо-фашистки център, включващ и всички поставени във закона "центристки партии", чиито представители са дали съгласието си. Не ми трябва от мечка ремичка, затова му казах: "- Илия, аз ти отстъпвам "приоритета" и няма да правя никаква конкуренция. Заемай позиция, а ние ще те последваме щом започне брожението, ха-ха-ха!" А ако питаш мене, аз смятам, че бягството през граница е много по-уместен ход...

Йоцов беше примесил към вродения си хумор и цинизма, но се оказа прав. Много скоро се разбра, че Минев е арестуван и изселен със жена си в едно турско село в Делиормана. Доколкото знаях, от тая му инициатива други по-страдали нямаше, което му правеше чест. Не беше издал нито едно име. Навярно копоите, стреснати от пражкото запролетяване, бяха решили да действат по бързата процедура вместо да го оставят да обикаля, а защо не и да му намерят помещение, машини и "сътрудници" за един... съдебен процес. Навярно им липсваше кураж да експериментират на българска почва ефекта от "запролетяването..." Като че ли това интерниране беше единствения отзвук от пражките събития сред нашите познати. После чух за процес срещу разпрос-транители на позиви, осъдени за шпионаж понеже... позивите били внесени от чужбина. Единият от подсъдимите по този процес беше братовчеда на Климентина - Сашко, а другият - колега от производствения профил на математическия факултет - Петър

Бояджиев с когото още не се знаехме. Имало и трети – французин, който бил пръв обвиняем по това дело. Разбра се също, че по този повод уволнили още един математик, разпределен на работа в КДС, за “притъпена бдителност”. За тези неща чувахме да се говори през есента на 1968-а в математическия факултет... После всичко заглъхна и повече се говореше за самозапалилия се чешки студент Ян Палах.

*

При следващата среща, Васил Йоцов се оплака, че пак са го подгонили и му дали двуседмичен срок да напусне София. Сподели с мен желанието си да из-бяга нелегално през границата и искаше да му помогнем с Иван Неврокопски, да се прехвърли в Югославия. Обещах да видя Иванич и му казах да ми се обади към края на април. Васил отговори, че повече не му издържали нервите и искал час по-скоро да излезне от хубавата ни родина. Уговорихме си среща след като проведе разговора с Ванчо в Горна Джумая през първия неделен ден в който ще се видя с нашите. Когато обясних на Неврокопски положението, той каза, че нямало да има никакви проблеми. Покрай билкарството, обикалял из цяла Пиринска Македония с един джип, купен на старо от военните. Много от билкосъбирачите живеели в селата край границата с Югославия и той често ходел да ги надзирава и да товари събраната продукция или както ѝ казваше “заготовката” (тая дума чух за първи път от него). Познавал като джоба си местността от където могло да се мине най-лесно. Било нужно само Васил да се снабди с динари и долари за преминаването през Югославия, а аз да телефонирам предварително за нощта на пристигането му. Съобщих тия неща на Василя, които трябваше да заминава за родното си село Осенец – Никополско. Оставали му само още два дни до изтичането на двуседмичния срок. Разбрахме се, като се приготви, да ми обади, за да предупредя Иванич за датата. Васил стори това, като ми каза, че ще пристигне на 26 април и аз пратих хабер на Иванич.

Кандидат-беглецът дойде точно в уречения ден и час, но без нужната валута. Предложих му да отложим операцията, но той каза, че повече не желае копоите да го подмятат (бяха му разрешили да отиде в Плевен и започне работа “по специалността”, като заварчик) и че е решил да си опита късмета още тази вечер. Рече, че каквото ще да става, на първи май искал да е “на гондолите във Венеция”. Колкото и да го увещавах, беше непреклонен и аз телефонирах на Иван паролата, както беше уговорено, че тая вечер, макар и по-късно ще има гости. После поканих Васката да вечеряме, но той отговори, че си е купил билет за нощния влак в 22,30 часа и че нямало време. Поисках да го изпратя, но той отказа. Било по-добре да не ни виждат двамата. Изпратих го до прага, погледнахме се тъжно, защото не знаехме дали ще се видим някога пак, но никой

не се просълзи, прегърнахме се, пожелах му добър път и той заслиза надолу по стълбите, като благодари още веднаж...

След две седмици бях отново в Благоевград, където заварих Иван доста напрегнат и изнервен. Разказа ми, че се случило най-неприятното – Васил бил арестуван. Иван недоволстваше от неговите "капризи" да тръгне без динари и долари "за гондолите", но най-вече от това, че му довел със себе си и някакво младо момче за спътник, когото той виждал за пръв път. Въпреки всичко се съгласил да обсъди различните възможности. Спряли се на прехвърлянето на границата срещу град Делчево, който отстоял само на 17 километра на запад от Благоевград по въздушна линия. Неврокопски уговорил детайлите с Васил. Казал му, че след полунощ ще ги отведе до границата, ще им посочи пътя, а на другия ден в неделя в Делчево имало събор с хиляди посетители и никому нямало да направи впечатление присъствието на непознати. Само да се изчакало в близката гора над градчето до към десет часа сутринта и да се смесили с навалищата. Понеже на събора се извършвала и търговия, а пристигнали и много българи, сръбските търговци приемали и разменяли динари за левове. Васил трябвало да обмени всичките си 400 лева и колкото имало момчето, да си вземат билети за Скопие за някой от следобедните рейсове и от там, веднага или на другата утрин, да потеглили за Сежана на италияно-югославската граница, която било най-добре да прекосят нощем. Начертал им схема, разгледали най-подробно картата и след като вечеряли и Ленчето си легнала с детето, Иванич натоварил двамата на джипа и към два след полунощ били вече на границата срещу Делчево. Нямало жива душа. Иван му повторил още веднаж инструкциите, казал му да чака в гората над градчето до 10 часа, посочил им пътя, показал дерето, което трябвало да им служи като ориентир, сбогували се и Васил и спътника му тръгнали към сухия дол/дере, а Иванич се прибрал и малко след 3 часа вече хъркал в леглото до Ленчето, която дори не го усетила. Изненадата и дори уплахът настъпили преди два дни, когато чрез брат си Крум, който беше благоевградски адвокат, научил, че Васил е в арест-та с още едно момче, върнати от югославските удбаши, които ги доставили с кола "франко" джумаската "чекистджийница". Иванич беше неспокоен, защото не знаеше ще издържи ли момчето и дали няма да го оплетат при разпитите и седеше малко като на тръни. Казах му, че когато Васил дойде при мен, не водеше какво момче. То сигурно го е чакало навън. Не ни оставаше нищо друго, освен да чакаме развоя на следствието...

То мина по бързата процедура. Процесът беше насрочен за месец юли и по този случай в къщи пристигнаха неколцина бивши затворници, водени за свидетели от Петко Чолаков. Аз не отидох и Васильовата хубавица се разсърди, че съм

изоставил приятеля си. Отказах да отида на делото под предлог, че имам изпити. Всъщност и Иван, и Васил бяха доволни, че не се появих в съдебната зала, което можеше да предизвика опасни за всички ни асоциации в мозъчетата на копоите. Васил получи четиригодишна присъда, която трябваше да излежи в старозагорския затвор, а от Петко, на връщане от процеса, научих какви прекеждия и глупости са довели бягството до тоя завършек.

Разказа ми, че най-голяма вина за случилото се имал Васил с лекомислието си. Над Делчево те пристигнали към 5 часа сутринта, но щом светнали първи-те лампи, вместо да чакат започването на събора, както им заръчал Иванич, те решили да слязат в градчето. По улиците още нямало никой и двамата вля-зли в първата кръчма. Поръчали си скара и лимонада, и като закусили солидно Васил запитал кръчмара може ли да му плати в левове. Тоя се съгласил и след като уредили сметката, Васил попитал повторно може ли да купи от него и динари за левове? Тогава македонското "Пръдле" му казало, че си имал достатъчно от българи, които идвали редовно на пазар, но че комшията отсреща "барал" левове и ако "бракята сакали", той можел да им го доведе "одма". Свалил престилката и излязал. Вместо да излязат веднага след него и да потънат в тъмнината, нашите овни изчакали завръщането на кръчмарина, който пристигнал, придружен от двамина югославски милицаи. Те им поискали документите и когато нашите дали личните си паспорти, джандарите им казали да ги последват. Отвели ги в участъка и ги предали на дежурния офицер. Тоя прегледал документите им и ги попитал как са влязли в Югославия. Васил обяснил, че са беглеци от "комунизма" и джандаринът им казал, че и "овде е исто комунизъм" и че по тая причина ще трябва да ги откарат на граничния пункт, да телефонираат на Благоевградските колеги и да им ги предадат, како е по закон. Като видял дебелия, Васил взел да обяснява, че българските чекисти ще ги убият още на границата "при опит за бягство" и му разказал историята си. Тогава македонският милиционер позвънил в Скопие и предал на тамошните удбаши случая. От "централата" му наредили да чакат и това събудило плахи надежди, които се разсеяли щом пристигнал джипа на скопскиата милиция. Съобщили им, че с "колегите" от Благоевград било уговорено да ги откарат до там и да предадат двамата беглеци най-официално срещу разписка на българската ДС. Така завършила тая кратка и идиотска "Одисея" на Васил и момчето. Добре, че последното излезе мъжко момче – си мислех, докато Петко ми я разказваше. Иначе можеха да ни включат с Иванич в процеса... "для назидании", както казваше Йоцов на своя развален руски в скеча си по време на пребиваването на "великолепната седморка" в мазата на Пазарджишкия затвор, през късната есен на 1957 г...

*

Тази беше трета поредна година, откак навръх Великден или по-точно нощта на възкресението се бе превърнала в повод за масово събиране около храма "Александър Невски" на противници на режима, които влизаха в ръкопашни боеве с "народната милиция". Че не бяха верующи си личеше и от богохулното им държане вътре в храма. Понеже с всяка изминала година тяхният брой навън се увеличаваше стремително, тази великденска нощ на 1968 г. обещавахе да бъде изключителна. Вечерта на велика събота минах край по-ра Пеев и го взех със себе си. Искях сам да се увери в това, което приемаше с недоверие, когато му го разказвах. Той се облече елегантно с черния си костюм и балтон, нахлузи "идънката" и заприличал на "мирянин", потеглихме към площада. Там вече се беше събрала внушителна тълпа, чието войнствено настроение се усещаше. Минавайки през нея се чуваха многозначителни разговори от които лицето на моя придружител беше приbledняло и в очите му се четеше страх. Той очевидно не бе очаквал такава картина, мислейки че съм склонен към преувеличения. Както разказваха очевидци, вътре в църква-та положението също станало неудържимо та патриката "дядо" Кирил се оплакал на "органиите". В резултат те взеха мерки, които се координираха с "негово светейшество". Освен тези, които се тълпяхме на площада, започнаха да пристигат заедно с няколкото хиляди богомолци и цивилни куки, снабдени с пропуски за богослужението. Сред тях видях и груповия ДС-шеф Райчо Иванов, който някога ръководеше нашето "следствие", а сега като че ли командваше куките, които заедно с тънкия кордон от няколко стотин конни милиционери трябваше да опазят "обществения ред" от 25-30 000 "хулигани", които притискаха църквата от всички страни. От време на време конните жандарми се опитваха да разгонят тълпата с набези срещу нея, но тя се залепваше като тесто около конете и правеше невъзможни всякакви маневри. Всеки тяхен опит за налет се посрещаше със свистене и викове "У-у-у" и "Долу!" На места избухваха истински ръкопашни боеве. Милиционерите удряха с коланите си на които висяха револвери, а публиката отговаряше с юмруци и опити да свали яздачите. Някой се провикна: "Тая вечер тука трябваше да се стоварят няколко камиона с чакъл!"

Все пак, някои се бяха приготвили и в краката на конете започнаха да избухват димки, приготвени от филмови ленти. Конете се изправяха на задните си крака и някои милиционери се търкаляха по земята. Постепенно цялият площад потъна в пушеци през които уличното осветление едва проникваше. Великденската нощ заприлича на полесражение. Търсех с очи груповия Райчо, но беше невъзможно да се види сред обгърнатата в дим тълпа. Тя

имаше абсо-лютно числено превъзходство. Жандармите започнаха да се огъват. Тогава пристгна открит джип с изправен в него лейтенант, който крешеше:

- Гадове, разпръсквайте се или ще стрелям!

От публиката се раздаде вик:

- Другари, народа нарича гадове, неговата мама!

- Кой? Кой извика? - изблещи пазителят на реда очи като Муса Кеседжия и взе да разкопчава кобура на пистолета си.

- Ей, бако, къде се намираш бе - зареваха от тълпата - това тука не ти е щата Алабама... (Преди три години, в този южен щат бяха станали големи сблъсъци между негрите и бялите расисти със "силите на реда" и т. нар. Национална гвардия. Тук черните приложиха за първи път "тактиката на опожарената земя" в градски условия - пламъците на предизвиканите от тях пожари поглъщаха цяли квартали и впечатляващите картини, които се виждаха по телеви-зията, се бяха запечатали в съзнанието на мнозина от струпалите се на площада около църквата.)

В мига, в който се разнесе истрел във въздуха, към лейтенанта полетяха град от сурови, не съвсем великденски яйца. Лице, фуражка, шинел - всичко беше оцапано в яйца. Заобиколилата джипа, тълпа го сграбчи и го обърна. Лейтенантчето бърсеше лицето си и проплака:

- Моля ви се другари, моля ви се недейте...

"Другарите" изправиха джипа на четирите му гуми, натовариха героя заедно със загубилия ума и дума шофьор и им викнаха:

- Изчезвайте по живо по здраво, доде не е станало късно.

За да спаси изтърваното положение, врагът пусна в боя тежката си моторизирана пехота. Откъм "Московска", "Народното събрание" и Хуудожествената академия се зададоха подкрепленията. От всички страни върху тълпага налетяха бронирани полицейски коли и се врязоха в човешкото тесто, което се разбяга, обзето от паника. Малцината, които приеха неравния бой с наискача-лите от колите милиционери, биваха бити, разкъравени, събаряни на земята и влачени към арестантските коли, които образуваха вторият вал на атакува-щите. Никой не беше помислил или не знаеше как за подобни случаи се при-готовляват "коктейли Молотов"...

В нощта на възкресението на божия син за 1935-и път, милицаите пребиха в участъците над 200 "хулигани" за които се разчу, че са изпратени в тухларната към Софийския централен затвор на "превъзпитателна работа" по за две седмици до шест месеца. В полунощ, когато на площада бяха останали само милиционерите и конете, от главния вход излезе патриката, заобиколен от епископите, йеродяконите и енорияшите, поидружени от тайните милицио-нери, и шествието потегли с хоругви, свещи и кандилници за трикратно обикаляне по бойното поле около божия храм..

Ние с поря се бяхме изнизали покрай "Светия синод" и по малката уличка се озовахме на "Царя". Там видяхме друга гледка. Някъде към "Военния клуб" настигнахме една орда от 60-70 "хулигани", дошли от крайните квартали. Те носеха един кръст, скован от две напречни дъски и на всеки 10-15 метра па-даха на колене или по очи около стърчащия над главите им кръст и процепваха нощната тишина със своя боен вик: "Гун-ди, Гун-ди, Гун-ди!" После се изправяха и потегляха, за да повторят след минути същият "ритуал".

Порът, който си беше възвърнал чувството за хумор, рече: "– Утре, западните радиостанции ще съобщат, че тълпи от религиозни фанатици, вярващи в едно ново божество – Гунди, са преминали снощи по улиците на българската столица, разбуждайки гражданите с екзалтираните си молитви, а коментаторите ще обясняват "събитието, като симптом на един нов религиозен ренесанс..."

За следващия Великден, стратегите на "народната власт" взеха драконовски мерки: преместиха милиционерските кордони по улиците, които водеха към площада и пушаха само снабдените с пропуски от Синода богомолци, повечето от "третата възраст", а "цивилни фотографи" обезсмъртяваха със светкавиците си по-напористите "миряни". Така оперативните "работници" от ДС съвместно с жандармите попречиха на лавинообразното струпване на нови "християни" и "хулигани", които бяха най-вече във възрастта на Гунди – Георги Аспарухов и матираха миниреволуционната ситуация...

На този следващ Великден, в началото на улица "цар Шишман" сред струпалите се "хулигани" пред полицейския кордон, който затваряше изхода към площада, чух да се разказва за предвеликденското видение на патриката Кирил: В навечерието на празника му се явил сам Исус Христос. Той гледал мълчаливо и укоризнено Светейшеството, което му креснало нервно:

– Само Ти ни липсваше! Върви си обратно на небето и ни остави на мира да те представляваме заедно с "римляните" (от "Третия Рим" – Москва) както сме се договорили. И повече никакви възкресения, защото ще ги повикам и пак ще те разпънат...

Видението изчезнало, а патриката се събудил плувнал в пот, въздъхнал облекчено, прекръстил се и промърморил:

– Слава тебе господи, то било само кошмар...

Това, като че ли бяха единствените "пряки акции" на софиянци против "законно-установената ОФ-власт", след опозиционните митинги, продължили до арестуването на Никола Петков в "народното събрание" през юни 1947 г.

✱

Котато имах време минавах и по Славейковия плащад, за да се видя с хората от вуйчовата компания. Те също следяха

внимателно развоя на събитията и играеха ролята на своеобразна осведомителна агенция. Този път, рано сутринта, ме потърси сам Пенков, за да ми честити рождения ден и ми каза, че трябва да се видим. Разбрахме се това да стане по обед, Лекциите ми бяха от 14 часа, горе във факултета, недалече от семинарията. В 12 точно бях срещу гастронома, където вуйчо ме чакаше с още един по-нисък от него мъж, но по-пълен и широкоплещест който виждах за пръв път. Вуйчо Тошо ни представи един на друг. Разбрах, че това беше Веселин Дашин за когото бях чувал неведнаж да се говори в компанията. Очевидно Пенков му бе разказвал моите "патила", защото бях посрещнат с крепко ръкостискане и радостни пламъчета в очите. След 7-годишно интерниране, Веселин Дашин или бай Весо, както щях да го наричам занаяпред, се беше завърнал тези дни от Делиормана. Знаех вече цялата история на неговия живот, а в общуването ни, което продължи цели пет години до самото ми бягство, той сам ми беше разказал доста подробности от живота си и някои характерни анекдоти.

Беше син на кмета на Самоковската комуна - Михаил Дашин, който бе убит по време на септемврийското въстание през 1923 г. и на чието име бяха кръстили булеварда, който минава покрай Орландовските гробища. Освен баща си, бай Весо беше изгубил и тримата си по-възрастни братя. Те всички бяха ста-нали жертва на безпартийния фашизъм. Самият Веселин Дашин на 9-и септе-мври 1944 г. си беше излязал от концлагера Еникьой. Фамилията беше "комунистическа", а бай Весо - едно от рядките опровержения на вица за раздаваните от бог само по две качества от три възможни. Той беше честен, умен и партиец. Впрочем, когато се запознахме, вече изключен от БКП той бе останал само честен и умен, като че ли, за да се потвърди правдоподобността на споменатия анекдот. Но, нека да не изпреварваме хронологията на неговата поучителна и правеща му чест биография.

След 9-и Веселин Дашин станал най-младия депутат и член на ЦК на БКП. За този период той разказваше с неподправено чувство за хумор някои случки, които смятам, че трябва да разкажа, защото ще потънат в забрава. От времето на предизборната кампания през 1946 г. са следните два анекдота:

Като водещ листата на БКП за Самоковския край, той обикалял събранията и агитирал селяните да дадат гласа си за неговата партия.

В едно от селата, в читалищния салон, от деловия президиум, т.е от покритата с червенобоядисан американ дълга маса, се навдигнал младият тогава Весо Дашин и с тежката стъпка на победител стигнал до трибуната, хванал я с две ръце, тръснал голямата си чорлава глава и в залата прокътнал гласа му на професионален оратор:

- Другари селяни, Ние, народът, взехме властта, за да свалим рая от небото, тука, при вас на земята. Но на нас, другари, ни пречат. Пречи ни грабежът на германците, които изядоха всичко - изядоха го дето се вика в аванс. Пречи ни другари, световната реакция и злостната опозиция, която не подбира думите си, за да ни изкара по-черни и от гявола... Но, ние не сме сами другари, с нас е великия Съветски Съюз начело с гениалния Сталин. С тяхната безкористна помощ и като си запретнем ръкавите, за десетина години ще направим чудеса. Но засега другари не можем да дадем на всеки според нуждите, няма от къде да го вземем, затова ще трябва да си позатегнем каишите... На това място селяните в залата се поразмърдали, един от тях вдигнал ръка, изправил се и рекъл:

- Я другарю Дашин сакам да те попитам нещо, ама няма да се обидиш, нали санким сме си свои...

- Няма бай Нено, ние затова сме народна власт, за да отговаряме пред народа.

- А бе, другарю Дашин, ти оти си така дебел бе?

Схващайки сарказма на наивния въпрос, нашият оратор, все пак запазил добрия тон и отвърнал:

- Другари, такава ми е натурата, аз вода да пийна, ми се лепи и дебелея...

(Весо Дашин наистина страдеше от нарушена обмяна на веществата, която го изпрати доста по-рано в рая, който "народната власт" така и не успя да свали на земята.) След въпроса и отговора, като че ли нямало какво повече да си кажат, той се сбогувал със селяните и заминал за съседното село, където също трябвало да проведе предизборно събрание.

Няколко дни по-късно, продължи своя разказ бай Весо, получил писмо, което още пазил в архива си. В него пишело:

"А бе, Другарю Дашин, и ние я прием тая пущина, водата де, ама нещо много ... отъняхме. Можеш ли да ни кажеш, ти от коя чешма пиеш бе?"

С другарски поздрав - група селяни."

Пак по време на същата кампания, в друго самоковско село, Весо бил посрещнат от кмета - съюзник от обовите земеделци. Той го поканил на ядене и пиене, както се полага между отечественофронтовци. Седнали на масата и докато стопанката се въртяла около печката, за да магери обяда, кметът извадил една бутилка вино, за което Дашин разказваше, че било по-кисело от оцета що подали с гъбата на Исуса, но нямало как, пиел и си траел, за да не обиди "съюзнико". През това време, откъм печката се разнесла приятната миризма на пържено свинско, с което нашият агитатор се надявал да затисне вкуса на оцет. Когато

жената на кмета започнала да сервира, тя уважила най-напред госта. Поднесла му чиния с голяма сланинеста пържола. Като я обърнал, за да отдели месото, Весо видял, че му се е паднала точно онази част, с която било изрязано и... отходното отворстие на свинята. Но нямало как, в името на съюза между града и селото трябвало да се правят жертви... Докато се борил с необикновената мръвка, той чул стопанката да мърмори откъм печката, където се била оттеглила:

- Яжте, яжте... дробо да си изядете, дано!

Репертоарът на Дашин от подобни истории беше неизчерпаем. Дано жена му или дъщерите не са унищожили архива му, и не са имали глупостта да го предадат на съхранение в партията на българските "социалисти", която в трудните дни, непосредствено след свалянето на Тодор Живков, преди да се "покръсти" (от БКП на БСП) и да изживее своя "възродителен процес", се гордееше с такива, като "неправилно репресирания" син на булевард "Михаил Дашин", който също бе прекръстен от столичните "опозиционни борци против комунизма", които се ръководеха от сина на генерала от ДС и зам-министър на вътрешните работи - Каракачанов, а Продев едва не издигна Весо и групата им в култ.

Разказваше той и за първото си посещение в СССР от което, като че ли бяха започнали разочарованията му и неговото "дисидентство", за което Мишо Неделчев не е споменал и дума в своята "обзорна статия" за международния речник на дисидентите. През зимата на 1946 г. той отишъл в Москва с делегация заедно с Цола Драгойчева. Настанили ги недалеч от сталинската вила в Кунцево, където ги обслужвали селянки. Всяка сутрин след закуска делегатите излизали загърнати в дебелите си шуби от вълчи кожи и се насочвали към чакащият ги ЗИЛ, с който шофьорът трябвало да ги разведе из "столицата на световната революция", съобразно начертаната програма. Строените в шпалир селянки от прислугата ги изпращали с дълбоки до земята поклони, както си били свикнали да го правят с "баришните" и баровците, още в царска Русия. Дашин ги гледал и си мислил "Тия хора май изобщо не са се променили, като да е нямало никаква революция" и започнал да се съмнява в нейното съществуване. Но, благоразумно не споделял съмненията с така си Цола и до-бре сторил, защото още тогава, на 26-годишна възраст можел да завърши земния си път...

Неговата бавна, но неизменна служебна деградация започва след тази визита в "страната на строящия се комунизъм". Дали вследствие "приятелски" донос или поради консумирания през юни 1948 г. разрив между Тито и Сталин е неизвестно, но той е изваден от апарата на ЦК и престава да "представлява народа" в т. нар. Народно събрание. Все пак, колкото и странно да звучи,

сталинистът Вълко Червенков се беше оказал по-снизходителен от своя приемник, към "грешките" на младия Веселин Дашин. Той само го изпратил на работа, като журналист в редакцията на органа на Информбюро в-к "За траен мир, за народна демокрация", който се издаваше в Букурещ. След смъртта на Сталин и Информбюро има участва на Коминтерна. И то бе закрито, като намигане към "Империализма" и знак на Москва, че е готова да започне флирта, наречен "мирно съвместно съществуване между системите с различен обществен строй". В наченатата от Хрущов "борба с култа" на мъртвия Сталин, "размразяването" засегна и отношенията с Титова Югославия. Весо, който е върнат от Букурещ, заедно с други "ревизионисти" през 1956 г. направил посещение на добра воля в Югославското посолство на ул. "6 септември". Разказваше ми, че там нашенците били като на тръне и повече си мълчали, поради което югославските "другари" ги запитали да не би да страдат от словесен "запек"? А посланикът им рекъл: "Що за люде сте вие бугарите, бе майку му е...?" Когато отношенията между София и Белград се влошиха отново, след Унгарската революция, Дашин бил изпратен в Прага, в редакцията на новосъздаденото месечно списание на международното раб. и ком. движение - "Проблеми на мира и социализма", което трябвало да замести спряния букурещки вестник. Но и там не се задържал дълго, защото на 1 юни 1960 г. заедно с още шестима свои другари адресирали Писмо до ЦК на БКП в което искали смяната на Живков, който водил "социализма" към пропаст.

Отговорът не закъснял - седмината членове на българския "клуб Петьофи" били изключени от партията, а бай Весо - изпратен на 7-годишно заточение заедно с майка си (жената на булевард "Михаил Дашин") и семейството с две малки деца в Делиормана. Там го назначили за домакин в едно ТКЗС, образувано от изселени от Татарли софийски цигани на които, както казваше, "дробял зелето" и други, полагащи се "в натура" продукти...

Когато изтекъл срокът, "чорбаджията проявил великодушие" и вместо да повтори милиционерската мярка за интерниране за нови седем години, разрешил да го върнат в София. Само, че го оставил без работа с цел да го принуди да отиде и помоли прошка. Нещо, което Веселин Дашин не стори до края на живота си. Може би, затова станахме добри приятели.

*

След запознанството ни с Дашин, срещите с него зачестиха. На тях обикновено присъстваше и вуйчо. Те двамата бяха от малцината партийци с които можеше да се водят що годе смислени разговори и свободни спорове по интересувашите ме теми и проблеми. Със завръщането на бай Весо от

Делиормана, в кръжока "Хитър Петър" през 1968 г. настъпиха някои видими промени. Появиха се, едва ли случайно, и някои нови попълнения със "странно държание". Към компанията например, се прилепи писателят Асен Христо-форов, който бе завършил висшето си образование в Лондон и когото познавах задочно от книгата му "Скици от Лондон". Изглежда се беше покаял за "буржоазните" си разбирания и произход, защото членуваше в казионния съюз на българските писатели. Търсеше ни редовно и от него за пръв път чух да се разказва за свинете от "Животинската ферма" на Оруел и "поправката към член Първи" на тяхната свинска конституция, която гласяла: **"Всички животни са равни, но някои са по-равни!"** Вуйчо го смяташе за провокатор и доносник и веднаж го наби и изгони от "кръжока". Може и да имаше право... Това днес би могло да се установи лесно, като се отвори досието на автора на "Мацакурци", но законът не разрешава ексхумацията на мъртвите (от каквото и да е естество). Пак по това време, макар и по-редко, около нас се навърташе анархосиндикалиста и журналист "Чичо Том" или Тома Томов. За него бях предупреден от бай Христо Колев да внимавам. Той твърдеше, че Томата е ОФ-колаборационист и изпечен доносник, ориентиран от ДС по наша линия. Чрез него, при една разходка на компанията до пазара край "Римската стена", се запознах и с Иван Иванич за когото се разказваше, че се е сражавал в Руската граж-данска война на страната на махновците. Сега той продаваше зеленчуци на една сергия. Беше здравеняк, широкоплещест, среден на ръст с пъргавина, която беше рядкост за възрастта му. Имаше интересна физиономия върху която най-забележителни бяха очите – сини, пронизващи и блестящи, като стоманено острие. Съжалявам, че тогава не се срещам по-често с него и не го разпитвах за миналото му. Може би, беше готов да разкаже интересни спомени. Изглежда знаеше историята ми, защото при няколкото ни виждания, лицето му греиваше приветливо. На тогавашната ми възраст, обаче, човек очевидно е по-склонен сам "да прави историята", отколкото да я изследва. Както и да е, случаят беше пропуснат, а когато се завърнах малцината живи негови връстници казваха, че дори не са чували името му. Може и да беше "легендиран", както се казва на езика на копоите, но в досието си не намерих нищо от него или за него. Това важеше и за Томата. Очевидно, живеехме в атмосфера на прекалена подозрителност и разпространяваните от агентите на ДС и нейните нещатни доносници компрометиращи слухове, създаваха и засилваха недоверието между хората. Дори да беше само заради истината, архивите на политическата полиция трябва да станат общодостъпни.

В компанията се появи и един о.з. полковник. Мисля че се казваше Трифонов. Бивш нелегален, след "победата" той бил назначен като охрана на Антон Югов, роля, която

изпълнявал и преди 9-ти. Полковникът "от резерва" ни разказваше за страхливостта на Югов, който винаги го пускал да мине пред него, та ако стрелят да съхрани ценния си живот. Впрочем, ако не беше вродена, тази болест, страхът, се придобиваше с нарастването на самомнението и самооценката на собствената си личност. От нея се бяха заразили почти всички властници и дори хора като Гачев или нашия Хаджия, които имаха подобно поведение, считайки че останалите са длъжни да жертват живота си заради тяхната незаменяема за историята и потребна на народа персона. Та освен за подобни случки от недалечното минало, нашият полковник си позволявал нецензурни изказвания за вожда и някои от най-приближените му съратници, които достигнали до ушите им. Те свикали партийния Синедрион, за да разгледа случая в присъствието на все още действащия Трифонов. При това го съдили не за пренебрежителните изказвания за йерархията и неспазване нормите на демократическия централизъм, а заради любовницата с която се об-завел, следвайки примера на "висшестоящите отговорни другари".

След като ги изслушал, той им казал: "- Чудя се членовете на политбюро нямат ли си друга работа та се занимават с моя член!?"

Заради тоя каламбур Трифонов беше останал без работа и приемаше черпнята в кафенето от другите, пенсионирани вече, активни борци против и т.н.

*

Трябва да кажа, че въпреки приятелството и взаимната ни привързаност, нашите отношения с вуйчо ми Тошо за когото разказвам многократно в моите спомени, далеч не бяха хармонични и без сенки. Верно е че в редица критични моменти от живота на семейството ни, той винаги се е притичвал на помощ и го е правил безкористно. Мисля, че роля в това отношение е играло не само роднинството ни. Той съзнаваше, че бедите на тате и брат ми, както на стотиците хиляди жертви идваха от терористичната диктатура на неговата партия и нейните "органи". Вуйчо знаеше, че броят на измъчените и избитите жертви на болшевиизма е надминал многократно и в съкратени срокове тези на "светата инквизиция" и че сталинският обскурантизъм по нищо не отстъпва на най-мрачното Средновековие. Той знаеше, че светлината от огньовете на кладите, които поглъщаха еретиците беше заменена с мрака на подземията в "новата епоха" където чекистите забиваха куршум в тила на осъдените. Това не можеше да не поражда угризения на съвестта и съжаления за изгубения идеал. Отношенията ни се комплицираха още повече от моя идеен избор и житейския ми път. Себе си никога не определях като жертва. Аз бях и си оставах яростен враг на марксизма и неговата производна - сталинизма. Ние бяхме и

сме във война, въпреки всички метаморфози и мутации, които те претърпяха. (Моята война тази 2009-а година надхвърли повече от двойно "Тридесетгодишната".) Вуйчо беше отишъл при смъртните ми врагове, тръгвайки от анархизма. Тук няма да се спирам на мотивите му за това идейно салто-мортале, но мисля, че поне в началото, не са били користни. И той, като мнозина интелегенти се бе оказал в компанията на тези, които Ленин наричал.. "полезни идиоти". Верно е и това, че от годината в която партията му се озова на власт, той бе претърпял дълга еволюция. През първата петилетка "след девети" отхвърли сталинската практика, а в последната от живота си - и марксистическата догматика. Между тези две точки от неговото битие, ние влизахме в чести идейни спорове в които, след моята школа в затвора, аз лесно вземах връх. Той съзнаваше идейното и особено нравственото превъзходство на анархисти-те, поради което често се "изповядваше", изригваше и изливаше накипялата си ненавист към своите "другари" и "вождове". Понякога обаче, нашите сблъсъци приемаха изключи-телна острота. Не го обвинявах в ренегатство (в крайна сметка, всеки има свобода да направи своя идеен избор), но бях безпощаден към обществената система в чието изграждане и той бе поставил своята тухла, а когато разбра оптичката измама, не можа да събере кураж да върне партийния си билет. Притиснат до стената в нашите диспути, на моменти ми приличаше на котка, която не пада на гръб и е готова да се отбранява със зъби и нокти. Или приемаше образа на "покръстения от Бохор на Борис еврейн" във вица. (След при емане на християнството, той срещнал своя сънародник Моше или Мардохай на улицата, който го поздравил "- Добър ден Бохор, как си?". Последният отговорил нервно: "- Първо на първо, аз не съм Бохор, а съм Борис и второ на второ, хай сиктир, аз с мръсни чифути не искам да говорим." Та в един от нашите тежки спорове у дома му, аз атакувах държавния капитализъм, който "построиха", следвайки рецептите на "класиците". Той ме попита язвително:

- Ти, за тези 10 години в тюрмата, само това ли научи?

Отвърнах "- Малко ли го намираш?" И се впуснах в исторически преглед на класовите борби при държавния капитализъм и революционната перспектива. Изобличавах собствената му непоследователност - нетовите, макар и епизодични и спорадични, но жестоки критики и разочарования, които не му пречиха да стои на завет под един покрив с партия от мародери и мафиоти. Неиздържал и изтървал нервите си от системната ми и безпардонна атака, Тодор Пенков изгуби контрол над самообладанието си и ни в клин, ни в ръкав ми кресна:

- Ти си американски агент!

Моят отговор не закъсна и секунда. Бях безпощаден:

- Ако някой тук е нечий шпионин, това си ти. При това декориран шпионин! - правейки намек за ордена "Ленин", който бе получил от Москва. Той пребледня, а аз станах рязко, излязох от апартамента и оставих в пощенската му кутия часовника - сватбен подарък с решимостта повече да не се виждаме. Последва почти ежедневно звънене по телефона в продължение на два месеца. Щом чуех гласа му затварях телефона, не оставяйки време да проговори. Накрая, той реши да използва като парламентър Дашин, чрез когото много-кратно поднасяше извиненията си, което доведе до възстановяване на редовните ни срещи и разговори. Казах му, че аз съм посветил живота си на един идеал и ако има увереност в разбиранията си и кураж да ги защитава, аз съм винаги на разположение, но че никому не ще позволя полицейски инсинуации и обвинения, които са заимствани от сталинския арсенал. Нашите спорове продължиха и в тях той беше станал изключително внимателен. Така сключихме примирието, което беше една сериозна стъпка към бъдещата му окончателна идейна капитулация. В нашите разговори рядко ставаше дума за идеали. По-скоро обменяхме информации, правихме анализи на текущите събития и съпоставяхме гледните си точки.

*

През месец май, заедно с Мирослав и още един колега бяхме на стаж в бившата II мъжка гимназия, където изнесох урок пред един от класовете на завършващите абитуренти. Използвах "ретроградния метод" на доказване на дадена теорема. При нето се започва от крайния резултат и стъпка по-стъпка се върви към извличане на "даденото" в началните ѝ условия. Трудно е да се каже, че пожънах голям успех. Нестандартният подход на доказване остана неразбран от бъзикащите се ученици и ученички, поради което бях принуден да повтора урока, започвайки от даденото към последното "следователно" с което завършваше доказателството. Имах чувството, че и учителят им по математика, който присъстваше на урока не беше доволен от моя демарш. Навярно беше завършил преди двадесетина години и бе забравил за съществуването на такъв метод, а може и никога да не го е учил. От неудовлетвореността на учениците констатирах колко трудно се схваща необичайния ход на мисълта, макар да е подчинен на най-строга логичност.

С задоволство наблюдавах промените във възприемането на света и начина на разсъждение на Миро. Остро впечатление му правеха класовите контрасти в "соц"-общество. Той привличаше вниманието ми върху "дребни" факти-детайли от социалната стратификация при социализъма. Веднаж слизахме с "Двойката" от физикоматематическия факултет, който е в съседство с семинарията. Сбута ме и с глава посочи жена на средна възраст в грубо работно облекло с бял чембер на

главата, който оставяше открито само силно изгоря-лото от слънцето измъчено и преждевременно сбръчкано лице на трудов човек. Навярно работеше в някое ТКЗС от софийските села. Върху седалка от срещуположната редица, стоеше въздушна дамичка, облечена в прозрачни коприни с безброй бижута по себе си, грим, фризура, маникюр и педикюр, чиято поддръжка сигурно костваше целогодишните трудовни на половин дузина посестрими на "бачкаторката" със забрадката. Но най-изразителни бяха погледите, които си разменяха тя две представителки на "дружеските класи". Единият бе изпълнен с ненавист и умраза, а другия с надменност и презрение, които прикриваха зле страха. Сюжетът беше забележителен и Мирослав съжаляваше, че не носи със себе си фотоапарата, за да го обезсмърти. Той беше професионалист в чернобялите снимки и правеше подбор за един албум на "безкласовото общество" при социализъма. Сред множеството фотографии си спомням и тези с лафкаджията на факултета, в едър план със сандвичите, които продаваше за "разделното хранене" на студенти и професори. По тоя повод, той предлагаше да пристегнем като колбас, шмекерът-спекулант, който вече беше сколасал да икономиса пари за тройката ключове (от апартамента, вилата и колата) и да го окачим на някое от дърветата пред факултетната сграда, за да виси поне една нощ със забодена на ревера с кърфица "назидателна присъда". Миро помнеше, че от гилотинираните в Париж по време на революцията 2500 души, само една четвърт са били аристократи, останалите - забогатяли спекуланти за сметка на изгладнялите санкюлоти. С него избирахме десетки подобни сюжети за фотоалбума. Изпреварващото развитие на приятеля-съмишленник ме радваше искрено. Иванчев не беше мой ученик в света на идеите и на анархизма, макар да му бях дал първоначален тласък с разговорите ни. Не обичам да разделям хората на учители и ученици и никога не съм считал себе си за едно от двете. С Миро бяхме и си останахме приятели, за които отношенията между Виргилий и Данте бяха чужди. Ние разисквахме, спорехме, обмисляхме и стигахме до решени-ния, до единодушие или всеки оставаше на своето, но споровете и противопоставянията ни помагаша да преразглеждаме, обогатяваме и развиваме собствените си разбирания и позиции. С удовлетворение забелязвах как у него избуяваше посятото семе за което умът и сърцето му се оказаха благодатна почва. Ако беше скалиста, там биха поникнали само лишеи и мъхове, или би трябвало да минат милиони години, за да се превърне в плодороден чернозем. Но историята не отпуска никому такива срокове. Тя не чака, а влачи бавно схващащите и дърпащите се..

*

“БЯГСТВО ОТ РАЯ” БЕШЕ РАБОТНОТО
ЗАГЛАВИЕ НА III-А ЧАСТ (В 2
ТОМА)

Тук ти изпращам от I до 14
ГЛАВА.

От 15 до 28 ГЛАВА не съм
намерил, надявам се да ги
“изровя”. Том I се състои от I
до XXVIII глави.

ПО-ДОЛУ СЛЕДВА СЪДЪРЖАНИЕТО МУ:

СЪДЪРЖАНИЕ:

1. УВОДНИ ДУМИ
2. ГЛАВА I - СЪВЕТИТЕ НА ВУЙЧО
ПОЛОНИЙ
3. ГЛАВА II - ЗАВРЪЩАНЕТО У ДОМА
4. ГЛАВА III - ЛУДНИЦА ДА, КАЗАРМА
НЕ!
5. ГЛАВА IV - ПЪРВИ ЗАКЛЮЧЕНИЯ ОТ
СРЕЩИТЕ И РАЗГОВОРИТЕ С ПОДНОВЕНАТА КОМПАНИЯ НА
ВУЙЧО И С ПРИЯТЕЛИ И “КОЛЕГИ” ОТ ТЮРМИТЕ
6. ГЛАВА V - МЕЖДУ ИЗКУШЕНИЯТА НА
“ЖИВОТА” В ЕСНАФСКОТО БЛАТО, СВИСТЕНЕТО НА
ХАСПЕЛА, ПЛАЧЪТ НА СТАРИТЕ И И ПРОДЪЛЖАВАЩИТЕ
РАЗГОВОРИ С ПЛЕННИЦИТЕ НА ДИКТАТУРАТА
7. ГЛАВА VI - ЗАЩО СЕ СЪГЛАСИХ ДА
СЛЕДВАМ?
8. ГЛАВА VII - СТУДЕНТ НА ПРЕЗРЯЛА
ВЪЗРАСТ

9. ГЛАВА VIII - МЕЛАНЖ ОТ СЪБИТИЯ И БИТОВИ ИСТОРИИ
10. ГЛАВА IX - "НАПРЕД НАУКАТА Е СЛЪНЦЕ!"
11. ГЛАВА X - МОЕТО "БРАКУВАНЕ "
12. ГЛАВА XI - В "ЗАМЪКА ШПЕСАРТ" КЪДЕТО НАШИЯТ СЕМЕЕН ЖИВОТ ЗАПОЧНА КАТО НА ШЕГА
13. ГЛАВА XII - "ЗАВРЯН ЗЕТ" НА ул. "ГУРКО" № 34
14. ГЛАВА XIII - СМЪРТТА НА "ЧЕ", КУЛТУРНАТА РЕВОЛЮЦИЯ В КИТАЙ, ЖИВОТЪТ ПРОДЪЛЖАВА ORBI ET URBI (В СВЕТА И НА "ГУРКО" 34)
15. ГЛАВА XIV - СЛАМЕН ВДОВЕЦ... "БЕЗ АЛИДА ВАЛИ"
16. ГЛАВА XV - ИЗГУБЕНАТА АВТОБИОГРАФИЯ... СЪБИТИЯТА ВЪВ ФРАНЦИЯ ПРЕЗ ПРОЛЕТТА НА 68-а
17. ГЛАВА XVI - НА КЪДЕ С ТОЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИ ПРОФИЛ? С ТАНКОВЕ СРЕЩУ "ПРАЖКАТА ПРОЛЕТ"
18. ГЛАВА XVII - ДО СССР И НАЗАД, ПЪРВАТА МИ СРЕЩА С ДИСИДЕНТИТЕ
19. ГЛАВА XVIII - ГОДИНА НА "СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ" ПО ИЗЧИ-СЛИТЕЛНА МАТЕМАТИКА И ПРОГРАМИРАНЕ НА... МИНСК 32
20. ГЛАВА XIX - РАЗПРЕДЕЛЕНИЕТО НА "МЛАДИТЕ СПЕЦИ-АЛИСТИ", ИЗБОРЪТ НА ИСТИТУТА ПО СОЦИОЛОГИЯ
21. ГЛАВА XX - ХОДЕНЕ ПО МЪКИТЕ НА РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ-ТО НА "МЛАДИТЕ СПЕЦИАЛИСТИ"
22. ГЛАВА XXI - ОБИКОЛКАТА В СТОЛИЦАТА ПРОДЪЛЖАВА, СРЕЩИ С "АСУАНЦИ" ОТ РАЗЛИЧНИ ИЗЧИСЛИТЕЛНИ ЦЕНТРОВЕ
23. ГЛАВА XXII - НЕОЧАКВАН "ХЕПИЕНД"
24. ГЛАВА XXIII - ЗАВРЪЩАНЕТО НА ПЕНЕЛОПА И ДРУГИ СЪ-БИТИЯ
25. ГЛАВА XXIV - ПЪРВИ ДНИ НА "РАБОТНАТА ПЛОЩАДКА" - КУБИ ФОРМУЛИРА МОЯТА ЗАДАЧА

26. ГЛАВА XXV - ЕВРИКА! "МОДЕЛЪТ" Е ОТКРИТ
27. ГЛАВА XXVI - КОПОИТЕ МЕ ГОНЯТ ОТ СОФИЯ
28. ГЛАВА XXVII - ПЪРВИЯТ КОПОЙ НА НРБ РЕШАВА "ИЗТОЧНИЯ ВЪПРОС", ПАЗЕЙКИ... ЗАДНИКА СИ

=====